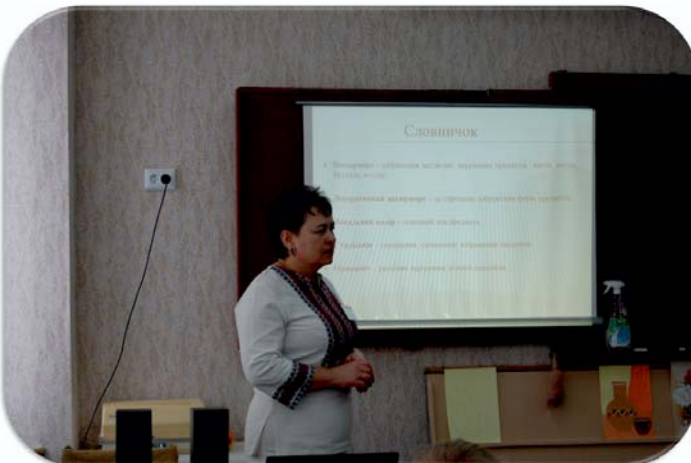

Педагогічний вісник

1 - 2015

КОНКУРС ПРОФЕСІЙНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ «УЧИТЕЛЬ РОКУ - 2015»

Засновники журналу:
Черкаський обласний інститут
підсвідомої освіти педагогічних
працівників
Головне управління освіти і науки
Черкаської обласної державної
адміністрації

Реєстраційне свідоцтво
ЧС № 417 від 15.01.2004

Журнал видається з березня 1995 року
щоквартально

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Н.М.Чепурна, ректор Черкаського обласного
інституту післядипломної освіти педагогічних
працівників Черкаської обласної ради,
кандидат педагогічних наук, доцент
(головний редактор)

В.В.Данилевський, директор Департаменту
освіти і науки Черкаської обласної державної
адміністрації

К.М.Криворот (заступник головного редактора)
Г.А.Назаренко, проректор
з наукової роботи, кандидат педагогічних наук
(науковий редактор)

Н.С.Побірченко, науковий кореспондент
Інституту педагогіки НАПН України,
професор, доктор педагогічних наук

Н.І.Лісова, проректор з питань зовнішнього
незалежного оцінювання та моніторингу
якості освіти, кандидат педагогічних наук

Ю.І.Завалевський, заступник директора ДНУ
"Інститут інноваційних технологій та змісту
освіти МОН України", кандидат педагогічних наук

В.М.Оржеховська, завідувач лабораторії
превентивного виховання Інституту проблем
виховання АПН України, доктор педагогічних
наук, професор

О.М.Коберник, професор, доктор
педагогічних наук

М.Т.Мартинюк, професор, доктор
педагогічних наук

С.А.Гаряча, кандидат педагогічних наук

О.А.Біда, професор, доктор
педагогічних наук

О.В.Волошенко, кандидат
педагогічних наук, доцент

Т.К.Андрющенко, кандидат
педагогічних наук

В.І.Коновальчук, кандидат психологічних
наук, доцент

Н.М.Степанова, кандидат
філософських наук

О.В.Крутенко, кандидат
педагогічних наук

Технічна редакція та комп'ютерна верстка

В.М.Шемшур

Відповідальний за друк **І.В.Фурник**

Фото **В.Ф.Богдана**

Думка редакції не завжди збігається з
думкою автора

Редакція рукописів не рецензує і авторам
не повертає

За достовірність фактів, цитат, власних
імен, географічних назв та інших
відомостей відповідають автори
публікацій

Рекомендовано до друку
вченою радою ОІПОПН
Протокол №1 від 27.01.2015
Підписано до друку 20.03.2015
Папір друкарський №1
Умовн. друк. арк. 5,25

Зам.№1406

Тираж 1000 пр.

Адреса редакції:
18003, Черкаси, Бидлошська, 38/1,
ОІПОПН, т. +380-472-64-21-78

e-mail: redaktor6@ukr.net

Науково-методичний журнал

Зміст

ОСВІТА XXI СТОЛІТТЯ

Я торкаюся до майбутнього...Я вчу. Про конкурс
професійної майстерності "Учитель року".....2

НАУКА - ШКОЛИ

Черкашина Т.В. Моральна складова комунікативної
культури суб'єктів педагогічної співпраці.....5

Гаряча С.А. Компетентнісний підхід у викладанні
навчальних предметів.....9

Волошенко О.В. Партнерство як засіб гармонізації
взаємодії в освітньому просторі.....12

ШЕВЧЕНКІАНА

Руденко Т.А. Шевченківські інтонації у творчості Василя
Симоненка.....14

Щербина М.М. Тарас Шевченко в топоніміці Черкащини,
України, світу.....17

Кудін В.С. Перформанс як інтерактивна форма навчання
вчителів та учнів.....19

Деркач Н.О. У нашій раї, на землі.....25

Чорногал В.О. "Тарасе, іменем твоїм земля моя
святиться". Розробка конкурсу-гри між учнями 9 класу.....26

Руренко Г.М. Тобі, Шевченко, наша шана!
Розробка свята для учнів початкових класів.....29

МЕТОДИКА.ДОСВІД

Чиркова С.І. Забезпечення творчого розвитку учнів в
умовах загальноосвітнього навчального закладу.....32

Руденко Н.Б. Використання краєзнавчого матеріалу у
навчально-виховному процесі школи.....37

Береза Л.В., Гриняк Н.О. Кімната народних традицій:
форми і методи роботи.....39

Розіна Н.В. Форми і методи роботи молодих учителів
Черкащини на сайті віртуальної школи професійного
становлення молодого вчителя.....42

Ліпінський І.І. Навчальний заклад та сім'я як система
партнерської взаємодії у розвитку особистості дитини.....45

Корж Н.М. Гуманна педагогіка в умовах модернізації
освітнього процесу.....48

Кулаківська Л.П. Променева медична діагностика та
природна радіоактивність будівельних матеріалів.....52

Колісник Л.Д. Математична естафета. Розробка
позакласного заходу для учнів 5-6 класів.....55

Жицька Н.В. Угроповання та екосистеми. Склад і система
угруповань. Розробка уроку з біології для учнів 11класу.....58

Бреус В.В. Південна Америка. Розробка уроку-екзамену
з географії у 7 класі.....59

Божко Т.В. Мігель де Сервантес Сааведра-автор роману
"Дон Кіхот".Розробка уроку світової літератури у 8 класі...61

Андрієвська І. П. Ігрові форми діяльності учнів на уроках
англійської мови в початковій школі.....65

Коротка Л.В. Між контрастом та нюансом. Розробка уроку
образотворчого мистецтва для учнів 5 класу.....67

Ігнатенко В.О. Технологія виготовлення порожнистих
виробів виточуванням на верстаті з обробки деревини...69

ВИХОВНІ ТЕХНОЛОГІЇ

Дудник А.Я. Слово про Василя Симоненка. Розробка
літературного вечора для старшокласників.....72

Соколова Н.І. З Україною в серці. Розробка виховного
заходу для середнього і старшого шкільного віку.....75

Романенко Н.В. Ти себе українкою звала. Літературно-
музична композиція для учнів 5-11 класів.....80

ІНФОРМАЦІЯ

Вимоги до оформлення статей.....84

Я ТОРКАЮСЯ ДО МАЙБУТНЬОГО. Я ВЧУ...

ПРО КОНКУРС ПРОФЕСІЙНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ "УЧИТЕЛЬ РОКУ"

Кожна людина до певної міри наділена здатністю осмислювати життя, накопичувати знання і життєвий досвід і передавати їх іншим, бути учнем і вчителем. Тому можна говорити про те, що вчитель це одне з найдавніших занять в історії людства. Також відома ще одна назва вчителя - майстер, тобто знавець своєї справи. Яким він був учора? Яким він має бути сьогодні? Для того, щоб розповісти про це і відбуваються конкурси "Учитель року".

Конкурс, як прожектор, висвітлює "нові землі" й особистості. Це він, "Учитель року", примушує мінятися. Звернемось до історії створення конкурсу.

Родоначалником таких змагань є радянський конкурс, що стартував у 1990 році з ініціативи "Учительської газети".

У Білорусі учасників конкурсу висувають методичні об'єднання, педрада, а також будь-яка група осіб, знайомих з особистістю та професійною діяльністю педагога. Конкурсні заходи включають такі етапи: самопредставлення, анкетування, тестування (педагогічне та психологічне), відеоурок, відкритий урок у своєму та незнайомому класі, педагогічний брейн-ринг, представлення та захист освітнього проекту. На суперфіналі конкурсант мусить подати міні-урок "дорослим учням", колегам, взяти участь у педагогічному брейн-рингу й захистити освітній проект із заданої теми.

Організатори республіканського конкурсу "**Учитель року Казахстану**" є Міністерство освіти і науки Республіки Казахстан і Республіканський інститут підвищення кваліфікації керівних і науково-педагогічних кадрів системи освіти. У конкурсі беруть участь переможці обласних конкурсів і двох міських, що проходять в Астані й Алматі. Із 2005 року в Казахстані проводять ще одне педагогічне змагання - винятково для сільських учителів. Його ініціатором виступили республіканська партія "Асар", громадська організація "Вибір молодих" і громадський фонд "Дегдар". Тут оцінюються такі професійні якості, як творчий підхід до виховання дітей, відданість і любов до професії. Кращі педагоги одержують призи в номінаціях "Мій перший учитель", "Учитель - чоловіча професія", "Учитель-новатор", "Покликання - учитель", "Учитель-методист", "За особливі заслуги перед вітчизняною педагогікою", "Учитель-дослідник", "Учитель - творча особистість". У конкурсі беруть участь 250 педагогів.

У Молдові конкурс проходить під назвою "Педагог року". Учителі виконують такі завдання як "Досьє", "Портрет ідеального вчителя", "Дидактичний проект уроку", "Автопортрет" і "Представлення з боку", а потім показують відкритий урок, готують виступ з теми "В ім'я майбутнього клянусь". За підсумками конкурсу визначаються п'ять

переможців у номінаціях "Вихователь року", "Учитель початкових класів року", "Учитель року" у предметній галузі "Мова й комунікація", "Учитель року" у предметній галузі "Математика та природничі науки". Ще шість педагогів одержують дипломи в номінаціях "За відданість професії", "За блискучий дебют у педагогіці", "За високий педагогічний професіоналізм", "За професійний артистизм".

У Сполучених Штатах Америки структура конкурсу така: змагання на шкільному, районному рівні, у графствах, а потім у штаті. Представники 50-ти штатів, а також міста Вашингтона (федеральний округ Колумбія), шкіль Міністерства оборони США, розташованих по всьому світу, і чотирьох особливих "територій": Вірджинські острови, Пуерто-Ріко, Маріанські острови й Американське Самоа - продовжують боротьбу на загальнонаціональному рівні. Кожний кандидат представляє письмову заявку. У "пакет" входять: біографія, есе, рекомендаційні листи. Усі 56 заявок розглядає Національний відбірковий комітет, куди входять представники 15-ти найбільших освітніх організацій США. Серед них Американська асоціація коледжів із підготовки вчителів, Американська федерація вчителів, Національний конгрес батьків і вчителів, Національна асоціація середніх шкіл. Головний критерій відбору - відданість кандидата своїй роботі. Це значить, що він повинен не просто працювати в одній з акредитованих шкіл, а й "мати намір продовжувати активну викладацьку діяльність" у школі. Претендент на Кришталеве яблуко (головний приз конкурсу) повинен поважати та цінувати своїх учнів, їхніх батьків, своїх колег, проводити активну громадську роботу в окрузі. А також, цитуючи з іноземної преси, "мати сили протистояти вбивчому розкладу". У фінал американського конкурсу попадають усього чотири вчителі. На них чекає єдиний очний етап змагання, що складається з чотирьох іспитів. Перший - стисле відеоінтерв'ю з незапланованими запитаннями. Другий - обід із відбірковим комітетом, на якому перевіряється вміння вчителів вести невимушену бесіду із "сильними світу" на освітні теми. Третій - годинна співбесіда з журі, що починається з десятихвилинної "програмої промови" педагога. І, нарешті, четвертий - прес-конференція, на якій фіналісти повинні імпровізувати: тільки два запитання відомі їм заздалегідь. Проекзаменувавши педагогів, відбірковий комітет голосує бюлетенями. Кандидати на звання "Учитель року" дізнаються про рішення журі до офіційного оголошення результатів. Кульмінація конкурсу - президент США вручає нагороду "Національному вчителю року" в Білому домі.

В Австралії існує "Премія "Учитель року" від прем'єр-міністра Західної Австралії". У конкурсі

беруть участь три групи: учителі початкової, середньої школи та викладачі коледжів. Конкурс проходить у два етапи. На кожному з них учні, їхні батьки, учителі, директори та представники громадськості можуть висунути свого номінанта. У заявці необхідно відбити, як учитель співпрацює з батьками й іншими соціальними партнерами школи, як надихає дітей на навчання, чи поважає права дітей, чи шукає нові підходи до викладання та виховання, чи враховує різноманітні освітні, фізичні, соціальні та культурні потреби учнів, чи вдосконалюється сам?

Матеріали вчителів розглядають представники місцевого управління освіти, викладачів коледжу - представники відповідного коледжу. До фіналу попадають учителі із 14-ти шкільних округів і 10-ти коледжів. У кожній із трьох груп виявляється один переможець. Учитель року одержує 25 тис. доларів і засоби для розвитку навчального закладу, в якому працює. Двоє інших фіналістів - по 5 тис. доларів.

Як і в Австралії, у Великій Британії кандидатів на англійську премію "Учитель року" висувають учителі, завучі, директори, батьки, учні та представники громадськості за допомогою Інтернету. Одержавши он-лайн заявку, організатори передають її "за місцем роботи". Керівництво освітньої установи має підтримати свого педагога. У конкурсі беруть участь учителі з Англії, Уельсу й Північної Ірландії, які викладають як у державних, так і у приватних школах і коледжах.

"Відібрані" у регіонах учителі стають "Національними вчителями року" й одержують нагороди під час великого серпневого освітнього шоу - огляду досягнень у галузі освіти. Призів цілих тринадцять, як і номінацій, серед яких "Учитель року початкової школи", "Учитель року середньої школи", "Директор року початкової школи", "Директор року середньої школи", "Видатний молодий учитель", "Учитель року, який навчає дітей з особливими потребами", "Кращий помічник учителя", "За досягнення протягом життя" тощо.

Вимоги до номінантів залежать від категорії нагороди. Наприклад, директор початкової школи повинен, за положенням, "забезпечувати свій навчальний заклад ресурсами, необхідними для розвитку можливостей школи та реалізації її задач", учитель середньої школи - "піклуватись про кожного учня, підтримувати його прагнення до розвитку", молодий педагог - сам "бажати вчитись".

Ознайомившись із порядком проведення конкурсу "Учитель року" у різних країнах світу, ми можемо сказати, що він певним чином різниться, але все ж об'єднує ці конкурси одна надзвичайно важлива умова - учасником конкурсу може бути людина, яка любить свою професію, творчо працює, прагне до вдосконалення своїх професійних навичок, є яскравою особистістю.

Черкащина у цьому відношенні - не виняток. У цьому році на обласний етап Всеукраїнського конкурсу "Учитель року" зібралися найкращі учителі області. Серед учасників конкурсу немає людей випадкових. Для кожного з них школа - це життя, а

вчительський талант - це насамперед, покликання і невтомна праця, що не може звершитись в якійсь єдиній миті чи дні.

На виконання наказу Департаменту освіти і науки Черкаської облдержадміністрації від 01.10.2014 № 210 "Про проведення в області I та II турів всеукраїнського конкурсу "Учитель року - 2015" з 01 по 25 грудня 2014 року відбувся дистанційний відбірковий етап обласного туру Конкурсу.

У II (обласному) турі XX Всеукраїнського конкурсу "Учитель року - 2015" взяло участь 79 вчителів правознавства, хімії, образотворчого мистецтва, української мови і літератури із усіх районів та міст нашої Черкащини.

Під час відбіркового дистанційного етапу оцінювались відеоролики-самопрезентації конкурсантів, їхні авторські педагогічні сайти та телекомунікаційне представлення власної педагогічної ідеї.

Цьогорічною інновацією є те, що до визначення учасників фінального етапу були залучені не лише науковці й педагоги-переможці цього Конкурсу у попередні роки, а й представники районних (міських) методичних служб та громадських організацій. Це дало змогу підвищити прозорість та об'єктивність оцінювання.

Згідно з результатами рейтингового оцінювання конкурсних робіт учасників (відеоролика-самопрезентації, відеоролика-представлення педагогічної ідеї та власного педагогічного сайту або блогу) до участі у фінальному етапі II (обласного) туру всеукраїнського конкурсу "Учитель року - 2015", який відбувся з 28 по 30 січня 2015 року, були запрошені такі педагоги:

у номінаціях:

"Українська мова та література":

1. **Лютій Роман Віталійович**, учитель української мови і літератури Білозірської загальноосвітньої школи I-III ступенів Черкаської районної ради Черкаської області.

2. **Опанасенко Юлія Миколаївна**, учитель української мови і літератури Золотоніської спеціалізованої школи № 2 інформаційних технологій Золотоніської міської ради Черкаської області.

3. **Розломій Ірина Станіславівна**, учитель української мови і літератури Городищенської загальноосвітньої школи I-III ступенів № 1 імені С.С.Гулака-Артемівського Городищенської районної ради Черкаської області.

"Хімія":

1. **Видай Олена Василівна**, учитель хімії Христинівської спеціалізованої школи I-III ступенів № 1 ім. О.Є.Корнійчука Христинівської районної ради Черкаської області.

2. **Заруба Лілія Віталіївна**, учитель хімії Смілянської загальноосвітньої школи I-III ступенів № 11 Смілянської міської ради Черкаської області.

3. **Шупліна Оксана Олександрівна**, учитель хімії Червонослобідської загальноосвітньої школи I-III ступенів № 1 Черкаської районної ради Черкаської області.

"Образотворче мистецтво":

1. **Деркач Леся Михайлівна**, учитель образотворчого мистецтва Руськополянської загальноосвітньої школи I-III ступенів № 2 Черкаської районної ради Черкаської області.

2. **Карпенко Ірина Миколаївна**, учитель образотворчого мистецтва Золотоніської загальноосвітньої школи I-III ступенів № 6 Золотоніської міської ради Черкаської області.

3. **Федоренко Любов Миколаївна**, учитель образотворчого мистецтва Степанівської загальноосвітньої школи I-II ступенів Драбівської районної ради Черкаської області.

"Правознавство":

1. **Ганіч Ганна Вікторівна**, учитель історії та правознавства Уманської загальноосвітньої школи I-III ступенів № 3 Уманської міської ради Черкаської області.

2. **Зіма Ольга Миколаївна**, учитель історії та правознавства Леськівської загальноосвітньої школи I-III ступенів Черкаської районної ради Черкаської області.

3. **Цапенко Ганна Олександрівна**, учитель історії та правознавства Смілянського навчально-виховного комплексу "Загальноосвітня школа I-III ступенів № 3 - колегіум" Смілянської міської ради Черкаської області.

Протягом двох конкурсних днів учасники фінального туру презентували власну педагогічну ідею, проводили конкурсні уроки у навчальних закладах міста Черкас, демонстрували рівень володіння методикою інтерактивних форм роботи під час проведення майстер-класу "Я роблю це так", проходили електронне тестування фахової компетентності, виконували творчі завдання з використанням інформаційно-комунікаційних технологій.

Департамент освіти і науки Черкаської обласної державної адміністрації, Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради висловили подяку директору Департаменту освіти та гуманітарної політики Черкаської міської ради **Баклановій Марині Леонідівні**, а також директорам Черкаської спеціалізованої школи I-III ступенів №18 Черкаської міської ради **Грищенку Василю Володимировичу**; Черкаської спеціалізованої школи I-III ступенів №20 **Кіті Людмилі Богданівні**; Черкаського колегіуму "Берегиня" **Титаренку Василю Андрійовичу** за створення комфортних умов для проведення конкурсних уроків.

За результатами двох конкурсних днів журі конкурсу були визначені переможці в кожній номінації, які захищатимуть честь Черкаської області на всеукраїнському рівні. Це такі педагоги:

1. **Лютій Роман Віталійович**, учитель української мови і літератури Білозірської загальноосвітньої школи I-III ступенів Черкаської районної ради Черкаської області.

2. **Заруба Лілія Віталіївна**, учитель хімії Смілянської загальноосвітньої школи I-III ступенів № 11 Смілянської міської ради Черкаської області.

3. **Карпенко Ірина Миколаївна**, учитель образотворчого мистецтва Золотоніської загальноосвітньої школи I-III ступенів № 6 Золотоніської міської ради Черкаської області.

4. **Ганіч Ганна Вікторівна**, учитель історії та правознавства Уманської загальноосвітньої школи I-III ступенів № 3 Уманської міської ради Черкаської області.

Нагородження переможців і учасників фіналу II (обласного) туру XX Всеукраїнського конкурсу "Учитель року - 2015" відбулося в актовій залі Черкаського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради, де були присутні директор Департаменту освіти і науки Черкаської обласної державної адміністрації **Валерій Вікторович Данилевський**; заступник директора департаменту **Оксана Іванівна Сімушина**, директор Черкаського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради **Наталія Миколаївна Чепурна**, голова обкому профспілки працівників освіти і науки **Ольга Дем'янівна Жалдак**, працівники інституту, учителі, засоби масової інформації.

Ведуча заходу **Світлана Федорівна Панченко**, директор Будинку вчителя, звернула увагу присутніх у залі освітян на те, що цьогорічне свято із присмаком горя і суму, адже у неоголошеній війні загинуло більше як 60 наших земляків - справжніх Героїв України.

Тому присутні хвилиною мовчання вшанували пам'ять усіх наших співвітчизників, що загинули у боротьбі з терористами та російськими загарбниками.

З вітальним словом до учасників конкурсу і присутніх в залі звернувся директор Департаменту освіти і науки Черкаської обласної державної адміністрації **Валерій Вікторович Данилевський**. Директор висловив щиру подяку вчителям за постійну самопожертву і щоденну самовіддачу, благородну любов і турботу, віддане служіння улюбленій справі, терпіння, мудрість, наполегливість і високий професіоналізм. Зробив акцент на те, що в умовах важкого сьогодення все це здається непросто, але незважаючи ні на що, свій обов'язок всі виконують гідно і залишаються головним світочем у всебічному житті дитини, даруючи їй тепло свого серця, скарби своїх знань. Переможцям побажав удачі на всеукраїнському етапі конкурсу.

Також для присутніх був запропонований перегляд відеоролика-самопрезентації конкурсантів; у мультимедійному режимі демонструвалися фото учасника та його педагогічне кредо.

Всім учасникам-фіналістам II (обласного) туру XX Всеукраїнського конкурсу "Учитель року - 2015" були вручені дипломи, квіти і цінні подарунки.

Побажаємо переможцям успіху на всеукраїнських змаганнях.

Матеріал скомпонувала Катерина Кримова

Т.В.Черкашина,

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки Черкаського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради

МОРАЛЬНА СКЛАДОВА КОМУНІКАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ СУБ'ЄКТІВ ПЕДАГОГІЧНОЇ СПІВПРАЦІ

Хвиля демократичних перетворень, що спонукала прогресивну частину людства сучасної епохи до усвідомленого формування культури взаємин, призводить до утвердження принципово нових умов для реалізації гуманістичних ідей у всіх сферах життєдіяльності людини.

Усі процеси, що відбуваються на сучасному етапі, у тому числі й формування комунікативної культури, чітко простежуються в освіті з огляду на її особливе призначення, зумовлене ходом закономірного розвитку самосвідомості розумно мислячого суб'єкту педагогічної діяльності.

Мета даної статті полягає у дослідженні моральної складової комунікативної культури суб'єктів педагогічної співпраці.

В дослідженнях Ш. Амонашвілі, І. Беха, А. Бодалева, М. Євтуха, Г. Костюка, Е. Пінковської, Г. Шевченко розглядаються концептуальні проблеми самопізнання, самовиховання та самовдосконалення як моральної основи професійно-особистісного зростання педагога, досягнення високого рівня комунікативної культури.

Сформована модель культури взаємин у закладах освіти й культури, прийнята більшістю членів суспільства, починає жити й діяти у повсякденності, породжуючи позитивні або негативні наслідки залежно від рівня закладених у неї духовно-моральних цінностей. Тому джерелом демократичних перетворень, на наш погляд, повинна стати така система освіти, яка б змогла втілити в життя нові норми моралі і права, що забезпечують загальнолюдську рівність усіх учасників навчального процесу, поступово й остаточно руйнуючи старі догми авторитаризму, які вкоренилися у свідомості викладача.

Досвід засвідчує, що саме застарілі усталені норми, які діють у системі освіти, спричиняють опір позитивним змінам у ієрархічних педагогічних комунікаціях і, зокрема, у тій її частині, де спостерігаються такі негативні прояви, як лицемірство, нетерпимість, недовіра й безвідповідальність в стосунках між учасниками педагогічної співпраці. Виокремити неповноцінні якості в самому собі, трансформувати їх в чесноти, сформувати новий рівень взаємин на засадах ширості, довіри, відповідальності й поваги - одне з головних завдань сучасної педагогічної практики.

Процес цей складний, кропіткий, але і вдячний, оскільки, пізнаючи й удосконалюючи себе, викладач примножує свої сили та розвиває власні здібності, що уможлиблює нові творчі досягнення. "Ось чому культура третього тисячоліття, - підкреслює Е. Пінковська, - передбачає знання людиною своїх чеснот і вад не лише для власного вдосконалення, але й для безпеки ближніх. Тому що нова епоха - це епоха співчуття. І кожна людина,

і людство в цілому повинні, нарешті, прийняти й засвоїти моральну формулу Спасителя: "Полюби ближнього, як самого себе" [5, с. 420].

Удосконалюючи свої внутрішні якості, розумно мислячий суб'єкт педагогічної діяльності поступово звільняється від тягаря егоїстичних бажань і негативних емоційних виявів у вигляді образ, претензій, осуду. Натомість він отримує терпиме ставлення до недоліків інших, а також здатність пробачати чужі помилки, усіяко намагається полегшити духовне невігластво, агресію і недовіру до тих, із ким свідомо і через життєві обставини вступає в міжособистісні та професійні відносини.

Перешкодами на шляху до формування комунікативної культури і можливостями їх подолання можуть стати:

- сумніви щодо правильності обраної мети, методів, засобів, але подолання їх рішучими діями через реалізацію запланованого, із подальшим виправленням власних помилок і прорахувань;
- страх бути незрозумілим для оточення, але подолання його впевненим просуванням по обраному шляху, здобуття досвіду й зміцнення віри у власні сили;
- марнославство і прагнення нагород за свою професійну працю, але трансформація їх у розуміння нестачі власних знань на цьому етапі й усвідомлення того, що належить пізнати й зробити у подальшому;
- страждання від невизнання своїх заслуг та перетворення бездіяльності в продовження активних дій, що формують почуття власної гідності за належно виконану роботу [2].

Об'єктивне, критичне ставлення суб'єкта педагогічної діяльності до себе робить процес трансформації негативних якостей в чесноти необхідним, корисним і прийнятним для кожного дня та для будь-якої взаємодії. Поступовість і постійність ритму цього процесу формують у нього здатність до усвідомленого аналізу своїх слів, дій, прагнень, намірів, почуттів і є передумовою для розвитку позитивного мислення, складові якого можна окреслити як законослухняність, почуття міри, самовладання, благородство намірів та дій.

Формуванню позитивного, творчого мислення передують наполеглива самостійна праця з оволодіння вмінням слухати, чути й розуміти співбесідника. Здатність уважно слухати відкриває розумно мислячому суб'єкту педагогічної діяльності необмежені можливості для сприйняття явищ довкілля, для пізнання себе і соціонормативних вимог педагогічних комунікацій.

Розвинуте вміння слухати й чути дозволяє уміщувати необхідні для подальшого розвитку самосвідомості знання, сприяють виокремленню головних аргументів і фактів із інформаційного

ресурсу, навчають бачити й розуміти причини подій, що відбуваються, а також трансформувати наслідки, спричинені власними помилками.

Уміння сприймати себе таким, яким є, відкриває шлях до професійно-особистісного самовдосконалення через свідоме оволодіння знаннями, а також уможливорює застосування набутих знань у практичній педагогічній діяльності у вигляді тих чи інших творчих досягнень.

Сформований комплекс окреслених вище комунікативних здібностей веде до взаєморозуміння між учасниками педагогічної співпраці, породжує довіру, взаємоповагу й відображає ступінь відповідальності кожного за спільну справу, сприяє розвитку ментальної працездатності. "Краса думки, краса мислення, - наголошував В. Сухомлинський, - розкривається перед людиною як радість людського буття тільки тоді, коли вона пізнає розкіш людського спілкування" [7, с. 457]. Нав'язування думки однієї людини іншим може бути замінено колегіальним обговоренням актуальних педагогічних питань, які стимулюють розвиток толерантності та взаєморозуміння у взаєминах. Варто зауважити, що такі стосунки можливі за умови спільного прагнення учасників педагогічної співпраці до однієї соціально-значущої мети. "Існуючий відносний порядок, що встановлений диктатурою, все одно колись буде зруйнований. Диктатура не є еволюційним принципом взаємин. Це етап переходу з однієї форми взаємин в іншу" [5], с. 525]. Досвід переконує, що застосування авторитарних (диктаторських) методів у педагогічній практиці перешкоджає розвитку творчої самодіяльності, приховує сутність реальних явищ за очевидними діями, породжує небезпеку підміни справжніх цінностей вигаданими, призводить до конфліктних ситуацій.

Причини несталого характеру педагогічних комунікацій породжують, як правило, негативні наслідки, що ведуть до зниження якісних показників успішності і вихованості. Формування комунікативної культури, на нашу думку, може створити реальну можливість для якісних змін у системі освіти, де головною дієвою особою стане розумно мислячий суб'єкт педагогічної діяльності, вільний від будь-яких хибних проявів (корупції, хабарництва, протекціонізму).

Розвинений інтелект, уміння осмислювати набуті знання, застосовувати їх у реальному житті робить учасника педагогічної співпраці впевненим у власних силах, радісним, відкриває нові можливості для творчої самореалізації. Самоорганізація та здатність до самообмеження егоїстичних бажань прогнозують успішність професійно значущій справі, приносять користь оточенню, породжують особливе відчуття гордості за належно виконану роботу. Активність як внутрішня готовність проаналізувати невдалий досвід та виправити власні помилки загартовує силу волі і надає стійкості до перемог і поразок, формує вміння не обтяжувати своїми проблемами оточення, усвідомлювати власну відповідальність за прийняті рішення, виявляти повагу до досягнень інших.

Критеріальні показники моральної складової комунікативної культури відображають низький, середній, високий рівні законслухняності (як ступінь соціалізації особистості); сформованості моральних якостей (миролюбності, правдивості, відповідальності, вдячності); ментальної працездатності (вміння позитивно логічно мислити і діяти). Означені показники, які характеризують розумно мислячого суб'єкта педагогічної діяльності як громадянина, фахівця, гуманіста закладені в самому понятті "моральність" і передбачають їх

неухильне виконання тими, хто претендує на такі ролі: чим вищий рівень моральності виконавця, тим краще він виконує свою професійну справу, тим вищий рівень комунікативної культури у педагогічній співпраці.

Роль громадянина передбачає формування активної громадянської позиції, почуття обов'язку й відповідальності перед суспільством. Це, насамперед, суворе дотримання чинних законів, норм та правил поведінки, усталених вимог освітнього простору, виховання виконавчої дисципліни на принципах рівноправного партнерства, взаєморозуміння та поваги.

Роль фахівця охоплює вміння і бажання активно, плідно працювати, створювати нові матеріальні та духовні цінності, діяти за принципом: "зробити складне в повсякденному житті звичайним, звичайне - цікавим, а цікаве - радісним". Свідоме ставлення до праці як до життєвої необхідності забезпечує подальше професійно-особистісне самовдосконалення, розкриває нові індивідуальні можливості.

Роль гуманіста передбачає вміння керувати своїми бажаннями (розвинене почуття міри), емоціями (самовладання), думками (ментальна працездатність), здатність розуміти іншу людину, співчувати, поступатися, прощати, поважати, бути правдивим і щирим, тобто дотримуватися норм високого рівня комунікативної культури. "Без почуття любові, поваги, без співчуття та звичайної доброти людина може образити іншу нетактовними думками про неї, поранити нетактовними словами і діями. Без відчуття міри людина позбавлена вміння відповідно поводитися в суспільстві і поведінка її характеризується залежно від того, як мало чи багато у неї того самого відчуття міри. Чим більше відчуття міри, тим менше жорстокості і непримиренності виявляє людина у стосунках з оточенням" [5, с. 589].

Так як відчуття міри в бажаннях, самовладання як міра стримування емоцій та почуттів є ознаками морально розвинутого суб'єкта педагогічної діяльності, для якого спонукальний мотив "потрібно" домінує над егоїстичною потребою "хочу", спираючись на свідому самооцінку потенційних можливостей "можу". Такий взаємообумовлений зв'язок між "хочу ? можу ? потрібно" постає гарантом доцільної, сумірної і необхідної потреби у реалізації свідомих бажань, оскільки учасник педагогічної співпраці бажає тільки того, що може, а може тільки те, що йому потрібно, з урахуванням інтересів інших. Отже, культура бажань, культура емоцій, культура думок і свідоме керування ними є ознаками гуманіста, який спрямовує зусилля на досягнення високого рівня комунікативної педагогічної культури, зміцнення вольового, емоційного, ментального імунітету, ствердження ціннісних орієнтирів професійно-особистісного самовдосконалення.

У тлумачному словнику зміст поняття "цінність" визначає все, що може цінувати особистість, що є для неї значущим і важливим, що відтворює її думки, почуття, мрії [8]. На кожному етапі розвитку суспільної свідомості створюється відповідна система загальнолюдських цінностей, яка відтворює природну потребу розумно мислячого суб'єкта педагогічної діяльності до самопізнання та професійно-особистісного самовдосконалення.

Поняття "свідомість" уміщує властивий людині спосіб осмисленого ставлення до об'єктивної дійсності [8]. Тому моральність, в контексті проблеми, можна розглядати як усвідомлення кожним учасником педагогічної співпраці сутності особистих дій відповідно до моральних норм соціокультурного, зокрема освітнього середовища.

На цих засадах ґрунтується внутрішня відповідальність за те, про що думаєш, кажеш і робиш. Виховання моральної самосвідомості та особистої відповідальності формує гідність людини, її менталітет.

В українському мовному обігу термін "менталітет" визначається як світосприймання, світогляд, бачення світу [8]. Ментальність (від лат. - розум, мислення, спосіб мислення, душевний склад) - полісемантичне поняття для позначення глибинного рівня людського мислення, що не обмежується сферою усвідомленого і сягає значною мірою в несвідоме [8]. Ментальність як феномен сфери духовної культури, відтворює здатність особистості до мислетворення, збереження та збагачення особистісних, національних та загальнолюдських цінностей.

Моральність як складова комунікативної культури сприяє узгодженню інтересів окремого суб'єкта педагогічної діяльності з інтересами учасників педагогічної співпраці, сприйняттю колеги як надійного помічника, друга, однодумця, формуванню здатності співчувати і радіти разом, програвати і перемагати, не завдаючи один одному душевного болю та прикрощів.

Універсальний закон творення добра та боротьби зі злом, пошук правди, справедливості, сповідання ідеалів любові, добра, краси, що належать до загальнолюдських цінностей, створюють базис внутрішньої культури окремої особистості, родини, колективу, нації, народу в цілому. Найбільш прогресивна частина людства, відображаючи приналежність до різних соціальних спільностей - обивателів і правозахисників, економістів і політиків, діячів науки й мистецтва, філософів і представників релігії, - формує загальнолюдські норми поведінки, критерії комунікативної культури, дає визначення категорій "добра" і "зла", зміцнює духовно-моральну основу суспільства. Сприйняті більшістю (понад 51% народонаселення) моральні правила й норми, реалізовані через законодавчу базу на рівні держави, починають жити й діяти в повсякденні: кожен, хто погодиться брати участь у цьому процесі, стає відповідальним за формування моральної норми комунікативної культури, яку потрібно донести до нового покоління як керівництво до дії. Зрозуміти, усвідомити і впроваджувати в життя моральну норму міжособистісних комунікацій є одним з першочергових завдань сучасної педагогічної практики. Саме тому так необхідна моральна чистота в системі освіти, яка базується на чесності й відкритості, дисципліні й відповідальності, взаєморозумінні й повазі до кожного учасника педагогічної співпраці, незалежно від ролі й місця в цьому процесі.

Узагальнений досвід засвідчує, що дисципліна й відповідальність як показники морального ставлення до педагогічної праці починаються з елементарних речей: із самозаборони щодо порушення встановлених правил і норм, регламентованих професійними обов'язками, й особливо тоді, коли відсутній зовнішній контроль за професійною діяльністю. Випадки порушення таких вимог не є поодинокими і засвідчують безвідповідальне ставлення до педагогічних завдань, тому на даному етапі професійно-особистісного самовдосконалення великого значення набуває формування дисципліни, відповідальності та безумовності у виконанні доручених справ. Приділяючи особливу увагу дисциплінованості, А. Макаренко наголошував: "Дисципліна є продуктом всієї суми виховного

впливу, включаючи сюди і освітній процес, і процес політичної освіти, і процес організації характеру, і процес зіткнення, конфліктів, і вирішення конфліктів у колективі, в процесі дружби і довіри" [4, с. 141]. Однак формування дисциплінованості - процес тривалий, відповідальний і потребує від суб'єкта педагогічної діяльності наполегливості і терпіння.

Інший аспект професійної дисципліни, що логічно впливає з попереднього, полягає в якісному проведенні навчальних занять, відповідно до затверджених програм при ретельній підготовці до кожного з них. Розвиток совісті до функції головного судді при самооцінці дій є ефективним засобом для подальшого підвищення педагогічної майстерності. На цьому фоні формується стійкий інтерес до обраної професії, пробуджується свідоме бажання оволодіти знаннями і навичками і, врешті-решт, стати справжнім фахівцем своєї справи.

Усвідомлення високої відповідальності за професійний обов'язок спонукає суб'єкта педагогічної діяльності до пошуку нових технологій навчання, використання сучасних джерел інформації, оволодіння нетрадиційними підходами до формування комунікативної культури. За таких умов суттєво знижується ризик тиражування помилок, прорахунків, неточностей, що мають місце в освітньому процесі, запобігаючи їх появі в реальному житті, зміцнюючи моральні засади суспільної праці.

Як свідчить досвід, досягти високих професійно-особистісних результатів неможливо без чесного ставлення до педагогічної праці. Чесність передбачає насамперед цілковиту громадянську покору, відмову від будь-яких подарунків, хабарів, винагород. Це абсолютне зло, з яким необхідно боротися всіма відомими законними засобами для того, щоб цієї вади, яка ставить під сумнів саму сутність просвітництва, система освіти позбулася назавжди. Значної шкоди педагогічній співпраці завдає таке усталене явище, як протекціонізм, що ставить в однаково принизливе становище всі сторони взаємодії: незаконні дії з "прокладання дороги до знань", порушення норм моралі, присвоєння результатів чужої праці, низький рівень професійних знань, моральне невігластво і громадянська непокора. Означені взаємини не мають нічого спільного з комунікативною культурою і повинні бути трансформовані у прозорі, відкриті, правдиві стосунки, незалежно від рівня родинних (чи будь-яких інших) взаємозв'язків між контактуючими сторонами. Такий підхід сприяє формуванню почуття власної гідності, віри у особисті сили, вдячності за отриману можливість самовдосконалюватися, що врешті-решт наближує до усвідомлення образу чесною людиною. Якщо чисельність чесних, відповідальних, правдивих, миролюбних працівників у системі освіти стане більше половини хоча б на один відсоток, то система зазнає суттєвих змін, започаткувавши курс на розвиток самосвідомості розумно мислячого, морально стійкого, ментально працелюбного суб'єкту педагогічної діяльності.

Однією з чеснот, що становлять основу комунікативної культури, є повага до прав і свобод кожного учасника педагогічної співпраці: того, хто навчається, і того, хто навчає. Повага - почуття взаємне, воно потребує особливо чуйного ставлення до інших та базується на чуйності, відкритості, терпимості, особливо в такій відповідальній справі, як формування культури взаємин.

Свідомо долаючи в повсякденній педагогічній праці шаблони сумніву, страху, гордині, страждання, набуваючи досвіду почуттів у кожного з них, суб'єкт педагогічної діяльності формує відповідне ставлення до іншого, хто йде тим же шляхом, але не повністю усвідомлює свої дії, думки, бажання, емоції. **Формуванню взаєморозуміння та взаємоповаги сприяє свідоме подолання внутрішніх перешкод згідно з дієвими настановами:**

- тому, хто сумнівається, необхідна допомога в прийнятті рішень;
- тому, хто боїться, доцільно з'ясувати причини, що породжують страх;
- марнославний, потребує ментального отверезіння завдяки об'єктивній самооцінці професійно-особистісних досягнень;
- тому, хто страждає, слід повернутися до активної діяльності, бажано за рахунок особистих зусиль.

Особливо показово, щодо формування внутрішньої культури, буде здатність суб'єкта педагогічної діяльності не осудити, не виявити нетерпіння, не висловити незадоволення тим, хто робить перші кроки у самопізнанні для подолання означених вад. Співпереживання і співчуття у складний період самовдосконалення, неодмінно викличе позитивний зворотний зв'язок у вигляді почуття вдячності своєму наставникові й поваги до нього.

Зміцненню довіри як необхідної складової взаємоповаги між учасниками педагогічної співпраці сприяє об'єктивність оцінювання знань та вмінь у комунікативних контактах. Педагогічний досвід підтверджує, що оцінити знання з мінімальним виявом суб'єктивізму може лише педагог, який здатний правдиво оцінити власний рівень знань і здібностей.

Оволодіти майстерністю оцінки себе та оточення, що максимально наближена до реальної, - це кропітка, ритмічна праця, спрямована на усвідомлення "добра" і "зла", чеснот і вад. Це досвід численних наслідків у взаєминах, який розвиває здатність порівнювати й аналізувати, встановлювати причини, зіставляючи їх із позитивними чи негативними виявами, знаходити способи вирішення проблем; зупиняти безпредметну суперечку; оволодівати майстерністю попереджати конфлікти [2].

Об'єктивне оцінювання знань включає не лише певний рівень знань, того, хто оцінює, але й уміння слухати, чути, розуміти, синтезувати, набуваючи на основі теорії власний практичний досвід. Фактично лише та частина знань стає особистим надбанням, якою суб'єкт педагогічної діяльності повністю оволодів на практиці.

Уміння творчо мислити як невід'ємна складова комунікативної культури передбачає високий ступінь духовності: дружлюбність і гідність, мужність і милосердя, безумовність і ретельність, наближаючи особистість до осягнення гармонії в собі. Гармонія, в контексті проблеми, розглядається як внутрішній стан миру в собі, при якому бажання відповідають можливостям, можливості - усвідомленій необхідності, а необхідність - реальній потребі в професійно-особистісному самовдосконаленні. Реалізація такого зв'язку уможливорюється при гармонійному поєднанні віри у справу, якій послуговуєш; довіри до тих, хто є наставником і хто допомагає на шляху особистих досягнень; упевненості у власних силах; почуття міри й самовладання в будь-якій комунікативній ситуації.

Загальновідомо, що непохитною виховною силою є власний приклад педагога, а тому вміння стримувати свої почуття та емоції в будь-яких педагогічних ситуаціях і контактах (незалежно від причин, що їх породили: радість чи смуток), сприяє формуванню подібних якостей у тих учасників педагогічної співпраці, у яких достатньо розвинуті довіра й повага до свого наставника.

Самовладання, продемонстроване в нестандартних ситуаціях, прийняття чітких і конкретних рішень у проблемних питаннях, уміння адекватно реагувати на критичні зауваження, усвідомлення власної провини у міжособистісному конфлікті - це ознаки розумно мислячого суб'єкта педагогічної діяльності, який прагне гармонії з учасниками педагогічної співпраці: вихованцями, колегами, співробітниками, громадськістю.

Гармонійне поєднання думок, прагнень, поривань, невід'ємний зв'язок їх зі словом і ділом роблять розумно мислячого педагога здатним творити красу і добро. Але процес цей, як переконує досвід, треба розпочинати із самого себе, не очікуючи, що хтось інший зробить життя кращим. За таких умов цінності стають свідомо обраним мотивом педагогічної діяльності, поєднуючи почуття, думки, волю, дію, слово в сталі цілі. Свідоме формування рис гуманіста, непримиренного до будь-яких виявів зла, громадянина, який поважає закони, дотримується норм моралі суспільства, знає свої обов'язки і відповідально ставиться до їх виконання, вміє будувати взаємини на основі довіри, поваги, взаєморозуміння та вдячності, необхідно заради високої мети - захисту і збереження миру і злагоди у своїй країні, місті, родині та гармонії в самому собі.

Отже, формування культури бажань, емоцій, думок як моральних складових комунікативної культури учасників педагогічної співпраці сприяють ефективній реалізації професійно-значущих завдань в сучасній педагогічній практиці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бацевич Ф. С. Словник термінів міжкультурної комунікації / Ф. С. Бацевич. - К. : Довіра, 2007. - 205 с.
2. Євтух М. Б. Культура взаємин / М. Б. Євтух, Т. В. Черкашина : підручник. - 3-тє вид., переробл. і доп. - Черкаси : Видавець Чабаненко Ю. А., 2012. - 340 с.
3. Костюк Г. С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості / Г. С. Костюк. - К. : Рад. школа, 1989. - 608 с.
4. Макаренко А. С. Цель воспитания / А. С. Макаренко // Макаренко А. С. Педагогические сочинения : в восьми томах. - М., 1984. - Т. 4. - С. 41-51.
5. Пиньковская Э. А. Спаси и сохрани : в 3-х т. Т. 1: Кто ты? / Э. А. Пиньковская. - Черкассы : Издатель Чабаненко Ю. А., 2011. - 814 с.
6. Пиньковская Э. А. Спаси и сохрани : в 3-х т. Т. 2 : Эгология / Э. А. Пиньковская. - Черкассы : Издатель Чабаненко Ю. А., 2012. - 438 с.
7. Сухомлинський В. О. Вибрані твори : в 5 т. / В. О. Сухомлинський. - К. : Рад. школа, 1976-1977. - Т. 1. - 1976. - 654 с.
8. Філософський словник соціальних термінів / під заг. ред. В. П. Андрущенка. - 3-тє вид., доп. - Харків : Р.И.Ф., 2005. - 672 с.
9. Шевченко Г.П., Євтух М.Б. та ін. Словник-хрестоматія педагогічних понять: навчальний посібник. - Луганськ, 2004. - 271 с.

С.А.Гаряча,

кандидат педагогічних наук, завідувач кафедри педагогіки Черкаського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради

КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД У ВИКЛАДАННІ НАВЧАЛЬНИХ ПРЕДМЕТІВ

Головний критерій якісної освіти на сьогодні - це рівень освіченості випускника, який є:

- людиною, спроможною жити в гармонії з собою, природою, іншими людьми, суспільством;
- людиною, яка має смак до життя, прагнення до його вдосконалення, розвинутий емоційний інтелект;
- креативною особистістю з критичним мисленням й імунітетом до технологій маніпулювання свідомістю.

Однією із засад Концепції загальної освіти є компетентісний підхід до навчання та виховання, який ґрунтується на уявленнях про компетентність як загальну здатність особистості, надпредметне утворення, як інтегрований результат навчання, пов'язаний з умінням використовувати знання та власний досвід у конкретних життєвих ситуаціях.

У процесі реалізації компетентісного підходу навчально-пізнавальна діяльність спрямована на формування в учнів здатності до поєднання взаємовідповідних пізнавальних ставлень та практичних навичок, цінностей, емоцій, поведінкових компонентів, знань і вмінь, всього того, що можна мобілізувати для активної дії.

Ознаками компетентісного підходу є:

- перенесення акценту з процесу навчання на його результат;
- перехід від парадигми викладання (передачі інформації) до парадигми учіння;
- акцентування педагогічних впливів на формування ключових компетентностей загального позапредметного характеру й загальних умінь предметного характеру та посилення прикладного практичного характеру системи освіти.

Компетентісний підхід на сьогодні є об'єктом наукових дискусій у різних країнах, тому сучасному вчителю потрібно орієнтуватися на ті ознаки компетентісного підходу, які задекларовані у державних освітніх стандартах.

У сучасних українських державних освітніх стандартах **компетентність** - це інтегрована здатність особистості, набута у процесі навчання, що охоплює знання, уміння, навички, досвід, цінності та ставлення, які можуть цілісно реалізуватися на практиці.

Компетентність не може бути зведена лише до фактичних знань.

Компетентія розуміється як коло питань щодо яких особистість має бути обізнана або певна сфера діяльності, в якій людина повинна володіти компетентністю.

Компетентія - об'єктивна категорія, суспільно визнаний рівень знань, навичок, ставлень у певній сфері діяльності людини.

Вона відчужена від людини, є наперед заданою соціальною нормою.

Відповідно до поділу змісту освіти на загальну метапредметну (для всіх предметів), міжпредметну (для циклу предметів або освітніх галузей) і предметну (для кожного навчального предмета), **визначається трирівнева ієрархія компетентностей:**

- ключові компетентності - відносяться до загального (метапредметного) змісту освіти;
- міжпредметні компетентності - відносяться до певного кола навчальних предметів та освітніх галузей;
- предметні компетентності - частки стосовно двох попередніх рівнів компетентності, що мають конкретний опис і можливість формування в рамках навчальних предметів.

Функції компетентностей у навчанні:

- є відображенням соціального замовлення на мінімальну підготовленість молодих громадян для повсякденного життя в навколишньому світі;
- є умовою реалізації особистісних сенсів учня в навчанні, засобом подолання його відчуження від освіти;
- задають реальні об'єкти навколишньої дійсності для цільового комплексного використання знань, умінь і способів діяльності; способів діяльності;
- задають мінімальний досвід предметної діяльності учня, необхідний для надання йому здатностей та практичної підготовленості по відношенню до реальних об'єктів дійсності;
- присутні в різних навчальних предметах та освітніх галузях, тобто є метапредметними елементами змісту освіти;
- дозволяють пов'язати теоретичні знання з їх практичним використанням для рішення конкретних задач;
- являють собою інтегральні характеристики якості підготовки учнів і засоби організації комплексного особистісного й соціально значущого освітнього контролю.

Предметна компетентія - сукупність знань, умінь та характерних рис у межах змісту конкретного предмета, необхідних для виконання учнями певних дій з метою розв'язання навчальних проблем, задач, ситуацій.

Міжпредметна компетентність - здатність учня застосовувати щодо міжпредметного кола проблем знання, уміння, навички, способи діяльності та

ставлення, які належать до певного кола навчальних предметів і освітніх галузей.

Ключова компетентність - спеціально структурований комплекс характеристик (якостей) особистості, що дає можливість їй ефективно діяти у різних сферах життєдіяльності і належить до загальногалузевого змісту освітніх стандартів.

Ключова компетенція - певний рівень знань, умінь, навичок, ставлень, які можна застосувати у сфері діяльності людини.

Ключові компетентності

Початкова загальна освіта	Базова та повна загальна освіта
<p><u>вміння вчитися;</u> <u>загальнокультурна;</u> <u>громадянська;</u> <u>здоров'язбережувальна;</u> <u>компетентності з ІКТ;</u> <u>соціальна.</u></p>	<p><u>вміння вчитися;</u> спілкуватися державною, рідною та іноземними мовами; математична і базові компетентності в галузі природознавства і техніки; <u>загальнокультурна;</u> <u>громадянська;</u> <u>здоров'язбережувальна;</u> <u>компетентності з ІКТ;</u> <u>соціальна;</u> підприємницька.</p>

Досить важливим є розуміння сутності ключових компетентностей. Для кращої орієнтації вчителя наводимо їх змістове наповнення.

Вміння вчитися

- визначати мету діяльності;
- планувати свої дії;
- працювати за алгоритмом, виконувати інструкції;
- організовувати своє робоче місце;
- орієнтуватися у часі та берегти його, бути наполегливим, розвивати мислення, увагу, пам'ять та ін..

Спілкуватися державною, рідною та іноземними мовами

- розвиток позитивного ставлення до рідної мови, визнання її ролі у власному та культурному збагаченні;
- розуміння культурних аспектів і соціальних умов мови в різних географічних, соціальних та комунікативних середовищах;
- уміння спілкуватися (письмово чи усно) рідною, державною та іноземними мовами, розуміти і бути зрозумілим в різних ситуаціях;
- вміння переконливо формулювати власні думки (усно чи письмово) та враховувати всі наявні точки зору;
- навички використання підказок (нотатки, схеми, карти) з метою створення та розуміння складних текстів (спічі, розмови, інструкції, інтерв'ю, дебати).
- відчуття культурних відмінностей іноземної мови та стійкість до стереотипів.
- відкрите визнання думок та висловів інших, участь в конструктивному діалозі;
- розвиток позитивного ставлення до міжкультурної комунікації.

Математична і базові компетентності в галузі природознавства і техніки

- забезпечення свідомого оволодіння учнями системою математичних знань, умінь і навичок, необхідних у повсякденному житті і майбутній трудовій діяльності, достатніх для успішного опанування інших знань і здійснення неперервної освіти;
- інтелектуальний розвиток учнів (розвиток логічного і просторового мислення, інформаційної та графічної культури, пам'яті, уваги, інтуїції тощо);
- формування в учнів наукового світогляду, уявлень про ідеї і методи математики та її роль у пізнанні навколишнього світу;
- економічне, екологічне, естетичне, патріотичне виховання.

Загальнокультурна компетентність

- духовно-моральні основи життя людини;
- особливості національної і загальнолюдської культури в побутовій і культурно-дозвіллевій сфері;
- культурологічні основи сімейних, соціальних, суспільних явищ;
- роль науки та релігії в житті, засвоєння наукової картини світу.

Громадянська компетентність

- усвідомлення своєї належності до різних елементів природного, етносоціального й соціально-культурного середовищ;
- знання своїх прав і обов'язків;
- здатність екологічно мислити;
- бережливе ставлення до природи, до людей, до самого себе.

Здоров'язбережувальна компетентність

- уявлення і поняття про здоров'я, здоровий спосіб життя та безпечну поведінку;
- усвідомлення здоров'я як вищої життєвої цінності;
- взаємозв'язок організму людини з природним і соціальним оточенням;
- удосконалення фізичної, соціальної, психічної та духовної складових здоров'я;
- дбайливе ставлення до свого здоров'я: здорове харчування, розпорядок дня, гігієнічний догляд за тілом, загартовування.

Компетентності з ІКТ

- Здатність учня орієнтуватися в інформаційному просторі, володіти і оперувати інформацією.
- Вміння добувати, осмислювати, опрацьовувати та використовувати інформацію з різних джерел, користуватися різноманітною довідковою літературою.

Соціальна компетентність

- Проектувати стратегії свого життя з урахуванням інтересів та потреб різних соціальних груп, індивідумів, відповідно до соціальних норм та правил, наявних в українському суспільстві.
- Продуктивно співпрацювати з різними партнерами в групі та команді, використовувати різні ролі й функції в колективі, проявляти ініціативу, підтримувати та керувати власними взаєминами з іншими.
- Конструктивне розв'язання конфліктів, досягнення консенсусу, брати на себе відповідальність за наслідки вчинків.

Підприємницька компетентність

Здатність співвідносити власні економічні інтереси з наявними матеріальними, трудовими й природними ресурсами, інтересами інших людей та суспільства.

- Бути готовим активно діяти, організувати власну трудову й підприємницьку діяльність і працю колективу.

- Змінюватись і пристосовуватись до нових потреб ринку праці; оцінювати власні професійні можливості та здібності.

- Складати й реалізувати плани підприємницької діяльності, приймати економічно обґрунтовані рішення;

- Презентувати інформацію про результати власної економічної діяльності.

Компетентнісний підхід визначає результативно-цільову спрямованість навчального процесу, управління яким передбачає поетапні дії вчителя та учнів з метою досягнення результату кожного року з кожної компетентності зокрема.

Первинний контроль сформованості ключових компетентностей передбачає виконання моніторингових робіт діагностичного характеру, де перевіряється рівень:

- сприйняття, розпізнавання та фіксації інформації в структурах пам'яті;

- свідомого засвоєння інформації;

- трансформації знань;

- аналізу засвоєної інформації;

- синтезу та узагальнення засвоєної інформації;

- оцінювального мислення;

- активізації процесів розвитку дивергентного мислення.

Важливо звернути увагу на те, що про предметні та міжпредметні компетентності визначені у навчальних програмах предметів, а ключові - зазначені лише в освітніх стандартах. А тому під час моделювання уроку вчителю важливо правильно сформулювати мету в контексті компетентнісного підходу, беручи до уваги принцип доцільності добору ключових компетентностей.

Наводимо варіанти формулювання мети уроку в контексті компетентнісного підходу у початковій та середній ланках освіти.

Клас 1.

Предмет. Природознавство.

Тема. Бережливе ставлення до природи.

Мета: формування ключових компетентностей: вміння вчитися (ривати пам'ять, мовлення, мислення); громадянська компетентність (формувати екологічне мислення, виховувати дбайливе ставлення до природи рідного краю, почуття милосердя, співчуття до всього живого, бажання прийти на допомогу);

предметних компетентностей: продовжувати розвивати в учнів уяву про навколишній світ, підвести їх до усвідомлення, що рослини і тварини можуть зникати назавжди, вчити аналізувати свої вчинки та вчинки однолітків при спілкуванні з природою, передбачати наслідки діяльності, вчити учнів бачити красу природи.

Клас 5.

Предмет. Українська література.

Тема. Слово у житті людини. Образне слово - першоелемент літератури. Види мистецтва.

Мета: формування ключових компетентностей: загальнокультурна

компетентність (оволодіння досягненнями культури), компетентність з ІКТ (вміння добувати інформацію, осмислювати та використовувати за потребою);

предметних компетентностей: ознайомити учнів із роллю художнього слова у житті людини; дати елементарне уявлення про види мистецтва й художню літературу як мистецтво слова; розвивати інтерес до читання; виховувати повагу до книги.

Клас 6.

Предмет. Математика.

Тема. Порівняння раціональних чисел.

Мета: формування ключових компетентностей: математична і базові компетентності в галузі природознавства і техніки (забезпечення свідомого оволодіння системою математичних знань, умінь і навичок, розвиток логічного мислення);

предметних компетентностей: удосконалювати вміння розв'язувати задачі, які передбачають порівняння раціональних чисел; формувати вміння бачити закономірності, розвивати творчі здібності учнів; виховувати зосередженість, уважність свідоме ставлення до навчання.

Оскільки особливістю компетентнісного підходу є нова мета навчання, відповідно має перебудовуватися весь навчально-виховний процес на уроці. Варто зауважити, що в цьому випадку не порушено традиційну триєдину постановку мети: навчальну, розвивальну, виховну, просто в окремих випадках виховний аспект зазначений у формуванні ключових компетентностей.

Слід пам'ятати про те, що, якщо предметні та міжпредметні компетентності формуються на уроках, то ключові - кожному перебування дитини в школі. Тільки за умови цілісного підходу можна досягти формування компетентностей як результату навчання та виховання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека освітньої політики / під заг. ред. О.В. Овчарук. - К. : "К.І.С.", 2004. - 112 с.

2. Обговорення Концептуалів національної стратегії розвитку шкільної освіти в Україні [Електронний ресурс] - Режим доступу : <http://www.vsim.org/2011/kontseptualy-natsionalnoji-strategiji/>

3. Савченко О.Я. Виховання розумної особистості, яка вміє самостійно вчитися / О.Я. Савченко // Почат. шк. - 2007. - №8. - С.1-5.

4. Савченко О.Я. Дидактика початкової освіти: підр. / О. Я. Савченко. - К. : Грамота, 2012. - 504 с.

5. Філософія людиноцентризму в стратегія освітнього простору / авт. В.Г. Кремень. - К. : Педагогічна думка. - 2009. - 520 с.

6. Чернецька Т. І. Сучасний урок: теорія і практика моделювання : [навч. посібник] / Т.І.Чернецька. - К. : ТОВ "Праймдрук", 2011. - 352 с.

О.В.Волошенко,

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки Черкаського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради

ПАРТНЕРСТВО ЯК ЗАСІБ ГАРМОНІЗАЦІЇ ВЗАЄМОДІЇ В ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРИ

*Зовнішнє життя - це вдячність за
самоцінність внутрішнього життя.*

I. Калінаускас

Шлях кожної країни до гідного місця у глобалізованому світі лежить через освіту, виховання й здатність взаємодіяти із іншими. Саме тому, творення будь-якого простору необхідно здійснювати у відповідності до глобальних викликів, на основі універсальних загальнолюдських законів і цінностей, духовно-моральних парадигм, які забезпечать сучасній людині щасливе і гідне життя. Однією із найважливіших навичок сучасної людини є здатність будувати партнерські взаємини і взаємодіяти у команді. Саме тому, набуває актуальності філософія партнерства.

Метою цієї статті є аналіз змісту філософії партнерства та визначення тих його аспектів, які сприяють гармонізації взаємодії учасників освітнього простору.

Партнерство ми будемо розглядати як різновид взаємовідносин, які можуть бути побудовані завдяки активній участі кожного її учасника.

Партнер у перекладі із французької мови *partenaire* - учасник. У нашому розумінні активний і відповідальний учасник взаємодії в освітньому просторі.

В останні роки все більше уваги приділяється впливу інформації на живу клітину організму. Олена Коробейнікова зазначає, що людський організм - це унікальна система, що саморегулюється та самоналаштовується. Проте людина не завжди розумно і адекватно реагує на зовнішні подразники. Інколи наші думки, емоції або емоції інших людей перешкоджають нам у адекватному сприйнятті того, що ми бачимо, чуємо, відчуваємо, нюхаємо тощо. Отже, з'являються бурхливі емоційні реакції.

Вся інформація, яка надходить до людини через органи відчуття, потрапляє спочатку у гіпофіз, потім розподіляється на два потоки: 50% інформації потрапляє у гіпоталамус, який регулює правильну і злагоджену роботу нервової, імунної, ендокринної та інших систем, й 50% інформації потрапляє у наднирники, які генерують гормони

емоцій. Саме наднирки призводять людину до бурхливих реакцій. Особливо, якщо та чи інша емоція часто повторюється, вона набуває характерологічних властивостей й шкодить не лише здоров'ю самої людини, а й погіршує стан оточуючих її людей. Це зумовлено тим, що під впливом емоції змінюються коливання, які мають наші внутрішні органи у спокійному стані й змінюються коливання, які йдуть від нашого організму. [1,6] Наприклад, якщо вчитель образився на учнів - від нього пішли негативні коливання у навколишнє середовище; якщо образився два-три рази - він ходить напружений й цю напругу відчувають учні; якщо вчитель постійно ображається - у нього формується образливість як риса характеру, яка суттєво ускладнює процес взаємодії педагога із іншими людьми. Аналогічно - дратівливість, апатія, втома, страхи тощо. Якщо вчитель відчуває апатію, то учням вкрай важко буде зберігати інтерес до навчального матеріалу та предмета, який викладає такий педагог.

Отже, якщо нам не подобається те, що ми одержуємо від життя - варто проаналізувати те, що ми віддаємо у навколишній світ на рівні думок, емоцій, слів, дій, вчинків... Ми вважаємо, що саме філософія партнерства спроможна гармонізувати взаємодію і дітей, і дорослих в освітньому середовищі. Саме через усвідомлену, відповідальну і активну участь кожного, хто потрапляє в освітній простір, можна прийти до порозуміння, фасилітації, злагодженої діяльності й збалансованості між усіма партнерами освітнього простору.

Розглянемо детальніше особливості сприйняття та аналізу психолого-педагогічних явищ, які спостерігаються в освітньому просторі на рівні навчального закладу освіти. Як правило, ми звертаємо увагу на:

- Поведінку учасників взаємодії: хто і що робить?
- Оточення: в якому середовищі, в яких умовах це відбувається?

- Здібності: як ми (він, вона) це роблять?
Саме ці три складові взаємодії часто є індикаторами для висновків... Проте є й "підводна частина айсберга". До неї належать:

- Очікування. Що хочу я? Що хочуть інші? Як має відбуватись той чи інший процес? Які кінцеві результати я очікую? На які критерії, ознаки я буду орієнтуватись? Тощо.

- Цінності. Що для мене (нас) важливо? Що має значення? У що я вірю?

- Ідентичність. Ким я себе відчуваю в освітньому просторі? Потрапляючи у навчальний заклад я (ми) як хто?

- Місія. Для чого я (ми) соціуму? Навіщо соціум нам?

Отже, якщо з'являються будь-які проблеми у взаємодії між учасниками освітнього простору, завжди необхідно знаходити сутність проблеми й знаходити те, що може об'єднати тих, хто зазнав ускладнення або непорозуміння. Так, якщо учасникам важлива гармонійна взаємодія, рух вперед й досягнення цілей, потрібно узгодити мету, напрям і правила руху? Як буде здійснювати рух? Із ким? Навіщо? Чим більше розширені межі спільного, тим чіткіше, ясніше й гармонійніше відбувається рух.

Філософія партнерства може допомогти усім учасникам освітнього простору у трьох важливих напрямках людської життєдіяльності: самоствердженні, самовираженні і самореалізації. При цьому самоствердження відбувається не за рахунок приниження інших і зменшення їх цінності, а за рахунок усвідомлення своїх сильних сторін та створення в освітньому середовищі умов для розкриття й прояву цих сторін особистості.

Створюючи умови для самовираження і самореалізації учасників освітнього простору, адміністрація навчального закладу освіти запобігає напрузі, незадоволенню, конфліктам. Таким чином і відбувається гармонізація освітнього простору.

Основними ознаками партнерської взаємодії в освітньому середовищі є:

- Важливість і необхідність того, щоб кожен учасник педагогічного процесу знаходив своє "місце під сонцем" і щоб вистачало місць кожному, хто потрапляє в освітній простір.

- Рівнозначні любов і повага до усіх, хто потрапляє в освітнє середовище. Як до дітей, так і до дорослих.

- Створення такого освітнього простору і такої взаємодії, щоб внутрішнє життя кожного її учасника було цінним і самоцінним. При цьому кожен має усвідомлювати й розуміти те, чи не порушує він баланс у взаємодії із іншими, оскільки без інших я не міг би існувати... Саме тому І. Калінаускас стверджує, що "зовнішнє життя - це вдячність за самоцінність внутрішнього життя". Баланс дозволяє існувати паралельності... потоку

зовнішнього життя і внутрішнього життя. [2,с.84-85]

- Активна і відповідальна участь кожного у процесі взаємодії.

Основними умовами побудови партнерської взаємодії є:

- Позитивність світосприйняття.

- Позитивність мислення.

- Емоційні рівновага і стабільність.

- Прийняття себе та інших такими, якими вони є.

- Взаємопідсилення та взаємодопомога.

Одним із прикладів партнерської взаємодії може стати експеримент європейського антрополога, який запропонував дітям африканського племені таку гру-змагання: Хто першим добіжить до величезного кошика із фруктами, той і отримає їх. Після команди антрополога, усі діти і старші, і молодші одночасно взялися за руки і побігли до кошика. Добігли всі, нікого не залишили і не "загубили" по дорозі. Дуже здивований антрополог запитав дітей про те, чому вони так зробили? Він пояснив, що можна було насолодитись фруктами одному переможцю. Проте африканські діти відповіли: "Обонато", що означає: "Я існую тому, що ми існуємо". І додали: "Хіба можна бути щасливим, якщо іншим сумно".

Значна частина сучасних дітей потребує саме партнерської взаємодії, коли всі є цінними. Саме тому, вважаємо, що поступово слід переходити від змагань, рейтингів до взаємонавчання, взаємодопомоги, взаємопідтримки. Звертати увагу не на тих, хто гірше або краще за тебе, а на тих, хто може поділитися, допомогти, обмінятися знаннями та уміннями. Педагогам важливо акцентувати увагу на командній взаємодії в учнівських колективах. Саме взаємодія у команді дає дітям справжній досвід партнерської взаємодії, яка стане у нагоді і у подружньому, і у сімейному, і у професійному, і у громадському житті. Отже, філософія партнерства є не лише засобом гармонізації взаємодії в освітньому просторі, а й засобом гармонізації усієї життєдіяльності особистості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Хрипун В.И. Депрессия? Выход есть... Есть выход! / Виктория Хрипун, Елена Ивасенко, Елена Коробейникова. - Черкасы: Издатель Ю.Чабаненко, 2011.- 140с.

2. Некрасов А. Материнская любовь / А.А. Некрасов. - М.: Амрита-Русь. - 2009.- 208с.

3. Фабер А. Как говорить с детьми, чтобы они учились / Адель Фабер, Элейн Мазлиш; [пер. с англ. Т.Новиковой]. - М.: Эксмо. - 2012. - 288с.

4. Фабер А. Свободные родители, свободные дети / Адель Фабер, Элейн Мазлиш; [пер. с англ. Т.Новиковой]. - М.: Эксмо. - 2012. - 320 с.

Т.А.Руденко,

учитель української мови і літератури Гончариської загальноосвітньої школи I - III ступенів Катеринопільської районної ради

ШЕВЧЕНКІВСЬКІ ІНТОНАЦІЇ У ТВОРЧОСТІ ВАСИЛЯ СИМОНЕНКА

*Не шукаю до тебе ні стежки, ні броду-
Ти у грудях моїх, у чолі і в руках.
Упаду я зорею, мій вічний народе, на
Трагічний і довгий Чумацький твій шлях.*

Василь Симоненко

Багатьом талановитим українцям доля відвела обмаль часу на землі. Тарас Шевченко, Борис Грінченко, Василь Стус прожили тільки 47 років, Леся Українка - 42, Павло Грабовський - 38, ще на десяток менше - Василь Симоненко, яскравий представник покоління шістдесятників, поет, геніальний своєю простотою, мужністю, безкомпромісністю.

Понад сорок років Василь Симоненко є володарем дум молодих українців, та й не тільки молодих. Багато людей різного віку знають його вірші напам'ять, цитують їх, деякі твори поета покладені на музику. І, взагалі, посмертна слава Василя Симоненка на диво міцна й тривала.

Дехто із надто суворих критиків, навіть доброзичливих до нього, пояснював цей феномен не лише безсумнівною талановитістю, а й надто ранньою смертю поета, що створило навколо його імені певний ореол мученика.

Та головна причина Симоненкової популярності не в цьому. Роки творчої роботи поета повністю вкладаються в межі того часу, який називаємо "хрущовською відлигою" (1953 - 1964), що хоч трішки послабила ідеологічний зашморг, накинутий на шию українському суспільству. Зацькована наша література почала оклигувати й подавати голос. Тоді й вийшли на літературну арену молоді письменники, яких пізніше нарекли шістдесятниками. Серед поетів яскраво заявили про себе Микола Вінграновський, Іван Драч, Борис Олійник, Ірина Жиленко, Микола Сом, Роман Кудлик, Василь Голобородько, Борис Мамайсур, Леонід Талалай та інші. Ще трохи раніше - Ліна Костенко, Дмитро Павличко. Був з-поміж них і Василь Симоненко. Не такий, сказати б, метафорично-несподіваний, як Драч чи Вінграновський, але за щирістю поетичної мови, громадянським (не партійним!) пафосом, перейнятим болем за людину й рідний народ (наука від Тараса Шевченка), з ним мало хто міг зрівнятися.

Ми по праву можемо пов'язати ім'я В. Симоненка з Тарасом Шевченком.

Василь Симоненко, як і Шевченко, з тією ж пристрасною оголошує боротьбу російщині. І настільки змінилися обставини, настільки зайшла зміна в термінології: у Шевченка були "царі", "сатрапи", "ундіра"; у Симоненка - "лакузи", "духовні покидьки", "зброди", "холуї". Як знаменито ця термінологія відповідна оплебенню влади.

У деяких випадках схожість між обома поетами особливо різка: Шевченковому "Кавказові" Симоненко створив відповідник - "Курдському братові", в якому просто чуються Шевченкові інтонації:

*Воляють гори, кровію политі,
Підбиті зорі падають униз,
В пахкі долини, зранені і зриті,
Вдирається голодний шовінізм*

Ця поезія є перегуком через століття з Шевченковим закликком боротися проти російської захланності. І кожен, хто читає оці рядки:

*О, курде, бережи свої набої,
Але життя убивців не щади!
На байстрюків свавілля і розбою
Кривавим смерчем, бурєю впади! -*

достеменно розуміє, що не про курдів мова мовиться, а про Україну під російським шовінізмом.

Врешті, та сама в обох поетів любов до України. У Симоненка є великий цикл зворушливо щирих поезій на цю тему. У першій збірці: "Я закоханий палко, без міри...", три сонети "Русь", "Грудочка землі", "Київ"; у другій: "Лебеді материнства", "Україні", "Де зараз ви, кати мого народу", "О земле з переораним чолом", "Чую, земле, твоє дихання". І ще ряд інших. І в усіх, як щире золото, любов до батьківщини:

*Коли кризь розпач випнутьсь надії
І загудуть на вітрі степовім,
Я твоїм ім'ям радію
І сумую іменем твоїм*

Ці поезії переробляли й калічили, позлодійськи напихаючи в них свої слова з комуністичної фразеології. Проте хоч одна з них дійшла до нас в авторському оригіналі ("Задивляюсь у твої зиніці"), може, найліпша з усіх, і про неї можна сказати, що вона звучить наче сучасний відповідник трагічного Шевченкового - "за неї душу погублю":

*Хай палають хмари бурякові,
Хай сичать образи - все одно!
Я проллюся крапелькою крові
На твоє, священне знамено*

Очевидно, що Симоненко не повторення Шевченка. Він поет другої половини двадцятого століття, цілком сучасний.

Такий поет не міг не з'явитися - його покликав час.

У Симоненковому щоденнику читаємо (від 21 жовтня 1962 р.): "Поезія - це прекрасна мудрість" [10; 363]. До цієї істини поет прийшов не одразу. Початком художніх відкриттів ставали сильні враження (мемуаристи згадують про те, як із конкретних ситуацій і людських доль виникали в Симоненка задуми багатьох творів [11]). Поет вбирав життя відкритими очима, чулим серцем, а загострювали й поглиблювали цей погляд особистий досвід, знання села, критичне ставлення до радянської дійсності. У ліриці Симоненка знаходимо досить розмаїтий спектр вияву творчого осяяння. Його метою і результатом ставала, як і у Шевченка, художня правда як найдорогоцінніший

здобуток таланту. Поет розпочинав пошук із соцреалістичного плацдарму, через це довго звільнявся від "знаків" комуністичної ідеології й соцреалістичної поетики. У ліриці поета бачимо сліди неоромантизму з елементами імпресіонізму, традиційного реалізму із сильним індивідуальним началом, характерним для модернізму, символізму і навіть постмодернізму. Ось кілька спостережень.

"Я тікаю від себе, від муки і втоми..." [12; 147] - так розпочинається один з останніх віршів Симоненка. У ньому не тільки окреслюється певний настрій автора, а й очевидне прагнення художнього оновлення, до якого поет робить рішучий крок. Твір будується за законами поетики символізму з використанням магічних перетворень, кодом до яких служить наскрізний образ "білої папороті снів". Через ілюзії картини снів ведуть до сторінок Біблії, де йдеться про повну гармонію життя в Царстві Божому. У тій уявній картині "ніжні тигри" цілують губи ліричному героєві, а "леопарди чарівні" знімають і дарують йому свої шкури. "Біла папороть" володіє також силою забуття: "...Забуду про все на світі" (с. 147). Але драма полягає в тому, що "біла папороть" не всесильна, бо сама - лише сон. З пробудженням "біла папороть зазеленіє" (с.148), тобто світ набуде звичайних обрисів. Поет робить несподіваний поворот: саме "природність" тодішнього буття приносить йому страждання, бо було воно насправді антилюдяним. Такий глибинний підтекст художніх пошуків автора.

Шлях до художньої правди приводив поета до полеміки, часто дуже гострої, спрямованої проти різних іпостасей зла й кривди - лицемірства, брехні, гніту, бідності, суспільних драм і трагедій. Найбільше вражають читача Симоненкові заперечення, здавалось би усталених тверджень, опертих на авторитети імен, джерел, ідеологічних настанов. Молодий журналіст і поет намагався струсити з себе тягар традиції і несподіваним поетичним жестом привернути увагу до своєї позиції. Заперечуючи фальшиву соцреалістичну романтику, він утверджував реальний гуманізм: "Не потрібні людині крила, серце й розум потрібні їй!" (с.84). Змінюючи відомий вислів І.Ньютона, поет спрямовує перо проти фальшивої величч, різним культивом протиставляє некоронованих корифеїв і справжніх вождів. Ставлячи в цей ряд Коперника, Джорджоне, Шевченка, поет окреслює свій ідеал, відмежовуючи істинні цінності від удаваних: "Величі справжній не треба спиратись на плечі нікчем" (с.132).

Особливий полемічний запал охоплював Симоненка, коли йшлося про долю України. Після молодечого вигуку: "Хто сказав, що все уже відкрито?" (с. 126) - поет не лише закликає знаходити "в океані рідного народу-... духовні острови", а й зізнається в найпотаємнішому: "Україно! Доки жити буду, доти відкриватиму тебе!" (с. 126). Поставивши на початку вірша кодові слова Колумби й Магеллани, автор уписує рідну країну в контекст найпотужніших інтенцій людини, спрямованих на зовнішній світ. Водночас свої інтенції скеровує на власну душу, адже як тоді, так і тепер багатьом доводиться відкривати Україну в собі. У вірші "Де зараз ви, кати мого народу?" **Симоненко поставив великий знак оклику в полеміці з недругами України, гонителями її синів і дочок:**

Народ мій є! Народ мій завжди буде!

Ніхто не перекреслить мій народ! (с.139)

Розмова з Україною, зі словом - то, власне, внутрішній уявний діалог із самим собою. Він тривав усе творче життя поета. Різні думки висловлював він, не раз протилежні. Але незмінними були

пекучий біль за долю рідної землі, історичну й сучасну, трепетна любов до неї.

"Древній, обікрадений народо!" (с. 107) - скаже Симоненко, звиривши своє поетичне слово з голосом Шевченка. Знаючи глибоку любов поета до рідної землі, його високу національну свідомість, можна зрозуміти і його своєрідний духовний мазохізм, особливе акцентування болю.

Розмови з Україною, як і звертання до слова, - то знаки самотності поета. Він шукає засоби, щоб подолати цей стан. У вірші "Я чую у ночі осінні" автор створює власний міф, де відбувається чарівне перетворення ліричного героя на світове дерево. Корінням ніг він уростає в землю, а руками, чолом і серцем - у небо, через те чує, як до нього "говорять могили устами колишніх людей..." (с. 111), що є найвищим виявом єднання зі світом. У такий спосіб складалася поетова система координат, що передавала його філософію буття. На хронологічний вимір і горизонтальну лінію життя накладалася вертикальна вісь, що створювало передумови формування в поетичному світі Симоненка нової системи цінностей з її основними концептами:мати, Україна, рідна земля, рідний народ, життя, Скворода, Шевченко, мова, кохання, друзі. Саме в них поет шукав опори в хиткому, ворожому світі, саме до них звертався пристрасним словом, коли душа втомлювалася від самотності і сумнівів.

Залишившись у ранньому віці без батька, вирісши турботами матері, діда й отих баб Онись і тіток Варок, яких він так натхненно потім оспівав, Василь глибоко, до болю в серці відчув зміст слова "Батьківщина". Тема Батьківщини, рідної землі була в його творчості постійною, з нею він був нерозлучний.

Земле рідна! Мозок мій світліє,

І душа ніжнішою стає,

Як твої сподіванки і мрії

У життя вливаються моє

Батьківщина для Симоненка - це синонім рідного українського народу. Ось чому він так гостро відчував зв'язок з минулим, з героїчною історією свого народу. Цей зв'язок давав право поетові так категорично, безапеляційно писати на адресу всіляких безбаченків:

Ми народились в муках, щоб родити,

Синами безсмертти свій рід,

Щоб квітував на диво всьому світу

Козацький геніальний родовід!

Василь Симоненко ніколи не мислив Україну, її народ у "всесоюзній категорії". У нього нема навіть обов'язкових для радянських поетів штампів про "союз народів-братів". До 1990 року не друкувався цілком вірш "Задивляюсь у твої зіниці..." "Випадала" строфа, де поет, звертаючись до рідної України, каже:

Ради тебе перли в душі сію,

Ради тебе мислю і творю.

Хай мовчать Америки й Росії,

Коли я з тобою говорю.

Ясна річ, Василь Симоненко не був такий суворий суддя української нації, як Тарас Шевченко ("раби, подножки, грязь Москви, Варшавське сміття ваші пани ясновельможнії гетьмани", "капустяні голови"). До всього Симоненко не міг так категорично й уголос, як він, Шевченко, висловлюватися на адресу рідного народу, ім'ям якого комуністичний режим освячував усі свої злочини.

І Василь Симоненко промовляв до свого сучасника сучасним словом. Для нього сучасне слово - це слово правди, слово, що передає думки й

турботи народу. І, якщо таке слово традиційне, то що ж у цьому поганого?

Це велике мистецтво - казати правду. І казати прямо, в очі. Казати правду - це мистецтво мужніх. Симоненко володів цим мистецтвом. Уся його поезика підпорядкована правді - і ми йому віримо.

Реальна суспільна атмосфера тих літ спонукала Симоненка записати до щоденника: "Я не знаю, як триматимуся, коли посиплюється на мою голову справжнє випробування. Чи залишуся людиною, чи жах засліпить не лише очі, а й розум? Втрата мужності - це втрата людської гідності, котру я ставлю над усе. Навіть над самим життям" [10; 364].

Хтось сказав, що є люди, які геніально пам'ятають своє дитинство. Василь Симоненко належав саме до таких людей. Він часто згадував дитинство, хоч воно було у нього нелегким. У багатьох творах Симоненко відтворює складний світ дитини, що росте без батька. Так у вірші "З дитинства" образ батька витісняється образом діда. Коли дід стоїть поруч із батьком, маємо нормальний розподіл родинних ролей. Коли ж батька немає, чоловіче начало неприродно переноситься на діда. Присутність батька в сім'ї сусідів постійно нагадує про власну родину кривду. Моральна компенсація відбувається за рахунок діда, його пісень, з яких постають в уяві малого червоні жупани, Байда, полки Богдана. Майже Шевченкове звертання до дідуся із вдячністю за його розповіді вписує твір Симоненка в національний історичний контекст з його драмами, трагедіями й героїзмом. Прозоре відсилання до рядків Шевченка вловлюємо й у поезії "Самотність": "Пошли мені, Боже, хоч ворога, коли друга послати жалі!" (с. 120).

Василь Симоненко ніколи не давав себе зачарувати пустопорожнім базіканням, хвальковитістю і самомилюванням. Він зважував кожне слово, кожний рядок своїх поезій, зв'язуючи свій настрій, свої думи з настроєм і думами рідного народу:

Навіщо бундючитися пихато,
Грїться в похвалах?
Слава не ртуть:
Мало великим себе уявляти,
Треба великим бути

Він не хапався за скороминущі теми, не складав од на честь тої чи тої зернової культури - він писав про народ і для народу. Прочитавши його твори, люди замислювалися і над власною долею і над долею країни.

Діапазон громадських інтересів Симоненка надзвичайно великий.

Перегорніть сторінки його книжок - і ви побачите, кого любить поет, що оспівує, супроти чого виставляє усі свої сатиричні кулемети. Тітки Насті, Варки, дядьки Федори, Оверки, баби Онисі - ось його улюблені герої. Натхненно, можливо, як ніхто з тодішніх поетів, оспівав і возвеличив Василь Симоненко простих людей.

Я не помилюся, коли скажу, що рідний народ, його радість, болі й тривоги - це кардинальна тема усієї Симоненкової творчості.

Разом з усіма Василь вітав космічний злет науки, але він ніколи не забував, чиїми руками звершено цей подвиг:

Цілюю руки,
що крутили жорна
у переддень космічної доби

З цього випливає думка, що той, хто не поважає, не цінує мільйони "я", мільйони безіменних, що мають свої індивідуальності, свої нещастя і радості, той не поважає й увесь народ і не має права на

повагу від нього. У Симоненкових поезіях весь час бринить мотив цінності кожного людського життя. Він закликає всіх нас не забувати, що ніхто й ніколи не продублює, не повторить нашого існування на землі:

Ти знаєш, що ти - людина.
Ти знаєш про це чи ні?
Усмішка твоя - єдина,
Мука твоя - єдина,
Очі твої - одні

Не проспи, волає поет до людини, не проспи своїх днів на землі, зроби все, що можеш, на що здатна.

І якщо говорити про вчителів Василевих, то це вся наша демократична література з її позахмарною вершиною - Тарасом Шевченком. Молодий поет перейнявся вогненною пристрастю Кобзареві поезії, її гуманістичним і громадянським пафосом. Він засвоїв основи з того, що заповідав Тарас, - любов до рідного народу, до рідної землі. І працю на благо народу. І боротьбу проти всього, що стоїть на шляху до його щастя. І понад усе засвоїв отой мужній Шевченків заповіт: "Пишіть правду".

Жоден з українських поетів 60-70-х не справив такого потужного громадянського і морального впливу на своїх сучасників, як Василь Симоненко. Він став духовним проводирем цілого покоління, його поезія була знаменом непокірних, бо уособлювала і громадянську мужність, і національну самосвідомість, і щирість та дієву людяність. А ще вона вчила читачів невідкупної, незрадливої й жертвовної любові до України.

Симоненка знали. Усупереч офіційному замовчуванню і заборонам. Його перші книжки стали шалено популярними: їх передавали одне одному як найдорогоцінніші скарби, переписували, тасмно розповсюджували. Його поезію читали, зачували напам'ять і, що найважливіше, любили!

Василеві Симоненкові доля призначила власти зорею в пам'ять і душу свого народу, освітити його тяжку дорогу благородством і щирістю, ніжністю і любов'ю, перелитими у високе й чисте слово поезії. Він помер неймовірно рано. Та серце його, вічно молоде й гаряче, не спинилося - воно й нині пульсує і пульсуватиме в його віршах!

Ніяким вітрам, ніяким буревіям не загасити його вогненного Слова. Вічно співатимуть в Україні: Виростеш ти, сину, вирушиш в дорогу,
Виростуть з тобою приспані тривоги...
...Можна все на світі вибирати, сину,
Вибрати не можна тільки Батьківщину.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Брюховецький В. Хто найдужче любить життя: штрихи до портрета В. Симоненка / В. Брюховецький // Українська мова і література в школі. - 1985. - № 1. - С. 13-15.
2. Дзюба І. Більший за самого себе // Симоненко В. А. Твори: У 2 т. / Упоряд. Г. П. Білоус, О. П. Лищенко. - Черкаси, 2004. - Т. 1.
3. Моренець В. Василь Симоненко: філософія почуття / В. Моренець // Вітчизна. - 1981. - № 1. - С. 34-38.
4. Никанорова О. Серце, повне любові: поезія В. Симоненка. - К., 1986.
5. Пахаренко В. Як він ішов: духовний профіль Василя Симоненка на тлі його доби. - Черкаси, 2004. - 67с.
6. Ткаченко А. Василь Симоненко: нарис життя і творчості / А. Ткаченко. - К., 1990. - 87с.
7. Симоненко В. Твори: У 2 т. / Упоряд. Г. П. Білоус, О. К. Лищепко. - Черкаси, 2004. - Т. 1.

М. М. Щербина,

учитель історії Черкаської ЗОШ I-III ступенів №32 Черкаської міської ради, керівник гуртків "Історики-краєзнавці" ПНЗ м. Черкас ЦТКЕСУМ

ТАРАС ШЕВЧЕНКО В ТОПОНІМІЦІ ЧЕРКАЩИНИ, УКРАЇНИ І СВІТУ

Жителі Черкащини гордяться тим, що вони земляки Тараса Шевченка і завжди намагалися вшанувати його пам'ять. Шанують Великого Кобзаря і в Україні та світі, особливо там, де є українська діаспора. Пам'ятники, музеї та різноманітні власні назви, що носять ім'я Шевченка чи пов'язані з його творчістю, зберігають пам'ять про нього. Серед власних географічних назв, що носять ім'я Шевченка, вирізняються топоніми.

Розглянемо, спочатку, Шевченкові хороніми - назви територій. Шевченкове ім'я носила в свій час округа на території краю, а нині воно є складовою у назві району. Так, 12 квітня 1923 року друга сесія ВУЦВК прийняла постанову "Про новий адміністративно-територіальний поділ України", згідно з якою в УСРР замість 102 повітів було створено 53 округи. Однією із них стала Корсунська округа в складі Київської області. Проіснувала вона до 1925 року, коли була включена до Черкаської округи. З січня 1930 року Черкаська округа отримала назву Шевченківська. Проте за новою назвою вона проіснувала лише до 2 вересня 1930 року.

Нині Корсунь-Шевченківський район є адміністративно-територіальною одиницею в складі області. Існує він з 1923 року і називався спочатку Корсунський. А у 1944 році, з перейменуванням міста, змінилася й назва району.

Цікаво знати: У 1935 році на сході Харківської області було створено Шевченківський район. Його адміністративним центром є смт Шевченкове. Ще чотири Шевченківських райони існують як адміністративні одиниці в межах великих міст: Києва (1937), Запоріжжя (1962), Чернівців (1965) та Львова.

Наступними є Шевченкові ойконіми - назви населених пунктів. На карті нашої області, в минулому і нині, можна знайти 8 назв, що походять від імені Тарас. Це села Тарасівка, Тарасівське, Тарасо-Григорівка. П'ять із них походять від імені козаків-першопоселенців і лише три мають відношення до Шевченка.

Так, село Тарасо-Григорівка Чигиринського району розташоване в Холодному Яру. Відомо, що Т. Шевченко у вересні 1845 року був на Чигиринщині і відвідував Холодний Яр. Він захотів побачити ті місця, звідки починався гайдамацький рух, Коліївщина, про який він так яскраво описав у своїй поемі "Гайдамаки". В Холодному Яру Шевченко натрапив на невелике поселення і поспілкувався з місцевими жителями. З розмови про події минувшини селяни дізналися, що мають справу з поетом, який так майстерно описав їхнє згорьоване життя. Тарас Григорович справив на них гарне враження, як простої та доброзичливої людини, що вболіває за долю інших. В 20-х роках на сходці села було прийнято рішення назвати село Тарасівка в честь перебування тут Шевченка. Саме за такою назвою село, як центр сільської

ради, згадується у "Списку поселень Черкаської округи" за 1926 рік. Пізніше назва змінилася на Тарасо-Григорівка. У вказаному "Списку..." згадується і хутір Тарасівка (ім. Шевченка) Чубівської сільської ради Медведівського району, який існував у довоєнний час.

Село Тарасівка Чорнобаївського району утворилося під час реалізації Столипінської аграрної реформи. Його першопоселеннями були вихідці із с. Богодухівка. Спочатку село не мало власної назви і на січень 1926 року ще згадується, як артикул № 29. Але вже в серпні того ж року, постановою Президії Черкаського окрвиконкому, село отримує назву Тарасівка і стає центром одноіменної сільради. За словами старожилів село назвали на честь Тараса Шевченка, творчість якого любили мешканці поселення.

Частина сучасних ойконімів походить від прізвища поета. Це села Шевченко Смілянського району і Шевченкове - Звенигородського, а також м. Корсунь-Шевченківський.

Село Шевченко розпочинало своє життя як невеликий хутір Вали. Потім декілька раз змінювало свою назву. У 1843 році, перебуваючи на Смілянщині, Т. Шевченко побував на цьому хуторі. Поет записував тут від старожилів перекази і легенди, пов'язані з історією краю, ділився своїми думками щодо суспільно - політичного ладу тогочасної Російської імперії. Пізніше, коли Т.Г. Шевченко став дуже шанованою людиною, хутір, а потім село, в якому він перебував, почали називати Шевченко. Вже в 1922 році жителі вживали цю назву. Як хутір Шевченка Сунківської сільради, згадується він і в "Списку..." 1926 року.

У 1929 році на честь 115-річчя з дня народження поета село Кирилівку, де пройшло дитинство Тараса, перейменовано на Шевченкове. Ось як писала про цю визначну "подію" в житті Звенигородщини окружна газета "Радянська думка" від 14 березня 1929 року "Святкування роковин Т.Г. Шевченка в Кирилівці перетворилося на свято колективізації сільського господарства. На честь цього свята на спільній президії виконкомів окружної, районної і сільської Рад народних депутатів було вирішено переіменувати село на Шевченкове". Слід відзначити, що в даному випадку зміна назви відбулася не за народною ініціативою, а за владним рішенням згори. Більшовицькі ідеологи взяли до спекуляції на імені Шевченка аби довести близькість великого Тараса до радянської влади.

З ідеологічних міркувань та вказівкою самого Сталіна, відбулося і перейменування м. Корсунь. На честь завершення великої наступальної операції військ I-го та II-го Українського фронтів 3 травня 1944 року Указом Президії Верховної ради УРСР за № 34/143 місто Корсунь було перейменовано у м. Корсунь-Шевченківський.

До вказаних Шевченкових ойконімів слід додати і ряд інших, що існували в минулому. Серед

них хутір Шевченка, який у 1958 році був приєднаний до с. Товмач Шполянського району, селище Шевченка, яке в 1964 році було приєднане до с. Мошурів Тальнівського району (ОВК від 21.05.64 р.) та село Шевченкове, яке в 1967 році було приєднане до с. Митлашівка Драбівського району (ОВК від 01.08.67 р.).

Цікаво знати: У 1964 році, коли відзначався 150-річний ювілей Великого Кобзаря, 196 населених пунктів СРСР носили ім'я Т.Г. Шевченка. Нині в Україні 164 населені пункти названі на честь Тараса Шевченка. В Казахстані ім'я Шевченка носить Форт-Шевченка, з 1964 по 1991 роки місто Актау мало назву Шевченко. Назву Шевченко нині мають 3 села, 4 селища і 8 хуторів в Адигеї, Башкортостані, Краснодарському краї та 8 областях Російської Федерації. Назву Шевченко носить і село у Рибницькому районі Придністровської Молдавської республіки. У 1944-1957 роках назву Шевченко носило село Лютовиська у Польщі.

Серед Шевченкових топонімів є й мікрогідрони - природні об'єкти з непротічними водами. Один із них - Тарасова криниця поблизу с. Михайлівка Кам'янського району. Знаходиться вона на території лісфонду колишнього колгоспу "Радянська Україна". Живить криницю підземне джерело. Навколо красивий ландшафт. Криниця за рішенням ОВК від 12.01.82 р. №12, охороняється, як пам'ятка природи місцевого значення. За місцевим переказом тут був і пив джерельну воду Тарас Шевченко.

Своя Шевченкова криниця є і у смт Вільшана на Городищині. Знаходиться вона у центрі селища. За переказами старожилів біля неї бігав і брав тут воду малий Тарас, коли служив у маєтку пана П. Енгельгардта.

Ще один мікрогідронім існував у минулому. Це Шевченкова криниця в м. Черкасах на Митниці. За спогадами відомого фольклориста С.С. Нехорошева, її викопали брати Андрій і Юхим Слюсаренки, у хаті яких бував і обідав Шевченко 18-19 липня 1859. Криницю назвали в знак перебування тут поета.

Цікаво знати: Назву затока Шевченко має затока в Аральському морі, розташована в західній його частині. У 1849 році, під керівництвом Олексія Бутакова, була проведена перша наукова експедиція по опису Аральського моря, під час дослідження затока отримала ім'я Паскевича, в честь генерал-фельдмаршала Росії Паскевича Іван Федоровича. А у 1961 році затоку перейменували на честь українського поета Тараса Григоровича Шевченка.

На території Черкащини є велика кількість оронімів - назв мінливостей рельєфу. Два із них мають відношення до Шевченка. Це Шевченків курган на околиці Чигирини і Тарасова гора у Каневі. Перша назва походить від того, що у вересні 1845 року на вершині кургану поет зустрічався з чигиринськими кобзарями. Тарасова гора - це інша назва Чернечої гори, місця вічного спочинку великого Кобзаря. Тут знаходиться народний музей "Тарасова світлиця", гранітний комплекс сходження, пам'ятник Т.Г. Шевченку, музей Т.Г. Шевченка.

Цікаво знати: Назву пік Шевченка має вершина висотою 4 200 м на північному схилі Великого Кавказу, у Боковому хребті. Вона названа на честь Тараса Шевченка українськими альпіністами, які вперше зійшли на цю вершину Кавказу у 1938 році.

Чимало у нашому краї і Шевченкових годонімів - назв вулиць. Вони є майже в усіх районних центрах і багатьох селах області. В обласному центрі це бульвар Шевченка. Вперше вулиця згадується в 1879 році як Старочигиринська. В 1911 році її було перейменовано на Олександрівську, а з 1923 року - Шевченка. У 1989 році вулиці було надано статус бульвару.

Вказані годоніми без змін існують і нині. Виключенням є період німецької окупації. Відомим є факт, що в Золотоноші, в 1941 році, німці змінили табличку "вул. Шевченка" на "Гітлерштрассе".

В місті Черкаси існує і Шевченків агоронім - назва площі. Так, у 1991 році, колишня площа Театральна була перейменована на площу Тараса Шевченка. Вона утворюється як розширення по бульвару Тараса Шевченка (у прямому напрямку) між вулицями Остафія Дашковича та Василя Симоненка. На площі розташовані пам'ятник Тарасові Шевченку та Черкаський академічний обласний український музично-драматичний театр імені Т.Г. Шевченка.

Цікаво знати: Ім'ям Тараса Шевченка названо ряд географічних об'єктів, зокрема, вулиць. Так, в Києві є чотири вулиці Шевченка (для точної ідентифікації доводиться вказувати район або індекс) та бульвар Тараса Шевченка, який разом з проспектом Перемоги становить одну з найголовніших артерій міста. В Москві є набережна Тараса Шевченка. Цю назву вона отримала у 1961 році під час Всесоюзного відзначення столітнього ювілею з дня смерті великого українського поета. Окрім України вулиці Шевченка знаходяться у 21 місті Російської Федерації, містах: Алмати (Казахстан), Ольштин (Польща), Х'юстон, Оберн, Піскатауей Тауншип (США), Канора (Канада). Бульвари Шевченка, окрім Києва і Черкас, розташовані у Донецьку, Запоріжжі, Маріуполі, Тернополі, а також у Мінську (Білорусь) та Ласаллі (Канада). Назву проспект Шевченка носять магістралі у Львові, Одесі та Сумах.

Площі Шевченка розташовані у Києві, Білій Церкві та Броварах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Білецький Ф.Ф. Вічний подзвін Звенигори / Ф.Ф. Білецький - Звенигородка, 2003. - 186 с.
2. Гончаренко В.А. Золота книга топонімів Черкащини / В.А. Гончаренко. - Черкаси: Інлес, 2006. - 800 с.
3. Довідник адміністративно-територіального поділу Черкаської області на 1 липня 1967 року. - Черкаси: 1967. - 133 с.
4. Жур П.В. Труди і дні Кобзаря. Літопис життя і творчості Т.Г. Шевченка / П.В. Жур. - К., Дніпро, 2003. - 520 с.
5. Історія міст і сіл України. Черкаська область. - К., УРЕ, 1972. - 788 с.
6. Пономаренко М.Ф. Шевченко і Черкащина / М.Ф. Пономаренко. - Черкаси, 1980. - 52 с.
7. Пономаренко М.Ф. З історії вшанування Кобзаря / М.Ф. Пономаренко // Прапор Леніна. - 1984. - 27 березня. - С. 3.
8. Соса П.П., Кривенко С.І., Страшевич В.Б. Вулиці Черкас: Історичний нарис / П.П. Соса, С.І. Кривенко, В.Б. Страшевич - Черкаси: НДІТЕХІМ, 1997. - 138 с.
9. Хоменко В. Звенигородщина: Словник-довідник. / В. Хоменко. - Черкаси: Відлуння-Плюс, 2008. - 172 с.

В. С. Кудін,

завідувач лабораторії виховної роботи Черкаського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради

ПЕРФОРМАНС ЯК ІНТЕРАКТИВНА ФОРМА НАВЧАННЯ ВЧИТЕЛІВ ТА УЧНІВ

Сучасний світ швидко змінюється, ще швидше застарівають знання. Лідерські позиції сьогодні належать тим людям, організаціям і країнам, які володіють найсучаснішою інформацією, вміють її одержувати й ефективно творчо використовувати. Новий час визначає нові цілі освіти. Досягнення відповідності результатів освіти потребам всіх цільових груп, на які працює освітня галузь, визначає якість освіти в цілому. Сучасне покоління учнів та й деяких педагогів вимагають впроваджувати такі інновації в освітній процес, які мали б можливість яскраво демонструвати власне бачення, ставлення, настрої людей які їх застосовують. Щоб потім мати можливість відразу бачити результат та зворотній зв'язок. Однією з таких інновацій можна вважати впровадження такої інтерактивної форми навчання як перформанс.

Перформанс (англ. performance - вистава, виступ, подання, гра) - дія, що виражає певну ідею. Суть перформанса - актуальна, а то й несподівана інтерпретація цієї ідеї, головна функція - заклик до оновлення та змін у сприйнятті та мисленні. Хіба ж не відповідає це запитам, амбіціям і настроям сучасних старшокласників? Для молоді важливо, що перформанс може включати кілька акцій, у яких використано засоби аудіо- та відеотехніки, пантоміми, музики... Перформанс передбачає мультимедійні презентації, спів, декламацію, танці, інсценізації, філософські саморефлексії... За домінування ведучого в перформансі задіяні статистки, які представляють публіці живі композиції - тож цікава роль знаходиться для кожного! Слово "перформанс" входить у моду, поступово набираючи лексичного значення "протест", точніше, "вияв протесту", що породило цікавий афоризм: Доки буде протест, доти буде перформанс. Для старшокласників історія перформанса, його природа, суть та перспективи розвитку можуть стати темою захопливого проекту.

Перформанси готуються заздалегідь. Але, що важливо, перформансам не передують репетиції! Це не заучування кимось нав'язуваних ролей, а свідомо обрана поведінкова модель, вибір дискурсу! То може, "шкільний" перформанс може стати альтернативою безперервним "музично-літературним композиціям"? Можливо, він витіснить оте обридле школярям декламування завчених під тиском "правильних" віршів? Допоможе шкільній молоді вивільнитися від оціночних штампів, ідеологічної навантаженості, подолати зашореність

масовою культурою? Головний принцип перформанса - ситуативність. Своїм духом і настроєм перформанс близький до велелюдних вуличних вистав - карнавалів і театру масок. Щодо того, що ж таке перформанс - напрям, вид чи жанр мистецтва - сперечаються досі. За певними ознаками перформанси поділяють на концептуальний (він же класичний), мінімалістичний, соц-арт-перформанс, так званий провокативний.

Історія жанру перформансу.

Уперше це слово було вжите в 1952 році американським композитором Джоном Кейджем (1912-1992) в афіші організованого ним на сцені дійства під назвою "4'33"" (4 хвилини 33 секунди тиші). Суть композиції полягала в тому, що звуки оточення слід навчитися сприймати як музику. Цю композицію (не поспішаймо брати це слово у лапки!) вважають однією з найсуперечливіших творів ХХ століття. Наступний відомий винахід Д.Кейджа - "підготовлене фортепіано": між струнами інструмента розмістили різноманітні предмети: папір, монети, канцелярські скріпки та ін., що призводило до зміни звучання. Для такого "зміненого" фортепіано композитор створив чималу кількість творів: - концертні п'єси, серед яких - сонати та інтерлюдії (1946-1948 рр.). У своїх перформансах митець поставав не як створювач мистецьких форм, а як організатор комунікації, суть якої не демонстрація створеного ним художнього об'єкта, а позитивний заклик до взаєморозуміння.

Як мистецький напрям перформанс сформувався в 1960-і роки. В зарубіжному мистецтвознавстві цей термін увійшов в обіг у 1970-х роках, у вітчизняні довідники проник лише в 1990-х.

На Заході перформанс від самого початку сприймали як універсальний спосіб зробити мистецтво не ринковим і музейним, а близьким, доступним і зрозумілим людям. Він вибудовувався на основі гри, розрахованої на глядача, який чудово розумів її суть. Тож **перформанс** - це виступ перед публікою митця (часто йому допомагають статистки). Дії художника (музиканта, актора) сприймаються глядачами як твір мистецтва. Широко відомими перформансерами є Герман Нітч, Йоко Оно, Ів Кляйн, Віто Аккончі, Кріс Бурден, Йозеф Бойс і т.д.

У радянському/пострадянському суспільстві самого поняття арт-ринку не було, отже, не було й глядача, здатного сприймати мистецтво в іншій

іпостасі, крім зображальної. Тому перформанс визначали як "останню стадію розпаду та помирання художнього процесу, коли художник уже не спроможний творити...".

Чи ж підтримають учителі жанр перформанса з його виразним потягом до комунікативності (до речі, друге значення слова "перформанс" - мовленнєва дія), протестом проти звичних (а тому зручних і безпечних) форм висловлення думок? Чи підуть назустріч креативним зусиллям молоді? Чи не драгуватиме педагогів перформанс із його грою й заграванням із середовищем, із не завжди обґрунтованими претензіями на філософічність? Це тема для серйозних міркувань, а може, й для дискусій. Нелегко тому, хто обговорює. Та набагато важче тому, хто творить, особливо вперше. Саме таким і побачили ми свій перформанс, присвячений 200-річчю Тараса Григоровича Шевченка "Ми чуємо тебе, Кобзарю" крізь століття!"

Перформанс - це дія, що її демонструє одна група людей перед іншою, тобто щось таке на кшталт театрального дійства. Цю дію класифікують як гру (правила визначають ті, хто грає) та як ритуал (коли правила вищі за людину, котра мусить їм підпорядковуватися). Зрозуміло, що межа між перформансом та реальним життям досить умовна. Перформанси роблять комунікацію чіткішою, сигнали зрозумілішими, позбавляють їх двозначності, стримують агресивні дії (якщо вони не є їхньою метою), бо створюють для виявлення цих дій іншу реальність, не таку небезпечну для суспільства (наприклад, поведінка болільників на стадіонах). У наш час перформанси можуть мати багато різновидностей, адже до перформансів належать також прес-конференції, брифінги, телевізійні бесіди та шоу політичних діячів, де важливу роль відіграє видовищний аспект. Новим типом перформансу в нашій країні стали парламентські засідання. Політичний перформанс існує у вигляді демонстрацій, з'їздів, мітингів тощо. Перформанси - це наймасовіші процеси, масової стратегії обміну інформацією в суспільстві. Політики у своїй діяльності використовують політичні технології - це перформанси у вигляді передвиборних кампаній, коли виборці хочуть почути від політика підтвердження своїх власних думок і поглядів.

Рекламні технології - це перформанси у вигляді рекламних кампаній, коли рекламодавець намагається спонукати покупця стати постійним клієнтом на тривалий час.

Психологічний вплив - це суто комунікативна процедура, елементи якої широко застосовуються в маркетингових комунікаціях. Саме психологічний вплив дає змогу маркетингу за допомогою сучасних прийомів психоаналізу змінити поведінку покупців на сприятливу для виробника або посередника.

Маркетингові комунікації користуються й особливостями релігійних технологій, які мають традиції, що існують уже понад два тисячоліття. Релігія намагається перевести людину з реального світу в певний варіант світу ідеального, що в ньому на будь-яке запитання є відповідь.

Релігійна комунікація відбувається у специфічному контексті (вірніше, контекстах), що знімає опір, зменшує до мінімуму ступінь недовіри, а саме:

- колективний контекст - релігійне дійство завжди є колективним, бо в колективі людина легше піддається психологічному впливу;
- контекст довіри та постійного повторення тих істин, що сповідаються;
- заперечення будь-яких інших джерел інформування (кожна релігія знає лише одну істину - власну);
- молодіжний контекст (багато молодих людей шукають контактів, щоб поділитися своїми думками зі священнослужителями, які знають вищу істину);
- контекст багатоканальності (використовуються музика, співи, візуальний ряд);
- вибірковість комунікацій (тільки для вірних);
- однозначність і простота інтерпретації (robi так, як написано в священних книгах, і благо тобі буде);
- символічний контекст (символи породжують значно більше емоцій, ніж прості слова).

Яких же висновків дійшли теоретики комунікацій?

Комунікативні технології дають змогу створити такі ситуації, коли вони стають реальнішими за дійсність, а людина бере цю нову реальність за справжню дійсність. Комунікативні технології підсилюють ті розумові стереотипи, які вже наявні в людини. Але є межа, до якої ці технології здатні діяти, тому що сила ро-зуму окремої людини може протистояти силі індустрії комунікативних технологій.

Теорія комунікацій розглядає також способи досягнення комунікативних цілей.

Одним із важливих чинників є механізм створення довіри, від якої залежать результати діяльності в рекламі, паблік рилейшнз, особистому продажу тощо. Довіру як аксіому комунікативної поведінки вже закладено в людині. Брехня - це ненормальна поведінка, але якщо ви не довіряєте своєму співрозмовнику, ви обов'язково шукатимете брехні в його словах, навіть тоді, коли її там немає. Тому дуже важливою є початкова стадія розмови, коли, власне, і відбувається знайомство.

Ось ті фактори, що, на думку фахівців, впливають на механізм створення довіри:

- презентація промовця (як саме його було представлено аудиторії);
- одяг, зачіска, поведінка промовця (згадайте відоме прислів'я: "По одезі стрічають, а по уму випроводжають");
- статус самого промовця, статус організації, яку він репрезентує;
- посилення промовця на представників аудиторії (цільової групи): згода з їхніми уявленнями, підтвердження правильності їхніх дій;
- посилення промовця на авторитети;
- підкреслення тотожності зі слухачем (свій серед своїх).

Усі ці технології та прийоми вже застосовуються в сучасному маркетингу. Тож використання перформансу у роботі педагогічних працівників загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладів можуть бути надзвичайно актуальним і необхідним. Ми пропонуємо сценарій проведення перформансу до 200-річчя з дня народження Тараса Шевченка, який відбувся у Черкаському ОІПОПП з слухачами курсів підвищення кваліфікації (Додаток). На сайті Черкаського ОІПОПП у колекції цифрових ресурсів розміщено відеофільм "Ми чуємо тебе, Кобзарю, крізь століття".

МИ ЧУЄМО ТЕБЕ, КОБЗАРЮ, КРІЗЬ СТОЛІТТЯ"

Мета: сприяти утвердженню шевченкознавчої атури Черкащини, яка б стимулювала й примножувала найрізноманітнішу творчу діяльність, сприяла формування в душах, вчинках і помислах закоріненого патріотизму, українськості, доброчесності, творчого піетету до постаті й мистецького набутку Кобзаря.

Ведуча. Шановна глядацька аудиторіє, просимо прийняти творчою атмосферою, щоб у кінці нашого перформансу висловити власні враження в будь-якому жанрі (прозою, віршами чи малюнком), щоб "слово за словом сміялось, лилось"

Кожне покоління шукатиме живих джерел слідами Шевченковими.

Євген Сверстюк

Хід заходу

На фоні пісні "Шлях до Тараса" В. Зінкевича виходить вчитель у ролі Т. Шевченка, проходить по залу. Піднімається на сцену і сідає за столом. Після закінчення пісні звертається до нащадків.

Тарас Шевченко.

*Мені однаково, чи буду
Я жить в Україні, чи ні.
Чи хто згадає, чи забуде
Мене в снігу на чужині -
Однаковісінько мені.
В неволі виріс меж чужими,
І, не оплаканий своїми.
В неволі, плачучи, умру,
І все з собою заберу,
Малого сліду не покину
На нашій славіній Україні,
На нашій - не своїй землі.
І не пом'яне батько з сином,
Не скаже синові: "Молись",
Молися, сину, за Україну
Його замучили колись".
Мені однаково, чи буде
Той син молитися, чи ні...
Та не однаково мені,
Як Україну злії люде
Присплять, лукаві, і в огні
Її, окраденую, збудять...
Ох, не однаково мені.*

Ведуча. Відчуття початкове. (Хвилювання, сумнів, тривогу висловлює учитель у ролі Шевченка).

Тарас Шевченко. (Чи розуміють мене люди? Чи збагнуть мою душу, мій біль, мої тривоги?

*... Любіться, брати мої,
Україну любіте
І за неї безталанну,
Господа моліте.
І його забудьте, други,
І не проклинайте.
І мене в неволі люті
Інколи згадайте.
Ведуча. Ти, Тарасе, сьогодні
Нас зібрав до купи.
І зійшлися у цій залі
Шевченка онуки.
Хліб і сіль тобі, Тарасе,
Сьогодні підносимо...
Вшанувати цю гостинність
Оплесками просимо.*

Ведуча. Сьогодні з вдячністю вчителі читають авторські вірші, присвячені поету, покладені на музику.

Живий і донині

(сл. Ж. Пархети, муз. В. Терещук)
*Тарасе, Тарасе, України сину!
Живий у серцях ти, живий і донині
Тебе пам'ятаєм крізь сиві століття
Летять у майбутнє слова-заповіти.
І долю ми маєм, і шлях є широкий
Та важко живеться Вкраїні допоки.
Отож, об'єднаємось і словом, і ділом
Служимо Вкраїні душею і тілом.
Хоч ніченька темна сльозою умита
Засяє нам сонце, всміхнуться всі діти.
Ми вірим, Кобзарю, що станем багаті
Щасливі і вмілі, що будем крилаті.*

Обніміться, браття мої

(сл. Ольга Качан, муз. Василя Качан)
*"Обніміться, брати мої", -
Благав ти, пророче,
Та вони того не чують,
І знати не хочуть.
Просив щиро нас, Тарасе,
Свого не цуратись,
Та забули керманічі,
Хто їхня мати.
Розпинають Україну,
Кривдять рідну мову.
Як же можна зневажати
Материнське слово?
Ліси, поля сплундровано,
Ріки, полонини,
Зажурився Дніпро сивий,
Ридає калина.*

Дитяча присяга

(сл. Т. Волинської, муз. В. Терещук)
*Уклін тобі, Тарасе, великий наш пророче,
Для тебе вірно б'ється те серденько дівоче.
Ось нині пред тобою, ми, українські діти,
Святочно прирікаєм - сповняти ті завіти.*

Вічне

(Сл. О. А. Бондаренко (Шевченко))
*Сива пам'ять пливе, мов лебідка,
Над могутнім і славним Дніпром,
Там дівча у віночку, мов квітка,
Й паляниця духмянить добром!*

Про героїв там круча шепоче:
 Хто землю свою боронив!
 Там Тарасове слово пророче.
 До тих, хто живе й ще не жив...
 "За честь і славу, за братерство,
 За волю України,
 І за щастя, і за долю
 Матері й дитини.
 І за мову калинову,
 І за вічне слово,
 Й пісню жайвора чудову,
 І кохання мову!"
 Болить душа кобзарева
 За "чужинців" наших:
 "Рубають, нищать, мов дерева,
 Братів рідних ваших!
 Доборолась, Україно,
 До самого краю...
 Не впади, моя дитино,
 Всіх святих благаю!
 Не стань, мила, на коліна
 І не зрадь ніколи,
 Стій за правду і за волю,
 За Дніпро, за доли!
 За дідів, за матір, хату,
 За сонце і зорі,
 За край рідний і багатий,
 За синєє море!
 Щоб в сім'ї щасливій, новій
 Дитина раділа,
 Щоб у славі, щасті, волі
 Нащадків зростила!"

Ведуча. Поглянь, Тарасе,
 в шані люди, схилили голови свої,
 Прийшли вклонитися тобі, -
 Співцеві української землі.
 Всі вчили і читали твори Кобзаря.
 Як ви їх запам'ятали перевірю я.

Вікторина про творчість Шевченка. (Додати у віршах слова Т.Г.Шевченка)

1. Неначе сонце засіяло,
 Неначе все на світі стало
 Моє... лани, гаї, сади!..
 І ми, жартуючи погнали...
(Чужі ягнята до води)
2. Дивлюсь, аж світає,
 Край неба палає,
 Соловейко в темнім гаї,
(Сонце зустрічає)
3. Не називаю її раєм...
(Тії хатиночки у гаї)
4. Тече вода з-під явора,
 Яром на долину...
(Пишається над водою Червона калина)
5. На панщині пшеницю жала,
 Втомилася, не спочивать
Пішла в снопи...(пошкандибала Івана-сина годувать)
6. Садок вишневий коло хати,
 Хрущі над вишнями гудуть,
 Плугатарі з плугами йдуть
(Співають, ідучи, дівчата)

7. В лиху годину
 Якось недавно довелось
(Мені заїхати в Україну)
8. А журавлі летять собі
 Додому ключами.
 Плаче козак - **(шляхи биті
 Заросли тернами)**
9. Мені однаково, чи буду
 Я жить в Україні, чи ні
**(Чи хто згадає, чи забуде
 Мене в снігу, на чужині -
 Однаковісінько мені)**
10. Доле, де ти! Доле, де ти?
 Нема ніякої
**(Коли доброї жаль, Боже,
 То дай злої, злої!)**
Ведуча. Відчуття бенкетування.
 Тарас Шевченко.
 Було колись - в Україні
 Ревіли гармати:
 Було колись - запорожці
 Вміли панувати.
 Панували, добували
 І славу, і волю;
 Минулося - осталися
 Могили на полі.
 Було колись - в Україні
 Лихо танцювало,
 Журба в шинку мед-горілку
 Поставцем кружала.
 Було колись добре жити
 На тій Україні...
 А згадаймо! Може, серце
 Хоч трохи спочине.

Група вчителів декламує уривок з поеми "Гайдамаки".

Заспіваю, розвернула
 Висока могила,
 Аж до моря запорожці
 Степ широкий вкрили.
 Отамани на вороних
 Перед бунчуками
 Вигравають... , а пороги
 Меж очеретами.
 Ревуть, стогнуть - розсердилися,
 Щось страшне співають,
 Послухаю, пожурюся,
 У старих питаю:
 "Чого, батьки, сумуєте?"
 "Невесело, сину!
 Дніпро на нас розсердився,
 Плаче Україна..."
 І я плачу, а тим часом
 Пишними рядами
 Виступають отамани,
 Сотники з панями
 І гетьмани, всі в золоті
 У мою хатину
 Прийшли, сіли коло мене
 І про Україну
 Розмовляють, розказують,
 Як Січ будували,

Як козаки на байдаках
Пороги минали,
Як гуляли по синьому,
Грілися в Скутарі
Та як, люльки закуривши
В Польщі на пожарі.
В Україну поверталися,
Як бенкетували.
"Грай, кобзарю, лий, шинкарю!" -
Козаки гукали.
Шинкар знає, наливає
І не схаменеться;
Кобзар вишварив, а козаки -
Аж Хортиця гнеться -
Метелиці та гопака
Гуртом оддирають;
Кухоль ходить, переходить,
Так і висихає.
"Гуляй, пане, без жупана,
Гуляй, вітре, полем,
Грай, кобзарю, лий, шинкарю,
Поки встане доля"
Взявшись в боки, навприсідки
Парубки з дідами
"отак, діти! Добре, діти
Будете панамі".
Отамани на бенкеті,
Неначе на раді,
Походжають, розмовляють;
Вельможна громада
Не втерпіла, ударила
Старими ногами
А я дивлюсь, поглядаю
Сміюся сльозами."

Група вчителів-хореографів виконують "Гопак"

Ведуча. Відчуття метаморфозне.

Тарас Шевченко. І все то те... Душе моя,
Чого ж ти сумуєш?
Душе моя убогая,
Чого марне плачеш,
Чого тобі шкода? Хіба ти не бачиш,
То глянь, подивися; а я полечу
Високо-високо за синії хмари;

Вчителі-хореографи розігрують сценку за віршем "Тополя".

Ведуча.

По діброві вітер вис
Гуляє по полю.
Край дороги гне тополю
До самого долу.
Стан високий, лист широкий
Марне зеленіє.
Кругом поле, як те море,
Широке, синіє.
Чумак іде, подивиться,
Та й голову схилить;
Чабан вранці з сопілкою
Сяде на могилі,
Подивиться - серце нис:
Кругом ні билини.
Одна, одна, як сирота
На чужині, гине!

Ведуча. Відчуття філософське
Тарас Шевченко. Тільки я, мов окаянний
І день і ніч плачу
І ніхто не бачить,
І не бачить, і не знає -
Оглухли, не чують;
Кайданами міняються,
Правдою торгують.
І Господа зневажають, --
Людей запрягають
В тяжкі ярма. Орють лихо,
Лихом засівають.
А що вродить? Побачите,
Які будуть жнива!

Ведуча. Про що ж писав у своїх творах Тарас Шевченко? (відповіді вчителів із зали)

Постановка вчителів-хореографів за віршем "Лебедонька"

"Плавай, плавай, лебедонько,
По синьому морю,
Рости, рости, тополенько,
Все вгору та вгору!
Рости гнучка та висока,
До самої хмари,
Спитай Бога, чи джду я,
Чи не джду пари?
Рости, рости, подивися,
За синєє море:
По тім боці - моя доля,
По сім боці - горе."
Творчий полілог вірш "Молитва".
Царям, всесвітнім шинкарям,
І дукачі, і таляри,
І пута кутії пошли.
Робочим головам, рукам
На сій окраденій землі
Свою ти силу ниспошли.
Мені ж, мій Боже, на землі
Подай любов, сердечний рай!
І більш нічого не давай!

Ведуча. Звертається до учасників перфомансу з проханням висловити власні судження, передати думки з приводу побаченого та почутого.

Індукція.

Існує таке філософське поняття, як індукція - процес судження, котрий досягає висновку, що при наявному стані знань є напевно істинним.

Представлення рефлексій (у вигляді прози, віршів, пісень, плакатів, малюнків).
(Виходять на сцену.)

Одним із підсумків щодо втілення творчих ідей Тараса Шевченка у життя сучасної родини є роздуми за віршем О.А. Бондаренко "Слово від нащадків".

ВІЧНЕ

РОДИНА, РІД, ШЕВЧЕНКОВА КРАЇНА,
МОЯ ЧЕРКАЩИНА, ВІТЧИЗНА-УКРАЇНА

Це - найсвятіші слова, що береже кожен земляк Тараса Шевченка у своєму серці...

Пам'ятаємо, як колись, росяним кришталевим ранком, нас, маленьких донечок, батько брав із собою за край села помилуватися неповторною ранішньою красою сонної землі і відчути насолоду

від першого "Добрідень"співочого жайвора, легенького шепоту пшеничного поля... Він не помилявся: це до болю рідне й неповторне залишилося в пам'яті на все життя!

Пам'ятаємо, як довгими зимовими вечорами матуся відкривала величезні (такими на той час нам здавалися) книги про Кобзаря: "Шевченко-художник", "Гайдамаки" та "Заповіт" і вела нас у історичну подорож нашого болючого і в той же час славного минулого... Правда її була в тім, що маленька наша Батьківщина житиме в серці вічно!

Пам'ятаю урочисте декламування першою вчителькою поетичних рядків Тараса Григоровича Шевченка про рідний край, долю українців і неймовірно безмежну гордість за те, що ми - його земляки... А ще не зітруться з дитячої душі переживання від припущення вчительки, що наш татусь схожий на Тараса Шевченка, а мама - на Божу матір...

Рясними краплями скотилися по дитячих щічках слізки: чи то від сум'яття, чи то від сором'язливої радості.

Чого ж ти плачеш?- погладила по голівці Ніна Степанівна... Гордися своїми батьками - вони в тебе хороші...

Так, і справді, хороші в нас батьки: Шевченко Андрій Петрович (1942р. н.), відомий як передовий механізатор, комбайнер не лише в своєму селі, а й у всьому Смілянському районі. Не раз займав перше місце з намототу зернових за період жнив, а його портрет висів на Дошці пошани району; Шевченко Марія Андріївна (1947-2005), бухгалтер колгоспу с. Попівка, чуйна й добра, зі щирим серцем і безмежною любов'ю до життя й людей. Низький уклін Вам, рідні, до землі за життєву науку! Тепер ми, ваші доньки, Шевченко (Бондаренко) Олена Андріївна та Шевченко (Самарська) Олеся Андріївна, стали педагогами й передаємо знання, які отримали від Вас, маленьким українцям. І, як колись, Ви нам читали священні рядки Кобзаря, ми тепер даруємо їх нашим дітям і внукам...

Слово співця української долі невмируще й вічне, величне й святе!

Тобі ж, Кобзарю, від нащадків слава і наше щире слово!

Слово від нащадків

*"Низький уклін, Тарасе, до землі!" -
Вклоняються нащадки в місті і селі.
"Тобі від нас і шана, і присвята.
Ти пам'ятай, земля наша багата:
Садами пишними і врожайми,
І паляницями, й короваями,
Коханням щирим сонцесяйним,
Ключем родючим життєдайним,
Словом рідним і співочим,
Родом твоїм до волі охочим!
Це відгомін твого заповіту,
Що лунає у цілому світі,
Що віками не вмере, не загине,
В кожне серце нащадків прилине!
Хай Бог вічну пам'ять про тебе дарує,
А рід твої черкаський волю шанує!"*

Ведуча.

*Збулось твоє слово, Тарасе,
Зійшла в Україні зоря:*

Шанує країна Великого сина

Пророка, співця Кобзаря.

Тепер у головах навечно під бронзу трепетну граніт...

Як символ пам'яті народу, звучить безсмертний "Заповіт".

Тарас Шевченко.

Як умру, то поховайте

Мене на могилі...

Серед степу широкого

На Україні милій.

(Вчителі продовжують по черзі читати "Заповіт" Шевченка і виходити на сцену.)

1. *Щоб лани широкополі*

І Дніпро, і кручі,

Було видно, було чути,

Як реве ревучий,

3. *Як понесе з України*

У синє море

Кров ворожу... отоді я

4. *І лани, і гори -*

Все покину і полину

До самого Бога

Молитися ...а до того

Я не знаю Бога.

6. *Поховайте та вставляйте*

Кайдани пореіте

І вражою злою кров'ю

Волю окропіте.

Тарас Шевченко (продовжує)

І мене в сім'ї великій,

В сім'ї вольній, новій,

Не забудьте пом'янути

Не злим тихим словом.

Ведуча.

Ми чуємо тебе, Кобзарю, крізь століття,

І голос твій нам душі окриля

Встає в новій красі, забувши лихоліття,

Твоя, Тарасе, звільнена земля!

Звучить пісня Тараса Петриненка "Україно"

На цьому ми будемо завершувати наш перформанс.

Дякуємо всім за участь і увагу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Півторак О. Шевченко поміж нас: сценарій перфоманса / О.Півторак // Методичні діалоги. - 2013. - №4-5.- С.15 - 16.
2. Співоче джерело Черкащини/ [уклад. С.В. Гловацький]. - Черкаси: ЧОІПОПП,2013.- 46с.
3. Ми чуємо тебе, Кобзарю, крізь століття. / [уклад. О.І. Месевря, С.І.Січкач, Л. Н. Добровольська, Бугайчук Н. В.]. - Черкаси: ЧОІПОПП,2013.- 276с
4. Шевченко Т. Кобзар./ Т. Шевченко. - К.: Радянська школа, 1987. - 606с.

Н. О. Деркач,

учитель української мови та літератури Дробівського НВК
"загальноосвітня школа I-III ступенів імені С. В. Васильченка-гімназія"
Дробівської районної ради

У НАШІМ РАІ, НА ЗЕМЛІ

Є у нашій українській літературі імена, що увібрали в себе живу душу народу, стали часткою його життя. Таким ім'ям для нас, українців, стало ім'я Тараса Григоровича Шевченка, чия поезія ось уже понад 100 років викликає у людей почуття гордості і захоплення своєю силою і мудрістю. І ось у переддень народження Великого Кобзаря ми ще раз переглянемо сторінки його життєвого шляху.

Весною 1843 року Т. Шевченко приїхав в Україну, де він не був 14 років. У рідному селі на Звенигородщині після відвідання батьківської хати поет був надзвичайно пригнічений, бо нічого не змінилося на краще. Зустрівшись у кінці червня із байкарем, вони поїхали на бал до поміщиці Т. Г. Волховської.

Достовірно відомо, що великий поет тричі побував у селі Мойсівка. Вперше він приїхав туди 29 червня 1843 року з Євгеном Гребінкою. Вдруге Тарас Шевченко приїздив до Мойсівки 12 січня 1844 року і втретє - 12 січня 1846 року. У маєтку поміщиці-вдови Т. Г. Волховської поет познайомився з Олександром Афанасьєвим-Чужбинським, письменником і етнографом; Софією Закревською, письменницею; Яковом де Бальменом, офіцером, письменником, художником; поміщиками братами Закревськими. Тут він зустрів Ганну Іванівну Закревську, якій присвятив кілька поезій і намалював з неї один з найкращих своїх портретів. У листі до В. М. Рєпніної (1851 р.) Шевченко згадує Мойсівку, як щось дороге і миле його серцю. В іншому місці поет писав російською мовою: "В Мойсивке если не искренняя для меня была радость, то во всяком случае и не угнетающая тоска".

Мойсівка - село Пирятинського повіту Полтавської губернії (тепер Дробівського р-ну Черкаської області). Власниця цього села Т. Волховська двічі на рік влаштовувала бали. Шевченко разом з Є. Гребінкою приїхав 29. VI 1843 на один з таких балів. Тут він познайомився з Я. де Бальменом, О. Капністом, О. Афанасьєвич-Чужбинським і Закревськими. Поет приїжджав на бали в Мойсівку ще 12.01. 1844 і 12.01. 1846рр. Під час останнього приїзду Шевченко намалював портрети поміщиці О. Шостки, який розіграли у лотерею, "Бал у Волховських" (Шевченківський словник. Том перший. К., 1976. с. 412).

А от що повідомляє вже згадуваний словник про її господаря - Волховську Тетяну Густавівну:

Волховська Тетяна Густавівна (1763 - 1853) - українська поміщиця. Шевченко познайомився з нею у червні 1843 в її маєтку в с. Мойсівці, куди приїхав разом з Є. Гребінкою. Взимку 1844 і 1846 роках поет був тут на іменинах і виконав акварельні малюнки під назвою "Бал у Волховських" (не розшукані). На засланні Шевченко тепло згадував Волховську у вірші "Г. З." у листі до В. Рєпніної 12.01. 1851. (Шевченківський словник. Том перший. К., 1976. с. 135).

Маєток Тетяни Густавівни Волховської у Мойсівці - садиба, яку сучасники порівнювали з паризьким Версалем - всесвітньовідомою пам'яткою паркового мистецтва, зразком довершеності мистецького твору. Інколи парк у Мойсівці називали "химерний сад". В садибі був парк із статуями, фонтанами, альтанками, гротами, що мали такі вигадливі назви як "Храм кохання", "Грот Діани", "Сховище пастушок". Сама Волховська вважалась напівнімкенею, напівросіянку. Ні дітей, ні прямих спадкоємців вона не мала. Дуже любила гучні розваги і гру в карти. Щоправда не цуралась і меценатства. Зокрема, в 1835 році вона подарувала Санкт-Петербурзькій Академії Мистецтв

26 картин художника Ле Пренса, на яких було зображено Росію XVIII століття. Жила Тетяна Густавівна на широку ногу.

На влаштування балів і прийомів вона не шкодувала нічого. Маєток на той час був уже не один раз заставлений під численні позики. Одна це не зупиняло її від необдуманих вчинків та бажання приймати різних гостей. А коли коштів не вистачало на проведення балів Тетяна Густавівна не задумувалась підписувати все нові й нові векселі або позичала гроші у сусідніх поміщиків чи брала їх в Олікувській раді під заклад своїх маєтків - Мойсівки, Погребів, Степанівки, Безуглівки, будинку в Ніжині. Бали, які тут відбувалися, були надзвичайно популярними.

"На Петра и Павла в одном старинном доме у Т. Г. Волховской съезжались помещики не только из Полтавской, но из Черниговской и даже из Киевской губернии, и празднество продолжалось несколько дней. Дом этот был последним в своем роде, восьмидесятилетняя хозяйка его - явление тоже невозможное в настоящее время, и потому читатель не посетует, если я очерчу слегка быт знаменитой некогда Мосевки. 12 января день именин хозяйки и 29 июня, кажется, день именин покойного Волховского праздновались со всевозможной пышностью; и в эти дни собиралось в Мосевке до 200 особ, из которых иные паны приезжали в нескольких экипажах в сопровождении многочисленной прислуги.. Балы Т. Г. Волховской были для Малороссии своего рода Версалью: туда везлись на показ самые модные платья, новейшие фигуры мазурки, знаменитейшие каламбуры. Там завязывались сердечные романы, происходили катастрофы, провозглашалась красота и устанавливалась слава танцоров и танцорок. Да, подобне балы уже не повторяются, потому что теперь немного найдется охотников ехать за полтора верст семействами на трехдневный пляс, да и вряд ли отыщется помещик, готовый бросить несколько тысяч рублей на подобные удовольствия".

Особливим був бал 29 червня 1843 року. У цей день молодий Тарас Григорович Шевченко познайомився з 21-річною Ганною Закревською. Є навіть версія любовного захоплення поета цією світською дамою, дружиною поміщика Полтавської губернії Платона Закревського. Із образом Ганни Закревської пов'язані такі шедеври творчості Тараса Григоровича Шевченка - малярський портрет Ганни 1843 року та вірш "Якби зустрілися ми знову", присвячений їй. Мойсівка стала для Тараса Григоровича Шевченка місцем справжнього визнання.

Олександр Афанасьєв-Чужбинський у своїй книзі "Спомини про Тараса Шевченка" так описує зустріч поета з гостями, що прибули на бал: "Звістка про приїзд Шевченка миттю розлетілась по всьому дому, і моя кімната незабаром наповнилась шанувальниками, що приходили познайомитися із рідним поетом. Прийшов і Гребінка і ми пішли в зал. Усі гості юримилися біля входу, і навіть манірні панночки, які інакше й не говорили як по-французьки й ті з цікавістю чекали появи Шевченка. Поет очевидячки, був зворушений блискучим прийомом".

У своїх спогадах про цей бал Андрій Осипович Козачковський пише наступне:

"Насколько Шевченко способен был увлекать даже незнакомое общество, доказательством может служить следующий случай, рассказанный мне двумя его знакомыми: в самом начале приезда его в

Малороссию один из его приятелей завез его к генеральше Т. Г. Волховской. Кажется, это был день ее именин, на который, кроме местного общества из нескольких уездов, съезжались к ней знакомые из Петербурга и Москвы - около двести особ. В это блестящее собрание Шевченко явился почти никому не известный. Не прошло часа после его приезда, как среди русского и французского говора слышалась уже украинская речь, а через несколько часов остановились танцы, и хозяйка, почтенная, за 60 лет старуха, увлеченная почти всеобщим настроением

гостей, исполнила с Шевченком народную украинскую "метелицу".

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Дзюба І. М. У всякого своя доля: Літ-критичний нарис. / І. М. Дзюба. - К., 1989.-261с.
2. Лепкий Богдан. Про життя і твори Тараса Шевченка.- / Богдан Лепкий. - К., 1994.-125 с.
3. Шевченківський словник. Том перший. - К., 1976. - С. 412.

В. О. Черногал,

учитель української літератури В'язівської ЗОШ І-ІІІ ступенів
Городищенської районної ради

"ТАРАСЕ, ІМЕНЕМ ТВОЇМ ЗЕМЛЯ МОЯ СВЯТИТЬСЯ!"

РОЗРОБКА КОНКУРСУ-ГРИ МІЖ УЧНЯМИ 9 КЛАСУ

Мета: повторити, узагальнити, сиystemатизувати вивчений матеріал про життєвий і творчий шлях Кобзаря на уроках української літератури; сприяти формуванню систематизованих знань про життя і творчість Т. Шевченка. Розвивати творчі здібності школярів, уміння самостійно працювати з додатковою літературою. Виховувати повагу до постаті Кобзаря за його внесок у скарбницю української поезії, у світовий мистецький поступ; повагу до поетичної та мистецької творчості генія.

Обладнання: портрет Т. Шевченка у вишитому рушнику; тематична виставка художньої літератури книжок Кобзаря і науково-дослідної про Т. Шевченка; дитячі ілюстрації до творів Т. Шевченка; роздавальний матеріал; дошка; сигнальні картки; аудіозапис; ребуси; комп'ютерне забезпечення (слайди, презентація), проектор; телевізор.

Вид заходу: конкурс-гра

*Ми чуємо тебе, Кобзарю, крізь століття,
І голос твоїй нам душі окриля,
Встає в новій красі, забувши лихоліття,
Твоя, Тарасе, звільнена земля!*

В. Симоненко

Хід заходу

У конкурс-грі беруть участь дві команди учнів 9-х класів: "Юні шевченківці" та "Земляки Тараса".

Вступне слово вчителя. Робота з епіграфом.

Розминка (у вигляді вікторини). За кожну правильну відповідь команді зараховується 1 бал. Якщо учасники команди відповіді не знають, то відповідають противники. Їм зараховується 0,5б.

Вікторина

1. Хто з родини Шевченків мав ім'я Катерина? (**Старша сестра, мати**)
2. Псевдоніми Т. Шевченка. (**Кобзар, Дармограй**)
3. Сучасна назва села, у якому проходили дитячі роки Тараса. (**Шевченкове**)
4. Назва Київського братства, учасником якого в 1846 році був Т. Шевченко. (**Кирило-Мефодіївське**)
5. Художник, який написав портрет В. Жуковського. (**Карл Брюллов**)
6. Твори, за які Шевченка було заарештовано. (**"Сон", "Кавказ"**)
7. Місто, де відбував покарання Т. Шевченко. (**Оренбург**)

8. Заклад, у якому навчався Тарас Григорович. (**Петербурзька Академія мистецтв**)

9. Фортеця, де Тарас Шевченко відбував солдатську службу. (**Орська**)

10. Де побував Шевченко разом із науковою експедицією як художник? (**На Аральському морі**)

11. Назва саду в Петербурзі, де Шевченко перемальовував статуй. (**Літній**)

12. Яка поезія митця є неофіційним гімном України? (**"Заповіт"**)

13. Предмет, який викладав Т. Шевченко після закінчення Академії мистецтв у Київському університеті. (**Малювання**)

14. Яке наукове звання мав Тарас Шевченко? (**Академік-гравер**)

15. Назва альбому офортів Т. Шевченка (**"Живописная Украина"**)

16. Автор твору "Тарасові шляхи" (**Оксана Іваненко**)

17. П'єса Т. Шевченка (**"Назар Стодоля"**)

18. Хто ілюстрував книги "История Суворова" та "Русские полководцы"? (**Т. Шевченко**)

19. Які мови знав Шевченко? (**Українську, російську, польську, французьку, латинь**)

20. Які чотири кари було покладено на Шевченка? (**Заслання без терміну, рядовий солдат, заборона писати й малювати**)

21. Про кого згадує Т. Шевченко в поезії "Ми вкупочці колись росли"? (**Оксану Коваленко**)

22. Яким псевдонімом підписував російські повісті Тарас Шевченко? (**Дармограй**)

Цифровий диктант. Командам по черзі ведучий зачитує подію, учасники відповідають сигнальними картками, на яких написаний рік або інше число. Дати прикріплюють на магнітній дошці.

- Скільки Тарасикові було років, коли померла його мати? (**9**)

- У скільки років Тарас залишився круглою сиротою? (**11**)

- Рік виходу "Кобзаря" (**1840**)

- Сума викупу Тараса з кріпацтва. (**2500**)

- Дата викупу Тараса з кріпацтва. (**22 квітня 1838 року**)

- Скільки було років Тарасу, коли він виїхав з України? (**17**)

- Рік повернення Тараса Шевченка на Україну після довгої розлуки з нею. (**1843**)

- Скільки і які нагороди отримав Т. Шевченко за свої художні роботи? (**3 срібні медалі**)
- Скільки творів уміщувало перше видання "Кобзаря"? (**8**)
- Рік закінчення Академії мистецтв. (**1845**)
- Скільки років прожив Т. Шевченко? (**47**)
- Скільки років провів у кріпацтві? (**24**)
- Скільки років провів на засланні? (**10**)
- Скільки творів Т. Шевченка М. Лисенко поклав на музику? (**83**)
- Скільки сучасний "Кобзар" містить творів? (**248**)
- Скільки вміщує малярських робіт мистецька спадщина Т. Шевченка? (**830**)
- Скільки Шевченко-художник створив портретів? (**150**)
- Скількома мовами перекладений "Заповіт"? (**понад 100**)
- Рік написання "Катерини" (**1839**)
- Роки ранньої творчості поета. (**1837-1843**)
- Період останніх років життя. (**1857-1861**)
- У якому році вийшло перше повне видання "Кобзаря"? (**1907 р.**)
- В якому році Шевченкові було присвоєно звання академіка-гравера (**1860**)
- Рік закінчення заслання. (**1857**)
- Поетична творчість митця.** Вказати, з якого твору наведені подані рядки. Звучить аудіозапис. Після відповіді вчитель демонструє дитячу ілюстрацію, яка прикріплена на дошці, до цього твору.
- А) "Гомоніла Україна,
Довго гомоніла,
Довго, довго кров степами
Текла-червоніла..." ("Гайдамаки")
- Б) "Не вмирає душа наша,
Не вмирає воля". ("Кавказ")
- В) "Так малий льох в Суботіві
Москва розкопала!
Великого ж того льоху
ще й не дошукалась". ("Великий льох")
- Г) "У всякого своя доля
І свій шлях широкий". ("Сон")
- Г) "... світає, край неба палає,
Соловейко в темнім гаї
Сонце зустрічає.
Тихесенько вітер віє,
Степи, лани мріють,
Меж ярами над ставами
Верби зеленіють". ("Сон")
- Д) "На панщині пшеницю жала,
Втомилася; не спочивать
Пішла в снопи, пошкандибала
Івана сина годувать..." ("Сон")
- Е) "Неначе сонце засіяло,
Неначе все на світі стало
Моє... лани, гаї, сади!...
І ми, жартуючи, погналі
Чужіяпнятадо води". ("Мені тринадцятий минало")
- Є) "Отак тая чорнобрива
Плакала, співала..
І на диво серед поля
Тополею стала". ("Тополя")
- Ж) "Поховайте та вставайте,
Кайдани порвіте
І вражою злою кров'ю
Волю окропіте" ("Заповіт")
- З) "Було колись в Україні
Ревіли гармати;
Було колись - запорожці
Вміли пановати.
Пановали, добували
І слау, і волю;
Минулося - осталися
Могили на полі". ("Іван Підкова")

Мистецька спадщина. Назвати картини Т. Шевченка, додаючи невеличкий коментар до них. (Показ слайдів через проектор).

"Знайди спільне" (за творами Т. Шевченка). Капітани команд по черзі беруть листки, зачитують. Відповіді дають командою.

1. Що спільного між творами "Катерина", "Наймичка", "Марія"? (**тема**).

2. Що спільного між творами "І мертвим, і живим, і ненародженим землякам моїм", "Кавказ", "Великий льох"? (**рік написання - 1845**).

3. Що спільного між творами "Причинна", "Перебендя", "Катерина", "Тополя", "До Основ'яненка", "Іван Підкова", "Тарасова ніч", "Думи мої, думи мої..."? (**вийшли до "Кобзаря" 1840 р.**).

4. Що спільного між творами "Тече вода в синє море", "Вітре буйний, вітре буйний", "Тяжко-важко в світі жити", "Нащо мені чорні брови"? (**назва - "Думка"**).

5. Що спільного між творами "На вічну пам'ять Котляревському", "До Основ'яненка", "Причинна"? (**рання творчість**).

6. Що спільного між творами "Причинна", "Тополя", "Русалка"? (**жанр - балади**).

7. Що спільного між творами "Заповіт", "Кавказ", "Чигрине, Чигрине", "Наймичка", "І мертвим, і живим, і ненародженим землякам моїм", "Великий льох"? (**поетична творчість "Трьох літ"**).

8. Що спільного між творами "Марія", "Тарасова ніч", "Гайдамаки", "Наймичка", "Іван Підкова"? (**жанр - поеми**).

9. Що спільного між творами "Гайдамаки", "Тарасова ніч", "Іван Підкова"? (**історична тематика**).

10. Що спільного між творами "Сон" ("У всякого своя доля...") і "Кавказ"? (**поема-інвектива**).

11. Що спільного між творами "У всякого своя доля...", "На панщині пшеницю жала...", "Гори мої високі..."? (**назва "Сон"**).

12. Що спільного між творами "Садок вишневий коло хати...", "Мені однаково, чи буду...", "Нема гірше, як в неволі", "І досі сниться: під горою...", "Мені тринадцятий минало...", "І виріс я на чужині..."? (**цикл "В казематі"**).

13. Що спільного між матір'ю, сестрою Тараса Шевченка; матір'ю Марка з поеми "Наймичка", однією з картин Т. Шевченка та реалістичною соціально-побутовою поемою, темою якої є зображення трагедії селянки-покритки. (**ім'я Катерина**).

14. Що спільного між героями Назар, Галя, Гнат, Кичатий, Стеха? (**герої п'єси "Назар Стодоля"**)

Гра "Хто швидше?"

1. Як звали матір поета? (**Катерина Яківна Бойко**).

2. Назвати ім'я сліпенької сестри Тараса. (**Марія**).

3. Художник, який першим помітив у Шевченка справжній талант живописця і став йому допомагати. (**І. Сошенко**).

4. Яка картина Шевченка є ілюстрацією до однієї з його поем? (**"Катерина"**).

5. Назва книжки, яку уклав Т. Шевченко для українських дітей і простого люду. (**"Буквар"**).

6. Назва саду у Петербурзі, куди Тарас приходив перемалювати скульптури. (**Літній**).

7. Скільки було дітей у родині Григорія Шевченка? (**6: 1-Микита; 2-Катерина; 3-Тарас; 4-Йосип; 5-Ярина; 6-Марія**).

8. Український письменник, що один із перших підтримував Шевченка як поета і допоміг йому в самоозвіті. (**Є. Гребінка**).

9. Назвіть країни, в яких є пам'ятники Т.Г. Шевченку (**Канада, Бразилія, Польща, Казахстан, Росія, Аргентина, США, Франція та ін.**).

10. Що таке сепія? (**1) фарба для малювання сіро-брунатного кольору; 2) назва малюнка, виконаного цією фарбою**).

11. Назвіть техніку (фарби), яку використовував Т. Шевченко у своїх малярських роботах (**акварель, олівець, олія, сепія, туш**).

12. Що таке офорт? (**від фр. - азотна кислота; 1) вид гравірування, при якому лінії малюнка роблять різцем або голкою на смоляному покритті металевої гравюрної дошки і протравлюють кислотою; 2) відбиток з дошки, гравірованої таким способом**).

13. Назвіть картину Т. Шевченка, за яку він був нагороджений третьою срібною медаллю II ступеня. ("**Циганка-ворожка**").

14. Певний час гімном України вважався один із віршів Шевченка. Що це за вірш? ("**Заповіт**").

15. Вкажіть дату перепоховання тіла Тараса Шевченка (**22 травня 1861 р.**).

16. Які жанри використовував у своїй творчості Тарас Шевченко? (**лірика, ліро-епос, епос, драматургія, проза**).

17. Хто допомагав Шевченкові вивчати польську мову. (**у Вільно Шевченко познайомився з молодою швачкою Дусею Гусаковською**).

18. Де мріяв оселитися Шевченко на Україні? (**над Дніпром у Києві**)

Запитання від глядачів. Учні 8-11 класів ставлять по черзі питання обом командам.

- Що ви знаєте про альбом "Живописна Україна"?

Відповідь: Повернувшись з першої подорожі з України в Петербург, Шевченко в 1844 р. приділяє головну увагу підготовці збірника-альбому "Живописна Україна", куди мали увійти малюнки на історичні теми і краєвиди, побутові картини. Шевченко задумав видати альбом у трьох книгах. Перший випуск датований 1844 р. Сюди увійшло шість офортів: "Судна в селі рада", "Дари в Чигирині 1649 року", "Старости", "Казка", "Видубецький монастир" і "У Києві".

- Хто з композиторів написав музику до віршів Шевченка?

Відповідь: Музику написали композитори: Лисенко, Крижанівський, Стеценко, Козак, Гладкий, Лятошинський, Ревуцький, Леонтович, Степовий, Людкевич та інші.

- Назвіть твори поета (не менше семи), які покладені на музику і стали відомими піснями.

Відповідь: "Реве та стогне Дніпр широкий", "Така її доля", "Думи мої, думи мої", "Садок вишневий коло хати", "Заповіт", "Тече вода в синє море", "Зоре моя вечірняя", "Утоптала стежечку", "Закувала зозуленька", "Хустина", "Гей літа орел", "Бандуристе, орле сизий!"

- Шевченка називають основоположником нової української літературної мови. Чому?

Відповідь: Т.Г. Шевченко виступав як народний поет. Він писав свої твори живою народною, розмовною мовою. На його творах училися письменники: Марко Вовчок, Леся Українка, Іван Франко, Михайло Коцюбинський. І в наш час письменники вчать у Шевченка служити народові своєю творчістю.

- Які художні твори про життя Шевченка ви знаєте?

Відповідь: С. Васильченко "В бур'янах", О. Іванченко "Тарасові шляхи", Д. Красицький "Тарасова земля", Д. Косарик "Син-колос", О. Ільченко "Петербурзька осінь", Л. Смілянський "Поетова молодість", В. Костенка "Стежки до Кобзаря", З. Тулуб "В степу безкраїм за Уралом", В. Шевчук "Син волі" та інші.

- З якого походження прізвище Шевченко?

Відповідь: Заселення Кирилівки почалося дуже давно. Це село було запорозьким зимівником, де стояв кошем отаман Кирилко. З архівних джерел відомо, що в 1600-х роках в селі проживав Іван Швець (шив чоботи). В Івана Швеця була одна донька Єфросинія. Січовик Андрій (прадід поета) пристав у прийми до Єфросинії і став прозиватися Шевченком (бо в ті часи приймак брав жінчині прізвище).

Теорія літератури у творчості Т. Шевченка. (На окремих листках написані літературознавчі терміни. На аркуші паперу А-4 - їхнє лексичне значення. Знайти і накрити визначення правильно визначеним літературним терміном) Поки команди працюють, вчитель проводить гру для вболівальників "Чи знаєте ви твори Кобзаря?" (Додаток 1)

Відповідь: (зліва направо): романтизм, містерія, інвектива, медитація, псалми, автопортрет, ліричний герой, епітафія, послання, балада, метаморфоза, поема-епопея, епілог, щоденник, ямб, контраст.

Установіть відповідність між жанрами і назвами творів поета. Робота біля дошки. Завдання для капітанів. За потреби капітан може звернутися за допомогою до команди..

Подражаніє а) "Музикант"

Балада

б) "Доля"

Послання

в) "Гайдамаки"

Поема

г) "Ісаія. Глава 35"

Містерія

д) "Садок вишневий коло хати"

Поезія

е) "І мертвим, і живим..."

Повість

ж) "Великий льох"

Медитація

Відповідь: 1 - г; 2 - е; 3 - е; 4 - в; 5 - ж; 6 - д; 7 - а; 8 - б

Музичний конкурс. Звучить аудіозапис пісні на слова Шевченка. Назвати пісню (або твір) та композитора.

Твори Шевченка читаємо і знаємо. (Учасники кожної команди по черзі читають напам'ять по п'ять афоризмів Кобзаря)

Підсумки журі.

Нагородження команд та активних учасників.

Заключне слово вчителя.

Додаток 1

Гра "Чи знаєте ви твори Кобзаря?" Закінчіть рядок.

Всі ви вчили і читали твори Кобзаря.

Як ви їх запам'ятали перевірю я.

1) Неначе сонце засіяло,

Неначе все на світі стало

Моє... лани, гаї, сади!..

І ми, жартуючи, погнали...

(Чужі ягнята до води).

2) Дивлюсь, аж світає,

Край неба палає,

Соловейко в темнім гаї ...

(Сонце зустрічає).

3) Не називаю її раєм ...

(Тії хатиночки у гаї).

4) Тече вода з-під явора

Яром на долину...

(Пишається над водою

Червона калина).

5) На панщині пшеницю жала,

Втомилася; не спочивать

Пішла в снопи ... **(пошкандибала**

Івана-сина годувать).

6) Садок вишневий коло хати,

Хрущі над вишнями гудуть,

Плугатарі з плугами йдуть ...

(Співають, ідучи, дівчата).

7) В лиху годину

Якось недавно довелось

(Мені заїхать в Україну).

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Лазаревський В. В. Літературні ігри / В.В.Лазаревський. - К.: Рад. Школа, 1969. - С. 27-20.

2. Нестандартні уроки з української мови та літератури. Випуск 3. / [уклад. О.О.Маленко]. - Х.: Вид. група "Основа", 2009. - 97с.

3. Необхідний словник-довідник літературознавчих термінів для зовнішнього незалежного оцінювання / [Автор-упоряд.: А.М.Яковлева, В.М.Терещенко]. - Х.: ТОВ "Українська книжкова мережа", 2010. - 50с.

4. Словник іншомовних слів / За ред. О.С. Мельничука. - К., 1977. - 107с.

5. Українська література: підручник для 9 класу [Ткачук М.П., Сулима М.М., Смілянська В.Л., Сулима В.І.]. - К., 2009. - 98с.

6. Чупринін О. О. Українська література. Усі плани-конспекти уроків, 9 клас. / О.О.Чупринін. - Х.: Вид. група "Основа", 2012. - 67с.

7. Шевченко Т. Кобзар. / Т.Г.Шевченко.- К.: Дніпро, 1982. - 608с.

Г. М. Руренко,

учитель початкових класів Катеринопільської ЗОШ I-III ступенів №1 Катеринопільської районної ради

ТОБІ, ШЕВЧЕНКО, НАША ШАНА!

РОЗРОБКА СВЯТА ДЛЯ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

Мета: ознайомити дітей із творчістю Т.Г. Шевченка; усвідомити значення творчості поета для нашої культури, виховувати культуру спілкування і мовлення.

Хід заходу

Ведуча

*Мова кожного народу -
Неповторна і своя;
В ній гримлять громи в негоду,
В тиші трелі солов'я.
На своїй природній мові
І потоки гомонять;
Зелен-клени у діброві
По-кленовому шумлять.
Солов'їну, барвінкову,
Колосисту - навіки -
Українську рідну мову
В дар мені дали батьки.
Берегти її, плекати
Буду всюди й повсякчас,-
Бо ж єдина - так, як мати, -
Мова в кожного із нас.
Сторінка І. Від криниці до "Кобзаря"
Гробниці й кості, мумії мовчать,
А слово вічне, ніби далина.
Із темряви віків, де цвинтаря печать,
Лиш чути письмена...*

(І. Бунін)

Ведучий. "Історія - скарбниця наших діянь, свідок минулого, повчальний приклад для сучасності, застереження на майбутнє",- говорив один із наймудріших серед письменників іспанець Сервантес. Саме як "скарбниця наших діянь" історія підказує численні приклади того, що навіть найновітнішим відкриттям часто-густо передували здогади, пошуки та роздуми.

Ведуча. Виникнення письма має надзвичайно важливе значення в історії народу. Письмо - одне з найістотніших знарядь культури, яке в просторі й часі розширює функціонування мови. Проблема виникнення письма в східних слов'ян дуже складна й досі нерозв'язана. Протягом багатьох років учених цікавлять такі питання: коли і як народилася слов'янська писемність, слов'янська абетка і чи мали наші предки до цього якісь інші знаки?

Ведучий. Тривалий час побувала думка, нібито наші пращури завели писемність лише після хрещення Русі, коли з Візантії та Болгарії прийшли на Русь богослужбні книги. Проте в багатьох місцях, де колись селилися наші пращури, особливо в Північному Причорномор'ї, археологи не раз знаходили, та й досі знаходять,- на кам'яних плитах, нагробках, амфорах - таємничі, незрозумілі знаки.

Ведуча. Перший історик слов'янської писемності, болгарський книжник, учений чернець

Чорноризець Храбр, який жив у X сторіччі при дворі болгарського царя Симеона, в книзі "Сказання про письмо" розповідає про два етапи розвитку слов'янського письма. Перший - коли слов'яни ще були язичниками, отож читали й ворожили за допомогою рисок та зарубок.

Другий етап - коли вони хрестилися, то почали писати римськими й грецькими письменами, але було це письмо "без оустроєнія", тобто не пристосоване до слов'янської мови. Письмо у вигляді "черт і різ" використовували для позначення кількості речей, тварин або осіб, для гадання та інших подібних функцій.

Ведучий. Прямим попередником слов'янської мови є алфавіт, створений великими просвітителами слов'ян - братами Кирилом і Мефодієм.

Костянтин Філософ (Кирило) і його брат Мефодій походили із Солуня (сучасні Салоніки). За тих часів народонаселення в тому місті складалися наполовину з греків, наполовину зі слов'ян. Грекинею була мати братів, а батько - болгарин. Тому брати з дитинства добре знали як грецьку, так і мову солонських слов'ян. Костянтин, здобувши освіту в Константинополі, знав східні мови, латинську, арабську й староевропейську, був талановитим філологом, працював бібліотекарем у патріаршій бібліотеці, викладав філософію у вищій константинопольській школі. Мефодій був управителем однієї слов'янської провінції у Візантії, а згодом став помічником Костянтина в місіонерській літературній та освітній діяльності.

У 862 році Візантійський імператор Михайло й патріарх Фотій послали Костянтина й Мефодія в Моравію, де вони на прохання місцевого князя Ростислава повинні були вести церковну службу слов'янською мовою, що мала бути протиставлена латинській мові німецьких місіонерів.

- Адже ви обоє солуняни - сказав Михайло,- а солуняни всі говорять по-слов'янськи. Я знаю,- додав він, звертаючись до Костянтина,- ти часто хворієш. Але треба, щоб саме ти вирушив до Моравії. Відповідь Костянтина знаходимо в "Життях Кирила й Мефодія".

Ведуча. Немічний я тілом і хворий. Але з радістю піду в Моравську землю, якщо мають вони абетку своєї мови, бо просвіщати народ без письмен його мови однаково, що намагатися писати на воді!

Костянтин перед від'їздом до Моравії розробив слов'янську азбуку. А вже 863 року Кирило й Мефодій привезли до Велеграда слов'янську та три чи чотири богослужбні книги, перекладені на слов'янську мову. У посланні папи Іоанна VIII до моравського князя Святополка (880 р.) Костянтина названо "творцем слов'янського письма".

Ведучий. Існує два різновиди старослов'янських писемних знаків: кирилиця (на честь першовчителя слов'ян) і глаголиця.

Кириличний алфавіт з XI століття широко застосовується в духовній і світській літературі східних слов'ян. Від давньоруського періоду його успадкували всі три східнослов'янські народи: російський, український і білоруський. В історії кириличного письма розрізняють три періоди: устав, півустав і скоропис. У середині XVI століття у східних слов'ян виникає друкарство. Друкований алфавіт був створений з деякими змінами на основі півустанового письма. Перша датована книга під назвою "Апостол" надрукована в Москві в 1564 році, в Україні - у Львові - 1574 році Іваном Федоровим. У 1708 році старий друкарський алфавіт зазнав реформ. Петро I увів нову систему знаків - гражданку. З нього усунені деякі зайві літери. Писемність звільнилася від складної системи знаків наголосу.

Сторінка II. Українська мова серед східнослов'янських мов

Людське безсмертя з роду і до роду,

Увись росте коріння родоводу.

І тільки той, у кого серце чуле,

Хто знає, береже минуле,

Хто вміє шанувать сучасне,-

Лиш той майбутнє вивершить прекрасне.

Ведучий. Українська мова функціонує як національна мова українського народу в Україні. За даними перепису 1989 року в складі населення України, яке становило 51,4 млн чоловік, налічувалося 37,4 млн українців. З цієї кількості рідною мовою українську вважали 32,8 млн чоловік. Поза межами України українська мова в усній формі поширена в Росії, Молдавії, Білорусії, Казахстані. Крім того, українською мовою слугуються українці в Польщі, Чехії, Словаччині, Сербії, Хорватії, Угорщині, США, Канаді, країнах Латинської Америки, Австралії.

Ведуча. Ознаки української мови фіксуються в пам'ятках, починаючи з найдавніших джерел, датованих XI ст.

Існує два погляди на зародження української мови як окремої слов'янської: українська мова виникла після розпаду давньоруської мови у XIV ст., безпосереднім джерелом української, як і інших слов'янських мов, виступає праслов'янська мова, розпад якої розпочався в VII ст.

Ведучий. Сучасна українська літературна мова пов'язується з конкретною датою - виданням "Енеїди" Котляревського в 1798 році.

Знаменита поема стала першим друкованим твором, написаним живою народною мовою всупереч тогочасній традиції користування книжною українською мовою в писемній практиці, конкретні сфери якої, зокрема книгодрукування, поступово зводилися нанівець заборонами на українське слово, розпочатими Петром I.

Ведуча. Ще одна дата - 1840 рік, коли вперше було видано твори Т. Г. Шевченка - може вважатися доленосною: з того часу українська літературна мова стала на важкий, але плідний шлях розвитку й нормативної стабілізації. На цьому шляху і перепони, і заборони, і кров та сльози найкращих українських синів.

Сторінка III.

Ну щоб, здавалося, слова!

Слова та голос,

Більш нічого!

А серце б'ється, ожива,

Як їх почує...

Звучить мелодія пісні "Реве та стогне Дніпр широкий". На сцені дванадцять учениць. Кожна з них зачитує одну з дат у скорбному календарі української мови, після чого повертається і йде в глибину сцени.

1720 рік - російський цар Петро I заборонив друкувати книжки українською мовою.

1769 рік - видано розпорядження російської церкви про вилучення в населення України українських букварів та українських текстів із церковних книг.

1775 рік - зруйновано Запорізьку Січ і закрито українські школи при полкових козацьких канцеляріях.

1862 рік - закрито українські недільні школи, які безкоштовно організовували видатні діячі української культури.

1863 рік - указ російського міністра Валуєва про заборону видання книжок українською мовою.

1876 рік - указ російського царя Олександра II про заборону друкування нот українських пісень.

1884 рік - закрито всі українські театри.

1908 рік - вся культура й освітня діяльність в Україні визнана царським урядом Росії шкідливою, "могущей визвать последствия, угрожающие спокойствию и безопасности Российской империи".

1914 рік - російський цар Микола II Ліквідує українську пресу - газети й журнали.

1938 рік - сталінський уряд видає постанову про обов'язкове вивчення російської мови, чим підтинає коріння мові українській.

1983 рік - видано постанову про так зване посилення вивчення російської мови в школах і поділ класів в українських школах на дві групи - російські та українські, що привело до нехтування рідною мовою навіть багатьма українцями.

1988 рік - видано постанову, яка закріплювала в Україні російську мову як офіційну загальнодержавну мову, чим українську мову було відсунуто на третій план, що позначається ще й сьогодні.

Музика стихає. Із глибини сцени виходить Ведуча із запаленою свічкою й читає молитву Ольги Яворської. Дівчата повертаються до глядачів обличчям. У кожній горить свічка.

Ведуча

Гріховний світ вирує неспроста,

Підступний демон, що керує нами,

Та піднімається нетлінно над віками

Велична постать вічного Христа.

О Господи! Знайди нас всіх, знайди,

Бо ми блукаєм хащами ще й нині.

Прости гріхи й провини безневинні,

І до спасіння всіх нас поведи.

О Господи! Зціли нас всіх, зціли,

Всели в серця неопалиму мрію,

Щоб ми, впізнавши віру і надію,

Жорстокий світ добром перемогли.

Моя прекрасна українська мова,

Найкраща пісня в стоголоссі трав,

Кохане слово, наше рідне слово,

Яке колись Шевченко покохав.
Ти все знесла: насмішки і зневаги,
Бездушну гру ворожих лжеїдей,
Ти, сповнена любові і відваги,
З-за ґрат летіла птахом до людей.
Ти наш вогонь на темнім полі битви,
Невинна кров, пролита в боротьбі,
Тебе вкладаєм тихо до молитви
І за спасіння дякуєм тобі!

Звучить музика "Чом, чом, чом, земле Моя".

На задньому плані дівчата починають водити танок.

Ведучий

Мово рідна, слово рідне!
Хто вас забуває,
Той у грудях не серденько,
А лиш камінь має.
Як ту мову можна забути,
Котрою учила
Нас всіх ненька говорити,
Ненька наша мила?!
От тому плекайте, діти,
Рідненькою мову
І учіться говорити -
Своїм рідним словом!
Мово рідна, слово рідне, -
Хто вас забуває,
Той у грудях не серденько,
А лиш камінь має!

Дівчата залишають сцену. Замоває музика.

На сцену виходять учні початкових класів.

Учениця. Поетеса Наталка Білоцерківець сказала, що наша мова:

Купана, цілована
Хвилями дніпровськими.
Люблена, голублена
Сивими дібровами.
З колоска пахучого,
З кореня цілющого,
Із усмішки і сльози,
Сонця, вітру і грози.

Учень

Буду я навчатись мови золотої
У траві-веснянки, у гори крутої,
В потічка веселого, що постане річкою,
В пагінця зеленого, що зросте смерічкою...
Щоб людському щастю дбанок свій надбати,
І щоб раділа з мене Україна-мати.

Учениця

Я знаю, мова мамина - свята.
В ній вічний, незнищенний дух свободи.
Її плекали душі і вуста Мільярдів.
Це жива вода народу.

Учень

Її зневажить - зрадити народ,
Котрий до сонця зродився крізь муки,
Це - забруднити плеса чистих вод,
Це - потоптати материнські руки,
Які нас від напастей берегли,
Останню дрібку хліба віддавали,
Щоб ми нівроку дужими були
Й матусиних пісень не забували.

Учениця

Зневажить мову мамину - біда,
Котра пустими зробить наші душі,
І ми нащадкам зможем передать

Лиш те, що корені калини сушить.
Зневажить мову - зрадити себе,
А зрадників хто може поважати?
І стане чорним небо голубе,
Вмиратиме у муках рідна мати.

Учитель. Хай це, можливо, і не найсуттєвіше, але ти, дитино, покликана захищати своїми долоньками крихітну свічку букви "І", а також, витягнувшись на пальчиках, оберігати місячний серпик букви "Є", що зрізаний з неба разом з ниточкою. Бо кажуть, дитино, що мова наша солов'їна. Правильно кажуть. Але зятям собі, що колись можуть настати й такі часи, коли нашої мови не буде пам'ятати навіть найменший соловейко. Тому не можна покладатися тільки на солов'їв, дитино.

Сторінка IV. Мамина пісня

Лунає народна пісня "Зеленеє жито" у виконанні співачки Ніни Матвієнко.

Учитель (звертається до присутніх). Перші поняття про мову, щастя, добро й зло, ласку нерозривно пов'язані з образом найдорожчої для нас людини - матері. А її колискова звучить найніжнішою і тоді, коли посрібляються наші скроні. З колискової пісні починається потяг людини до добра, творчості й снаги.

Учні декламують вірш М. Бабая "Солов'їна пісня".

1-й учень

Одна Батьківщина, і двох не буває.
Місця, де родилися, завжди святі.
Хто рідну оселю свою забуває,
Той долі не знайде в житті.
Чи можна забути ту пісню, що мати
Співала малому, коли засинав?
Чи можна забути ту стежку до хати
Що босим колись протоптав?

2-й учень

У рідному краї і серце співає,
Лелеки здалека нам весни несуть,
У рідному краї і небо безкрає,
Потоки, потоки, мов струни течуть.
Тут кожна травинка і кожна билінка
Вигойдують мрії на теплих вітрах,
Під мальвами вікна, в саду материнка,
Ослівані щедро в піснях.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Барка В. Сокира і духовна революція у творчості Т. Шевченка / В.Барка //Літературна Україна. - 1992. 5 березня. - С. 3.
2. Боженко М. Балади Т. Шевченка і вивчення їх у школі. / М.Боженко. - К.: Радянська школа, 1966. - 62 с.
3. Бородін В. Соціально-побутові поеми Т. Шевченка періоду "Трьох літ": 1843-1845. / В. Бородін. - К.: АН УРСР. - 46 с.
4. Волошин І. Шевченко Т. і Щепкін М. / І. Волошин. - К.: Мистецтво, 1963. - 93 с.
5. Жур П. Літо перше: 3 хронічки життя і творчості Т. Шевченка. / П.Жур. - К.: Дніпро, 1979.
6. Іваненко О. Тарасові шляхи: роман / О. Іваненко. - К.: Веселка, 1989. - 758 с.
7. Дзюба І. Довіку насущний / І. Дзюба// Дивослово. - 1996. - №3 - С. 3-9.

С.І.Чиркова,

методист Черкаського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТВОРЧОГО РОЗВИТКУ УЧНІВ В УМОВАХ ЗАГАЛЬНОСВІТНЬОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

Для того, хто уважно простежує ситуацію в світі, пов'язану із загальним і економічним розвитком різних країн, уже давно стало очевидним, що найбільших успіхів досягають ті держави, які мають висококваліфіковані кадри, тобто йдеться про інтелектуальний, творчий потенціал кожної країни. На сьогодні в Україні відчувається дефіцит фахівців високого рівня в різних галузях, дефіцит талановитих, обдарованих працівників. Саме тому для розвитку інтелектуального потенціалу нації, який є показником духовного і матеріального поступу країни, дедалі актуальнішою стає проблема визначення, навчання і розвитку обдарованих дітей. Також особливого значення набуває наукове та методичне забезпечення, створення належних умов для самореалізації потенційних можливостей вчителя і учня.

Сьогодні науковці різних країн працюють над проблемою обдарованості: біологи намагаються виділити ген обдарованості, психологи і соціологи створюють тести для визначення яскравих здібностей дітей, а у сучасній педагогічній теорії та практиці відбувається інтенсивний процес розробки системи виховання та навчання обдарованих дітей. Таким чином, проблема дитячої обдарованості є проблемою культурного та інтелектуального потенціалу будь-якої нації. Про це свідчать численні наукові, практичні, методичні розробки та конференції.

Учений-психолог В. Моляко вважає, що кожна дитина має здібності в якомусь напрямі [5, с.63]. Мистецтво педагогів та психологів - відшукати ці напрямки, допомогти дитині зрозуміти себе, повірити у свої можливості. Тому проблему розвитку обдарованості учнів необхідно **розглядати у таких парадигмах:**

1. Нормативно-правове та організаційно-структурне забезпечення діяльності освітніх установ із розвитку обдарованості.

2. Вчитель для обдарованої дитини. Якими мають бути його підготовка, форми і методи підвищення кваліфікації щодо виявлення, розвитку, відстеження зростання та застосування адекватних форм взаємодії з обдарованими дітьми.

3. Особливості психолого-педагогічного супроводу суб'єктів навчально-виховного процесу в контексті розвитку обдарованості.

4. Формування сприятливого соціально-педагогічного середовища для розвитку обдарованості педагогів та школярів, його основні параметри.

5. Самооцінки обдарованих учнів, їх життєві пріоритети та цінності.

Важливого значення при цьому, безумовно, набуває власне характер взаємодії у таких

підсистемах: "учитель-учень", "учитель-учитель", "учитель-батьки", "учитель-адміністрація", який може бути оптимізований через трансформацію специфічної мети, принципів, форми, технології, методів навчання, що визначально характеризує навчально-виховний процес в інноваційному навчальному закладі.

За визначенням багатьох учених, складовими системи роботи з цієї проблеми, на які треба орієнтувати педагогічних працівників, є:

- концепція обдарованості ;
- психодіагностика (виявлення рівня обдарованості);
- прогнозування розвитку обдарованих дітей;
- технології та методики виховання, навчання й розвитку творчого потенціалу особистості.

Багатоаспектна робота з обдарованими дітьми потребує якісних нововведень на рівні теорії і практики. Взаємодія учителя з обдарованими учнями повинна базуватися з урахуванням **таких психолого-педагогічних принципів:**

- формування взаємин на основі творчої співпраці;
- організація навчання на основі особистісної зацікавленості учнів, їх індивідуальних інтересів і здібностей (сприяє формуванню пізнавальної суб'єктивної активності дитини на основі його внутрішніх уподобань)
- превалювання ідеї подолання труднощів, досягнення мети в спільній діяльності педагога та учнів, самостійній роботі учнів (сприяє вихованню сильних натур, здатних виявити наполегливість, дисциплінованість);
- вільний вибір форм, напрямів, методів діяльності (сприяє розвитку творчого мислення, вміння критично оцінювати свої можливості й прагнення самостійно вирішувати все складніші завдання);
- розвиток системного, інтуїтивного мислення, вміння "згортати" і деталізувати інформацію (дисциплінує розум учня, формує творче, нешаблонне мислення);
- гуманістичний, суб'єктивний підхід до виховання (передбачає абсолютне визнання гідності особистості, її права на вибір, власну думку,самостійний вчинок);
- створення сприятливого педагогічного середовища (будується на основі співдружності педагогів, колег, однодумців у творчому вихованні дітей).

Втілення цих принципів у життя потребує творчого підходу до організації навчання як інтегрованого процесу, який сприяє формуванню

цілісної картини світу, дає змогу учням самостійно обирати "опорні" знання з різних наук при максимальній орієнтації на власний досвід.

Робота з обдарованими вимагає належної змістової наповненості знань, зорієнтованості на новизну інформації та різноманітні види пошукової роботи, розвиваючої, творчої діяльності.

Формами роботи можуть бути групові та індивідуальні заняття на уроках і в позаурочний час, факультативи. Зміст навчальної інформації має доповнюватись науковими відомостями, які можуть одержати учні в процесі додаткових завдань у той же час, що й інші учні, але за рахунок вищого темпу обробки навчальної інформації.

Необхідно зауважити, що в рамках зазначеної проблеми є ряд питань, які потребують детального вивчення та вирішення, а саме: 1) соціальна потреба успішного застосування творчого потенціалу педагогічного працівника; 2) впровадження науково обґрунтованих педагогічних інновацій з урахуванням індивідуальних особливостей учнів.

М.Скаткін пропонує опис поетапного вирішення зазначених питань:

I етап - учитель формує творчі завдання й сам вирішує їх, а дітям пропонує роль виконавців своїх указівок;

II етап - учитель ставить творчі завдання, але способи вирішення пропонує знайти учням, учитель підбиває підсумок роботи;

III етап - учитель ставить творчі завдання, а учні самостійно проходять усі етапи пошуку і висновків [8, с.71].

Підготовка учнів до успішної участі в них є важливим і досить складним завданням сучасного вчителя. Саме тому актуальною є проблема спеціальної підготовки кадрів шляхом набуття ними теоретичних знань і практичного досвіду, технологічної та методичної підготовленості до забезпечення оптимального рівня навченості, вихованості й розвитку обдарованих школярів. В основу підготовки вчителя до роботи з обдарованими дітьми закладається знайомство з прогресивним досвідом, що стимулює особисте творче начало та сприяє засвоєнню ефективних способів розв'язання проблем.

Здійсненню дієвого науково-методичного забезпечення щодо підготовки вчителя до роботи з обдарованими дітьми сприяє налагоджена система навчання методичного активу, на засіданнях якого основна увага приділяється **обговоренню ряду актуальних питань, а саме:**

- Впровадження сучасних інформаційних технологій в організацію методичної роботи з педагогічними кадрами.

- Нетрадиційні форми навчання як засіб розвитку творчої активності педагогів.

- Пропаганда кращих здобутків та інноваційних пошуків педагогічних працівників.

- Роль методичних формувань у підготовці вчителя до роботи з обдарованими дітьми.

Також необхідно значну увагу приділяти удосконаленню управлінської майстерності керівників навчальних закладів з питання підготовки вчителя до роботи з обдарованими учнями. Заслуговує на увагу важливість питань, що актуалізуються на різноманітних методичних заходах. Наприклад:

- Діяльність заступника директора школи в напрямку роботи з педагогічними кадрами щодо педагогічної підтримки обдарованості.

- Впровадження ефективних засобів і технологій навчання та самовизначення педагогічних працівників.

- Роль інноваційної, творчої діяльності педагогічного колективу в забезпеченні гуманізації навчально-виховного процесу.

- Науково-методичний супровід забезпечення високого рівня якості освіти та розвитку творчих здібностей учнів.

- Вдосконалення професійної майстерності педагогічних працівників, результативності та якості навчально-виховного процесу.

- Науково-методичне забезпечення роботи з обдарованими дітьми.

- Психолого-педагогічні основи професійної діяльності вчителя в організації роботи з обдарованими учнями.

- Представлення та захист шкільних програм розвитку творчих здібностей дітей.

- Основні аспекти формування системи роботи з обдарованими дітьми.

У вітчизняних психолого-педагогічних дослідженнях стверджується, що обдарованість може бути реалізована лише в умовах конкретного макро- і мікросередовищ. О.Кульчицька, зокрема, наголошувала: "Якщо середовище буде адекватним або відповідатиме біологічно заданим передумовам, то "дар" буде реалізований або як загальна обдарованість, або як її частковий прояв у конкретному виді діяльності" [3,98].

Інститутом обдарованої дитини здійснено моніторингове дослідження щодо організації освітнього середовища для обдарованих учнів загальноосвітніх навчальних закладів вважають, що кадровий, очолюваного ними навчального закладу, забезпечує ефективний розвиток обдарованих учнів, оскільки 33,3 % респондентів варіативну складову навчального плану спрямовують на потреби цієї категорії дітей.

Близько 34,5 % директорів визначили роботу наукових товариств, діяльність яких регламентується низкою шкільних нормативних документів. Вони мають свою символіку, атрибутику та здійснюють видавничу діяльність. Результативною є участь школярів у секції МАН, які створено у школах та позашкільних навчальних закладах області.

Соціологічне опитування керівників шкіл також дозволило виокремити труднощі, які турбують їх найбільше в роботі з обдарованими дітьми. Це, насамперед, "відсутність фінансування програми "Обдарованість"; "перевантаження дітей"; недостатнє фінансування спецкурсів, факультативів, гуртків; слабка матеріальна база школи, бібліотечний фонд, мала заробітна плата учителів, не передбачено забезпечення додатковими годинами вчителів, що працюють з обдарованими дітьми, брак методичної літератури; зорієнтованість освітніх програм на середнього учня; мінімальна кількість годин варіативної складової робочого навчального плану; в сільській місцевості недоступність до Інтернету; неповна забезпеченість літературою шкільних бібліотек.

Керівництво загальноосвітніх навчальних закладів вважають, що в управлінні освітою мають відбутися суттєві зміни у ставленні до такого важливого напрямку як робота з обдарованими

дітьми. Необхідно, в першу чергу, забезпечити фінансування цього напрямку освітньої діяльності, сучасно навчально-матеріальною базою (лабораторне обладнання, наочність тощо), виділення додаткових годин на гурткову роботу, роботу в секціях МАН, науково-дослідницьку роботу, виділення коштів на транспорт для підвозу дітей, чітку розробку програми роботи з обдарованими дітьми, яка б фінансувалася централізовано, належну матеріальну винагороду обдарованого учня і педагога, який займається з ним, підвищення кваліфікації педагогів, фінансування поїздок учнів на конкурси, створення гідних умов праці вчителів, що працюють з обдарованими дітьми.

Виховання особистості, здатної мислити творчо, самостійно орієнтуватись у сучасному ринковому середовищі - завдання школи, завдання кожного учителя. Головне призначення учителя на уроці - організувати творчий процес.

Творчість - це прояв розумової й практичної діяльності, результатом якої є створення оригінальних, неповторних цінностей, виявлення нових фактів, властивостей, закономірностей, а також методів дослідження і перетворення матеріального світу або духовної культури.

Творчі здібності - це здатність дивуватися і пізнавати, вміння знаходити рішення в нестандартних ситуаціях, це націленість на відкриття нового і здатність до глибокого усвідомлення свого досвіду. Відомий психолог Л.Виготський зазначав, що "творчою ми називаємо таку діяльність, яка створює щось нове, однаково, чи буде це створене творчою діяльністю будь-якою річчю зовнішнього світу або побудовою розуму або почуття, яке живе та виявляється тільки в самій людині" [2, с.129].

Творчі здібності особистості - це синтез її властивостей і рис характеру, які характеризують ступінь їх відповідності вимогам певного виду навчально-творчої діяльності і які обумовлюють рівень результативності цієї діяльності.

Для формування творчої особистості в процесі навчання особливо важливі такі компоненти:

- Інтелектуально-логічні здібності учня.
- Здібності виділяти істотне спільне і відмовлятися від несуттєвого.
- Вміння описувати явища, процеси, логічно зв'язано, повно і правильно викладати думки.
- Здібності формулювати правильне означення об'єкта, встановлювати родову ознаку і видову відмінність.
- Здібності доводити, обґрунтовувати.
- Інтелектуально-евристичні здібності особистості.
- Здібність до фантазії.
- Асоціативність пам'яті.
- Здібність бачити протиріччя і проблеми.
- Здібність до переносу знань, умінь у нові ситуації.
- Незалежність мислення.
- Критичність мислення.

Розвивати творчі здібності можна по-різному. Окремі учні переважно самостійно тренують свої задатки, щоб розвинути їх у здібності, удосконалити їх, щоб вони стали творчими. Завдання учителя - управляти процесами творчого пошуку. Які методи і технології треба використовувати на уроках, щоб допомогти учневі

знайти себе, свій творчий потенціал? На даний час існує чимало технологій навчання. Розглянемо найбільш поширені [7].

Технологія навчання як дослідження корисна тим, що учні набувають навички дослідницької роботи, відбувається розвиток їх інтелектуальних здібностей, дослідницьких умінь і творчого потенціалу, формується на цій основі активна творча особистість. **Роль учителя в процесі дослідницьких методів полягає в:**

- спрямуванні учнів на осмислення проблеми в цілому;
- створенні умов для пошукової творчої діяльності;
- організації самостійної пошукової діяльності.

Найціннішим моментом на уроках з застосуванням дослідницької технології є самостійне виведення учнями наукових висновків на основі отриманих результатів. **Результат:** набуття досвіду самостійного пошуку нових знань і використання їх, формування нових пізнавальних інтересів.

Інтегральна педагогічна технологія нині є актуальною і перспективною, дає можливість виявити ставлення учня до навколишнього світу, створення цілісної картини дійсності. **Принципами інтегральної педагогічної технології є:**

- подача навчального матеріалу на інтегрованій основі;
- формування цілісних знань школярів;
- розвиток особистісного потенціалу школяра.

Інтеграція як зміст технології передбачає пошук спільних платформ для зближення предметних знань та отримання нових на стику традиційних. Цінність інтегрованих уроків полягає в об'єднанні знань про певний об'єкт вивчення, здобутих засобами різних навчальних дисциплін. Зміст технології полягає у створенні вчителем ситуації творчої переробки, узагальнення, експериментування, пошуку, використання ігрових моментів, що стимулюють прояви самостійності учнів, їх творчих можливостей.

Учитель формує в учнів:

- культуру навчальної праці;
- розвиває самостійність учнів;
- створює ситуацію успіху, творчого пошуку;
- навчає мислити, порівнювати, узагальнювати;
- створює психологічну атмосферу підтримки.

Форми проведення уроку: урок-подорож, урок-брейн-ринг, урок-панорама, творча майстерня, прес-конференція.

Результат: розвиток творчого мислення, різних видів пам'яті, уяви, фантазії, інтуїції дитини, її комунікативних творчих здібностей.

Технологія розвивального навчання передбачає, що центральною фігурою, від якої залежить успіх, є не вчитель, а учень. І функція вчителя полягає не в передачі знань, а в організації навчальної діяльності дітей. Соціальна ситуація розвитку особистості виявляється в наступному:

- формується система стосунків рівності з ровесниками і дорослими;
- складається система інтелектуального пошуку;

- формується почуття відповідальності за свою діяльність.

Суть технології розвивального навчання можна передати словами китайської мудрості: "Я слухаю і я забуваю, я бачу - я запам'ятовую, я роблю - і я розумію".

Результат: розвиток активності та ініціативності, формування дослідницьких умінь, суб'єктивності мислення.

Технологія інтерактивного навчання відбувається за умови постійної активної взаємодії всіх його учасників. Це співнавчання, взаємонавчання (колективне, групове, навчання у співпраці), де учень і вчитель є рівноправними, рівнозначними партнерами в навчанні. Технологія передбачає моделювання життєвих ситуацій, розвиток комунікативних якостей, використання ролевих ігор, спільне розв'язання проблем.

Результат: створення комфортних умов навчання, за яких кожен учень відчуває свою успішність, інтелектуальну спроможність учня.

- Технологія особистісно орієнтованого уроку вбачає центром навчання дитину. Метою особистісно-орієнтованого навчання є процес допомоги дитині в становленні її суб'єктивності, культурної ідентифікації, соціалізації, життєвому самовизначенні.

Особистісно-орієнтоване навчання забезпечує перетворення учня з пасивного спостерігача на активного співрозмовника та суб'єкта навчально-виховної діяльності, продуктивної праці.

Результат: особистісний розвиток кожного учня, його пізнавальних інтересів і здібностей. Формування позитивної "Я - концепції", розвиток творчих здібностей, формування в учнів системи наукових знань. Створення для учнів ситуації успіху в процесі навчання.

Технологія проектною діяльністю досягає дидактичної мети через детальну розробку навчальної проблеми, яка повинна завершитися реальним практичним результатом (проектом). Це може бути відеофільм, стіннівка, альбом, доповідь, презентація тощо.

Результат: розвиток пізнавальних навичок учнів, формування вміння самостійно конструювати свої знання, активний розвиток критичного мислення, сфери комунікації.

Технологія проблемного навчання передбачає, що основними оптимізації оптимізації пізнавальної діяльності учнів є використання проблемних та частково пошукових методів навчання, що включають учнів в активну діяльність, стимулюють розвиток мислення, уяви, викликають зацікавленість та позитивне ставлення до навчання.

Результат: формування в учнів дослідницьких умінь, розвиток їхніх розумових здібностей, активності та ініціативності. Висока мотивація навчання.

Учитель, що прагне розвивати творчі та інтелектуальні здібності учнів, повинен відчувати їхні потреби й інтереси, мати високий рівень інтелектуального розвитку, широке коло інтересів і умінь, бути широко ерудованою людиною, виявляти жвавість, активність, мати почуття гумору, виявляти гнучкість, бути готовим до перегляду своїх поглядів і прагнути постійного самовдосконалення, бути творчою людиною, мати свою думку і бути готовим до подальшого здобуття

спеціальних знань. Про таких учителів В.Купріянов писав, що добре бути драбиною для дітей, яким хочеться в похмурий день дорости до сонця. З уроку починається навчально-виховний процес, уроком він і закінчується. Кожен новий урок - це сходина в знаннях і розвитку учнів, новий внесок у формування їх розумової й моральної культури. Ще Р.Кіплінг давав пораду вчителю: "Хочеш зробити світ кращим - почни зі своїх уроків" [11, с.2].

Сучасний урок - це урок демократичний. Його проводять не для учнів, а разом з ними. Його характеризує не навчання словом, а навчання справою. Англійське прислів'я каже: "Можна привести коня на водопій, але не можна примусити його пити". Як не тільки привести учня в клас, а й заохотити його до активної роботи? Американський педагог Магнесон казав, що засвоюємо 10% того, що читаємо, 20% того, що чуємо, 30% того, що бачимо, 50% того, що чуємо і бачимо, 70% того, що говоримо, 90% того, що говоримо і робимо. Отже, необхідно побудувати навчальний процес так, щоб у ньому значну кількість часу займало не пасивне сприйняття навчальної інформації, а активна, самостійна, науково-пошукова діяльність учнів. Викладання як процес передбачає логічну послідовність усіх етапів уроку, тобто послідовності опитування, вивчення нового, закріплення, узагальнення, домашнє завдання.

"Майбутнє - в руках шкільного вчителя", - вважає В.Гюго. Ця теза залишається актуальною і на сьогодні. Саме тому значну увагу треба надавати удосконаленню педагогічної майстерності та розвитку вчителя саме на уроці. Кожному педагогові, який працює з обдарованими учнями, необхідно розвивати креативність, яка є незаперечним показником його професійної компетентності. Адже лише творчий учитель здатен запалити в учнях жагу до знань, а обдарований учень розпочинається з обдарованого вчителя (інтелект загострює інтелект, характер виховує характер, особистість формує особистість). Тому саме на уроці вчитель має виявити свій талент. Талант - це здатність робити те, чого нас ніхто не навчав. Творчість учителя виявляється в ефективному використанні вже створеного досвіду за нових умов; удосконаленні відомого відповідно до нових завдань; в освоєнні наукових напрацювань та їхньому розвитку; гнучкості під час використання запланованого в нестандартних ситуаціях; влучній імпровізації як на підставі точних знань і компетентного розрахунку, так і за допомогою високорозвиненої інтуїції; умінні обґрунтувати як завчасно підготовлені, так і інтуїтивні рішення; фантазувати; бачити ближню, середню та далекі перспективи; умінні продукувати ідею; реалізувати її за конкретних умов; бачити всі варіанти розв'язання однієї проблеми; використовувати досвід інших.

Компетенція вчителя є важливим фактором у використанні спеціальних методів навчання. Саме вчитель створює атмосферу, яка може надихати учня або руйнувати його впевненість у собі, заохочувати чи пригнічувати інтереси. **Щоб створити таку атмосферу, в педагогічній практиці використовуються такі методи:**

- стимулювання бажання учнів працювати самостійно;

- заохочування до роботи над проектами, запропонованими самими учнями;
- переконання учнів у тому, вчитель є їхнім однодумцем;
- заохочування до максимальної захопленості в спільній діяльності;
- виключення будь-якого тиску на дітей, розкутої атмосфери;
- надання дитині свободи вибору галузі застосування своїх здібностей.

Намагаючись творчо будувати урок з обдарованими дітьми, треба враховувати індивідуально-особистісний і дидактичний підходи. індивідуально-особистісний підхід базується на необхідності врахування не лише індивідуальності учня, а й усієї системи стосунків особистості з оточенням; оцінювання впливу цих стосунків на психіку дитини та її індивідуальні можливості. При реалізації цього підходу досягається: вивчення досягнутого рівня розвитку особистості; індивідуалізація процесу навчання, яка би влаштовувалася від досягнутого рівня і зберігалася протягом усього процесу навчання.

Дидактичний підхід. Існує переконання в тому, що найхарактернішим проявом обдарованості є ті здібності, нібито раз і назавжди сформовані. Завдання вчителя полягає в створенні такої ситуації, яка б максимально навантажувала провідну здібність конкретної дитини, розробляючи спеціальні навчальні індивідуальні програми, орієнтовані схеми-плани індивідуального маршруту учня, тобто своєрідні траєкторії руху обдарованої дитини до успіху.

Серед методів навчання обдарованих учнів превалюють самостійна робота, пошуковий і дослідницький підходи до засвоєних знань, умінь і навичок. Контроль за їх навчанням стимулює поглиблене вивчення, систематизацію, класифікацію навчального матеріалу, перенесення знань у нові ситуації, розвиток творчих елементів у їх навчанні. Домашні завдання мають творчий, диференційований характер.

Важливий спектр діяльності вчителя - індивідуальна позакласна робота, що передбачає виконання різноманітних завдань, участь в очних і заочних олімпіадах, конкурсах. Така форма роботи забезпечує педагогічний супровід розвитку інтересів і нахилів учнів, допомагає їм в обранні профілю позашкільних занять.

Поради вчителю щодо розвитку обдарувань дітей.

1. Підхоплюйте думки учнів і оцінюйте їх відразу, підкреслюючи їх оригінальність, важливість тощо.
2. Не вимагайте запам'ятовування схем, таблиць, формул, одностороннього рішення, де є багатоваріативні способи.
3. Іноді ровесники ставляться до здібних дітей агресивно, це необхідно попереджати. Найкращим засобом є пояснення здібному, що це характерно, і розвивати у нього терпимості й впевненості.
4. Пропонуйте цікаві факти, технічні та наукові ідеї.
5. Стимулюйте і підтримуйте ініціативу учнів, самостійність. Пропонуйте проекти, які можуть захоплювати.
6. Створюйте проблемні ситуації, що вимагають альтернативи, прогнозування, уяви.

7. Розвивайте критичне сприйняття дійсності.

8. Вчить доводити починання до логічного завершення.

9. Під час занять чітко контролюйте досягнуті результати та давайте завдання підвищеної складності, створюйте ситуації самоаналізу, самооцінки, самопізнання.

10. Залучайте до роботи з розроблення й упровадження власних творчих задумів та ініціатив, створюйте ситуації вільного вибору та відповідальності за обране рішення.

11. Використовуйте творчу діяльність учнів під час проведення різних видів масових, відкритих і семінарських занять, свят.

12. Під час опрацювання програмового матеріалу залучайте до творчої пошукової роботи з використанням випереджувальних завдань, створюйте розвивальні ситуації.

13. Активно залучайте до участі в міських, обласних, всеукраїнських конкурсах, змаганнях, виставках.

14. Відзначаєте досягнення учнів, підтримуйте і стимулюйте активність, ініціативу, пошук.

15. Пам'ятайте, що "учень - це не посудина, яку потрібно наповнити, а факел, який треба запалити". (К.Д.Ушинський)

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Босенко М.І. Психолого-педагогічні умови розвитку обдарованості / М.І. Босенко // Шкільний світ. - 2001. - № 24. - С. 9-10.
2. Выготский Л. С. Психология искусства / Л. С. Выготский. - Ростов-на-Дону : Феникс, 1998. - 480 с.
3. Кульчицька О.І. Складові біографії творця. Обдарована дитина / О.І. Кульчицька. - К., 1998. - 191с.
4. Куріпка Т.І. Обдарована дитина: форми і методи роботи / Т.І. Куріпка // Основа. - 2014 - № 21-22. -С. 2-7.
5. Маляко В.О. Актуальні соціально-психологічні аспекти проблеми обдарованості. / В.О. Маляко // Обдарована дитина. - 1998. - 75с.
6. Наказ від 1 листопада 2010 року N 1033 "Про заходи щодо розвитку системи виявлення та підтримки обдарованих і талановитих дітей та молоді" / [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://document.ua/pro-zahodi-shodo-rozvitku-sistemi-vijavlennja-ta-pidtrimki-o-doc47845.html>
7. Сучасні педагогічні технології. Навчально-методичний посібник / Автор-укладач Є.І. Федорчук - Кам'янець-Подільський: АБЕТКА, 2006 - 212с
8. Скаткин М.Н. Проблемы современной дидактики. 2 -е изд. - М.: Педагогика, 1984. - 96 с. (Воспитание и обучение. Б-ка учителя)
9. Указ Президента України № 927/2010 "Про заходи щодо розвитку системи виявлення та підтримки обдарованих і талановитих дітей та молоді" [Електронний ресурс] - Режим доступу до статті: <http://www.president.gov.ua/documents/12324.html>
10. Рябчук Т.Ф. Наступність і перспективність у роботі зі здібними й обдарованими дітьми як провідна ідея творчої лабораторії / Т.Ф. Рябчук // Основа. - 2014 - № 17-18. -С.27-31.
11. Цибульська Н.А. Урок як сходінка в знаннях і розвитку учня /Н.А. Цибульська // Основа. - 2014 - № 5-6. -С.2-3.

Н.Б. Руденко,

викладач Смілянського технікуму харчових технологій Національного університету харчових технологій

ВИКОРИСТАННЯ КРАЄЗНАВЧОГО МАТЕРІАЛУ У НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОМУ ПРОЦЕСІ ШКОЛИ

Хто не знає, що діялось в старовину, той не розуміє й того, од чого тепер так, а не інакше все на світі робиться, не знатиме й того, що треба робити, щоб далі було краще жити людям

Михайло Драгоманов

В умовах динамічних перетворень у сучасному суспільстві особливу увагу привертають проблеми, пов'язані насамперед з використанням народознавчих засобів формування зростаючої особистості. У "Концепції виховання дітей та молоді у національній системі освіти" підкреслюється, що одним із основних завдань виховання в освітніх закладах є "розвиток почуття любові до Батьківщини, свого народу як основи духовного розвитку особистості, шанобливе ставлення до історичних пам'яток, активна діяльність школярів до поліпшення умов життя в рідній місцевості, підвищення матеріального і духовного рівнів життя народу, дійова участь у розбудові держави й духовному становленню суспільства".

У вітчизняній педагогіці вивченню історії рідного краю в усі часи приділялася значна увага. До проблеми використання краєзнавчих матеріалів у навчально-виховному процесі у різні часи звертались видатні педагоги О. Духнович, Б. Грінченко, К. Ушинський, С. Русова, Г. Ващенко, А. Макаренко, В. Сухомлинський.

У період становлення системи шкільного краєзнавства (20-ті рр. ХХст.) питання змісту, засобів, форм і методів вивчення рідного краю розробляли відомі методисти-краєзнавці К. Дубняк, Д. Зайцев, Л. Лазаріс, Л. Миловидов, П. Мостовий, О. Музиченко та ін.

Методичні аспекти структурування краєзнавчого змісту курсу історії закладені у працях А. Баркова, В. Грабовецького, Н. Мілонова, А. Разгона, М. Стельмаховича. Методичні підходи до відбору та використання краєзнавчих матеріалів у навчанні історії розроблені М. Лисенком, І. Борисовим, А. Вагіним, А. Даринським, Т. Матюшиним, І. Прусом, П. Івановим.

На сучасному етапі над проблемою методики використання краєзнавчих матеріалів на уроках історії працюють науковці і викладачі К. Алтабаєва, М. Варшавська, Я. Треф'як, М. Ходос, М. Шеремет та ін.

Використання краєзнавчого матеріалу на уроках "Всесвітньої історії", а власне у темах, що стосуються історії Російської імперії та СРСР, є не менш доцільним, ніж на уроках "Історії України", тому що Україна тривалий час перебувала у складі таких держав як Російська імперія та СРСР і була її невід'ємною частиною.

На жаль, в методичній вищій школи сьогодні цьому питанню приділяється недостатньо уваги як в теоретичному, так і практичному аспектах. Проблема використання краєзнавчого матеріалу у процесі вивчення Всесвітньої історії є актуальною, важливою і невід'ємною складовою навчально-виховного процесу у ВНЗ. Її значення полягає у пробудженні інтересу студентів до навчальної дисципліни,

підвищенні їх пізнавальної активності, розширенні кругозору, набутті навичок самостійної роботи, креативності у відборі, оформленні і доведенні інформації до аудиторії.

Краєзнавчий матеріал виступає засобом конкретизації загальноісторичних подій і засобом активізації пізнавальної діяльності учнів. **Зміст тем, пов'язаних з місцевою історією, дає можливість:**

1. На прикладі історії рідного краю показати основні тенденції економічного, соціального, політичного і культурного розвитку країни.

2. На основі історичних фактів конкретних подій, явищ, історичних постатей краю розкривати особливості історії рідного краю, специфіку його розвитку й характерні риси.

3. Здійснювати порівняльний аналіз подій і явищ місцевої історії з подіями та явищами, що відбувалися на території країни в цілому.

4. Формувати уміння самостійної системно-аналітичної діяльності студентів з різними джерелами інформації.

5. Розвивати науково-дослідницькі навички студентів; сприяти вихованню патріотичних та державницьких почуттів та якостей студентів, розвитку національної свідомості.

Зміст і обсяг краєзнавчого матеріалу в курсі всесвітньої історії визначається, насамперед, вагомістю місцевих подій, історичних постатей, історичних пам'яток в історії держави, історичними умовами розвитку краю, ступенем його дослідженості.

Найбільш поширеним прийомом є включення місцевого матеріалу у розповідь викладача. Це найпростіший і найекономніший спосіб, хоча й менш ефективний. Викладач сам повідомляє відібрані ним факти місцевої історії, використовуючи їх з метою конкретизації та ілюстрації краєзнавчим матеріалом основних питань лекції (конкретні факти безпосередньо розкривають загальні явища, події і процеси історії).

Краєзнавчий матеріал на заняттях всесвітньої історії може використовуватись:

- 1) як вступний до теми заняття;
- 2) до одного з питань, що розглядаються на ньому;
- 3) бути покладеним в основу вступної лекції до загальної програмної теми. Такий прийом дозволяє активізувати пізнавальний процес, мотивувати студентів до вивчення історії, "візуалізувати" факти, постаті, процеси, місця подій, підвести студентів до питань, що розглядаються на занятті, посилаючись на близьке і відоме. Викладач або сам повідомляє краєзнавчий матеріал, або студенти знаходять його у

навчальному посібнику. Далі, на основі цієї інформації, розглядається робота над вивченням теми.

Використання краєзнавчого матеріалу у лекційному курсі дає можливість більш переконливо, ілюстративно, яскраво розповісти про основні події вітчизняної історії, сприяє національно-патріотичному вихованню учнів.

Форми та методи використання місцевого матеріалу у процесі вивчення дисципліни "Всесвітня історія" можуть бути різноманітними. Це і заслуховування доповідей за визначеною тематикою на засіданнях краєзнавчого гуртка в позааудиторний час, проведення науково-теоретичних та науково-практичних конференцій. Використання краєзнавчого матеріалу на семінарських заняттях, який, за правилом, відіграє допоміжну роль, може бути ілюстрацією того чи іншого теоретичного положення, подій, конкретизацією та підтвердженням загальноісторичного матеріалу.

Під час підготовки до семінарського заняття можна:

1. Внести до плану семінару декілька питань, що стосуються суто місцевих подій і розглянути їх у загальноісторичному контексті. Наприклад, до теми "Окупаційний режим та Рух Опору на окупованих територіях" додати питання "Діяльність на Смілянщині партизанського загону ім. Пожарського".

2. Рекомендувати студентам поряд з обов'язковою літературою заздалегідь підібраний місцевий матеріал до теми. За індивідуальними завданнями учні самі можуть підбирати відповідні джерела, користуватись фондами краєзнавчого музею м. Сміла, а також місцевою пресою.

3. Доручити декільком учням підготувати повідомлення на семінарському занятті про події місцевого характеру. Вони можуть бути інформативного характеру (на 5-6 хв.), у формі документів, статистичних даних, фотодокументів тощо.

4. Використовуючи місцеву тематику, учнів можна залучити до підготовки рефератів. Як свідчить досвід, ця форма використання місцевого матеріалу є найбільш вдалою. Реферат має бути усно захищений чи на семінарському занятті, чи на індивідуальній консультації позааудиторно, правильно оформлений, змістовний, цікавий, сприяти дискусійному обговоренню.

Тематика рефератів з місцевого матеріалу включається в загальну тематику рефератів до курсу і надається студентам заздалегідь, охоплює всі найважливіші події з історії регіону.

Значний ефект мають тематичні екскурсії до краєзнавчого музею, музею пам'яті графів Бобринських та музею Смілянського технікуму харчових технологій Національного університету харчових технологій, у визначні місця м. Сміли. Такі екскурсії проводяться відповідно до теми, що вивчається чи присвячується визначним датам в історії краю чи України.

Цікава розповідь, фотодокументи, наочність музейної експозиції підвищують цікавість, посилюють сприйняття, факти і події краще запам'ятовуються. Важливе навчально-виховне значення у вивченні краєзнавчого матеріалу має демонстрація документального матеріалу за допомогою ТЗН. Це можуть бути слайди-фотографії, фотодокументи, а також документальні кінофільми. Виділити час за рахунок лекційних чи семінарських занять не завжди можливо, але включити у інформаційну розповідь фрагменти на 15-20 хв. - цілком доречно. Так, до теми "Особливості соціально-економічного розвитку провідних країн світу" на уроках були продемонстровані фотографії м. Сміла на початку ХХ ст., а саме світлини цукрового заводу графів Бобринських, рафінадного заводу графів Бобринських,

залізничної станції, локомотивного депо, технічних класів, на базі яких згодом був заснований Смілянський технікум харчових технологій, який є одним із найстаріших технічних навчальних закладів на пострадянському просторі і зазначалося, що на 9 заводах і фабриках Сміли було виготовлено стільки ж, як на 102 підприємствах Харкова.

Неабияку зацікавленість учнів викликають продемонстровані на уроках експонати музею. Так наприклад під час вивчення теми "НЕП. Утворення СРСР" учням демонструється оригінальні грошові купюри, випущені в 1921- 1923 рр., а також наводяться приклади цін на продукти харчування на Смілянщині в 1921 -1923рр. А під час розгляду теми "Остаточне оформлення тоталітарного режиму, масові репресії 1937 - 1938 рр. в СРСР" учні мають можливість власноруч ознайомитися з копіями витягів із наказів Смілянського технікуму харчових технологій 1930-1937 рр.: Догана за підроблення талонів на хліб, виключення із числа студентів за розповідь політичних анекдотів, донос на викладача за необережні вислови про ворога народу і т.д.

Коли учні залучаються до роботи з краєзнавчим матеріалом, досягається ще одна важлива мета - прилучення їх до пошукової, дослідницької роботи. Саме вони приносять велику кількість експонатів до музеїв, що діють у нашому навчальному закладі. Особливого сенсу пошукова робота набуває, коли студенти проводять власне опитування, спілкуються з очевидцями подій, знайомляться з родоводом своєї сім'ї, аналізують, ілюструють матеріал фотодокументами і виступають перед студентською аудиторією з науково-пошуковим дослідженням на семінарському занятті чи науковій конференції.

До 70- річчя з Дня визволення України в нашому навчальному закладі проводився конкурс студентських курсових робіт "Мій рідний край в роки Великої вітчизняної війни".

Таким чином, аналіз теорії і практики вивчення історії рідного краю дозволяє визначити основні методичні прийоми використання краєзнавчого матеріалу на заняттях з всесвітньої історії: краєзнавчий вступ; ілюстрація, конкретизація, доповнення місцевим матеріалом основного змісту навчальної дисципліни; вивчення теми уроку на фактах місцевої історії. Включення краєзнавчого матеріалу в програмний зміст навчального курсу "Всесвітня історія" сприяє формуванню в учнів цілісних, системних, структурованих знань про історичний процес, створює умови для глибокого розуміння закономірностей історичного розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Концепція виховання дітей та молоді у національній системі освіти//Молодь і закон: Збірник нормативних актів і документів з проблем виховання студентської молоді/ За ред. Н.І. Косаревої.-К.:ІЗМН, 1977.-С.244.
2. Жук Л. Використання краєзнавчих матеріалів у процесі навчання історії // Історія України. - Жовтень 2006. - № 37. - С. 13 - 17.
3. Жук Л. Використання краєзнавчих матеріалів у процесі навчання історії / Л.Жук // Історія України. - Жовтень 2006. - № 37. - С. 13 - 17.
4. Концепція історичної освіти середньої загальноосвітньої 12- річної школи. Книга вчителя історії, етики, основ правознавства: Довідково-методичне видання / Упоряд. Р.І. Євтушенко, О. В. Галєгова. - Вид. 2-ге, доповн. - Х.: ТОРСІНГ ПЛЮС, 2006. - 461 с.

Л.В.Береза,

заступник директора з виховної роботи;

Н.О.Гриняк,

бібліотекар Чорнявського навчально - виховного комплексу
"Дошкільний навчальний заклад - загальноосвітня школа I - III
ступенів" Черкаської районної ради Черкаської області

КІМНАТА НАРОДНИХ ТРАДИЦІЙ: ФОРМИ І МЕТОДИ РОБОТИ

Високі почуття патріотизму мають свої корені в національних традиціях, в рідній мові та національній культурі, в стінах батьківського дому і на стежці серед живої, нескаліченої природи, біля рідного будинку. Навчити розуміти це значить - виховати громадянина планети з ідеалами миру, дружби, взаємодопомоги, співчуття до чужої біди. Це так само важливо, як змалку навчати радіти успіхам друзів, сусідів, рідних.

О.А.Захаренко

Що таке патріотизм? Всі трактують це по-своєму, а у довідниках є конкретне визначення: патріотизм - це любов та відданість Батьківщині, прагнення своїми діями служити її інтересам. Патріотизм передбачає гордість за матеріальні і духовні досягнення свого народу, своєї Батьківщини, бажання збереження її характерних особливостей, її культурного надбання та захищати інтереси своєї громади, народу в цілому. Патріотизм - це одна з ланок людського характеру. Він, подібно до любові, керує людською свідомістю, заставляючи робити великі і малі вчинки в ім'я своєї Батьківщини. Патріотизм - це і величний вияв нескінченної любові до рідного краю. Патріотизм, як і честь, виховує великих, сильних людей, які не рахуються із ціною і здатні на самопожертву заради рідної землі.

Що означає бути патріотом? Це значить відчувати патріотизм, відчувати любов до своєї Батьківщини, ставити її інтереси вище своїх власних, це бажання зробити все можливе, щоб зберегти її саму, її народ та її культуру, бажання захищати її інтереси і кордони. Початки патріотизму проявлялися ще у первісних людей у вигляді прихильності до свого племені, почуття спорідненості і єднання з її членами, усвідомлення себе як одного з них.

"Через конкретне, близьке і рідне сягнути великого, загальнодержавного" - такий, на думку О.А.Захаренка, один із шляхів формувань патріотичних та громадянських почуттів.

Педагогічний колектив Чорнявського НВК "ДНЗ-ЗОШ I-III ступенів" докладає своєї праці, щоб із цього храму знань учень виніс часточку тепла, віддану йому дорослими. Спираючись на досвід О.А.Захаренка, розуміючи, що виховання патріотизму - це дія, колектив НВК багато робить для формування в учнів духовності, культури, освіти, щоб зростали вони щирими, доброзичливими, чесними і були захисниками

свого роду і Батьківщини, що дуже важливо у наш час.

Такою дією для всіх учнів навчально-виховного процесу є створення в школі музею "Світлиця" (кімната народних традицій), який отримав у 2006 році свідоцтво "Етнографічний музей "Світлиця", музейного куточка історії села Чорнявка, Шевченкової світлиці. В 2007 році наша школа стала експериментальним майданчиком із впровадження досвіду Авторської Сахнівської ЗОШ О.А.Захаренка. З метою глибшого вивчення педагогічної спадщини Народного вчителя ми створили в школі куточок Академіка із Сахнівки, адже його творча спадщина і практична діяльність - основа формування патріотичних і духовних цінностей

Для того, щоб привернути увагу до минулого України, її культури, національних традицій в Чорнявському навчально-виховному комплексі в 1996 році нинішнім директором Селецькою Ганною Іванівною було організовано в одному із навчальних кабінетів кімнату народних традицій "Світлиця". Її функціонування сприяє вихованню в підростаючого покоління високих моральних цінностей. Всі матеріали та експонати готували та знаходили вчителі разом з дітьми, батьками та просто з небайдужими односельчанами. Інтер'єр кімнати наближений до звичайної сільської хатинки-мазанки. Всі експонати розділені на декілька окремих зон: посуд, предмети побуту, знаряддя праці, духовні символи, одяг, меблі та давні вишиті рушники (їх близько 100).

Відвідувачі музею поринають у минувшину, відчують запах свіжого сіна та різотрав'я. А також можуть самі доторкнутися руками і душею до такої далекої, але рідної і близької давнини.

Налагоджена робота екскурсіводів. Для них приймати гостей та відвідувачів відповідальна і почесне доручення. Тепло й привітно зустрічають вони своїх гостей. Можемо похвалитися

найпочеснішими: американські спостерігачі на виборах (Балабан Олександр із Нью-Йорка, Лісовська Ляля, онука письменника, автора книги "Холодний Яр" Юрія Горліса-Горського), німецькі друзі з м.Гота, викладацькі колективи Черкаського університету ім.Б.Хмельницького та Черкаського обласного інституту післядипломної освіти, керівники, вчителі Черкаської області та району, колектив Черкаської спеціалізованої ЗОШ № 28. Експонати музею та розповіді про них екскурсоводів є своєрідними уроками формування громадянської активності, виховання патріотичних почуттів.

Виховання дітей як в сім'ї, так і в школі повинно враховувати індивідуальні здібності і нахили, здійснюватись рідною мовою, в атмосфері доброзичливості і взаєморозуміння, спираючись на народні надбання, національну культуру, вселюдські і національні моральні цінності.

Тож практика сьогодення актуалізує головні завдання кімнати народних традицій "Світлиця" - надавати відвідувачу можливості займатися тим, що його цікавить, створювати умови для самореалізації.

Музей і школа прагнуть виховувати почуття патріотизму, свідоме ставлення до історичного минулого рідного краю. Всі експонати збережені, деякі оновлені, тому односельчани з радістю передають нам речі, які дісталися їм у спадок від рідних.

У приміщенні Кімнати народних традицій класними керівниками проводяться конкурси на кращу колядку та щедрівку "Щедрівочка щедрувала", найкращі номери відбирають та організовують в єдину шкільну групу, яка вітає 13 січня організації села та односельчан, наших постійних спонсорів і добрих друзів зі святом. Щирі вітання дітей до душі кожному, бо ж не дарма говорять, що вустами дитини говорить істина. І самі діти, учасники дійства, горді та щасливі тим, що подарували часточку тепла і радості, щирості і надії, добра та добробуту. Цю традицію в навчальному закладі підтримуємо щороку.

Цікавими для обговорення є питання за темами виховних годин: "Обереги нашого народу", "Традиції нашого народу", "Моя земля - земля моїх батьків", "Я люблю Україну", "Українські традиційні свята". Але найулюбленишим є проведення учнями усіх класів святкового дійства "Калита". До цього свята готуються усі: вчителі з організацією дійства, учні відповідально ставляться до своїх ролей, а батьки допомагають з підготовкою традиційних страв. Кожен намагається побути в ролі Кочержинського та Калитинського, відкусити той жаданий шматочок духмяного пирога - символу сонця. А як же обійтися без народних ворожінь дівчат про майбутню долю та веселих розваг, ігор, звичайно, окрасою свята стають народні українські пісні "Ой на горі два дубки", "Ой під вишнею", "Ой у вишневому садку" та ін. Обов'язковим елементом свята є вишиванка, хустина чи добре намисто - елементи українського національного одягу. Дійство

завершується святковим застіллям, до якого запрошуються всі учасники та глядачі. До смаку всім вареники, пиріжки з різними наповнювачами та сюрпризами, крученики, гречаники, страви з м'яса і, звичайно ж, - калита.

Дещо відрізняється святкування Стрітення: готують діти інформацію про це свято, як наші предки святкували його. Проводиться презентація - захист страви з млинцями, яку готували вдома з мамами, бабусями і радо можуть поділитися різними рецептами цієї страви, і, повірте, їх дуже багато. Учні записали від старожилів села більше 10 рецептів хліба.

Дуже часто перший урок у 1 класі проходить теж у "Світлиці".

Девізом "Хто не знає свого минулого, той не вартий свого майбутнього" (М.Рильський) 12-й рік відкривають учні щоп'ятниці заняття історико-краєзнавчого гуртка "Заграва", який діє при шкільній бібліотеці. Сьогодні історико-краєзнавчий клуб "Заграва" працює на базі музейного куточка історії села Чорнявка при НВК, з 01 вересня 2011 року екскурсоводами музейної кімнати є "загравчани". Екскурсоводи обираються на конкурсній основі - хто яскравіше, чіткіше, переконливіше підготує розповідь.

Мета організації цього гуртка полягає в залученні школярів до вивчення та збереження історико-культурної спадщини рідного краю, вихованні патріотизму, високих моральних якостей, національної свідомості, гордості за рідний край.

Головним завданням діяльності музейного куточка є сприяння удосконаленню навчально-виховного-процесу, розвиток творчих інтересів учнів до пошукової, краєзнавчої, дослідницької та природоохоронної роботи, формування у дітей нерозривного взаємозв'язку минулого, сучасного і майбутнього України. Завдяки об'єднанню зусиль педколективу, учнів НВК та громадськості села у справі увічнення і збереження пам'яті про односельців героїв війни і праці, вивчення обрядів і традицій села, ознайомлення та систематизації різноманітного місцевого краєзнавчого матеріалу, поглиблення знань з історії, літератури рідного краю створено 10 стендових експозицій на основі систематичної, планомірної і активної збиральницької роботи. Розміщені вони за строго хронологічним принципом з дотриманням правильної періодизації історії с.Чорнявка. Це 10 полотен з історії нашої малої Батьківщини, в яких відображено громадянську доблесть, силу духу нашого народу на яскравих, хвилюючих прикладах участі односельчан у буремних подіях, що відбувалися в країні. А на конкретних прикладах знань односельчан, рідних і близьких формуються глибокі патріотичні почуття учнів.

Приклади героїзму земляків оживають в розповідях екскурсоводів, які з гордістю, з глибоким внутрішнім хвилюванням доносять цю інформацію відвідувачам. Адже односельчани загинули чи самовіддано трудилися, щоб квітнуло життя. Тому ще з більшою наполегливістю "загравчани" ведуть пошукову роботу, відшукують документи, фотографії воїнів,

могили, де поховані односельці, що боролися за рідну землю.

Велику допомогу у проведенні заходів військово-патріотичної тематики надає голова ветеранської організації села Атамась М.М. - учасник бойових дій у Чехії, воїн-інтернаціоналіст.

Так з його допомогою на сайті "Ветеран" було знайдено прізвище нашого односельця Вороного Івана Івановича, 1904 р.н., похованого в Чехословаччині, родина якого 68 років вважала його зниклим безвісти. Були тут і сльози, і радість велика горіла в очах дітей і вчителів. Такі хвилини незабутні, вони надовго залишаться в серцях учасників цієї зустрічі.

Уроки пам'яті, які відбуваються в нашому музейному куточку за участю Атамася М.М. - це завжди нова сторінка в історії нашого села. Для проведення таких уроків учні охоче долучаються до дослідницької роботи з вивчення рідного краю.

Діяльність музейного куточка історії села спрямовує опікунська рада та учнівські групи екскурсників, пошуковців, юних журналістів, оформлювачів. Це члени історико-краєзнавчого гуртка "Заграва".

Музейний куточок історії села відкриває додаткові резерви для духовного збагачення учнів. Адже стендові матеріали - це моніторинг життя села від його давнини до сьогодення.

Сфера діяльності музейного куточка - це пошукова робота, організація виставок, екскурсії в музеї, листування з ветеранами війни, догляд за братськими могилами, зустрічі з ветеранами війни, партизанами-холоднорцями, працівниками тилу, збір матеріалів про учасників війни (підготовлено "Бойові листки" на кожного ветерана села), збір спогадів працівників тилу, проведення годин та Днів пам'яті (День пам'яті жертв голодомору, День звільнення краю від фашизму), туристичні поїздки партизанськими стежками Холодного Яру, допомога учасникам війни, вдовам, пенсіонерам НВК, зустрічі з в'язнями концтаборів (Погорілим П.М., Коркоцем Ф.І., які зазнали поневірянь у Бухенвальді), проведення конкурсів читців-декламаторів поезій Т.Г.Шевченка, В.А.Симоненка, власних віршів про мову, школу, село, вивчення історії рідного краю на заняттях гуртка "Заграва", збір свідчень очевидців подій (свідчення партизана-холоднорця Гоменка П.І., 1921 р.н., дочки командира партизанського загону ім.П.Дубового Тамари Петрівни Горб-Дубової, 30 свідчень про голодомор у с.Чорнявка.

У зв'язку з останніми трагічними подіями в Україні розширилася сфера діяльності музейного куточка історії села: ознайомлення з подіями Майдану, долями героїв Небесної сотні, подіями на сході України, акції милосердя, благодійні ярмарки, зустрічі з учасниками АТО.

Такі зустрічі організуються кожного разу з жителем с.Чорнявки, коли він приїжджає з "пекла" на сході. Це Дулий Олег Анатолійович, який з квітня 2014 року перебуває в зоні АТО і йому є про що розказати. Ми з нетерпінням чекаємо його приїзду. Завдяки йому учні та працівники НВК для підтримки нашої армії

передають малюнки, листівки, продукти, гроші бійцям механізованої бригади. А вони передали нам прапор України, який ми розмістили в музейному куточку.

Такі уроки-зустрічі дуже потрібні учням, аби вони знали, що насправді відбувається в країні, як ставитися до цих подій та як до них можна підготуватися. Адже, як зазначають учні, надзвичайно цікаво дізнатися правду від учасника бойових дій, але важко уявити й усвідомити той жах, який доводиться переживати там людям.

О.А.Захаренко так визначає роль музею бойової і трудової слави у формуванні патріотичних і громадянських почуттів учнів: "Моральна краса людської поведінки, життя людей великої сили духу - невичерпне джерело формування глибоких переконань одухотворення учнів громадськістю".

Підсумовуючи сказане, можна стверджувати, що своє підростаюче покоління ми виховуємо за допомогою надбань нашого народу, прививаємо любов до свого національного, українського, рідного. А ця дитяча небайдужість, патріотизм виливаються то у циклі віршів "Я гордий(а) тим, що українець", конкурсі малюнків "Українському роду нема переводу", реалізації шкільного проекту "Нема без кореня рослини, а нас людей - без України".

У цей тривожний і важкий час для всіх нас ми намагаємося не залишитись осторонь проблем. Протягом останніх місяців учні долучалися до збору коштів для воїнів АТО, допомагали продуктами, одягом, побутовими речами. Писали листи, малювали малюнки, плакати, оформляли італійні листівки солдатам. На Новорічні свята передали ялинку з іграшками в національних кольорах, святковий торт, домашні пірижки. Як змогли розділили горе із родиною загиблого воїна - земляка. І все це щиро, без зайвого пафосу, а з надією у перемогу нашого славного, нескореного народу.

Вивчаючи досвід О.А.Захаренка, ми прийшли до висновку, що людиною "одухотвореною громадськістю" для нас є Т.Г.Шевченко.

Спільними зусиллями учнівського та педагогічного колективів створена Шевченкова світлиця. Відкриття якої є для нас вагомим елементом патріотичного виховання. Відкривали її почесні гості - черкаські письменники: поети Л.Лищенко та нині покійні М.Негода та Г.Білоус.

Через життєвий і творчий шлях Кобзаря учні мають можливість глибше зрозуміти сутність генія-патріота:

Свою Україну любить...

Любить її во время люте.

В лихую тяжкую минуту

За неї Господа молить.

І ми впевнені, що для кожного нашого учня - ці слова глибоке переконання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- 1.Власенко О. Музейна педагогіка / О.Власенко// Директор школи. -2015.-№2. - С.6-10.
- 2.Захаренко О.А. Поспішаймо робити добро./ О.А.Захаренко. - Черкаси, 1997. - 28с.
- 3.Захаренко О.А., Мазурик С.М. Становлення громадянина /О.А. Захаренко, С.М.Мазурик. - К.:Знання,1976.

Н. В. Розіна,

методист відділу перспективного педагогічного досвіду Черкаського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради

ФОРМИ ТА МЕТОДИ РОБОТИ МОЛОДИХ УЧИТЕЛІВ ЧЕРКАЩИНИ НА САЙТІ ВІРТУАЛЬНОЇ ШКОЛИ ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ МОЛОДОГО ВЧИТЕЛЯ

Соціально-економічні перетворення, які відбуваються в суспільстві нині, зумовлюють необхідність модернізації системи освіти. Інноваційні процеси у системі освіти висувають нові вимоги до особистісних та професійних якостей учителя, його соціальної та професійної позиції. Це насамперед стосується молодих учителів, оскільки саме вони - "майбутнє школи і, врешті-решт, держави" [8, с.27]. Беручи до уваги слова Я.А. Коменського, який стверджував, що "вихователем може бути лише людина, яка сама дістала належне виховання" [7, с.16], ми дедалі більше переконуємося у необхідності відповідної підготовки молодих учителів до роботи у середніх навчальних закладах та вмілої організації їхньої педагогічної діяльності безпосередньо в школах, особливо на перших етапах професійного становлення. Питання організації роботи з молодими вчителями було і залишається актуальним для психолого-педагогічної науки і практики.

Перш за все, надамо інформацію про кількість, освіту та фах молодих учителів, які приступили до педагогічної діяльності в 2014-2015 н.р. в Черкаській області. Найбільше молодих вчителів працюють у місті Черкаси, у районах - Уманському, Золотоніському, Шполянському, Смілянському, а найменше - в місті Умані та Каневі (таблиця 1).

Велика кількість молодих педагогів Черкащини є випускниками Черкаського національного університету ім. Б.Хмельницького, Уманського державного педагогічного університету ім. П.Тичини, Державного вищого навчального закладу "Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет ім. Г.Сковороди". Які ще навчальні заклади закінчили молоді вчителі можна дізнатися з таблиці "Рейтинг навчальних закладів, які закінчили молоді вчителі Черкащини" (таблиця 2).

Порівняно з минулим навчальним роком кількість молодих педагогів, які приступили до роботи в 2014 н.р., з незакінченою вищою освітою стало більше на 10.9%. Звернемося до показників таблиці 3:

Молоді вчителі з вищою освітою		Молоді вчителі з незакінченою вищою освітою	
2013	2014	2013	2014
93.9%	83%	6.1%	17%

Серед молодих учителів з незакінченою вищою освітою найбільше випускників Комунального навчального закладу "Корсунь-Шевченківський педагогічний коледж ім. Т.Г. Шевченка Черкаської обласної ради". Але є і випускники Уманського гуманітарно-педагогічного коледжу ім. Т.Г. Шевченка, Ржищевського гуманітарного коледжу, Богуславського гуманітарного коледжу ім. І.С. Нечуя-Левицького, Канівського училища культури і мистецтва Черкаської обласної ради, Олександрійського педагогічного коледжу ім. В. Сухомлинського.

Якщо проаналізувати кількість молодих вчителів за фахом, то найбільше молодих вчителів початкових класів, іноземної мови, вихователів, фізичної культури, української мови і літератури, а найменше - географії, хореографії, керівників гуртків.

За умов переходу України до сучасного інформаційного суспільства все більш актуальним стає питання інтеграції інноваційних методик навчання, насамперед інформаційно-комунікаційних, у традиційну шкільну методдику. У зв'язку з цим, особливого значення набуває переорієнтація мислення сучасного викладача на усвідомлення принципово нових вимог до його педагогічної діяльності, готовність використовувати інформаційно-комунікативні технології як допоміжний навчальний ресурс.

Законами України "Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007 - 2015 роки" [3], Національною доктриною розвитку освіти у XXI столітті [2] та іншими офіційними документами передбачається забезпечення ефективного впровадження і використання інформаційно-комунікаційних технологій на всіх освітніх рівнях усіх форм навчання. У зв'язку з цим на сайті Черкаського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників була створена і функціонує віртуальна школа професійного становлення молодого вчителя, мета якої - допомогти вчителів у розв'язанні конкретних проблем з методики навчально-виховної діяльності, ознайомити із сучасними методиками та технологіями навчання.

У рамках роботи віртуальної школи в режимі он-лайн для молодих педагогів проводяться інтернет-заходи, які допомагають підвищенню педагогічної майстерності, освоєнню інноваційних технологій та методики їх практичного застосування в навчально-виховній діяльності; віртуальні майстер-класи, які є однією з форм передачі вчителю-початківцю перспективного педагогічного досвіду педагога-майстра з конкретної науково-методичної проблеми або прикладних досліджень наукових працівників. Під час проведення майстер-класу науковцями та педагогами-майстрами здійснюється коментований показ методів, прийомів роботи (моделювання, фрагмент відеозапису, уроки-імпровізації, відкриті уроки, позакласні заходи тощо), педагогічної системи педагога з теми майстер-класу, ілюстративно-методичних матеріалів, які розкривають практичні напрацювання. Віртуальний майстер-клас створює умови для детального, послідовного аналізу та розбору педагогічного досвіду, що представляється, розуміння індивідуального стилю професійної діяльності педагога, його авторської інноваційної ідеї.

Упродовж 2014 року в рамках роботи віртуальної Школи професійного становлення молодого педагога проходило обговорення віртуальних майстер-класів із світової літератури Олени Леонідівни Самійленко, учителя-методиста Черкаської загальноосвітньої школи

I-III ступенів №15 Черкаської міської ради та з природознавства Вікторії Володимирівни Майстер, учителя Черкаської загальноосвітньої школи I-III ступенів Черкаської міської ради для вчителів початкових класів. В обговоренні уроків взяли участь молоді вчителі загальноосвітніх навчальних закладів міст Умані, Черкаси, Уманського, Шполянського районів. Молоді вчителі висловили свої думки щодо структурних складових уроку; виділили найбільш вдалі фрагменти уроку, розглянули інтерактивні методи навчання. Учителі-початківці розмірковували щодо ефективності уроку, корисності його перегляду особисто для них. Після обговорення уроку молоді вчителі мали можливість поспілкуватись з педагогами-новаторами та ознайомитися з досвідом їх роботи. Обговорення віртуальних майстер-класів проводилось на базі опорних навчальних закладів з питань упровадження інформаційно-комунікаційних технологій. Заклади працювали в режимі он-лайн, з використанням комп'ютерного обладнання, здійснювався прямий візуальний і звуковий зв'язок.

У березні 2014 року відповідно до плану роботи інституту на сайті віртуальної школи професійного становлення молодого педагога відбулася Інтернет-конференція "Досвід краєзнавчої роботи з учнями". Плануючи тему Інтернет-конференції, ми звернулися до Національної програми виховання дітей та учнівської молоді в Україні [6], "Національної програми патріотичного виховання громадян, розвитку духовності" [4], Постанови "Про Програму патріотичного виховання учнівської та студентської молоді в навчальних закладах України та План заходів Естафети Перемоги на 2013-2015 роки" [5], в яких визначаються завдання виховання в особистості любові до Батьківщини, усвідомлення нею свого громадянського обов'язку на основі національних і загальнолюдських духовних цінностей, утвердження якостей громадянина - патріота України як світоглядного чинника. Важливим є формування духовних цінностей українського патріота: почуття патріотизму, національної свідомості, любові до українського народу, його історії, Української Держави, рідної землі, родини, гордості за минуле і сучасне на прикладах героїчної історії українського народу та кращих зразків культурної спадщини; відновлення і вшанування національної пам'яті.

В Інтернет-конференції взяли участь молоді вчителі з Чигиринського, Черкаського, Лисянського, Городищенського, Золотоніського, Тальнівського, Драбівського, Шполянського, Звенигородського районів та міста Умані.

На Інтернет-конференції були представлені такі питання:

1. Роль краєзнавства у вихованні учнів (історико-педагогічний аспект).
2. Використання краєзнавчого матеріалу на уроках.
3. Краєзнавчий матеріал в позакласній роботі.
4. Методика проведення краєзнавчо-виховного заходу.

З цих питань були представлені статті молодих учителів для обговорення. Учасники ознайомилися з цими статтями та написали відгук на дискусійному форумі сайту молодого вчителя.

Зазначимо, що дискусійний форум є дистанційною формою колективного обговорення певної актуальної проблеми навчально-виховної діяльності, яка ґрунтується на обміні думками з певної проблеми, допомагає глибокому розумінню проблеми, виробленню самостійної позиції, вчить оперувати аргументами, критично мислити, краще розуміти іншого, висувати слушний аргумент, сприяє уточненню своїх переконань і формуванню особистого погляду на світ.

На форумі сайту віртуальної школи професійного становлення молодого вчителя в січні 2014 року відбулася віртуальна дискусія "Складові підвищення професійної майстерності молодого вчителя". Метою

дискусії стало визначення думок молодих учителів про складові професійної майстерності, форми навчальної та позакласної діяльності, які підвищують професійну майстерність вчителя.

На форумі сайту віртуальної школи молодого вчителя також відбулося віртуальне обговорення статті О. Кормана "Сучасне переосмислення виховного значення батьківства" (травень 2014 року). Вибір цієї теми продиктований сучасними проблемами у виховному процесі учнів, а саме неналежне виконання батьківських функцій, необхідність виховання з моменту народження дитини й особливе місце батьків у цьому процесі. Сучасні батьки мають бути обов'язково обізнані в питаннях психології раннього віку, особливостей розвитку дітей та спілкування з ними, бо саме в цей період закладаються всі основи становлення майбутньої особистості.

Враховуючи важливість питання батьківства, понад 60 молодих учителів, практичних психологів, вихователів долучилися до обговорення статті О. Кормана "Сучасне переосмислення виховного значення батьківства". Найактивнішими учасниками обговорення стали молоді вчителі таких районів, як Золотоніський, Драбівський, Черкаський, Чернобаївський, Чигиринський, Катеринопільський, Уманський, Кам'янський, Христинівський, Лисянський, Тальнівський, Жашківський, міста Черкас, Золотоноші та Умані.

Особливістю віртуального обговорення на форумі стало те, що учасники не тільки проаналізували статтю, але й висловили свої думки та власне бачення конфліктних ситуацій, що виникають між батьками та дітьми, а саме: між батьком та сином; між батьком та донькою; між матір'ю та дітьми; між вітчимою та прийомними дітьми. Учасники обговорення наголосили на важливості теми батьківства.

Матеріали інтернет-конференції обговорюються, систематизуються і розміщуються в електронній бібліотеці Черкаського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників. Зазначимо, що у бібліотеці до уваги молодих учителів пропонується електронний посібник "Досвід професійного саморозвитку молодого педагога", який упорядкований за матеріалами учасників обласної науково-практичної Інтернет-конференції (травень 2013 року). У збірнику представлено матеріал, який розкриває такі питання: 1) застосування інформаційно-комунікаційних технологій у навчальному процесі учителя; 2) застосування педагогічних інноваційних технологій у навчальному процесі. Автори у своїх дописах розкрили такі питання як: використання ІКТ та можливостей Інтернет; участь у семінарах, конференціях; педагогічне читання та вивчення досвіду авторських шкіл; опрацювання та застосування педагогічних інноваційних технологій. Електронний посібник "Досвід професійного саморозвитку молодого педагога" розміщений в електронній бібліотеці Черкаського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників [1].

Таким чином, віртуальна школа професійного становлення молодого вчителя є формою творчої співпраці, в основі якої - творча взаємодія молодих учителів та досвідчених наставників. Завдяки їй молоді педагоги мають можливість побачити практичну діяльність учителя-майстра, порівняти її зі своїми досягненнями, здійснювати рефлексію під керівництвом досвідченого педагога, фіксувати власне професійне зростання. Досвід учителя-майстра стає надбанням молодого педагога у процесі активного використання у своїй практичній діяльності та формує їх новий професійний досвід.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Розіна Н.В. Досвід професійного саморозвитку молодого педагога / [Електронний ресурс]. / Н.В. Розіна. - Режим доступу: <http://library.ippro.com.ua/index.php/aktualni-problemi-upravlinnya-osvitoj/337-dosvid-profesijnogo-samorozvitku-molodogo-pedagoga>

2. Закон України Про Національну доктрину розвитку освіти / [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/347/2002>

3. Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки / Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2007, № 12, ст. 102 / [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/537-16>

4. Про затвердження Національної програми патріотичного виховання населення, формування здорового способу життя, розвитку духовності та зміцнення моральних засад суспільства / [Електронний ресурс]. - Постанова від 15 вересня 1999 р. N 169 Київ Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1697-99-p>

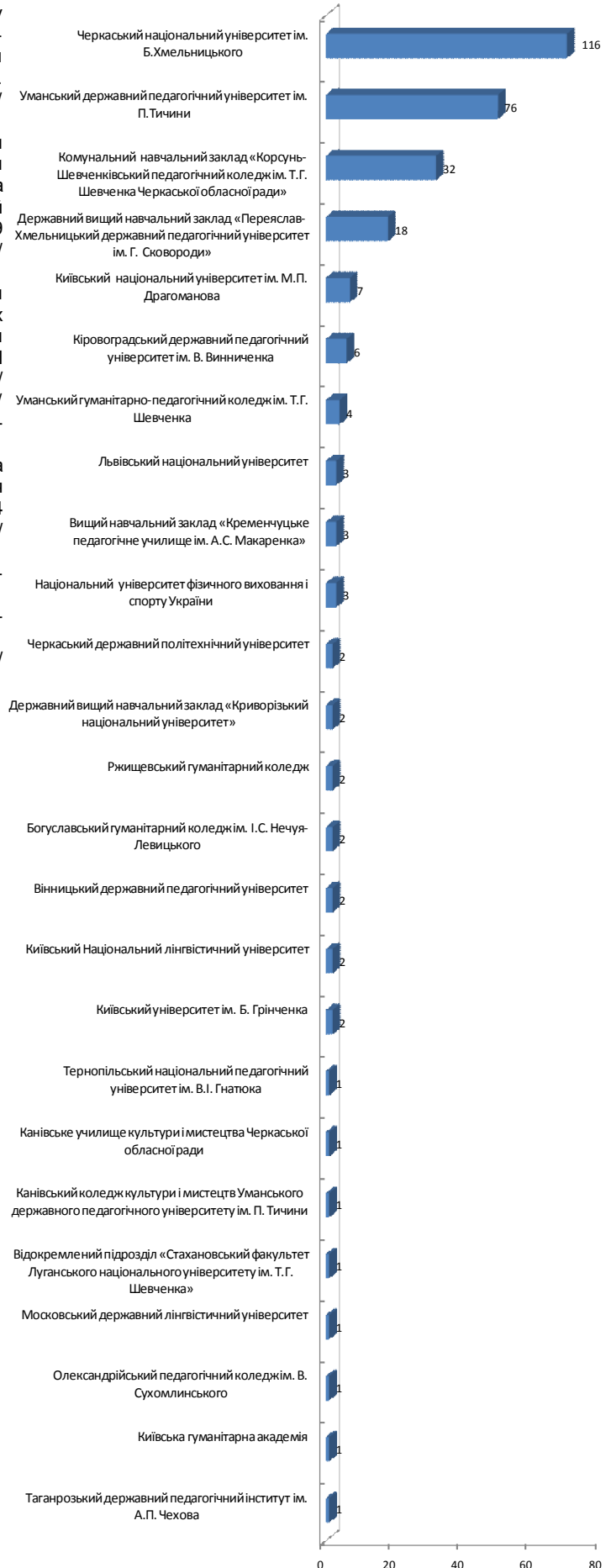
5. Про Програму патріотичного виховання учнівської та студентської молоді в навчальних закладах України та План заходів Естафети Перемоги на 2013-2015 роки / [Електронний ресурс] Наказ МОН України, Міноборони України, МВС України № 1453/716/997 від 21.10.2013. - Режим доступу: <http://shkola.ostriv.in.ua/publication/code-5DC7F37438229/list-D4A04AF326>

6. Про Національну програму виховання дітей та учнівської молоді в Україні / [Електронний ресурс] Президія Академії педагогічних наук, Постанова від 01.07.2004 N 1-7/6-98. - Режим доступу: <http://uazakon.com/document/fpart68/idx68425.htm>

7. Щербань П. Фундаменталізація науково-практичної підготовки майбутніх вчителів / П.Щербань // Рідна школа. - 2002. - № 12. - С. 15-17.

8. Тевлін Б. Л. Професійна підготовка вчителів / Б. Л. Тевлін. - Х. : Основа, 2006. - С. 27.

Рейтинг кількості молодих учителів по районах Черкаської області

Кількість молодих учителів по районах

I.I. Ліпінський,

директор Смілянської спеціальної загальноосвітньої школи - інтернату Черкаської обласної ради

НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД ТА СІМ'Я ЯК СИСТЕМА ПАРТНЕРСЬКОЇ ВЗАЄМОДІЇ У РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ ДИТИНИ

Важливим питанням у навчально - виховному процесі школи - інтернату є система партнерської взаємодії сім'ї і школи у формуванні особистості дитини.

В школі діє батьківський всеобуч, проводяться загальношкільні та класні батьківські збори, наради при директору, засідання педагогічних рад, обговорюються питання здорового способу життя, дотримання прав дитини, підвищення рівня соціального захисту, цінності та збереження життя і здоров'я дітей. З метою виховання шанобливого ставлення до батьків в інтернаті проводиться родинні свята, розважальні ранки, святкові вечори. Вчителі трудового навчання презентують батькам учнівські вироби на шкільних виставках.

Головна мета сімейного і шкільного виховання в школі-інтернаті закладена і впроваджена і на належному рівні реалізується.

Пропонуємо вашій увазі засідання педради "Співпраця родини і школи через призму сьогодення за участю педагогів, батьківської працездатності"

Мета педради: вдосконалення педагогічної культури батьків через педагогічний супровід сім'ї; виховання особистості учня засобами педагогічно батьківської співпраці, гармонізація сімейно - шкільного життя.

Форма співпраці: групова.

Ключові слова: дитина, сім'я, школа, соціум.

Обладнання:

- столи, накриті скатертинами, прикрашені екібанамі;

- на столах стоять вивіски з назвами груп;

- вітрильник під назвою "Особистість", на його вітрилах прикріплені ключові слова з проблемними питаннями педради.

План проведення педради

1. Доповідь заступника директора з ВР
"Співпраця родини і школи через призму сьогодення за участю педагогів, батьківської працездатності"

2. Педагогічна естафета:

Група 1: - колесо взаємодії класного керівника з батьками "Формування культури сімейних стосунків"

/ Класоводи 1- 4 класів /

"Атмосфера і взаєморозуміння в мене вдома"

/ Класні керівники 5-9 класів /

Група 2: - співробітництво батьків і вчителів
"Форми, методи співпраці сім'ї і школи у формуванні особистості дитини"

/Вчителі- предметними, вчителі трудового навчання /

3. Психологічний портрет - гра " Впізнай мене"

Група 3: - діяльність вихователів і батьків
"Сімейно - шкільне виховання дитячої особистості до умов соціального середовища"
/ Вихователі початкових і старших класів /

4. Підсумки

Хід педради

1. Перед початком педради заступник директора з ВР зустрічає педагогів, всі розміщуються за столами відповідно до назв груп.

2. Голова оголошує тему педради, кількість присутніх, регламент.

Заступник директора з виховної роботи. Для того, щоб розкрити тему педради, ми будемо користуватися ключовими словами: дитина, сім'я, школа, соціум, які будуть звучати під час проведення педради. Символом педради є вітрильник під назвою "Особистість": шхуна вітрильника-це сім'я, море - соціум, вітрила - школа.

Пропоную: підійти до вітрильника капітанів груп, взяти з пакету матеріалів листи з висловами видатних людей і вибрати девіз педради.

Вислови:

"Сім'я - це джерело, водами якого живиться повноводна річка нашої держави. На моральному здоров'ї сім'ї базується педагогічна мудрість школи".

А.С. Макаренко

"Де згода в сімействі, де мир і тиша, щасливі там люди, блаженна сторона".

І. Котляревський

"Бути хорошою людиною, принести щастя матері і батькові, не допустити, щоб старість їх стала горем - нехай усе це стане бажанням усього твого життя"

В.О Сухомлинський

4. Оголошують девіз педради:

"Бути хорошою людиною, принести щастя матері і батькові, не допустити, щоб старість їх стала горем - нехай усе це стане бажанням усього твого життя"

В.О. Сухомлинський

Девіз оголошений приступаємо до розкриття теми:

Заступник директора з виховної роботи.

Формування людини складний процес, який здійснюється як у результаті цілеспрямованого виховання сім'ї, школи, вулиці, так і під впливом різноманітних факторів. Визначну роль у становленні особистості відіграє саме школа, як основний соціальний інститут, оскільки саме в стінах школи у дитини закладаються усі цілісні орієнтації, засвоюються основні соціальні

відносини і норми, формується соціальна поведінка.

Однак школа не є єдиним місцем, де формується і набуває свого досвіду особистість. У вихованні і становленні людини беруть участь сім'я, громадські організації, дитячі об'єднання. Тому школа обов'язково повинна враховувати особливості виховного впливу різноманітних навколишніх факторів, встановлювати оптимальну взаємодію із соціумом та створювати цілісний виховний простір разом із сім'єю. Сучасна сім'я та її проблеми слугують об'єктом дослідження ряду наук - психології, педагогіки, соціології, економіки.

Фахівці вивчають динаміку емоційних відносин у шлюбі, причини самотності в сім'ї та її розпаду тощо. Особливу увагу заслуговує проблема сімейного виховання. Адже саме в сімейному оточенні, у спілкуванні, у діалозі різних поколінь відбувається реальне становлення особистості дитини. Сьогодні понад 65% молодих батьків народжують дітей не маючи ані найменшого уявлення про мету, завдання, методи і форми виховання дітей у сім'ях; 20%- керуються досвідом народної педагогіки, виховуючи власних дітей так, як їх самих виховували батьки. І лише 15%- мають належні психолого-педагогічні знання, ознайомлені з науково-педагогічною літературою.

Нині багато уваги приділяється важливій проблемі інтеграції дітей з особливими потребами у суспільство. Здебільшого йдеться про сім'ї, де виховуються діти із затримкою психічного розвитку, розумово відсталі, хворих на дитячий церебральний параліч та іншими особливостями психофізичного розвитку.

Виховання дитини з інтелектуальною недостатністю і виховання звичайної дитини - це дві різні, майже полярно відмінні процеси: за своєю метою, необхідними матеріалами, ресурсами родини, ставленням оточуючих до "особливої" дитини.

Вкрай негативно впливають на родинну атмосферу і на розвиток хворої дитини грубі, не шанобливі стосунки між батьками. Діти з гіперактивною поведінкою дратують батьків, вихователів, вчителів і просто сторонніх людей. Адже такі діти перебувають у постійному русі, псують речі, безкінечно ставлять запитання. Їм дуже важко зосередитись. Багато з них страждають на порушення концентрації уваги. У життєвих ситуаціях спостерігається, що фізичне покарання ще більше збуджує хворих дітей. Треба сказати, що до таких покарань схильні більше батьки, до яких у дитинстві застосовували тілесні покарання. Такі батьки самі мають підвищену агресивність, імпульсивність (приклади сімей учнів). Неадекватно впливає на розвиток хворої дитини і гіперопіка. Дитина тонко відчуває настрій матері, її афективна напруженість не лише погано впливає на подружні стосунки, а й шкодить здоров'ю дитини з відхиленнями у розвитку. Вона виростає нервовою, збудженою, тероризує всіх навкруги, потребує постійної підвищеної уваги (приклади сімей учнів). Існує й інша група батьків, які не займаються вихованням (неблагополучні сім'ї, неповні сім'ї). У них низька віддача, виконують доручення абияк, щоб відчепилися, задовольняються низькою або посередньою якістю зробленого, не зважають на поради педагогів. Сприятливіші стосунки в родині, де батьки намагаються краще зрозуміти

проблеми дитини, не забуваючи про потреби здорових членів сім'ї і власні (приклади сімей учнів).

А починати роботу у вихованні варто з поверненням дітей до дитячого буття з його специфічними видами діяльності, теорією, лексикою, таємницями.

Сьогодні варто говорити про феномен нової дитини: пересічний школяр початку третього тисячоліття - істота проінформованіша, прагматичніша, хитріша, закритіша для сторонніх, незалежніша, цинічніша, суперечливіша за свого попередника. Водночас їй бракує його щирості, довірливості, відкритості, оптимізму, необхідних для повноти життя.

Нашим дітям випало жити на зламі епох, бути свідками криз, природних катаклізмів, боротьби батьків за виживання родини, занепаду моральних цінностей, фізичної сили, тілесних утх, розваг, грошей, зброї як атрибуту підсилення власного "Я".

Сьогоднішній школяр не стільки гірший чи кращий за свого попередника, скільки просто інший. Хто і коли вчитиме дитину науки та мистецтва реального життя, дасть знання елементарних законів життя, уміння жити у злагоді з довкіллям та з собою? Це мають робити батьки та педагоги, сьогодні, не чекаючи, коли життя виставить свій рахунок за наші помилки. Застосування до виховання учнів традиційних виховних технологій часто не спрацьовує, час потребує не стільки реформи сімейно-педагогічних методів, скільки сприяти формуванню реалізації всієї життєдіяльності юної особистості в соціумі.

В.О.Сухомлинський був переконаний, що успіху у вихованні можна досягти тільки спільними зусиллями школи і сім'ї.

Програма сучасної школи передбачає спільну діяльність батьків і школи у забезпеченні успіху кожної дитини в усіх сферах розвитку. Вчитель повинен відстоювати ідею співпраці школи і батьків. Коли діти бачать своїх батьків, залученими до співпраці зі школою, з учителями, підвищується відчуття важливості навчання, відповідальність за результати. Співпраця між школою та родиною корисна всім: це сприяє взаєморозумінню, діти починають усвідомлювати, що найважливіші в їхньому житті дорослі дбають про них.

Учні мають відчувати відповідальне ставлення до себе як з боку батьків, так і шкільного персоналу.

Як школа та батьки можуть співпрацювати? Зв'язок батьків зі школою може бути досягнутий двома основними шляхами:

- послідовне двостороннє спілкування;
- залучення до співпраці.

Однією із важливіших форм співпраці педагогів і батьків є батьківські збори (як загальношкільні, так і класні). На яких ми інформуємо батьків про успіхи дітей, вітаємо із святами, висловлюємо побажання та поради щодо виховання дітей. В день батьківських зборів запрошуються вчителі - предметники, які мають можливість з'ясувати та скоригувати план спільних дій у навчанні і вихованні учнів.

Важливу роль у навчально-виховному процесі відіграє дирекція школи в тісній співпраці з педагогічним колективом, соціальний педагог, батьківським комітетом школи-інтернату.

Обговорюються питання дотримання прав дитини; підвищення рівня соціального захисту; розглядають нормативно-правову базу щодо вдосконалення навчально-виховного процесу, дотримання належних умов з безпеки життєдіяльності. Школа порушує питання про застосування засобів правового впливу на батьків, які не займаються вихованням дітей. На ці засідання запрошуються батьки та учні, щоб знайти можливі шляхи виходу із скрутної ситуації.

Класоводи і класні керівники організують навчально-виховний процес так, щоб із першого дня перебування в школі діти з неблагополучних сімей, важковиховуючі учні відчували увагу і піклування. Цьому сприяє залучення таких дітей до роботи гуртків, спортивних змагань, художньої самодіяльності.

З метою шанобливого ставлення до старших рідних, близьких, розвитку творчих здібностей дітей вихователями початкових і старших класів традиційно, урочисто і святково проводяться загальношкільні свята. Родинні зустрічі: "Родина, родина, сім'я ти єдина"; новорічно-розважальні ранки,

"Свято 8 Березня", випускні вечори в 9-х класах. Класними колективами організуються теплі сімейні вогники. А вчителі трудового навчання з кожним роком презентують батькам нові і творчі вироби їхніх дітей на шкільних виставках.

Головна мета сімейного і шкільного виховання в нашій школі-інтернаті закладена і впроваджена. Однак виховання як в сім'ї, так і в школі повинно спрямовуватися і мати чітку, ідейну мету. А для цього потрібно ширше залучати батьків до участі в батьківських зборах, стилі проведення яких маємо вдосконалити, збагачувати культуру і підняти низький рівень освітченості батьків під час проведення батьківського всеобучу. І більше залучати батьків до співпраці у проведенні різних заходів.

Наші батьки шанують школу, а від пошани розпочинається їхнє бажання дослухатися до голосу педагогів. Ми віримо, що допоможемо сім'ї відігравати пріоритетну роль у вихованні дітей, які потребують психологічної корекції.

2. Педагогічна естафета:

- Робота в групах згідно з планом.

3. Психологічний портрет - гра "Впізнай мене"

Шановні колеги! Нам часто доводиться надавати характеристики учням, батькам, сім'ям. Тобто, ми з вами складаємо психологічний портрет людини.

Я пропоную зіграти у гру "Упізнай мене". Переглянувши особові справи учнів, пропоную заслухати вам психологічні портрети, які склали ви самі. Чи впізнаємо ми цю дитину?

Наприклад:

Бере активну участь у позакласній роботі школи, неодноразово захищала честь класу та школи у змаганнях на олімпіадах, конкурсах. Має риси лідера, які потребують розвитку та корекції. Протягом року виконувала обов'язки старости класу. Користується авторитетом серед товаришів та педагогів.

(Єсіпова Тая, учениця 6 класу)

У дівчинки значні порушення мови. У зв'язку з цим проявляються іноді нервово-психічні зриви, емоційно-вольові порушення. Старанна у

навчанні, зошити веде охайно. Має хорошу пам'ять, розвинена уява, дуже любить малювати. Рухлива, активна, доброзичлива.

(Линник Іра, учениця 2 класу)

Має негативне ставлення до навчання. Учень нестриманий, конфліктний, порушує дисципліну на уроках і в позаурочний час. Має неадекватну поведінку, доступний контакт з дітьми та дорослими, впертий, не контролює свої емоції, на зауваження не реагує. Домашні та шкільні речі береже. Працездатність невисока, розпочату справу доводить до кінця під контролем педагогів.

(Єсіпов Вадим, учень 7-А класу)

У зв'язку зі станом здоров'я, великими пропусками уроків стан навчання учня погіршився. Записи у зошиті неохайні. Не малює, ігрова діяльність не розвинена. Самообслуговування на низькому рівні. Лякливий, боїться різних звуків, рухів. Плаксивий, задикуватий.

(Шовковий Влад, учень 5 класу)

Цей учень добре малює, бере активну участь у художній самодіяльності, трудових десантах, добросовісно виконує доручення дорослих, трудолюбивий, швидко і якісно працює під час чергування в їдальні та школі. Буває роздратованим, без поважних причин нервується, може ображати слабших, інколи провокує бійки, піддається негативному впливу, продовжує палити та вживати нецензурні слова.

(Вдовиченко Олександр, учень 9 класу)

Чому легко, чи важко відгадати портрет учнів? За якими особливостями відгадували портрет дитини?

Надалі потрібно складати такі характеристики, які б відповідали загальним властивостям, ширше описувати емоційно-вольову сферу, яскраві особливості кожної дитини, а не загальні поняття.

Тому сімейно-шкільне виховання дитячої особистості не тільки дає змогу добре виховувати молоде покоління, а й одночасно є дуже важливою умовою вдосконалення морального обличчя сім'ї і школи. Без виховання дітей, без активної участі батька й матері в житті школи, без постійного духовного спілкування і взаємного збагачення дорослих і дітей неможлива школа як навчально-виховний заклад.

4. Підсумки (проект рішення)

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алексеєнко Т.Ф. Готовність батьків до виховання дитини / Т.Ф. Алексеєнко // Педагогіка і психологія. - 2002. - № 4. - С. 37 - 41.
2. Долинська Л. В. Ідентифікація з батьками як механізм формування образу майбутньої сім'ї / Л.В. Долинська, Т.А. Демидова // Психологія. - К.: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2000. - Вип. 2 (9). - С. 156 - 160.
3. Коробко С.Л. Робота психолога з молодшими школярами: методичний посібник / С.Л. Коробко, О.І. Коробко. - К.: Літера ЛТД, 2006.
4. Туріщева Л.В. Психокорекційні ігри в роботі педагога. -Х.: Вид група "Основа", 2007. - 65с.
5. Приходько В.М. Моніторинг якості освіти і виховної діяльності навчального закладу: навчально-методичний посібник для вчителя. - Х.: Вид. група "Основа": "Тріада", 2007. - 76с.
6. Рибалка В.В. Честь і гідність особистості як предмет діяльності практичного психолога. / В.В. Рибалка. - К.: Шк. світ, 2010. -128 с.

Н.М. Корж,

учитель початкових класів Медведівської ЗОШ I-III ступенів
ім.М.Залізняка Чигиринської районної ради

ГУМАННА ПЕДАГОГІКА В УМОВАХ МОДЕРНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ

*Необхідна школа, де вихованець не вчить
мертві літери з мертвого паперу, натомість
вчить, як живуть люди, чому так живуть, як
можна жити по-іншому, що необхідно уміти
й робити, щоб жити вільно.*

Я. Корчак

Сучасному поколінню дітей потрібна нова школа і вчителі з новим мисленням, свідомістю, яка зможе зрозуміти і прийняти дітей. Ми повинні розширити наше уявлення про дитину, про її виховання. Наша свідомість є опорою для практичної педагогічної діяльності. Але у багатьох вона обмежена матеріалістичним поглядом, який не дозволяє розгледіти в дитині Подорожнього вічності. Це потребує нових припущень.

"Для того, щоб отримати поновлену свідомість, потрібно навчитись припускати. Це найперша умова розвитку свідомості". Нам потрібно піднести нашу свідомість до духовного сприйняття світу. Не спростовувати матеріальні цінності і їх значущість, вони існують, і ми в них живемо. Але повірити в існування більш важливого, яке визначає матеріальне - це Дух і Духовність.

На них пальцем не вкажеш, не виміряєш. Але про них знає наше серце. І розум теж нам підтвердить, що "наша душа небесного походження" і що весь досвід людства і еволюція свідомості пов'язані не стільки з наукою, скільки з вірою, яка є передчуттям істини. Це четвертий - духовний вимір!

Він має три припущення:

Вищий Світ, Світ духовний, Світ Бога є реальним.

Дух людини безсмертний і спрямований на вічне удосконалення і сходження.

Земне життя є відрізок Шляху безкінечного духовного сходження.

Ми не можемо довести ці припущення. Нам залишається одне: або вірити в них, або заперечити їх. Але Шалва Олександрович повторює, що той, хто заперечує - бідний, а стверджуючий - багатий. Не сприйнявши, нам потрібно буде шукати інші припущення, бо без них думка стигне, життя стає буденним.

А діти приходять до школи з відкритою душею і щирим бажанням добре вчитися, пізнавати світ. Бажання добре вчитися - красиве людське бажання, що осяває світ дитячого буття, світ дитячих радощів. Цей вогник легко загасити необережним дотиком до дитячого серця. Від зустрічі з учителем, його посмішки, блиску в очах, того, як складуться стосунки між ними, залежатиме і ставлення дитини до школи та навчання, а в майбутньому - до самореалізації і успіху. Гуманно-особистісний освітній процес приймає дитину такою, якою вона є, наповнюючи творчою любов'ю, бо кожен предмет пізнається в повній мірі тільки при любові, кожна трудність перемагається силою любові. Тим самим освітній процес створює кращі умови для виявлення майбутньої особистості, спрямовуючи

на пошук своєї місії. Людина стає особистістю в тій мірі, в якій вона шукає себе, відкриває мету свого служіння й служить їй, не зважаючи ні на які життєві труднощі. Невипадково, призначенням освіти ХХІ століття є формування ключових компетентностей за умов комфортного середовища дитини, яке може бути створене лише на засадах гуманізму. Тоді взаємини ґрунтуються "не на пригнобленні особистості та зневажанні партнерами діяльності й спілкування, інтересів один одного, а сприйняття іншої людини як найвищої цінності, поводження з нею як із цінністю". Гуманний вчитель сприймає дитину такою, якою вона є: з її проблемами, внутрішнім світом, з її особливостями життя. Він проникається життям дитини, стає його співучасником.

Ми повинні виховувати дітей не звичайними методами, а виховувати Гідну Людину. Таке виховання базується на гуманно-особистісному підході. Це завдання Гуманної Педагогіки - педагогіки Світла, Добра, Любові.

Пам'ятаймо, що слово "гуманний" означає "смертна людина, що шукає у собі безсмертний початок, шукає зв'язок з Творцем". К.Д.Ушинський писав, що увесь зміст гуманного виховання є виховання Духу. Це і є гідність людини. **Виховний процес буде гуманним, якщо ми:**

- оточимо Дитину образами добра, любові, краси, щирості, відданості, мужності, справедливості, поваги, співпереживання...
 - спрямуємо її погляд на свій духовний світ і допоможемо знайти і досягнути там свій Шлях, свою місію, своє Призначення, своє багатство духу;
 - розбудимо у ній почуття, через які проявляються і стверджуються гідні переживання і вчинки;
 - розвиватимемо добромислення і прекрасномислення, добромовлення, відповідальність за свої думки і своє слово;
 - навчимо жити духовним життям у своєму внутрішньому світі: мислити, бажати, уявляти себе героєм і здійснювати гідні вчинки, мріяти, молитись, спілкуватись;
 - розвиватимемо волю, сміливість, самостійність, щирість, правдивість, бажання бути уважним до думок інших;
 - допоможемо усвідомити поняття "совість" і вчитимемо жити по совісті;
 - збуджуватимемо і розвиватимемо пізнавальні інтереси, вчитимемо долати труднощі.
- Цей зміст вміщується у двох поняттях: серце і розум.

Виховний процес стане гуманним і особистісним, якщо ми:

- будуватимемо стосунки з Дитиною відповідно до її природи і сутності;
- приймемо її такою, як вона є;
- шукатимемо шляхи дружби і співробітництва, шляхи духовної спільності з нею;
- матимемо розуміння і терпіння;
- у випадках порушення Дитиною норм поведінки, навчимося створювати такі духовно-моральні ситуації, які викличуть у неї переживання і почуття розкаяння, вибачення, самопокарання;
- викоринимо крики, роздратування, гнів, приниження, насильство і подібні їм дії.

Виховний процес буде більш гуманним і зверненим до особистості Дитини, якщо ми самі теж спрямовані до духовного гуманізму, тому що ми творці цього процесу. Він буде таким, якими є ми.

Дитина повинна почуватися комфортно у школі, у класі, з учителем; знати і відчувати, що її люблять, поважають, враховують і цінують її думку. Учень є суб'єктом навчально-виховного процесу, колегіально впливає на його організацію. Вся робота спрямовується на інтереси дитини, розвиток її здібностей та, нехай навіть невеликі, успіхи. І лише тоді в повній мірі зможуть розкритися її творчі обдарування. "Чим більше й повніше особистість використовує можливості середовища, тим успішніше відбувається її вільний саморозвиток".

Важливу роль відіграє створення сприятливої психологічної атмосфери у шкільному колективі. Ніщо не повинно дратувати дитину. Переступаючи поріг школи, вона потрапляє не тільки у храм науки, а й людяності. Все тут має стати для неї близьким і рідним: школа, класна кімната, коридор, подвір'я. Та в першу чергу - учитель: добрий наставник, мудрий порадник, турботливий і небайдухий товариш, особа високої педагогічної культури. Від того, як молодший школяр сприйме першого вчителя, залежить його ставлення до школи і до навчання. Любити дитину - не "сюсюкатися", а тонко відчувати струни дитячої душі. Вимогливість і вміння вибачитися, довіра і терплячість, висока моральність і професіоналізм - необхідні якості учителя.

Пізнати дитину, побачити її внутрішній стан, спонукати до відвертості, відкрити і розвинути обдарування - мета вчителя. Та як її досягти - кожен шукає свої шляхи.

Вважаю, що лише творчий вчитель може виховати творчу особистість. А на допомогу йому прийде ерудиція, жага до пізнання, невтомне бажання творити, дивувати і радіти за успіхи вихованців.

Перш, ніж щось сказати дитині різке і негативне, поставте себе на її місце. Чи не припускаємось ми помилку? Чи всі ми успішні? Чи завжди все встигаємо? Але ми своїм недолікам даємо виправдання.

Колись Ш. Амонашвілі запитав одного вчителя: чи любить він дітей. І, отримавши ствердну відповідь, поцікавився, як саме їх любить.

Як усі, - відповідь той.

Цього замало.

А як ще треба їх любити? - запитав учитель.

Так, як любив Сухомлинський.

А як він їх любив?

Любив як Корчак.

А як Корчак любив?

Як Песталоцці.

Ну а Песталоцці як любив?

Любив він дітей ніжно, щиро, віддано, постійно, без оглядки, любив із радісною посмішкою на обличчя або зі сльозами уболювання за них на очах.

Пам'ятаймо, що Гуманна Педагогіка формується в кожному з нас, треба тільки відкрити її в собі. І тоді вона наповнить нас і світлом любові, надихне на творчість, відкриє істину. Це постійний пошук, це роздуми і творчі муки. А ще варто не забувати, що вона сприймає все не стільки розумом, скільки серцем. Бо це стан нашого духу і серця. Її не можна навчити, нема технологій Гуманної Педагогіки. У ній спрацьовує принцип відкритості: чим більше віддаєш, тим більше отримуєш. Вона вчить виходити за рамки стандартів.

Важливим засобом для виховання гуманності є шкільний урок.

Важливо також не забути нагадати ким будуть діти на уроці. І пропонуємо стати мудрецькими, філософами, дослідниками, математиками, філологами..... У процесі уроку постійно звертаємо на це увагу: "Ти ж "мудрець", "творець", "дослідник"... А якщо дитина помиляється, не караємо, а з повагою ставимось до її думки, задовольняючи пристрасть дорослішання скажемо: " Мені цікава твоя думка як мудреця ".

Інколи варто домальовувати дітей: " Сьогодні на уроці я вас бачу" Бувають діти, які заважають на уроці. Не біймось їх домальовувати, не стомлюймося це робити і, зрештою, дитина стане такою, якою її бачать. Бо поганих дітей не буває. Є сліпі дорослі. А нам нудно було б працювати в класі, де всі діти слухняні, де нема пустунів.

Чомусь ми схильні бачити в пустошах мало не злочин?

А це не просто розумні, а ще й дотепні діти. Свої здібності вони застосовують у найрізноманітніших умовах, навіть у нестандартних, ведучи за собою інших. І треба ту силу вміло використати. Ці життєрадісні пустуни особливо допомагають дітям малорухливим, мовчазним. Будучи занадто активними, вони бачать смішне у найсерйознішому. Цим дарують сміх не тільки собі, а й тим, хто відчуває гумор. Вчать безпорадних виходити з критичних ситуацій. Вони незлобиви, компанійські. Так вони утверджують своє "Я", формують свою індивідуальність. Учителеві треба налагодити стосунки з цими дітьми, полюбити їх, терпеливо ставитися до їх витівок, уявити себе дитиною. "Зайва" життєва сила завжди краще, ніж бракує. Багатьох із видатних учених-винахідників у дитинстві називали шибениками. І, можливо, перед вами майбутній винахідник, а ви своїм необережним словом уб'єте талант.

Важливою умовою навчання є доступність, наступність (від гри до навчання), врахування індивідуальних особливостей учнів, інтеграція, опора на дитячий життєвий досвід. Варто ввести дитину у світ гри, щоб вона відчула свою значимість. Бо школа - це своєрідний і неповторний світ дитинства і гри. Тут вона природна.

Застосування індивідуальних, парних, групових форм роботи розширюють можливості співпраці. Передаючи знання, вчитель постає перед ними як зразок людяності. Бо "вища потреба - це потреба людини в людині". Тому варто вчити дітей жити в колективі, працювати в колективі, бути відповідальним не тільки за себе, а й за інших, отримувати задоволення не лише від своїх успіхів, а й успіхів товаришів.

Практикуючи різні форми роботи, переконалася, що нелегко відразу дається налагодити роботу в групі. Кожному хочеться бути почутим, але не всі діти вміють дослухатися, переконувати, визнавати свої помилки. Та коли згодом радіють діти за успіх своєї групи, вкотре переконуюсь: "Берись дружно - не буде сутужно".

Спонування до знаходження інших шляхів вирішення ситуації, постановка запитань, визначення головного, суттєвого, послідовності зображуваного, передача стану, почуттів героїв, ілюстрування творів, створення поетичних рядків, творчий переказ - далеко не всі улюблені види робіт моїх учнів.

Поступово необхідно розширювати можливості для самостійної роботи і ускладнювати завдання, надавати право вибору:

- завдання серед варіантів;
- свого завдання серед аналогічних;
- об'єктів для спостереження;
- ілюстрації (поетичних рядків, прислів'я ...),

які відповідають змісту твору, розв'язку задачі, тощо.

Варто вчити учнів діяти у ситуаціях вибору, розрізняти добро і зло, замислюватись над наслідками своїх вчинків. Різноманітність форм проведення уроків: роздуми, дискусії, замилування природою (уроки "наодинці із природою"), віртуальні подорожі, змагання, створення проектів та ін., безпосередня участь у їх підготовці - територія безмежної творчості вчителя і учнів. Добре, якщо в школі створені куточки духовності, відпочинку, роздумів, насолоди природою. Зокрема, подвір'я нашої школи рясніє такими витворами людської уяви. Мої учні люблять уроки біля "Криниці Мудрості", в "Саду Загадок", посидіти на березі "Озера Роздумів", збігати до "Млина Натхнення" чи помріяти в "Хатині Бажань". Учителєві треба мати надзвичайно чутливе й відкрите серце, щоб бачити, розуміти, відчувати тисячі найніжніших доторкань до маленьких людей, щоб ці дотики творили людську красу, розвивали інтелектуальні задатки й здібності.

Дітям хочеться, щоб учитель на уроці особисто їм приділяв увагу: звертався, запитував, виділяв поглядом, жестом, мімікою. Хочеться бути успішними. І варто учителєві подбати про створення ситуації успіху. Ш. Амонашвілі вважає, що треба постійно виявляти віру в можливості й перспективи кожного школяра. Педагог має справді вірити в можливості кожної дитини. Позитивне вираження учителем своїх засмучень через невдачі школяра має спиратися на віру в його майбутні успіхи. Воно мусить мати форму обнадійливого співчуття, в якому одночасно закладена думка про те, що педагог переживає біду учня як свою і готовий прийти йому на допомогу.

У працях Шалви Олександровича розкриті доступні для кожного вчителя прийоми, варті наслідування: відповіді на вушко, висловлення особистого ставлення, негайні відповіді, хоріві; подарунки на уроці. Учнів приємно усвідомлювати, що це завдання, вірш, приклад, задача саме для нього, це подарунок вчителєві йому. Згодом діти вчать готувати свої "подарунки". Кожна дитина має бути почута. Не скупімоься на похвалу, вміймо помічати хоч і незначні, але успіхи кожної дитини. "Оцінка має яскраво виражений моральний смисл. У ній закладений стимул, під впливом якого в дитини повинно утверджуватися прагнення бути хорошою і не бути поганою". Хай буде вона стимулом до праці, а не предметом залякування. "Допоможіть дитині добитися успіху і тільки тоді оцінюйте знання".

Десь на рівні підсвідомості я негативно ставилась до оцінок. Вважала, що, принаймні, у початкових класах їх ставити недоречно, бо вони вбивають природність дитини: починається або нездорова конкуренція, або страх отримати небажану оцінку. І батьки часто сприймають дитину такою собі ходячою цифрою. Якщо дитина отримує високі бали - пишаться, низькі - нарікають, вважають невдахою. Але як можна визначити чи

хороший "відмінник"? А, якщо "двієчник" - поганий? Як можуть оцінки поділяти дітей на "хороших" і "поганих"? Хто дозволив оцінкам вселяти в одних дітей почуття переваги, а в інших - неповноцінності? А, ознайомившись з поглядами Шалви Олександровича: "Я мрію про школу, в якій би діти навчалися без оцінок і примусу; я вірю, що такі школи буде створено й тисячі дітей здобудуть в них істинний сенс свого шкільного життя", - зрозуміла, що думала правильно.

Я не стомлююсь дякувати своїм дітям за роботу на уроці, за співпрацю, цікаві ідеї, допомогу у розв'язанні якоїсь проблеми чи задачі. А ще ми дякуємо кожній собі і одне одному оплесками. Дуже подобається дітям шукати помилки, інший підхід до вирішення проблеми, готувати цікаві завдання до уроку, а ще - складати розповіді, казки, вірші, небилиці, нісенітниці і навіть, як не дивно - задачі.

Я помітила, що всі учні, які були моїми вихованцями, люблять уроки математики, тому що за роки навчання вчитель всім своїм єством єднається із вихованцями, і вподобання вчителє переростають у вподобання учнів. Ми були щасливі, коли перемагали у конкурсі "Кенгуру", займали призові місця у районних і обласному поетичних конкурсах та отримали Диплом за конкурс "Край, де ти живеш", що проводив журнал "Початкова школа", були переможцями шкільних конкурсів. А скільки радості у дітей і батьків було, коли побачили свої малюнки на сторінках газети "Новачок". Крім шкільних щоденних маленьких - це були наші спільні великі перемоги. І щасливими ставали всі: діти, вчителі, батьки. Але успіхи досягаються наполегливістю і старанням, кожним днем, кожним уроком, складовою якого є підсумок. Цікаво практикувати не тільки словесні висловлювання, а й зображувальні ("скеля успіху", "шкала досягнень", "клумба знань", "дерево пізнання", "сходинки доброти"), де діти вчать аналізувати свої досягнення, успіхи, невдачі.

Та яким би гуманним не був педагог, але, якщо простір уроку не заповнений цікавими вправами пошуку, пізнання, відкриття, аргументації, творіння - діти нудьгують, їм нецікаво. Тоді навчання перетворюється для дитини у муку. Вчімоь ставити питання, що стимулюють думку. Бо думка - мускулатура мозку. Спонукаймо дітей думати. А якщо дитина відразу знає відповідь на питання - це не те питання.

Не біймоь робити помилки у завданнях. Діти люблять "неуважного" вчителє, який потребує їхньої допомоги, їхньої уваги. Пропущена буква чи неправильно написано, невідповідно вжите слово, помилка в умові чи розв'язку задачі та інші помилки стимулюють дитячу активність, утверджують особисту значимість кожного учня. Не забудьте вибачитися за допущену "неуважність", подякувати дітям за допомогу.

Шалва Олександрович наголошує на формуванні в учнів уваги. Ніколи не повторювати нічого двічі, - вчить він. Хай краще діти не виконають завдання і привчаються слухати і чути, ніж звикнуть пропускати все поза вухами. А ще радить навчитися володіти голосом. Бо гра голосу має важливе значення в процесі навчання. Говоріть виразно, передавайте голосом усі відтінки почуттів. Змусьте дитину радіти, плакати, хвилюватись разом з героєм, разом з вами. Будьте артистом і тоді дійсність не видаватиметься сірою і нудною, а перетвориться у свято життя.

І пам'ятаймо, що початкова школа повинна бути успішною. Варто не забувати, що без відчуття успіху дитина втрачає інтерес до школи і навчання.

А невдаха в школі - це потенційний невдаха на роботі, у сім'ї, у житті.

Творімо диво! Творімо успіх! Не карати дитину оцінкою, а неупішність сприймати як свою невдачу, шукати особистісний підхід до учня, - вчив В. Сухомлинський. Бо учень - не просто номер у класному журналі, а неповторна особистість, найвища цінність. Створити особистість примусом, наказом, тиском неможливо. В. Сухомлинський вважав, що влада вихователя має полягати не в тому, щоб зламати, знеособити духовні сили дитини, а в тому, щоб "підняти, підтримати, ... утвердити почуття її гідності". Тільки так, на його думку, "треба використовувати свою владу над дитиною". Піднесення людини - це ключ до тієї моральної серцевини, яку педагог має створити.

Варто пам'ятати учасникам навчально - виховного процесу, що навчання має бути ще й безпечним. Тому постійно слідкуймо, щоб ніщо в школі не затьмарило радість дитини: ні зламані меблі, ні несправне обладнання, ні вибита ямка на спортивній площадці чи голодний шлунок.

Кожного року діти проходять медичний огляд. За його даними значна частина школярів мають ті чи інші захворювання. Проводжу Дні Здоров'я, Дні Безпеки Життя, профілактично-роз'яснювальну роботу з учнями та їх батьками, зустрічі з медпрацівниками.

З метою формування прагнення дитини бути здоровою практикою проведення уроків основ здоров'я в "кімнаті здоров'я".

Крім уроків фізкультури і спортивних секцій, де учні займаються і показують свої здібності, діє активний руховий режим на перервах. На великій перерві у молодших школярів - динамічна година. А під час уроків, щоб запобігти перевтомі, проводжу імітаційні, кінезіологічні та тематичні фізкультхвилинки.

Слід відмітити, що неабияку роль у збереженні здоров'я, а, отже, працездатності дитини, відводиться здоровому харчуванню. Про це наголошую своїм вихованцям.

А коли все гаразд, то хочеться творити щось красиве.

"Творчих людей відрізняє особливе вміння бачити і чути те, чого не помічають інші, тонше відчувати, яскравіше висловлюватися". Ці здібності розвиваються протягом всього життя. Саме тому з дитинства треба пробуджувати якості - бачити незвичне у звичному. Спілкування з природою, тихе споглядання, роздуми під блакитним небом у лісі, полі, саду чи в шкільних ґаточках природи, дає душевну насолоду і є багатим підґрунтям для творчості. І лягають на папір замріяні рядки, слово до слова, стаючи результатом чієїсь уяви, домислу, фантазії. А потім можна помістити твори, малюнки, вироби у шкільній галереї, організувати виставку робіт чи просто подарувати друзям.

Враховуючи здібності, таланти дітей, залучаю їх до позаурочної роботи. Бо не тільки навчання, а й дозвілля має бути змістовним, цікавим, корисним. Організація шкільного життя на засадах інтересів дитини створює комфортні умови для проявлення і розвитку особистих обдарувань. Тут діти дають волю своїй фантазії, пропонують цікаві форми дозвілля. Одні оформлюють плакати - привітання однокласникам з днем народження, випускають класну газету, інші дбають про ефективне енергозбереження, шкільне майно. Хтось залюбки працює на клумбі, залучається до створення шкільного дизайну, а хтось - вчить вірші, розучує пісні, танці до свята і дарує гарний настрій. Та як не згадати поїздки, екскурсії рідним краєм?! Скільки захоплюючого, скільки дива! Є що розповідати

батькам, знайомим, друзям. А це теж неабиякий дар - донести до інших побачене.

Будь-який результат вартий успіху, якщо є єдність між учасниками навчального процесу. Гармонійне поєднання співпраці батьків, школи, дитини на кінцевий результат - виховання особистості - є поштовхом до активного пошуку шляхів дотику. Не тільки в дорослих, а й у дітей є право на свій внутрішній світ. Не забуваймо про це спілкуючись з дитиною. Враховуймо її вікові й фізіологічні особливості, уподобання, зрештою, страхи. Споглядаймо дитину, як своє віддзеркалення. Бо, якщо сіємо зло, то зло й проросте. А якщо добре, то будемо сподіватися, що зійдуть добрі сходи.

І заколоситься наша нива добірним зерном Любові. Зустрічаймося частіше з батьками, говорімо про людські чесноти, про батьківський авторитет, учимо їх любити дітей справжньою батьківською любов'ю. І нехай з радістю вони приходять до школи за мудрою порадою, добрим вчительським словом, людською підтримкою. Хай зачерпнуть з нашого великого серця Любові і понесуть у світ. І, можливо, світ цей наповниться краплинками Любові, Віри, Надії і стане, хоч на крихітку добрішим і барвистішим.

Любий вчителю, поспішаючи вранці на уроки, залиш за порогом школи свої турботи, негаразди, образи, невіршені справи. Пам'ятай, що не розцяцьковані стіни класу вчать і виховують, а твоє мудре і справедливе вчительське слово; твоя ніжна рука, що приголубить і підбадьорить; твоя щира посмішка, що здійме увись; твій материнський погляд, що подарує душевний затишок і вселить довіру. Иди до дітей з великим бажанням любити, творити, прощати...

Твори ж, учителю, Людину!

Та пам'ятай: душа - єдина.

Ти запали у ній зорю,

А ні - хоч іскорку малу.

Любов'ю світ весь огорни,

Дітей до серця пригорни.

Напій із джерела сповна

Й веди у світ краси й добра!

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Амонашвілі Ш.О. Баллада о воспитании / Ш.О. Амонашвілі - Д.: Ноулідж, 2008. - 171 с.
2. Амонашвілі Ш.О. Воспитательная и образовательная функция оценки школьников / Ш.О. Амонашвілі - М.: Педагогика, 1984. - 376 с.
3. Амонашвілі Ш.О. Поспішайте, діти, будемо вчитися літати / Ш.О. Амонашвілі - М.: Изд. дом Ш. Амонашвили, 2007. - 49 с.
4. Амонашвілі Ш.О. Сповідь батька синові / Ш.О. Амонашвілі - М.: Изд. дом Ш. Амонашвили, 2005. - 93 с.
5. Амонашвілі Ш.О. Як любити дітей / Ш.О. Амонашвілі - Х.: Центр ім. М. Реріха, 2011. - 195 с.
6. Єфімова І. В. Прислів'я та приказки / І.В. Єфімова - Х.: Торсінг плюс, 2011. - 93 с.
7. Киричок В.А. Гуманне ставлення до дитини: метод. пос. / В.А. Киричок - К.: АПНУ, 2004. - 87с.
8. Мовчун А.І. Абетка духовності / А.І.Мовчун - К.: АВДІ, 2012 - 311 с.
9. Савченко О.Я. Виховний потенціал початкової освіти / О.Я. Савченко - К.: Богданова А.М., 2009 - 225 с.
10. Савченко О.Я. Дидактика початкової освіти / О.Я. Савченко - К.: Грамота, 2012. - 503с.
11. Сухомлинський В.О. Вибр. твори / В.О. Сухомлинський - К.: Рад. школа, 1977. - с.124-633 - [т. 1]
12. Шевчук М.Д. Найкраще творіння: читанка з основ христ. етики / М.Д. Шевчук - К.: Біблійна Ліга України, 2007. - 102 с.

Л. П.Кулаківська,

учитель фізики Черкаської гімназії №31 Черкаської міської ради

ПРОМЕНЕВА МЕДИЧНА ДІАГНОСТИКА ТА ПРИРОДНА РАДІОАКТИВНІСТЬ БУДІВЕЛЬНИХ МАТЕРІАЛІВ

МАТЕРІАЛИ ДО УРОКУ "ФІЗИКА АТОМА І АТОМНОГО
ЯДРА". 9, 11 КЛАС

Здоров'я населення було і залишається єдиним критерієм доцільності і ефективності усіх без винятку сфер діяльності людини (Резолюція Генеральної асамблеї ООН). Звернемося до одного з найважливіших факторів навколишнього середовища, який безпосередньо впливає на здоров'я і життєдіяльність людини - радіаційне випромінювання.

Радіоактивність - це здатність деяких хімічних елементів (урану, торію, радію, каліфорнію та ін.) мимовільно розпадатися і випускати невидимі випромінювання. Такі елементи називають радіоактивними. Радіоактивні речовини розпадаються з чітко визначеною швидкістю, вимірюваною періодом напіврозпаду, тобто часом, протягом якого розпадається половина всіх атомів. Радіоактивний розпад не може бути зупинений чи прискорений яким-небудь способом. В результаті випромінювання виділяється енергія, яка поглинається навколишнім середовищем, в тому числі і організмом людини. В результаті впливу іонізуючого випромінювання на організм людини в тканинах відбуваються складні фізичні, хімічні і біохімічні процеси, порушується нормальний плин біохімічних процесів і обмін речовин в організмі. При невеликих дозах уражена тканина відновлює свою функціональну діяльність, великі дози при тривалому впливі можуть викликати безповоротні зміни органів чи всього організму.

При вивченні дії випромінювання на організм варто визначити такі особливості:

- висока ефективність поглинання енергії. Мала кількість поглиненої енергії випромінювання може викликати глибокі біологічні зміни в організмі;
- наявність інкубаційного періоду прояву дії іонізуючого випромінювання. Цей період часто називають періодом уявного благополуччя, тривалість його скорочується при опромінюванні у великих дозах;
- дії від малих доз можуть акумулюватися і накопичуватися (ефект акумуляції);
- випромінювання впливає не тільки на даний живий організм, але і на його потомство (генетичний ефект);
- різні органи живого організму мають свою чутливість до опромінювання;
- кожен організм по-різному реагує на опромінювання;
- опромінювання залежить від частоти, одноразове опромінювання у великій дозі викликає більш глибокі наслідки, ніж фракціонове.

На населення земної кулі постійно діє природній радіаційний фон. Радіаційна ситуація в Україні характеризується наявністю складного

поєднання різноманітних джерел опромінювання людини, які діють одночасно: індустриальні, медичні, а також "продовжені" аварійні та природні, що супроводжують будівельну сировину, відходи, залишки технологій у минулому, тощо. У зв'язку з цим перед вітчизняними лікарями, вченими радіологами, лікарями-гігієністами, екологами постає комплекс проблем, які потребують вирішення. Це, перш за все, визначення джерел та доз опромінювання, захист від потенційного та пролонгованого опромінювання і ефективне використання радіаційного опромінювання, у медицині при лікуванні та попередженні хвороб. За різними даними, від 35% до 70% додаткового до природного радіаційного опромінювання населення припадає на медичні процедури, і, в першу чергу, на рентгенодіагностику, яка використовується в 70% випадків при постановці діагнозу.

Стан променевої діагностики в Україні не відповідає світовим стандартам, що значною мірою визначається однією з найнижчих у системі охорони здоров'я капіталомісткістю обладнання для її проведення. Але, не зважаючи на це, розвиток галузі триває і на сьогодні вже є значні результати вчених-радіологів щодо вдосконалення апаратів діагностики та проведення лікування хворих для більш ефективного впливу на захворювання з використанням меншого опромінювання і, відповідно, меншої шкоди для організму людини.

Звернемося до питання медичної діагностики і застосування в ній радіології. Візуалізація в медицині відіграє центральну роль як в обстеженні пацієнтів так і в інвазивних процедурах, які все більше залежать від точної діагностичної інформації. Вона може бути отримана обробкою проникаючого випромінювання або механічної вібрації (ультразвук).

В основі сучасної медичної візуалізації лежать такі фізичні явища:

- рентгенівські промені поглинаються тканинами (рентгенівське дослідження);
- радіочастотне випромінювання виникає при збудженні непарних ядер атомів у магнітному полі (магнітно-резонансна томографія (МРТ));
- радіоактивні ізотопи, концентруючись в окремих тканинах, випускають гамма-випромінювання (радіонуклідна діагностика або ізотопна візуалізація);
- високочастотні промені направлених ультразвукових хвиль відбиваються назад в напрямі датчика (ультразвукове обстеження);
- інфрачервоні промені самовільно випромінюються тканинами (інфрачервона візуалізація, термографія).

Всі ці методи, за винятком ультразвукового, основані на електромагнітному випромінюванні в різних областях енергетичного спектру.

Ультразвук (звукові хвилі з частотою вищою за 20 000 Гц., які людське вухо не сприймає) використовується в радіології для двох основних завдань - формування секційних зображень і вимірювання швидкості потоку крові. Дослідження здійснюється пропусканням через тіло людини вузько направленою ультразвуковою променем від датчика. Він відбивається від різних тканин і повертається до датчика у вигляді відлуння. Відлуння створює основу для формування секційного ультразвукового зображення, подібного до ехолоту на риболовецьких суднах [1].

Ультразвук генерується датчиком, який поміщається на шкіру пацієнта над досліджуваною анатомічною областю. Найважливіша його частина - один із деяких п'єзоелектричних кристалів. Властивості кристалів - подача електричного потенціалу на кристал, що приводить до його механічної деформації, а механічне стикання кристалу генерує електричний потенціал. Механічні коливання кристалу індукуються короткими електричними імпульсами. Відлуння відбивається назад до датчика і записується. Ультразвуковий імпульс тривалістю 1 мкс. передається 1000 раз в секунду. Інший проміжок часу датчик працює як приймач сигналів.

Магнітно-резонансна томографія (МРТ) - наймолодша із радіологічних методик, але, не зважаючи на це, вона революціонізувала деякі області діагностичної радіології, завдяки їй стало можливим створювати зображення перерізів будь якої частини тіла, а повітря чи кістки при цьому не являються перешкодою при візуалізації. Основним компонентом МР-томографа є сильний магніт (внутрішня частина якого зроблена у формі тунелю, достатнього для розміщення всередині нього людини), радіопередатчик, приймальна радіочастотна котушка і комп'ютер. МРТ використовує той факт, що ядро гідрогену (протони) являється дуже маленьким магнітним диполем з північним і південними полюсами. Коли пацієнта поміщають в середину сильного магнітного поля МР-томографа всі маленькі протонні магнітні тіла розвертаються в напрямі зовнішнього магнітного поля, магнітні осі кожного протона починають обертатися навколо напрямку зовнішнього магнітного поля. При пропусканні через тіло пацієнта коротких електромагнітних радіочастотних імпульсів, магнітне поле радіохвиль заставляє магнітні моменти всіх протонів обертатися за годинниковою стрілкою навколо цієї осі (відбувається явище магнітного резонансу).

Ще один з методів діагностики, який став можливим в результаті впровадження радіології в медицині - **комп'ютерна томографія**. З початку винайдення на початку 70-х років ХХ ст. комп'ютерна томографія була спроектована тільки для обстеження голови, але невдовзі з'явилися і сканери для всього тіла. На сьогодні КТ можна використовувати для візуалізації всього тіла. Сам процес комп'ютерної томографії починається з цифрової проекції програми, яка застосовується для пошарової візуалізації анатомічної області. Проекційне зображення отримують шляхом переміщення столу для обстеження з пацієнтом на ньому через пучок променів без обертання трубки або детекторів. Проекційне зображення використовується для вибору місця розміщення зрізів має вигляд накладених одна на одну ліній.

Ще одним методом візуалізації є радіонуклідна візуалізація. Вона заснована на виявленні випромінювання, що випускається радіоактивною речовиною, що знаходиться всередині пацієнта [2]. Радіоактивні речовини, які можуть використовуватися як для діагностичної так і для терапевтичної мети, мають у своєму складі радіонукліди - нестабільні атоми, що спонтанно розпадаються з виділенням енергії. Радіоактивний компонент радіофармацевтичних препаратів часто з'єднується з молекулою - носієм, що визначає їх розміщення в тілі і поширюється в межах, визначених для візуалізації певних органів і структур. Можливість вивчення фізіологічних функцій - головна перевага радіонуклідної візуалізації в порівнянні з альтернативними радіологічними методиками, відносний недолік - низька просторова роздільність.

При використанні наступного методу - рентгенологічної візуалізації - зовнішнє опромінення проходить через тканини, а потім фіксується на зовнішній стороні. При цьому досліджені кванти в дуже великій кількості, рухаючись майже паралельно, поступають із фокуса рентгенівської трубки. Кількість квантів, тобто інтенсивність випромінювання зменшується при проникненні випромінювання, глибше в речовину. Рентгенівська візуалізація являє собою візуалізацію тіней. Різні тканини пропускають різну кількість квантів, які потім проєктуються на площину для показу зображення (комбінація екран-плівка, підсилювач зображення, датчик).

У відповідності до Закону України "Про захист людини від впливу іонізуючого випромінювання" необхідно проводити контроль ефективних доз опромінення пацієнтів, що проходять радіологічні обстеження. Ефективна еквівалентна доза введена Міжнародною Комісією з радіологічного захисту населення і на сьогоднішній день прийнята у всьому світі як критерій нерівномірного опромінення, що враховує віддалені наслідки опромінення. Ефективна доза є розрахунковою величиною, що враховує ступінь опромінення "критичних органів" і тканин при кожному рентгенологічному обстеженні [3].

Для аналізу отриманих доз опромінення можна зробити порівняльну характеристику з лімітами доз та допустимими рівнями:

Ліміти еквівалентної дози зовнішнього опромінення	Доза опромінення (мЗв-рік-1)
для кришталика ока	150
для шкіри	500
для кісток і стоп	500

Дози опромінення пацієнтів при застосуванні комп'ютерної томографії:

Опромінована частина тіла	Отримана доза опромінення (мЗв)	Відповідає кількості рентгенограм грудної клітини	Прийнятно відповідає періоду природного фонового опромінення
Череп	2,1	111	11 місяців
Грудна клітка	7,5	390	3,5 років
Черевна порожнина	10,1	400	3,6 років
Таз	10	500	4,5 років

Дози опромінення пацієнтів при застосуванні цифрових методів променевої діагностики:

Опромінювана частина тіла	Отримана доза опромінювання (мЗв)	Відповідає кількості рентгенограм грудної клітини	Приблизно відповідає періоду природного фонового опромінення
Череп	0,07	3,05	11 днів
Грудна клітка	0,021	1,01	3 дні
Черевна порожнина	1,0	50	6 місяців
Кінцівки	0,009	0,45	1,45 дні
Стегно	0,29	14,9	7 тижнів

Дози опромінення пацієнтів при застосуванні аналогових методів променевої діагностики:

Опромінювана частина тіла	Отримана доза опромінювання (мЗв)	Відповідає кількості рентгенограм грудної клітини	Приблизно відповідає періоду природного фонового опромінення
Череп	0,72	3,6	3,7 місяців
Грудна клітка	0,198	10	29 днів
Черевна порожнина	9,98	495	60 місяців
Кінцівки	0,098	4,5	14 днів
Стегно	2,97	148	69 тижнів

Враховуючи задачі, вимоги і об'єми дозиметричних досліджень рентгенологічної служби, створена служба радіаційної безпеки, яка здійснює нагляд, контроль доз опромінення медперсоналу, медичних закладів та інструментів, лікувальних доз на апаратах.

Таким чином, еволюція радіології протягом чотирьох останніх десятиліть спричинила значні досягнення вчених в галузі і значно вдосконалила процес діагностики та лікування хворих, в тому числі від важких захворювань. Сучасна високотехнічна база діагностичного дослідження зростає. Звичайно, ще багато медичних закладів не рівні у своїх можливостях використання найновітніших розробок у галузі радіології, але при ефективному забезпеченні та фінансуванні медичної галузі, кожен медичний заклад матиме змогу вдосконалити апаратів діагностики та лікування хворих і попередження важких захворювань.

У зв'язку з аварією на ЧАЕС у громадськості, медиків, будівельників і в пересічних громадян виник підвищений інтерес до радіоактивності будматеріалів, адже вони складають основу житла, адміністративних та господарчих будівель де кожен проводить більшість свого життя, а відтак і стан його самопочуття і здоров'я залежить від впливу навколишнього середовища. Якщо розглядати загальну дозу опромінення людини за 100%, то

будівельні матеріали становитимуть 25%. За останні роки зростає частота випромінювання у приміщеннях. У деяких житлових будинках були виявлені значення 40-50 мкР/год, за найбільш ймовірного - 10-20 мкР/год. Причиною цього стало використання будівельних матеріалів з підвищеним рівнем радіонуклідів у будівництві. [4]

Проблема радіоактивності будматеріалів розглядається з двох точок зору: радіаційно-гігієнічної та технологічної. Перша встановлює допустимі рівні опромінення в різних будматеріалах і забезпечує систему гігієнічного контролю за джерелами сировини, готовими будматеріалами, а також спорудами, що з них побудовані. В той же час технологічний підхід потребує прийняття конструктивних рішень, при яких будуть витримані допустимі рівні, а дози опромінення будуть зменшені.

Радіоактивність будівельних матеріалів обумовлена природним довго живучими радіонуклідами сімейства урану-238 і торію-232, а також калію-40, що присутні у всіх гірських породах і практично всі використовуються як мінеральна сировина в будівельній індустрії. Варто підкреслити, що радіоактивність матеріалів розглядається як джерело природного радіаційного тіла землі лише до того, як його торкнулася рука людини. Як тільки мінеральна сировина, витягнута з надр і пущена в яку-небудь технологію, джерело з природного перетворюється в антропогенне. Це означає, що наявність самого джерела і рівні викликаного ними опромінення залежать від діяльності людини і, зокрема, від обраної нею технології, тому очевидна необхідність ретельного контролю як за радіоактивністю будівельних матеріалів, так і за технологією їх використання.

Зростаюча чисельність населення та удосконалення якості будівництва вимагає постійного збільшення масштабів будівництва, тому виникає необхідність використання нових, економічно більш вигідних, будівельних матеріалів. У будівельній індустрії стали успішно застосовуватися побічні відходи промисловості (золи і шлаки ТЕС, шлаки чорної та кольорової металургії, фосфорні шлаки хімічної промисловості) для виготовлення цементу, теплоізоляційних плит і як легкі заповнювачі для бетону. У ряді випадків вони містять підвищену кількість природних радіонуклідів, тому що в процесі спалювання, збагачення, хімічної переробки відбувається концентрування природних радіонуклідів, особливо радію-226, продукту розпаду урану-228. Таким чином, застосування нових видів будівельних матеріалів вимагає обов'язкового їхнього попереднього радіаційного контролю.

Природні радіонукліди в будівельних матеріалах створюють дозу зовнішнього і внутрішнього опромінення людей, при цьому доза зовнішнього опромінення істотно залежить від концентрації гамма-випромінювачів, що входять у сімейство радію-226 і торію-232, а також калію-40, що є присутнім у будівельних матеріалах, виробках і конструкціях житлових і громадських будівель.

За ступенем концентрації природної радіоактивності вивержені породи розташовуються в такий спосіб: граніти (кислі) - діорити (середні) - базальти (основні) - дуніти (ультрасновні).

Повсюдна наявність природних радіонуклідів у навколишньому середовищі визначає такий параметр, як потужність експозиційної дози над поверхнею ґрунту. При середніх концентраціях ^{226}Ra , ^{232}Th , ^{40}K , в ґрунті відповідно 25, 25 і 370 Бк/кг для 95% населення земної кулі, що проживає в районах з так званим "нормальним" радіаційним фоном, потужність дози коливається від 26 до 61 нГР/год

(від 3 до 7 мкР/год). У поняття "нормального" радіаційного фону включається космічне випромінювання, випромінювання ґрунтів і порід, що залягають.

У відповідності до НРБУ були розроблені Державні будівельні норми України ДБН 13,1,4-1,01-97 "Система норм та правил зниження рівня іонізуючих випромінювань природних радіонуклідів в будівництві" [4].

Величина ефективної питомої активності природних радіонуклідів у будівельних матеріалах та мінеральній сировині визначається як зважена сума питомих активностей радію-226 (ARa), торію-232 (ATh) і калію-40 (AK) за формулою: $A_{ef} = ARa + 1,31 ATh + 0,085 AK$,

де 1,31 і 0,85 - зважуючі коефіцієнти для торію-232 і калію-40 і відповідно по відношенню до радію-226.

Коли величина A_{ef} в будівельних матеріалах та мінеральній сировині нижче або дорівнює 370 Бк*кг⁻¹, то вони можуть використовуватись для всіх видів будівництва без обмежень (I клас). Будівельні матеріали та мінеральна сировина, в яких A_{ef} вище 370 Бк*кг⁻¹, але нижче, або дорівнює 740 Бк*кг⁻¹, можуть бути використані для промислового будівництва та будівництва шляхів. Будівельні матеріали та мінеральна сировина, в яких A_{ef} перевищує 740 Бк*кг⁻¹, але нижче, або дорівнює 1350 Бк*кг⁻¹ (III клас), можуть бути використані для будівництва підземних споруд, покритих шаром ґрунту товщиною понад 0,5 м., де виключене тривале перебування людей, а поза межами населених пунктів - для будівництва шляхів, гребель тощо.

Для матеріалів, що мають естетичну цінність, величина A_{ef} не повинна перевищувати 3700 Бк*кг⁻¹. Використання їх для внутрішнього та зовнішнього оздоблення об'єктів громадського призначення, за

виключенням дитячих закладів, та для зовнішнього оздоблення цокольних частин житлових будинків може бути дозволене на підставі окремих регламентів, затверджених головним державним санітарним лікарем України або особою, якій надано відповідні повноваження.

Підбиваючи підсумок аналізу по рівнях радіоактивності будівельних матеріалів і дозах опромінення в зв'язку з їх застосуванням в Україні, можна сформулювати такі висновки.

У сумарній дозі опромінення населення від природних джерел частка обумовлена природними радіонуклідами у будівельних матеріалах може досягати 50%.

Для зниження дози, викликані підвищенням вмістом ПРН у будівельних матеріалах і концентрацією радону в приміщеннях, необхідна організація системи, що забезпечує значний представницький контроль за радіоактивністю будівельних матеріалів у житловому і цивільному будівництві, постійний аналіз результатів цього контролю та відповідність радіаційної якості будівельних матеріалів нормативним вимогам як по рівню природних радіонуклідів так і можливості подальшого їх використання (4 класи), організацію робіт з контролю та родоновиділення у будинках на стадії проектування будинків у процесі їх будівництва і введення в експлуатацію.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Загальне керівництво по радіології. Ювілейна книга NICER / Під редакцією професора Holger.Pettersson, MD.-m1.- М.: PA "Спас", 1996 - С.47.
2. Норми радіаційної безпеки. Доповнення: радіаційний захист від джерел потенційного опромінення (НРБУ-97/2000)

Л. Д. Колісник,

учитель Вільховецького навчально-виховного комплексу "Дошкільний навчальний заклад - загальноосвітній навчальний заклад I-III ступенів" Звенигородської районної ради

МАТЕМАТИЧНА ЕСТАФЕТА

РОЗРОБКА ПОЗАКЛАСНОГО ЗАХОДУ ДЛЯ УЧНІВ 5-6 КЛАСІВ

Мета: вчити розв'язувати різноманітні математичні задачі, головоломки, розвивати уміння знаходити розв'язки нестандартних задач, працювати в групах, в колективі, виховувати почуття колективізму, взаємодопомоги.

Хід заходу

Ведучий. Математична естафета сьогодні проводиться для учнів 5 - 6 класів. Всі ви знаєте і добре розумієте, що без математичних знань буває нелегко в багатьох життєвих ситуаціях. І, можливо, ми в житті не завжди використовуємо буквально всі отримані відомості математичної науки, але часто нам приходиться звертатися до неї по допомогу.

Ведучий. І тоді вєсєильна пані Математика, як та фея, допомагає своїми знаннями. Тоді все здається таким зрозумілим, таким доступним. Кожен, буває, навіть подумав, а чого я сам до такого не подумався? Виявляється, що всі ми можемо вирішувати різні проблеми, але для цього потрібен певний час, зосередженість,

терплячість, усидливість, потрібні певні базові знання, а ще логіка, розсудливість, уміння аналізувати, творчо мислити.

Ведучий. А де все це взяти? Це так швидко не приходиться, не береться нізвідки. Можна мати від природи певні задатки, але решта, - все збирається по малесеньких крупинках, які одна до одної добавляються, накопичуються, і нарешті перетворюються на цілий скарб, який поміщається в маленькій комірчині нашої великої пам'яті і завжди може нас виручити в складній ситуації.

Ведучий. Ви поки що лише почали вивчати математичну науку. Вже вмієте добре рахувати, розв'язувати деякі задачі, можете навіть застосувати на практиці певні знання. Далі ваша скарбничка буде поповнюватися все новими і новими знаннями і настане час, коли все складне стане простим, доступним і зрозумілим. Було б лише бажання пізнавати.

Ведучий. А ще Математика - це справжня чарівниця, вона людину дуже змінює, вона шліфує її, вдосконалює, робить зібраною, розсудливою, покращує пам'ять, гострить розум. Ще цікава особливість, що люди, які займаються математикою, часто дуже гарно пишуть вірші, працюють в різних галузях виробництва, в слідчих органах і навіть у мистецтві.

Ведучий. Сьогодні пані Математика вирішила відкрити вам одну із своїх таємниць. Виявляється, ніколи не пізно щось почати вивчати. Той, хто хоче чогось досягти, може це зробити наполегливою працею. І, долаючи крок за кроком уявну дистанцію, ви зможете піднятися на вищу щаблинку, наблизитися до успіху і, подолавши трудність стати мудрим.

Ведучий. Ми проводимо математичну естафету, щоб показати всім, що математика цікава наука, потрібна наука, і нею можна захоплюватися. Сьогодні, передаючи один одному естафету, ми розв'яжемо багато цікавих задач, вирішимо різні завдання, логічно поміркуюємо над вирішенням різних головоломок. І, звичайно, постараємося отримати задоволення від спілкування.

Ведучий. Я хочу запросити на сцену бажаючих взяти участь у грі, яку ми назвали "Математична естафета". (Виходять всі бажаючі)

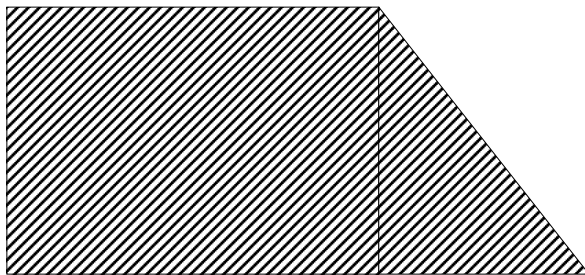
Ведучий. Я бачу, що учасників дуже багато, це дуже добре, значить гра пройде цікаво. Завдання підібрані так, що кожен спробує сам підняти таку планку, що йому по силі. Оскільки учасників дуже багато і всі хочуть взяти участь, тому ми проведемо декілька етапів.

Ведучий. Я прошу вас поділитися на три групи: не має значення, як ви поділитися, тут має місце просто поділ. Зараз кожній групі буде запропоноване завдання, що складається з трьох пунктів: практичне, теоретичне, логічне. Ви всі повинні взяти участь у вирішенні лише однієї частини. Цю частину кожен обирає сам, проаналізувавши завдання і вибравши те для себе, яке він вважає, може виконати найкраще.

Ведучий. Вголос ви не говорите ні те, який пункт обрали, ні можливий варіант розв'язку. Дехто, можливо, не знає, чи зможе взагалі розв'язати те чи інше завдання, але, прочитавши, відчуває, що подібного типу зможе зробити.

Ведучий. Вам пропонуються такі завдання:

Практичного змісту: зробити необхідні виміри і обчислити периметр та площу фігури.

Теоретичного змісту: Як називається кут більший за 90° і менший за 180°?

Логічного змісту: Осел і кінь несли на своїх спинах вантажі.

От кінь говорить ослу: "Візьми в мене один мішок, і в тебе буде у 2 рази більше мішків, ніж у мене". Осел відповів: "Ліпше ти візьми в мене один мішок, і в нас буде порівну". Скільки мішків несли кінь і осел?

Ведучий. Я бачу, що ви вже визначились, якого типу задачі вам більше підходять, які вам вдається краще розуміти і розв'язувати. Тепер я прошу вас

відповідно і розміститися, ніби по командах: з лівого боку - команда "Практики", посередині - "Теоретики", з правого боку - "Логіки". Дякую учасникам за увагу і зосередженість.

Ведучий. Ми продовжуємо естафету і наступне випробування дозволить продовжувати змагання без двох учасників у кожній команді, які останні виконають завдання або ж не виконають зовсім.

"Практики" Як з допомогою шалькових терезів без гир відважити 14кг цукру, якщо в торбині є 16кг цукру?

"Теоретики" Як обчислити об'єм прямокутного паралелепіпеда?

"Логіки" В якому місяці є 28 днів?

Ведучий: Що ж, ми бачимо, що команди непогано справилися із завданням, але гра є гра, тому залишаються ті, що справилися дещо швидше. Учасників, що виходять з ігри проводжаємо оплесками і дякуємо за гру.

Ведучий. Продовжуємо далі естафету, і наступний конкурс - це нове завдання для "практиків", "теоретиків" і "логіків".

Ведучий. Будь - ласка, поміркуйте над такими завданнями, а правила залишаються тими ж, хто останній справляється із завданням залишає гру.

- "Практики": Трійка коней(одна упряжка) пробігла за годину 24км. Скільки кілометрів за цей час пробіг кожен кінь?

- "Теоретики": Що називають вимірами прямокутного паралелепіпеда?

- "Логіки": Сума яких двох чисел дорівнює їх добутку?

Ведучий. Виявляється у нас зібралися справжні любителі математики і це завдання виконали досить швидко. Але все ж таки нам потрібно ще попрощатися з двома учасниками у кожній команді. Дякуємо їм і продовжуємо далі естафету.

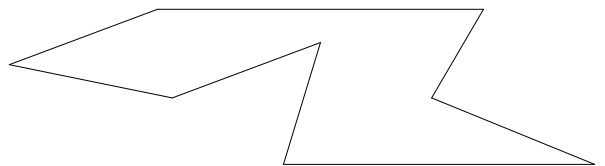
Ведучий. Як всі ви бачите, в кожній команді залишається вже менше учасників, гра продовжується і завдання ускладнюються. Після цього етапу залишає гру по одному учаснику і будуть далі продовжувати грати найсильніші учасники.

Ведучий. Я пропоную учасникам естафети задачі такого типу:

"Практики": У числі 48352 закреслити такі дві цифри, щоб утворилося:

а) найбільше; б) найменше числа.

"Теоретики": Маючи перед собою намальовану фігуру, вивести формулу для обчислення її периметру.

"Логіки": Які знаки арифметичних дій (можна використовувати й дужки) треба записати між вісьмома двійками, розміщеними одна за одною, щоб результат цих дій дорівнював: 8? (3; 12; 1; 20):
2 2 2 2 2 2 2 2 = 8

Ведучий. Учасники показали себе уважними, уміючими логічно мислити, думати, тому і з цим завданням справилися. Шкода, що залишають гру ще три учасники з кожної групи по одному, але гра продовжується.

Ведучий. Ми виходимо на фінішну пряму, тобто тепер всі учасники будуть змагатися в такому складі протягом трьох конкурсів: хто набере найбільшу кількість балів попадає у фінал.

Ведучий. Знову ж таки пропонуються завдання відповідно до профілю.

"Практики": потрібно заповнити квадрати числами, виконуючи умову, щоб у рядках, стовпцях і діагоналях були рівні суми. (Цифри можуть повторюватися у клітинках квадрата)

	7	
	6	
5		

На столі стоять 6 склянок, 3 з них порожні, а в 3-ох налита вода. Зробіть так, щоб склянки чергувалися. Брати в руки дозволяється лише одну склянку.

У колесі 10 спиць. Спробуйте швидко визначити, скільки проміжків між спицями? А між 100 спицями?

"Теоретики": торговак, сидячи на ринку, розмірковувала: "Якби до моїх яблук додати половину їхньої кількості та ще десяток, так у мене була б ціла сотня!" Скільки яблук було у неї? Скільки кінців мають чотири палки?

"Логіки":

- Як поділити 1888 на дві рівні частини, щоб у кожній з них вийшла тисяча?

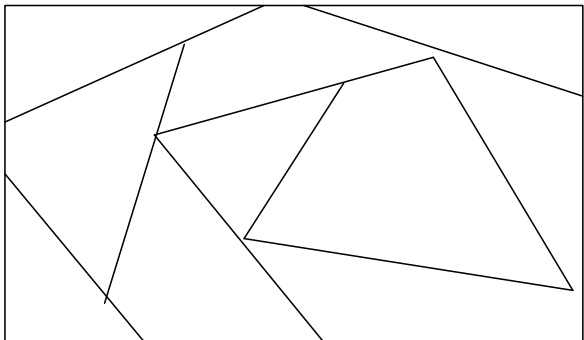
- Зобразіть число 100 чотирма однаковими цифрами. (Можна використовувати різні дії, числа і цілі, і дробові.)

- Йшла жінка до Києва й зустріла 3-х чоловіків. Кожний з них ніс по мішку, в кожному мішку по коту. Скільки істот йшло до Києва?

Ведучий. Кожне завдання оцінюється по 5 балів. Ви справилися непогано, тому переходимо до наступного завдання, яке вам може принести ще по 5 балів.

Ведучий. Я пропоную вам розв'язати такі завдання:

"Практики": 3 запропонованих фігур скласти листівку, хто швидше пореається.

"Теоретики": хлопчик має стільки сестер, скільки й братів, а його сестра має вдвічі менше сестер, ніж братів. Скільки братів і скільки сестер в сім'ї?

"Логіки": У кімнаті - чотири кутки. У кожному кутку - кішка. Проти кожної кішки сидять по три кішки. Скільки всього кішок у кімнаті?

Ведучий. І це завдання естафети залишилося позаду. Ще одне завдання може вам принести по 5 балів. То ж вперед до його виконання.

Ведучий. Завдання нескладні, будьте уважними, кожному з вас потрібно буде продовжити приказку або прислів'я, але виконати це на швидкість, не викрикуючи вголос, а піднявши руку. Приказки і прислів'я будуть названі окремо кожній групі.

"Практики":

*Сім раз відмір - ...
Семеро одного ...
У семи господинь - ...*

"Теоретики":

*На сорок сорок - ...
За сімома ...
Сім Сім ...*

"Логіки":

*І один у ...
За три дев'ять ...
Не май сто рублів, а ...*

Ведучий. Естафета все ближче і ближче підходить до завершення. Можемо підбити підсумки трьох конкурсів і визначити лідерів у кожній групі. Ті, хто має найменшу кількість балів, залишають сцену.

Ведучий. По рейтингу, як бачите лідирують такі учасники: _____. Дякуємо тим, кого проводжасмо на місця оплесками.

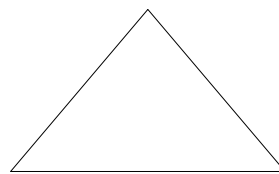
Ведучий. Наступний конкурс назве нам імена переможців. Ми змінимо правила гри і надамо можливість всім учасникам спробувати свої сили: і на практиці, і теоретично, і логічно. Учасники виконують ряд завдань, набирають певну кількість балів і три кращі результати установлюють переможців: відповідно перше, друге, третє місце.

Ведучий. Я пропоную кожному з вас ряд завдань, які ви повинні виконати за 10хв. Тим часом ми проводимо гру з болітьниками: (назвати казки, де зустрічаються числа; проспівати пісні, де є числа; називати числа, що діляться на 3, а замість решти говорити "не зіб'юся").

1. Виконати обчислення:

$$((456-56):20+176):14=$$

2. Накреслити висоту такого трикутника, проведену до більшої сторони і обчислити його площу, зробивши відповідні виміри.

3. Записати кілька чотирицифрових чисел, що діляться одночасно на 3 і 5.

4. Порахувати, скільки прямокутників зображено на малюнку?

5. Чи може рік початися у вівторок, а закінчитися у середу?

Ведучий. Маємо вже результати і можемо підбивати підсумки. Найбільшу кількість балів набрали такі учасники: _____.

Отже, вони стають переможцями "Математичної естафети". Вони дійсно показали себе винахідливими практиками, точними теоретиками і гнучкими логіками. Їм пані Математика, як справжня чарівниця, вручає призи. Звичайно і решта учасників, також старалися і виконували більшість завдань правильно, просто час був їм замалий і плинув надто швидко, тому ми не можемо залишити їх без нагород, адже щедрість пані Математики безмежна.

Ведучий. Дякуємо всім учасникам за таку прекрасну гру. Хочеться, щоб така математична естафета перейшла і на уроки, та і взагалі, щоб ви ніколи не втрачали оптимізму, вірили в свої сили, і з вами поруч завжди була, як справжня помічниця і порадниця пані Математика.

Ведучий: Спасибі всім за увагу. Хай вам щастить на шляху знань.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Горбань М.М. На уроці та після / М.М.Горбань - Черкаси: Десна, 1992. - 112с.
2. Григоренко В.К., Григоренко К. В. Математичні Брей-ринги /В.К. Григоренко, К. В. Григоренко. - Черкаси: Відлуння Плюс, 2004. - 286с.
3. Гуменюк О.В. Цікаві математичні задачі / О.В.Гуменюк. - К.:Академія, 1998. - 246с.
4. Завдання для кмітливих і допитливих / [упор. Магда Л. В.]. - К.: Будівельник, 1995. - 158с.
5. Розумова гімнастика на дозвіллі / [упор. Ващенко В. В.]. - К.: Україна, 1995. - 315с.
6. Сморжевський Л. О. Шкільний курс математики в кросвордах /Л.О.Сморжевський. - Кам.- Под.: Абетка, 1999. - 198с.

Н.В.Жицька,

кандидат біологічних наук, учитель біології Черкаської вечірньої (змінної) школи II-III ступенів Черкаської міської ради

УГРУПОВАННЯ ТА ЕКОСИСТЕМИ. СКЛАД І СТРУКТУРА УГРУПОВАНЬ

РОЗРОБКА УРОКУ З БІОЛОГІЇ ДЛЯ УЧНІВ 11 КЛАСУ

Мета: навчальна: сформувати уявлення в учнів про екосистему, розглянути склад і структуру угруповань; виховна - виховувати небайдуже ставлення до оточуючого середовища, живих організмів, які живуть навколо нас; розвиваюча - розвивати вміння логічно мислити, робити висновки та узагальнення, а також порівнювати та співставляти.

Тип уроку: урок вивчення нового матеріалу.

Форми проведення: завдання на картках; вирішення проблемного питання; бесіда з елементами лекції; показ презентації; складання конспекту уроку; загадки; робота з підручником; робота на дошці.

Обладнання і матеріали: підручник, мультимедійний проектор, комп'ютер, картки з завданнями.

Міжпредметні зв'язки: географія, фізика, хімія.

Хід уроку

I. Організація класу.

II. Оголошення теми і мети уроку.

Тема уроку записується на дошці.

III. Актуалізація опорних знань. Прийом "Завдання на картках".

Підберіть потрібний термін.

1. Загальна кількість особин, що проживає на певній території -

2. Група особин одного виду, яка проживає на спільній території і всередині якої існують тісні зв'язки -

3. Кількість особин, що загинула за певний період часу -

4. Кількість особин, віднесена до одиниці площі -

5. Різниця між кількістю особин, які з'явилися та загинули за одиницю часу -

6. Територія, на якій проживає популяція особин -

7. Середовище, у якому повністю відсутнє сонячне світло -

8. Особини, що мешкають у товщі води -

9. Особини, що мешкають на дні -

10. Особини, що мешкають на поверхні водойми -

Популяція; народжуваність; смертність; чисельність; густота; приріст; бентос; планктон; нейстон; водне; наземне; підземне; ареал.

Зараз обміняйтеся та перевірте завдання один одного.

Відповіді: 1 - чисельність; 2 - популяція; 3 - смертність; 4 - густота; 5 - приріст;

6 - ареал; 7 - підземне; 8 - планктон; 9 - бентос; 10 - нейстон.

M. Мотивація навчальної діяльності.

Всі організми, які проживають на спільній території, живуть у тісному взаємозв'язку між собою та з оточуючим середовищем, утворюючи цілісну систему. Саме такі системи ми сьогодні з вами вивчимо.

Прийом "Проблемне питання": яка роль екологічних ніш у підтримці сталості угруповання?

V. Вивчення нового матеріалу.

Учитель. Чітко структуровані, закономірні зв'язки, що виникають між популяціями різних видів організмів

та з абіотичними компонентами середовища, формують екосистему.

Будь-яка екосистема складається з таких компонентів:

абіотичний - фактори неживої природи;

біотичний - форми впливу живих організмів;

Абіотичні фактори можуть бути:

- кліматичні (сонячне світло, температура повітря, вологість повітря, радіаційний фон, кількість опадів і ін.);

- гідрологічні: кислотність вод, уміст розчинених солей, температура та ін.;

- ґрунтові: зволоження, уміст макро- та мікроелементів та ін.

Біотичну складову екосистеми утворюють угруповання - сукупність усіх живих організмів, що проживають на певній території (водоймі) і між якими сформовані зв'язки, що забезпечують потік речовини і енергії.

Кожне угруповання має свою структуру, яку формують наступні групи організмів:

- продуценти - виробники органічної речовини: автотрофні організми (зелені фотосинтезуючі рослини);

- консументи - споживачі органічної речовини (тварини, паразитичні гриби і бактерії, які споживають створену рослинами органічну речовину);

- редуценти - бактерії і гриби, які руйнують мертві тіла або відпрацьовану органічну речовину до стану простих неорганічних сполук (води, вуглекислого газу, оксидів сірки, ін.), які здатні засвоювати рослини.

Важливою властивістю екосистеми є здатність її до самоорганізації, саморегуляції та саморозвитку. Зміна, або втрата будь-якого, навіть, на перший погляд, найменшого компонента екосистеми, веде до її загибелі, або виникнення нової.

Історично складені угруповання популяцій, прив'язані до спільної ділянки суші чи водойми, формують біоценоз. Як складові частини біоценозу зазвичай розглядають:

- офітоценоз - рослинний компонент;

- зооценоз - популяції тварин;

- мікробіоценоз - сукупність мікроорганізмів.

Учитель. Давайте назвемо з вами, до яких компонентів екосистеми будуть вони відноситися?

Фітоценоз - продуценти; зооценоз - консументи; мікробіоценоз - редуценти.

Для того, щоб всі види могли максимально використати ресурси, наявні на даній території, кожен з них займає свою екологічну нішу. Екологічна ніша визначає місце виду в природі та функціональну роль у біоценозі. Вона дає можливість відповідати на питання: як, де і чим живиться вид, чиєю здобиччю є сам, яким чином і де зимує чи розмножується.

Принцип конкурентного витіснення Гаузе: два види, які займають одну і ту ж екологічну нішу, не можуть жити разом тривалий час. В результаті вид, який у даних умовах має хоч найменші переваги, витіснить суперника із даного біоценозу.

Робота з підручником.

На малюнку 130, сторінки 183 підручника наведений приклад екологічних різних видів синиць, що мешкають на спільній території.

VI. Усвідомлення і закріплення знань.

Учитель. Для кращого запам'ятовування нових термінів прошу, не використовуючи конспект, відгадати загадки.

*Енергію сонця здатні вловити
Із газу й води речовини створити
Якби не їх вміння фотосинтезувати,
Земля організмів могла б і не мати.
У світі такі вони лиш єдині
Це продуценти - зелені....(рослини).
Готову продукцію вони споживають,
Одні з них на луках пастиль полюбляють,
А інші, що хижі, прагнуть їх вполювати,
Хоч швидко самі можуть жертвою стати.
Оскільки рослини були - продуценти,
Тварин назовемо ми -(консументи).
Живе й неживе - усе поєдналось.
А скільки ж ресурсу в природі зосталось?
І щоб речовин достатньо всім було,
Природа у цикли усе це замкнула.
Маленькі, невидимі, але не гуляють:
Із різних сполук елементи звільняють.
Без них уже вичерпались би елементи.
Гриби і бактерії - це..... (редуценти).
Вона забезпечує порядок і лад,
А ще визначає зв'язки всі і склад.*

*Природою створена чітка, строга схема.
Зоветься вона... (екосистема).
Щоб всім знайшлось місце, де зимувати.
Було, як напиться, кого поїдати.
Шляхи для розмноження були всі відкриті,
Щоб всі мали змогу потомство зростити.
Умови для виживання були найгарніші
В природі всі мають свої ... (еконіші)*

2.Робота на дошці: із наведених наборів тварин і рослин виберіть тих, які є продуцентами та консументами одного угруповання (запишіть у стовпчик кожне угруповання окремо). 4 угруповання (соснового бору, африканської савани, морське, прісноводне).

Сосна, ламінарія (морська капуста), жираф, білка, медуза, ведмідь, пальма, анчоус, ряска, дикий кабан, кактус, білий гриб, окунь, гієна, дельфін, карась, лев, ялина, кальмар, хламідомонада (прісноводна водорість), носоріг.

VII. Підбиття підсумків уроку. Відповідь на проблемне питання.

Виставлення оцінок учням

VIII. Домашнє завдання: п. 31, конспект

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Під час підготовки уроку використані власні творчі розробки.

В. В. Бреус,

учитель географії Великобурімської ЗОШ І-ІІІ ступенів Чорнобаївської районної ради

"ПІВДЕННА АМЕРИКА"

РОЗРОБКА УРОКУ-ЕКЗАМЕНУ З ГЕОГРАФІЇ У 7 КЛАСІ

Мета: узагальнити і систематизувати знання в учнів про Південну Америку; провести диференційований контроль навчальних досягнень учнів; вдосконалювати практичні уміння та навички, використовувати набуті знання; стимулювати розвиток логічного мислення учнів; виховувати самостійність і відповідальність.

Тип уроку: урок перевірки та контролю навчальних досягнень.

Форма уроку: урок-екзамен.

Обладнання: фізична карта світу, географічні атласи, контурна карта Південної Америки, секундомір, картки обліку знань, олівці, лінійки.

Правила проведення уроку-екзамену (наприклад, в класі 15 учнів) :

1. На початку вивчення теми учні отримують запитання, за якими буде проводитися урок-екзамен.

2. Всі запитання групуються в теми по 10 запитань: "Географічне положення, відкриття й дослідження Південної Америки", "Геологічна будова, рельєф, корисні копалини", "Клімат і внутрішні води", "Природні зони", "Населення та політична карта"(кількість тем можна змінювати в залежності від кількості учнів в класі).

3. На кожну тему обирається по 2 учні-екзаменатори, які завчасно перевіряються вчителем на стовідсоткове знання запитань "своїх" теми (і вже отримують по 2 бали).

4. "Екзаменаційні столи" в класі розставляються так, щоб по одну сторону були учні-екзаменатори, а по іншу учень, який складає екзамен і залишалися ще столи для інших учнів.

5. Учні сідають по одному до кожного столу та відповідають на запропоновані запитання(орієнтовний час 3 хвилини, якщо учнів в класі більше ніж 15, то часу, відповідно, буде менше), отримують бали до власної

картки обліку і пересідають до іншого столу за командою вчителя(за тему можна отримати до двох балів).

6. Проїшовши 5 столів(5 тем), учні займають своє місце в класі та складають кросворд з теми "Південна Америка", за який також можна отримати до 2 балів.

7. Тепер екзамен складають "екзаменатори", проходячи 4 столи, окрім свого.

(90% вдалого проведення уроку залежить від попередньої підготовки учнів до цього типу уроку!!!)

Структура уроку:

- Організаційний момент;
- Мотивація навчальної і пізнавальної діяльності учнів.

- Застосування учнями знань у змінених умовах(оцінює відповіді учня не вчитель, а інший учень).

I. Організаційний етап.

Ми з вами вивчили тему "Південна Америка". Ви підготувалися за наперед заданими запитаннями і ось нарешті зможете показати свої знання та отримати заслужені оцінки. Незвичним на уроці буде те, що для оцінювання знань в класі створена "екзаменаційна комісія", яка і виставить оцінки кожному з вас в кінці уроку. Далі вчитель знайомить з правилами проведення уроку-екзамену.

II. Мотивація навчальної і пізнавальної діяльності учнів.

Кожна людина повинна ставити перед собою мету. Уявимо, що вашою такою метою буде поїздка до далекої, невідомої Південної Америки. Але чи справді вона є вже такою невідомою для вас? "Хто? Що? Де? Коли? Як? Чому? Навіщо?" - у наших "екзаменаторів" є багато запитань до вас. Проте я впевнений, що ви добре підготувалися до сьогоднішнього уроку та зможете показати себе справжніми ерудитами. Кількість набраних балів - це не тільки ваша оцінка,

але кількість країн, які вам "дозволено" буде відвідати. А згодом, потрапивши до Південної Америки, ви власними очима побачите те, про що вчили в школі та дізнаєтесь ще багато нового і обов'язково знайдете час, щоб поділитися своїми враженнями від побаченого з вчителем географії та учнями нашої школи.

"Екзаменатори" займають свої місця за столами. "Екзамен" починаємо.

III. Проведення "екзамену".

Орієнтовні запитання з тем:

"Географічне положення, відкриття й дослідження Південної Америки"

1. На контурній карті показати острови біля берегів материка.
2. На контурній карті показати течії, які омивають береги Південної Америки.
3. На контурній карті показати та назвати країні точки.
4. На контурній карті показати протоки, море, канал, затоку.
5. Коли Колумб відкрив Америку та скільки всього плавань здійснив до Америки?
6. Чому відкриті Х. Колумбом землі отримали назву "Америка"?
7. Які країни утворили колонії в Пд. Америці?
8. Що ви знаєте про Франсіско Пісарро?
9. Кого і чому називають "другим Колумбом"?
10. Які географічні назви Південної Америки пов'язані з іменами мандрівників?

"Геологічна будова, рельєф, корисні копалини"

1. Назвати, показати на карті гірську систему Південної Америки. Як вона утворилася?
2. Назвати і показати форми рельєфу, які лежать на щитах Південноамериканської платформи.
3. Назвати і показати низовини Південної Америки.
4. Назвати і показати вулкани Південної Америки.
5. Як часто на материку відбуваються землетруси?
6. Назвати і показати найвищі вершини Анд.
7. Поясніть назву "Анди".
8. Поясніть причину відмінності у рельєфі східної і західної частин материка.
9. На які корисні копалини багата Південна Америка?
10. На карті показати корисні копалини материка Південна Америка.

"Клімат і внутрішні води"

1. Назвати і показати на карті кліматичні пояси в яких лежить Південна Америка.
2. Який океан має більший вплив на природу материка? Чому?
3. Чому Південна Америка має найвологіший клімат на планеті?
4. Чи можливі на материку морози? Якщо можливі, то де і чому?
5. До басейну якого океану належить більшість річок Південної Америки? Чому?
6. Який тип живлення переважає в більшості річок? Покажіть їх на карті.
7. У чому відмінність режиму річок Амазонка та Парана?
8. Покажіть на карті найбільші озера, водоспади.
9. Поясніть терміни "гаруа", "памперос", "поророка".
10. Яке значення внутрішніх вод в житті людини?

"Природні зони"

1. Назвати і показати на карті природні зони Південної Америки.
2. Поясніть що таке "ендеміки". Наведіть приклади.
3. Тварини-рекордсмени: найдовша змія -, найменша пташка -, найбільший павук - .
4. Що спільного і відмінного між поняттями "льянос" і "кампус"?

5. Поясніть назви "сельва", "пампа".
6. Коротко про тварин: піранья, опоссум, лінивець, арапайма.
7. Коротко про рослин: вікторія-регія, кебрачо, пуїзейро, сейба.
8. Чому в Андах ґрунти і рослинність змінюються з висотою?

9. З чим пов'язані екологічні проблеми Південної Америки?

10. Які причини утворення пустелі Атакама?

"Населення та політична карта"

1. З яких трьох груп складається населення материка?
2. Представники яких рас проживають на материку?
3. Мулати - це ...
4. Метиси - це ...
5. Самбо - це ...
6. Якими мовами, в основному, спілкуються населення Південної Америки?
7. Назвати і показати на карті країни з найчисельнішими українськими діаспорами.
8. Яку релігію сповідує більшість населення материка?
9. Назвати і показати на карті міста-мільйонери Південної Америки.
10. Назвіть країни позначені на контурній карті (Бразилія, Чилі, Венесуела, Колумбія)

IV. Підбиття підсумків.

(Аналіз залікових карток учнів дасть змогу вчителю визначити системні прогалини в знаннях учнів та спланувати роботу по їх усуненню.)

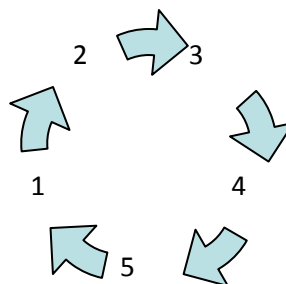
V. Домашнє завдання. §34.

Додаток 1 Залікова картка

Тема «Південна Америка»

прізвище та ім'я учня					
Географічне положення, відкриття й дослідження.	Геологічна будова, рельєф, корисні копалини.	Клімат. Внутрішні води.	Природні зони.	Населення. Політична карта.	Кросворд
1	1	1	1	1	
2	2	2	2	2	
3	3	3	3	3	
4	4	4	4	4	
5	5	5	5	5	
6	6	6	6	6	
7	7	7	7	7	
8	8	8	8	8	
9	9	9	9	9	
10	10	10	10	10	
Всього			Оцінка		

Додаток 2 Схема руху

Т. В. Божко,

учитель Зорівської загальноосвітньої школи I-III ступенів Золотоніської районної ради

МІГЕЛЬ ДЕ СЕРВАНТЕС СААВЕДРА - АВТОР РОМАНУ "ДОН КІХОТ"

РОЗРОБКА УРОКУ СВІТОВОЇ ЛІТЕРАТУРИ У 8 КЛАСІ

А нам твоє життя - понад усі поеми

П.Верлен

Мета: ознайомити учнів з основними подіями життя і творчості Сервантеса, історичними передумовами Іспанії XVI ст., коли був написаний роман; розвивати читацькі смаки та любов до літератури; виховувати в учнів інтерес до постаті письменника та його твору.

Обладнання: портрети Сервантеса різних років, художні біографії митця, презентація, Ференц Ліст "Іспанська рапсодія", Жорж Бізе "Кармен", Людвіг Мінкус "Дон Кіхот".

Хід уроку

I. Мотивація навчальної діяльності.

1. Слово вчителя.

Цей твір має дуже давню історію. Його герой спорядився в мандрівку ще 400 років тому. І з тієї сивої давнини торує свій шлях до нас через країни і століття мандрований рицар Дон Кіхот. Напевне, кожному відомий цей премудрий ідальго, його кінь Росинант та зброєноша Санчо Панса. Недарма ж Ілля Еренбург сказав: "Немає, здається, у світі книги, котра міцніше об'єднала б різноплеменних і різномовних людей, аніж "Дон Кіхот". Ще задовго до того, як стали звичними навколосвітні подорожі, бідний іспанський рицар на своєму худому Росинанті та його відданий джура на мулі об'їхали земну кулю".

То як же народився цей шедевр? Хто його автор? Що це була за людина? Спробуємо підняти завісу часу. (Перегляд презентації про Сервантеса).

II. Вивчення нового матеріалу.

1. Лекція.

Як народжуються книги? Як і коли у письменника виникає й визріває творчий задум? Напевне, якогось точного рецепту немає. Але з упевненістю можна стверджувати, що роман Сервантеса "Дон Кіхот" унікальний не лише за глибинним змістом, а й за умовами написання. Він народився в тюрмі.

Спробуємо ж уявити, як це було. Тож силою уяви перенесімося в Іспанію початку XVII століття. Осінь 1602 року. Севілья. Королівська в'язниця. Камера в першому поверсі з крихтливими віконцями, тісною і смородом. Тут, серед брудних тіл тюремних завідників, біля хиткого столу скоцюрбився вже немолодий чоловік, колишній комісар по закупівлі провіанту для флоту його величності короля Філіпа II. Він утратив до буцегарні випадково й несправедливо, оскільки банкір, через якого переводилися зібрані податки, збанкрутів.

Мігель Сервантес надіявся довести свою безвинність і писав прошення про помилування. Його рука вже старанно вивела: "Пану Президенту Королівської вищої лічильної палати в Мадрид", але далі справа не посувалася... Випадково погляд ув'язненого вперся в дзеркало, котре висіло в кутку камери. Воно було виготовлене не із скла, а з полірованої жерсті, тому дуже викривляло зображення.

Сервантес вдивився в себе. Сили небесні, так ось він який! Чи давно ще золотилася його борідка та довгі вуса? Тепер вони стали темно-сріблястими. А ці дві глибокі зморшки біля носа? А зуби? Добре, якщо залишилося вісім чи десять, та й ті не бажали зустрічатися попарно при жуванні, кожен волів бути в гордовитій самотності. Відбиток у поганому дзеркалі до

того ж занадто видовжувався - виходило жалісно й сміховинно.

Так ось що залишило йому життя! Майже підсвідомо Сервантес на листочку з прошенням почав робити замальовки побаченого. Він накидав своє обличчя, худе й незграбне, перебільшено довге й незмірно горбоносе. Надіслати цей портрет пану президенту палати було б виразніше всляких слів. Потім домалював коня - вийшов убогий, худощий кінський скелет. На ньому по-царському восідав виснажений вершинець.

...Сервантес так захопився своїм малюнком, що не чув, як сторож приніс нужденну вечерю, як в'язні лаштувалися на нічліг, як брязкотіли ключами наглядачі. Він подумки блукав по своїх роках і з прикрісто зізнався, що не було в його житті жодного дня, коли вдалося б піднятися на колесо Фортуни. В уяві 56-літнього бідлаха сплигло давнє дитинство. Він - нащадок родини, котра нараховувала 500 літ рицарського служіння Іспанії та королю. Сааведри - славний давній дворянський рід, колись жив у горах Північної Іспанії, але з XI століття, приєднавшись до боротьби з маврами, пройшов через весь Піренейський півострів. У літописах його предки оточені такою славою та почестями, яким могла б позаздрити будь-яка знатна династія Європи.

Сервантес був ніби запрограмований самою долею на славний шлях, навіть народився 29 вересня 1547 р., в день Святого Михайла, на честь якого іменований "Мігель" - "рівний Богові". Та й атмосфера в родині не давала забути рицарські традиції: батько хлопчика, лікар за фахом, хоч і був за своїм становищем збіднілим, позбавленим маєтності та матеріальних статків гідальго, але виховував у синів культ високого служіння батьківщині, учив мужньо долати труднощі. А їх у сім'ї не бракувало: постійні переїзди в пошуках заробітку, вчні позички й навіть боргова тюрма.

Відтак Мігелеві не вдалося отримати систематичну освіту, але він завжди праг знань, був закоханий у книги, поезію, театр. Навчався в різних містах Іспанії - Вальядоліді, Севільї та Мадридї. Саме тут здібному юнакові всміхнулося щастя: він познайомився зі знаменитим педагогом-гуманістом Хуаном Лопесом де Ойосом, котрий мав великий вплив і на початок його творчості. Можливо, за порадою цього вчителя, папський посол в Іспанії кардинал Аквавівва в 1568 р. взяв Сервантеса за камерарія в Рим. Вічне місто подарувало йому зустріч з титанами італійського Відродження: живописом Леонардо да Вінчі, фресками Мікеланджело, сонетами Петрарки, новелами Боккаччо.

Та життя знову круто змінюється по смерті патрона: в 1570 р. Мігель вступає на службу до італійського війська. Це сталося в розпал воєнних подій, коли турецька ескадра захопила Кіпр. 15 вересня 1571 р. на битву з нею був відправлений союзницький флот. На одній з галер серед вояків був і молодий іспанець. Але сталася несподіванка: наелектризований загальною напруженою атмосферою, він захворів на нервову лихоманку й під час плавання перебував у тяжкому стані. Та коли 8 жовтня у відкритому морі в смертельному герці зійшлися ворожі кораблі, хворий Сервантес теж став до бою, ігноруючи поради друзів зважити на недугу. Він відповідав: "До цих пір я був добрим воїном, і тепер, яким би хворим не був, я би

волів померти, стинаючись за Бога та короля, замість того, щоб ганебно ховатися в безпечному місці".

Відчайдух був тяжко поранений у груди й ліву руку, що назавжди залишилася паралізованою ("для більшого прославлення правої" - як гірко іронізував Сервантес). Після одужання були ще роки військової служби: битви, похідне життя й поневір'яння по містах Італії. Усе частіше Мігель відчував ностальгію за батьківщиною та рідними (хоча поряд з ним воював брат Родріго). Кріпко бажання покинути військо, і у вересні 1575 р. вчорашні солдати відпливли на рідну землю. Та їхній галері під світлою назвою "Сонце" судилася похмура доля: вона була захоплена алжирськими піратами.

Полонені не мали грошей, найбільшою цінністю були рекомендаційні листи командуючого іспанським військом дона Хуана Австрійського до короля Філіпа II, що засвідчували відвагу та бойові заслуги Сервантеса. Наївний Мігель надіявся, що вони допоможуть влаштуватися в цивільному житті, а вийшло навпаки: ці листи прирекли його на 5 років рабства. Пірати думали, що взяли в полон дуже поважну особу, за яку дадуть великий викуп. За час неволі сміливець 4 рази намагався втекти й тільки чудом уникав кари на смерть, відбуваючись закуттям у кайдани. Легенди про нескореного Однорукого поширювалися серед невільників Алжиру. Навіть у нелюдських умовах Сервантес допомагав іншим, організувавши товариство по сприянню викупу полонених, таким чином першим звільнився брат Родріго. Самомуж Мігелю вдалося вийти на волю лише 15 вересня 1580 р" завдяки грошам, зібраним родиною та меценатами.

Батьківщина зустріла колишнього воїна непривітно. Рекомендаційні листи нічого не допомогли, відтак Сервантес не отримав ніякої посади. Сім'я жила на межі злигоднів, оскільки всі кошти витратили на викуп Мігеля та Родріго. Не дало статків й одруження з донною Каталіною Лодгмедіана. Вона теж була зі старовинного шляхетного, але вкрай збіднілого роду. Про це засвідчує хоча б той факт, що в реєстрі приданого нареченої, окрім інших дрібних речей, зазначалося півдюжини курей. Проте Сервантес обирав не матеріальні статки, а любов. Зі своєю дружиною вони прожили 30 щасливих літ.

Дуже скоро, по смерті батька, Мігель стає єдиним годувальником великої родини, що складалася з матері, двох сестер, дружини й позашлюбної доньки. Задля цього Сервантесу довелося змінити чимало занять, зокрема побути збирачем податків. До своїх обов'язків він ставився дуже ревно, не минаючи маєтностей можновладців і католицької церкви, за що священники у своїх відправах проклинали його ім'я. За брехливим звинуваченням у розтраті Мігеля запроторили до в'язниці. Саме там 55-літній Сервантес, осмислюючи своє минуле, почав писати "Дон Кіхота".

Крок за кроком він ніби знову пройшов свій життєвий шлях, повний бурхливих устремлінь, невдач, тривоги та боротьби. Підвіши підсумок, у кінці поставив слово - "розчарування". "Кожен сам винен у своїх удачах і невдачах", - каже Сервантес вустами Дон Кіхота. Отже, і він сам винен у тому, що життя обмануло його, не виправдало надій і поривань. Вони були пов'язані з Іспанією і тоді, коли Мігель безстрашно воював у лавах експедиційного корпусу в Італії, і тоді, коли ревно та чесно збирав податки до королівської казни, і тоді, коли намагався своїми творами вплинути на душі й серця іспанців. Чому ж його мрії так і не втілилися в життя?

Сервантес доходить висновку, що не лише він пережив гірке розчарування, що гонитвою за химерами заражено все суспільство, з його надуманим міфом про світову велич Іспанії. Письменник бачить, що він і його співвітчизники стали жертвами цього.

2. Інсценізація

Сцена 1

Маленьке заґратоване вікно, через яке, ніби крадучись, проникає місячне проміння. Кам'яні стіни. Прикутий ланцюгом до стіни

в'язень. Це - Сервантес. Клишоногий стіл, на якому паламар із гусячим пером і аркуш паперу. Сервантес підставляє долоні місячному промінню.

Сервантес. Я - дон Мігель.

Я - в'язень, бранець, раб.

Я - злидар, мрець живий до безнадії.

Я - мов газель в полоні лиходія,

Засуджена на смерть.

Булат вже гострить кат,

Іспаніє, прощай! Дороги і хрести,

Палаці і сади, красуні кароокі,

Ідальго з півночі, похмури та жорстокі,

Селяни втомлені, ворожки й жебраки,

Я не побачу вас...

Закутий у заліза,

Не в змозі я втекти... Пустеля і Нептун,

І зброя вартових, і плач гітарних, струн,

Розбитий каламар, і смертника валіза -

Такий тепер мій світ. За ґратами зірки

На тлі жалобних хвиль, на тлі нудьги і болю.

Звільнитися б від пут і вирватися на волю!

Мов чорні павуки, знітять мене роки...

Стиха звучить музика. Плаче гітара. Сумна іспанська мелодія наповнює каземат. Раптом напівтемрява починає танути. На стінах з'являються тіні, які нагадують персонажів роману Сервантеса - Дон Кіхота і Санчо Панса, схожих на образи, створені художником

Гюставом Доре.

Сцена 2

Сервантес у розпачі. Входять Дон Кіхот і Санчо Панса.

Дон Кіхот. Мій вірний Санчо,

Голос земляка я чую.

Лицаря я бачу. Він прикутий

Ганебним ланцюгом до муру.

Слимака так не катують...

О бідолашний!

Санчо Панса. Налякав мене цей чоловік.

Я думав: він - чаклун, якого

Впіймали у Кордові...

Дон Кіхот. Ні, простодушний,

Певне, людолови

Його схопили у пустелі цій.

А чаклунів нема...

Санчо Панса. Так ви ж казали...

Ви ж з ними билися,

Сеньйоре добрий мій!

Дон Кіхот. Чого не скажеш, як химерний рій

Думок обсяде...

(звертаючись до Сервантеса)

Лицарю сумний,

Ти настраждався у полоні маврів,

І марив, Марив волею, й Всевишнього благав

Почути голос твій. І він почув,

І нас послав тебе звільнити,

Сервантес. Хіба можливо це, о привиди мої,

Фантазії стражденної фантоми?..

Тікав з полону я. Без їжі, без води

Пустелею я йшов... А впавши від втоми,

Оазис бачив... Обіцяна земля...

Мене наздоганяли бузувіри

І били, били....

Я терпів тортури,

Тікав би знов, та цей ланцюг і мури...

Де ж воля та?!

Дон Кіхот. Ти вільний.

Хай розірветься ланцюг, як вервечка!

Ти вирушаєш з нами.

Дай силу, Боже! Батько, Син і Дух!

Змагатися ми будем з вітряками!

Звучить фрагмент із балету Людвіга Мінкуса "Дон Кіхот" (саме той, що супроводжує битву Дон Кіхота з вітряками).

Сцена 3

Дон Кіхот войовничо потрясає списом. Сервантес у задумі дивиться на нього. Санчо Панса, задкуючи, хреститься.

Санчо Панса. О бідний мій сеньйоре!

Дон Кіхот. Хто божевільний?

Той, хто любить світ?

Хто божевільний?

Той, хто прагне волі?

Невже розумний той, хто у неволі

Неволю славить, щоб спасти живіт?

Скажи, мій Санчо, де ж ота земля,

Яку обіцяною кличуть від Мойсея?!

Я-божевільний, блазень, дурень я,

Тому я вірю: буде зустріч з нею!

Санчо Панса. А Дульсінея?

Що вам та земля?

Нема кохання там! Нема й багатства...

Там все для всіх, а в нас одне життя.

Я хочу все! А не жебрацьке братство.

Ви обіцяли острів і палац

Тому, хто мав лише дір'явий шеляг.

Якщо ви - мудрість, я тоді паяц.

Якщо - безумець, мусять мудрагелем

Мене вважати...

Дон Кіхот. Санчо, милий брате,

Не божевільний я і не мудрець.

(показуючи рукою на Сервантеса)

Я- він! Він - мій святий отець!

Санчо Панса. А я? Хто ж я?

Примара чи селюк?

(ображено)

Невже... фантом, як каже, бідний лицар?

У вас є Росінант - у мене є віслюк.

Вони справжнісінькі, як борошно, як криця...

Сервантес. Не ображайся, Санчо.

Образ - ти, який переживе мене і книгу,

Яку задумав я, яку, мов кригу,

Мороз плекає й творить на віки.

Весна - натхнення, а зима - це труд.

Якщо замолоду ми масем мрію,

У зрілі дні ми слаavimo надію,

І втілюєм, й виносимо на суд

Отих людців, які тортури чинять,

Які лоскочуть чорні язика...

А ми прощаєм.

Хто ще нас зупинить?

Невже оті безславні вітряки?

О Дон Кіхоте, о обачний Санчо,

Хай огортає сонце помаранчею

Красу земну й людський страждальний рід!

(Дон Кіхот і Санчо Панса, виконуючи волю

Сервантеса, виходять)

Я сам один. Я - бранець. Я - невільник.

І все ж здобуду волю і перо!

О Дон Кіхоте, мій дивак і спільник, йди до людей! Я ставлю на зеро!

Звучить фрагмент з "Іспанської рапсодії" Ференц Ліста, фрагмент (марш) з опери Жоржа Бізе "Кармен".

3. Історичний коментар.

У короткому історичному коментарі, підготованому учнем, подається характеристика Іспанії XVI ст. Можна скористатися також картами, що наочніше покажуть тодішню політичну та економічну ситуацію країни.

"У 1547 р., коли з'явився на світ автор "Дон Кіхота", в Європі не було могутнішої від Іспанії держави. її території простягалися на півсвіту, і король Філіп II з гордістю заявляв: "У моїх володіннях ніколи не заходить сонце". Іспанія вела безперервні війни: з 711р., після затоплення маврами Піренейського півострова, протягом семи століть вона була на воєнному положенні - йшла Реконкіста. За часів правління Карла V Іспанія завоювала Перу, Мексику та інші землі Центральної та Північної Америки, а також право називатися імперією, а за Філіпа II приєднала ще Нідерланди, Неаполь, Мілан,

Сицилію та неокраї простори в Новому Світі. Цей король мріяв про створення всесвітньої монархії.

З підкорених земель по "золотому" Гольфстріму попливли до метрополії каравани ко-раблів, навантажених золотом, сріблом, перлинами і смарагдами. Конкістадори грабували скарби ацтеків, інків та інших аборигенських племен. Наприклад, у столиці інків їм у руки потрапила пластина діаметром 10 метрів з білого металу - дорогоцінного сплаву золота, срібла й платини, із зображенням богині Місяця. Не знайшлося терезів, аби зважити цю реліквію, тоді її розпиляли на шматки - виявилось 920 кг! Історики підраховали, що за період з 1503 по 1680 р. в Іспанію з Нового Світу вивезено 18 333 кг золота та 16 886 815 кг срібла.

Однак ці багатства не послужили економічному й соціальному прогресу країни. Феодально-абсолютистська диктатура була перепорою розвитку національної економіки та промисловості. Усі дорогоцінності осідали в кишенях іспанських можновладців - грандів та священників. В одного лише герцога Альбукерського в палаці нараховувалося 17 тисяч золотих тарілок і кілька сотень срібних драбин, за допомогою яких слуги діставали посуд з буфетів.

Такою була країна в XVI ст., котре назване золотим віком Іспанії. Це був час її карколомного піднесення і швидкого занепаду. Спустошливі війни Філіпа II забрали в неї силу і престиж, безмірне збагачення верхівки кричуще дисонувало із зубожінням низів: ідалго, селяни й ремісники жили за межею бідності. Красномовним є такий факт: в'язальниця мережив за день заробляла 8 мараведі, а одна хлібина коштувала вчетверо дорожче - 34 мараведі.

Різко зросла (за рахунок села) кількість міських жителів, котрі не бажали працювати, їхні настрої, висловив тодішній історик Альтаміра-і-Кревеа: "працювати - недостойно іспанця, оскільки завойовувати нові землі, відкривати золоті розсипи, збагачуватися за рахунок чужої праці було більш заманливо й потребувало менше часу, аніж заробляти на життя в Іспанії. По країні ходили юрби жебраків, на великих шляхах промишляли розбійники, селяни покидали свої ниви, а ремісники - майстерні. У країні запанував дух авантюризму, зневаги до праці й морального занепаду. Діяльність святої інквізиції породила в народі страх і покірність, жорстокі розправи з бунтівниками культивували приниження й покірливість владі.

Храм іспанської величі було зруйновано, проте в характері іспанців залишилася надмірна самовпевненість, феодальна пиха, гонитва за авантюристами, невміння правильно оцінити ситуацію. Ці риси знайшли вияв у середньовічній літературі, зокрема в рицарському романі.

Отож, Сервантес поставив собі за мету знищити хибні риси іспанського суспільства й висміяти їхнє втілення в рицарських романах, які вважав отрутою для своїх співвітчизників.

4. Літературознавчий коментар.

Один з учнів, користуючись словником літературознавчих термінів та іншими довідниковими виданнями, готує під керівництвом учителя цей коментар.

Рицарські романи з'явилися в Іспанії у II половині XIV ст., занесені трубадурами із Франції. Це були твори про Карла Великого та його 12 перів, про короля Артура та рицарів Круглого столу. Іспанці з цікавістю сприйняли новий жанр, оскільки він заповнив існуючу нішу між старовинними романсами, поширеними серед простолюду, та історичними хроніками, зрозумілими лише освіченим читачам. Роман став популярним серед широких читацьких мас, бо, як твердять літературознавці, у XVI ст. виражав відкрити героїку й захоплюючу авантюризм реального життя величезних мас людей, проте в кінці століття й на початку XVII ст. його зміст уже втратив життєве підґрунтя.

Тепер рицарські романи переносили читачів у світ фантазій, химерних ілюзій, котрі відволікали від насущних проблем життя, налаштовуючи на пошуки пригод задля самих авантур та фальшивої пави. Отже, Сервантес вважав, що рицарські романи вже віджили своє і стали шкідливими для ганського суспільства, тому й задумав свій твір пародію на цей жанр.

Як великий Гомер, аргентинський письменник був сліпий. Він втратив зір, коли був, у розквіті творчих сил, але не зламався і продовжував творити. Борхес почав бачити світ у невидимих нами вимірах і знаходити нові шляхи в лабіринтах світобудови і людських

5. Після цього на екрані має з'явитися плакат з "Притчею про Сервантеса і Дон Кіхота" (наводимо зміст цього твору Хорхе Луїса Борхеса):

"Надокучивши своєю Іспанією, старий солдат короля тишився безмежними просторами Аріосто, місячною долиною, де перебуває час, розтриньканий у пустих снах, і золоту статуєю Магомета, котру поцупив Ринальд Монтальванський.

Незлбовиво жартуючи із себе, він вигадав легковірну людину, збиту з пантелику читанням небилиць, що вирушила шукати подвиги та чудеса у прозаїчних місцевостях із назвами Монтельє і Тобосо.

Переможений реальністю та Іспанією, Дон Кіхот сконав у рідному селі року 1814-го. Ненадовго пережив його і Мігель де Сервантес.

Для обох, сновидця та його сну, вся суть сюжету була в протиставленні двох світів: вигаданого світу рицарських романів і повсякденного, абиякого світу сімнадцятого століття

Вони не підзрювали, що століття зглядять кінець кінцем цю різницю, не підозрювані, що і Ламанча, і Монтельє, і виснажена постать мандрівного лицаря стануть для прийдешніх поколінь такою ж поезією, як плавання Синдбада або безмежні простори Аріосто.

Через те що література починається міфом і закінчується ним".

6. Поетична п'ятихвилинка.

Б.Грінченко

"Дон Кіхот"

В уламках од зброї з іржавим мечем

Він гордою іде ходюю,

І погляд у нього сіяє вогнем,

І серце аж рветься, до бою.

Меча не пускає він з лицарських рук

І страху ніколи не знає,

Життя його - низка і горя, і мук,

Та іншого він не бажає.

На діло лицарське себе він оддав -

Ставав за малцх, в обороні,

І де він неправду і зло зустрічав,

Там сміло він брався до броні.

Що нині не те, як колись, він не знає,

У дивні закоханий мрії,

І давні страшила по світу шукає,

Драconi, і велетні, й змії.

Не відав, що ті страшила в наш час

Вже нашу придбали подобу.

І в сяві злата і пишних окрас

Мордують людей, мов худобу...

П.Верлен

"Сонет"

О Дон Кіхоте мій, натхненнику бгеми!

Хай з тебе юрмами глузують мудраки,

А нам твоє життя - понад усі поеми:

Не мали рацію, їй-Богу, вітряки!

Рушай же з вірою до правди навпрямки,

На тім чуднім коні так любимо тебе ми...

Як і в старі часи, закони скрізь ламкі,

А правди вистачить на всі, як є системи.

Ура! З тобою ми, юроди і співці,

Не з лавра носимо, а з дурману вінці -

Веди на подвиг, нас, в шаленості тверезий.

Ще буде втрат і зрад, ми знаєм, та дарма:

Замайорить колись крилатий стяг, поезій
Над сивим черепом нездарного ума. (Переклад
М.Лукаша)

Дон Кіхот у джинсах (есе)

Багатолюдний перон. У прощальному вальсі осені кружляє мокре жовте листя. Холодно, незатишно, сумно. Вдивляюся у калейдоскоп людських постатей і облич.

Мою увагу привернула висока, худорлява, не зовсім струнка постать чоловіка років 40-50. Потерті джинси, не по сезону блаженка вітрівка, вицвілий "бейсик", на плечах важкий рюкзак. Обличчя стомлене, вистраждане, але якесь просвітліле, одухотворене. Погляд глибокий, замріяний, задушливий у себе. Що мені до цього чоловіка, що йому до нас усіх? Поставив на землю рюкзак, вийняв півбуханця черствого хліба і його зразу ж оточила зграйка голубів. Він враз пожвавішав, помолодішав. Мені здалося, що цей мрійник уважно слухає і розуміє миле туркотіння птахів. Але раптом риси обличчя загострилися, він стривожено почав озиратися, ніби до чогось прислухаючись. Кинувши напризволяще рюкзак, метнувся вправо і побіг до дерева, на якому сиділо і верещало замуране кошеня. Чоловік метко виліз на дерево, зняв кошеня, замотав у шарфик і положив у рюкзак. Все це він зробив з почуттям власної гідності і виконаного обов'язку.

- Дивак-чоловік, - кинув услід перехожий.

- Ні, це Дон Кіхот, - хотілося заперечити мені, але я боявся загубити у натовпі високу постать, що віддалялася від мене. Дон Кіхот тепер був біля дверей вагону, гостро вичитуючи щось захмелілому молодикю. Поруч дріботіла старенька бабуся, нехитрі пожитки якої ніс цей дивний чоловік.

...Скорий потяг "Ковель-Москва" набирав швидкість, відносив у вічність мить, схоплену мною. У прощальному вальсі осені, як і п'ятнадцять хвилин тому, кружляло мокре жовте листя. Але тепер мені стало тепло, затишно і весело. Як добре, що ти є, Дон Кіхоте! Із покоління в покоління ти несеш людям ідеали добра і справедливості, мудрості і гуманізму. Я заздрю тобі і відчуваю, що ніколи не стану таким, як ти. Але прагнутиму цього, повір.

Дмитро Фурманчук (Рівненська обл.)

III. Підсумок. Слово вчителя.

Сьогодні ви познайомилися з дивакуватим ідальго Дон Кіхотом та його мрією. Уявивши себе рицарем, він прагне жити за героїчними законами минулого, не бачачи, що довкола сіра, нудна і нікчемна дійсність початку XVII ст. невідповідність створює комічний і водночас трагічний ефект: з одного боку, мандрований рицар викликає сміх, а з другого, роздуми про долю благородних ідей у несправедливному суспільстві.

У своєму романі Сервантес хотів показати співвітчизникам, що жити міфами XVI ст. про величність Іспанії вже недостойно. В образі Дон Кіхота наче в кривому дзеркалі, демонструються хиби іспанців: надмірна самовпевненість, феодальна пиха, гонитва за авантюрами й відірваність від реалій життя..

IV. Домашнє завдання. Прочитати уривки роману Сервантеса "Дон Кіхот"; намалювати ілюстрацію до твору; скласти сенкан або написати есе про Дон Кіхота.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Головач О.М. Система уроків за темою "Злет людського духу в літературі доби Відродження" / О.М.Головач //Зарубіжна література. - 2012. - №5. - С.12-14.
2. Зленко В.П. Я - дон Мігель.../ В.П.Зленко// Зарубіжна література. - 2000. - №6.- 63с.
3. Клугла Л.В. Світ тримається на диваках/ Л.В.Кругла //Всесвітня література. - 1996. - №9. - С.17-19с
4. Ковбасенко Ю.І. Зарубіжна література: підручник для 8 класу загальноосвітніх навчальних закладів/ Ю.І. Ковбасенко, Л.В. Ковбасенко. - К.: Грамота, 2008. - 384 с.
5. Куцевол О.М. З дивакуватим рицарем через віки// Зарубіжна література. - 2002. - №2.- 32с.
6. Рогозинський В. Книга, яку будуть читати / В.Рогозинський// Зарубіжна література. - 2001. - №10.- 27с.

I. П. Андрієвська,

учитель початкових класів Лисянського НВК "Загальноосвітня школа I-III ступенів №1- гімназія" Лисянської районної ради

ІГРОВІ ФОРМИ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ НА УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

*Без гри немає і не може бути повноцінного розумового розвитку.
Гра - це величезне світле вікно, через яке в духовний світ дитини
вливається живлющий потік уявлень, понять про навколишній світ.
Гра - це іскра, що запалює вогник допитливості .*

В.О. Сухомлинський

Визнання на державному рівні доцільності запровадження іноземної мови у початковій школі стало предметом зацікавлених дискусій педагогів, філологів та батьків. У наш час вкрай важливо замислитися над завданням раннього шкільного навчання цього предмета і можливостями його реалізації, оскільки в суспільстві існує велика потреба у фахівцях з якісно високим рівнем мовної підготовки.

У сучасних умовах іноземна мова розглядається як засіб спілкування і залучення до культури іншого народу. Це поступово стає домінуючою стратегією викладання іноземної мови в початковій школі. Особлива увага приділяється навчанню іноземної мови школярів в початкових класах, бо в дитинстві схильність до вивчення мов набагато більша. Останнім часом в педагогіці, як і в багатьох інших галузях науки, відбувається перебудова практики та методів роботи в школі, а головною є проблема підтримки інтересу учня до навчання, взагалі, та іноземної мови, зокрема.

Досягти високого рівня комунікативної компетенції в англійській мові, не знаходячись серед її носіїв, справа дуже важка. Тому важливою задачею вчителя є створення на уроці іноземної мови реальних і уявлених ситуацій спілкування, використовуючи для цього різні прийоми роботи. Одним з таких прийомів є гра.

Гра поряд із працею й навчанням - один з основних видів діяльності людини, дивний феномен нашого існування. Гра, як феномен культури, навчає, виховує, розвиває, соціалізує, розважає, дає відпочинок, вносячи в зміст дозвілля нескінченні сюжети і теми.

Задовольняючи потребу дитини гратися, перевтілюватись, рухатись, учитель забезпечує сприятливі умови для вивчення іноземної мови. Гра сприяє розвитку довільної уваги і пам'яті, а також мови, виробленню вміння спілкуватися, інтелектуальному зростанню. Гра як феномен культури навчає, виховує, розвиває, соціалізує, розважає, дає відпочинок, вносячи в зміст дозвілля нескінченні сюжети і теми.

У структуру рольової гри як діяльності органічно входить визначення мети, планування, реалізація мети, а також аналіз результатів, у яких особистість цілком реалізує себе як суб'єкт.

Мої спостереження показали, що, спілкуючись, діти переконуються в тому, що іноземна мова є реальним засобом спілкування, і водночас отримують можливість проявити свою індивідуальність.

Схематично можна зобразити основні проблеми навчання англійської мови в початковій школі:

- орфографія;
- відтворення незнайомих слів, структур;

- нестійка увага;
- мовний бар'єр;
- відсутність досвіду;
- великий об'єм матеріалу для вивчення.

У людській практиці гра виконує такі функції:

- розважальну (це основна функція гри - розважити, надихнути, розбудити інтерес);
- комунікативну: освоєння діалектики спілкування;
- самореалізації в грі як полігоні людської практики;
- терапевтична: подолання різних труднощів, що виникають в інших видах життєдіяльності;
- діагностичну: виявлення відхилень від нормативної поведінки, самопізнання в процесі гри;
- функцію корекції: внесення позитивних змін у структуру особистісних показників;
- міжнаціональної комунікації: засвоєння єдиних для всіх людей соціально-культурних цінностей;

Рольові ігри мають чотири головні риси:

- вільна розвиваюча діяльність, що розпочинається лише за бажанням дитини, заради задоволення від самого процесу діяльності (процедурне задоволення);
- творчий, значною мірою імпровізаційний, дуже активний характер цієї діяльності ("поле творчості");
- емоційна піднесеність діяльності, емоційна напруга;
- наявність прямих чи непрямих правил, що відбивають зміст гри, логічну послідовність її розвитку.

Ігри допомагають не лише краще засвоювати навчальний матеріал, а й сприяють розвитку багатьох навичок та умінь учнів. Так, наприклад, з метою розвитку фонетичних навичок в 2 класі я використовую гру "Хто більше?". За умовами гри клас ділиться на три команди. Учитель по черзі показує кожній з них картку зі знаком транскрипції. Учні вимовляють відповідний звук і називають з ним слова. За кожне вірно назване слово команді зараховується одне очко. Перемагає команда, яка набрала найбільшу кількість очок.

Вивчаючи в 3 класі тему "Дикі та свійські тварини", для розвитку орфографічних навичок можна використати гру "Тварини". Клас об'єднується в 3-4 команди, від кожної з яких до дошки виходять по одному представнику. Учитель пропонує учасникам гри написати якомога більше назв тварин (диких чи свійських). Після її закінчення учитель разом із учнями класу перевіряє правильність написання слів. Перемагає команда, представник якої не припуститься жодної помилки, або їх виявить менше ніж в інших учнів.

Розвитку колективізму, пам'яті, уваги під час вивчення утворення множини іменників в 3 класі,

сприяє гра "Сніговик". Учитель малює на дошці два сніговики і записує на них іменники в однині. Клас об'єднується у дві команди, які делегують до дошки по одному представнику. Представники за сигналом учителя утворюють множину запропонованих іменників. Кожен із них має право на одну підказку від команди. Перемагає учасник, який виконав це завдання швидше й з меншою кількістю помилок.

Під час вивчення теми "Їжа" в 4 класі використовую інтерактивну гру "Займи позицію". Роздаю учням картки з малюнками і назвами овочів та фруктів на англійській мові й прикріплюю на дошці таблички "Овочі", "Фрукти". Потім називаю англійською фрукт або овоч, а діти швидко займають відповідне місце біля дошки під відповідною табличкою.

Для розвитку навичок читання в 4 класі вдало підійде гра "Знайди слово". За умовою гри клас об'єднується в дві команди. Усі учасники гри отримують від учителя картки з текстом. Протягом певного часу учні читають текст. Потім учитель пропонує відшукати та прочитати речення зі словом, яке він озвучує рідною мовою. Учень, який першим відшукав потрібне речення, піднімає руку і зачитує його. Перемагає команда, члени якої знайшли найбільшу кількість речень.

Гра "What do I cook?" в 3 класі під час вивчення теми "Їжа" розвиває фонетичний слух, увагу, увагу. Учитель бере малюнки, на яких зображені продукти, необхідні для приготування якоїсь страви (замість малюнків можна використати малюнки зі словами), і прикріплює їх на дошку. Учні повинні поставити загальні запитання про те, які продукти є в учителя, й згадатися, яку страву він готує. Вчитель готує овочевий салат. На малюнках огірки, помідори, олія, цибуля, сіль.

T. I'm cooking something very tasty. What is it?

Діти задають питання вчителю до тих пір, поки не вгадають страву.

Для перевірки рівня сформованості орфографічних навичок у межах кількох вивчених тем, можна використати гру "Лінійка". За змістом гри учитель іноземною мовою пише на дошці будь-яке відоме учням слово. Потім учасники гри по черзі пишуть слова, перша літера яких є останньою у попередньому слові. Слова у лінійці не повинні повторюватись: five - egg - give... . Учень, який не зміг продовжити лінійку, або допустив орфографічної помилки, вибуває із гри. Переможцем вважається гравець, який останній і без помилок написав слово. Гру можна проводити як на особисту, так і на командну першість.

Для того, щоб перевірити як діти запам'ятали назви кольорів, пропоную гру "Який колір?" Учитель починає вірш, а учні піднімають руку і закінчують його, отримуючи за кожний вірно вгаданий колір одне очко. Перемагає учасник гри, який набрав найбільшу кількість очок.

Колір, який я так люблю,
Називається як? (Blue)
Цей колір частіше узимку буває,
Називається він...(White)
Море, де розташований "Артек",
Називається як? (Black)
Колір вовка і мишей,
Називається як? (Grey)
А ведмідь на ім'я "Бравий",
Вибрав колір собі... (Brown)

Для того, щоб реалізувати поставлені перед собою освітні завдання, виділила для себе важливі інтерактивні методи навчання: "Мікрофон", "Мозковий штурм", "Павутина", "Гроно", "Займи позицію", "Прес", "Коло ідей".

Під час розвитку фонетичних навичок і тренування правильної вимови та артикуляції, учні

полюбляють гру "Зіпсований телефон". Діти стають в шеренгу по одному. Вчитель пошепки говорить першому учню якесь слово англійською мовою, яке він пошепоче наступному учаснику. Діти намагаються якомога чіткіше вимовляти пошепки почуте слово, щоб воно дійшло до останнього гравця і зберегло свою первинну форму.

Також для розвитку комунікабельності, колективізму, пам'яті постійно використовую такі інтерактивні вправи: "Трикутник", "Хто більше", "Сніговий вал", "Капітан", "Незнайко", "Пазли" та інші.

Беручи до уваги швидку стомлюваність дітей, на уроці іноземної мови не можна обійтися без фізкультхвилинки, які я використовую на кожному уроці в початковій школі. Наприклад:

Physical warming- up
Pick up, put down, stand up, turn round.
Clap left, clap right, clap up, clap down.
Turn round, sit down,
Touch something brown!
Point to your teacher, point to the door,
Look at the window,
Look at the floor,
Stand on your left leg,
Stand on your right.
Now sit down,
Touch something white.

Для більшої зацікавленості учнів у вивченні англійської мови, ми з учнями беремо участь в різних конкурсах, таких як "Пізнайко", "Пазли", "Грінвіч".

Також школярі старших класів активно беруть участь в шкільних та районних олімпіадах, займають призові місця.

Мій підхід до вивчення іноземної мови - це комунікативно-ігровий метод навчання. Він забезпечує дійове, зорієнтоване на особистість навчання іншомовного спілкування.

Отже, одна і та ж гра може бути використана на різних етапах уроку. Але все залежить від конкретних умов роботи учителя. Потрібно пам'ятати, що при всій привабливості та ефективності ігор необхідно мати почуття міри, в іншому випадку вони втомлять учнів і втраять свіжість емоціональної дії.

Із власного досвіду можу сказати, що прийом гри має безсумнівну дидактичну цінність, адже гра сприяє ефективному засвоєнню матеріалу і поліпшенню загального настрою в класі, а також руйнуванню психологічних бар'єрів, як у самому класі, так і між класом і педагогом. Таким чином, гра додає навчальному спілкуванню комунікативну спрямованість, зміцнює мотивацію вивчення іноземної мови і значно підвищує якість оволодіння їм.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Сухомлинський В.А. Серце віддаю дітям / В.А. Сухомлинський. - М., 1988. - 300с.
2. Яцкова С.С. Граємося на уроках англійської мови в початковій школі / С.С.Яцкова. - К.: Білий вітер, 2012. - 250с.
3. Яковичкий М.В. Загальна методика навчання англійської мови. - М.: Педагогіка, 1991. - 200с.
4. Маркова А.К. Формирование интереса к учению у школьников. - М.: Педагогіка, 1986. - 250с.
5. Використання ігор на уроці англійської мови [електронний ресурс]. - Режим доступу: http://e-works.com.ua/work/2114_Vikoristannya_igor_na_uroci_anglijskoi_movi.html
6. Будкевич Т. Р. Гра на уроці англійської мови як засіб підвищення пізнавальної активності молодших школярів [електронний ресурс].- Режим доступу: <http://conference.mdpu.org.ua/viewtopic.php?p=468>
7. Ksen Star Англійська у школі [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://ksenstar.com.ua/index.php?option=com_content&view=category&id=151&Itemid=193

Л.В.Коротка,

учитель образотворчого мистецтва Черкаської гімназії №9 імені
О.М.Луценка Черкаської міської ради

МІЖ КОНТРАСТОМ ТА НЮАНСОМ

РОЗРОБКА УРОКУ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА ДЛЯ УЧНІВ 5 КЛАСУ

Практичне завдання: створення декоративної композиції "Морська Царівна" в контрастному та наближеному колориті.

Мета уроку: формування ключових компетентностей:

- загальнокультурні компетентності: естетичне сприйняття навколишнього світу, любов та бережливе ставлення до природи;

- міжпредметні естетичних компетентностей: розвивати навички, давати естетичну оцінку творам мистецтва та роботам однокласників, висловлювати ставлення до переглянутих творів мистецтва;

- предметних компетентностей: поглибити розуміння учнями понять "нюанс", "контраст"; закріплювати навички роботи фарбами; формувати вміння сприймати, розрізняти та аналізувати співвідношення кольорів; розвивати асоціативно-образне мислення, стимулювати розвиток допитливості.

Тип уроку: комбінований.

Методи і прийоми, використовувані вчителем на уроці: коментар, демонстрування наочності, організація сприймання, пізнавальної та образотворчої діяльності учнів, активізація творчого потенціалу дітей, індивідуальне консультування, порівняльний аналіз.

Техніка виконання: гуашевий (акварельний) живопис.

Оснащення уроку:

1. Інформаційні засоби навчання.

2. Малюнки із зображенням рибок, кольоровий папір, альбомні аркуші паперу, учнівські роботи, картон синього кольору, проектор, фотосюжети, репродукції картин: А. Матісс "Червоні рибки", батік "Золота рибка", М. Врубель "Морська царівна", М. Наїрашвілі "Золота рибка", дитячі роботи.

3. Таблиці та схеми поетапної побудови композиції "Морська царівна".

4. Аркуш паперу формату А4, акварельні чи гуашеві фарби, пензлики, серветки, ємкості для води.

Навчальні предмети, що інтегруються на уроці: українська та зарубіжна література, природознавство, музичне мистецтво.

Тип уроку: комбінований.

Форма проведення: урок - подорож у "Країну Кольорів".

Словник - контрастні кольори, нюансні кольори, світлота, відтінки, тон.

Хід уроку

1. Організаційний момент.

Привітання, перевірка готовності учнів до уроку. Створення емоційного настрою.

Учитель. Подивіться, будь ласка, на мене. Погляньте один на одного, посміхніться.

Ми сьогодні маємо шанс потрапити до казки. Ви любите казки?

Загадка

Не ходжу і не літаю

А ти спробуй дождени

Я буваю золота

Тільки в казку зазерни!

(Золота рибка)

- Хто створює казки? (письменники, народ).

Повірте, письменник добираючи слова, як художник фарби, створює казку, і навіть цілий казковий світ. Так О.С. Пушкін, написавши свою казку "Про золоту рибку", створив для нас всемогутню володарку морів Золоту рибку. І нам хочеться вірити, що десь, у морських глибинах, мешкає Морська Царівна, яка виконує бажання.

Золота рибка

Кожен з нас має мрію свою

І бувають в житті чудеса.

Ви послушайте пісню мою

І повірите також в дива.

Батько мій - повелитель стихій,

Ну а я - я царівна морська.

І живу в океані, між хвиль,

Та із золота маю вбрання.

ПРИСПІВ:

Я рибка золота, зовсім непроста,

Адже я дитина моря.

Ти вір у чудеса і тоді весь світ

Буде мріяти з тобою.

Я рибка золота, об'єдную серця,

Виконаю три бажання.

Ти вір у чудеса і твоя зоря

Не згасатиме до рання!

Сяю я у просторах морських

І звучить для усіх моя пісня.

А великий смішний восьминіг

Із перлинок збирає намисто.

В небі зіронька перша зійде

І на берег я вийду із моря.

В танці з вітром кружлятиму я,

Ну а ти, ти підспівуй зі мною!

ПРИСПІВ

Мексика, Іспанія, Куба, Україна,

Плескайте в долоні! В нас земля єдина!

Франція, Італія, Африка, Росія,

Затанцюймо весело, хай душа радіє!!!

Борислава Белоцерковская

Бесіда за текстом пісні.

- Яка вона Морська Царівна?

- Якою ви її уявляєте?

- Де мешкає Золота рибка, що її оточує?

- Якими кольорами ми намалюємо море?

2. Актуалізація опорних знань учнів.

Повторення про кольори

Учитель. На які дві групи поділяють художники кольори?

Ви вже знаєте, що білий і чорний, а також всі відтінки сірого, належать до ахроматичних кольорів.

А кольори, які мають колірний тон(червоний, жовто-зелений, синьо-фіолетовий), називаються хроматичними. Хрома (латин.) - колір.

Які виражальні можливості хроматичних та ахроматичних кольорів?

Кольори води, моря, всі відтінки блакитно-синіх створюють холодну гаму.

Для зображення Морської Царівни, Золотої рибки нам потрібні теплі кольори.

Це кольори, що нагадують колір вогню, сонця - жовтий, оранжевий, червоний та всі їхні відтінки.

3. Повідомлення теми і мети уроку. Мотивація навчальної діяльності. Оголошення теми і завдань уроку.

Учитель. Сьогодні ми помандруємо в Країну Кольорів і розкриємо ще декілька таємниць цієї країни, які допоможуть нам покращити майстерність живопису, зокрема будемо вчитися добирати кольори та утворювати відтінки кольорів, гармонійно їх поєднувати. Створимо композицію "Морська Царівна", в якій зобразимо Золоту рибку на контрастному та нюансному тлі.

4. Робота над темою уроку.

Мистецтвознавчий словничок

Учитель. Перед вами на дошці написані слова-терміни та поняття. Спробуємо пояснити, розтлумачити ці терміни?

- Що таке контраст? Наведіть приклади контрасту.

(Тихо - голосно, теплий - холодний, великий - малий, світлий - темний...)

- Що таке нюанс? Наведіть приклади (Рожевий, малиновий, гранатовий, вишневий...)

Контрастні кольори - кольори, максимально віддалені один від одного на колірному колі (червоний - зелений, синій - оранжевий, жовтий - фіолетовий).

Нюансні кольори - кольори, що близькі за кольором і силою світла.

Світлота - це те, залежно від чого ми кажемо "світлий" чи "темний" колір.

Відтінки кольору - колір, який утворюється при змішуванні його з іншими кольорами.

Тони кольору - колір, який утворюється при змішуванні його з білою чи чорною фарбами.

Пригадайте, що означає поняття "тон" в музичному мистецтві.

Розповідь вчителя про колір природних форм

Світ наповнений кольором. Без нього все навколо було б сірим та одноманітним, зовсім безраднісним. Саме він допомагає передавати різнобарв'я доквілля, дивовижне поєднання кольорів у природі.

У живописі без знання законів кольору важко реалістично зобразити натуру. Кожен предмет має свій визначений колір, тобто колірний тон, насиченість і світлоту. (Показ фото із відображенням багатства кольорів природи.)

Повторення про контрастні та нюансні кольори.

Художники помітили, що кольори гаснуть, якщо потрапляють на однорідний фон, а інші - стають більш яскравими. На теплому фоні теплі кольори майже непомітні або менш промітні, ніжніші. На холодному фоні холодні кольори стають теж менш помітними.

Подивіться на екран і визначте, де кольори мають більш яскравий і виразний вигляд. Поміркуйте, чому? (На екрані зображення рибки на контрастному та нюансному тлі).

Висновок. Ви переконалися, що теплі фарби яскравіші, виразніші і помітніші на холодному фоні, а холодні фарби - на теплому. Коли художники хочуть зробити зображення більш виразним, то виконують його на фоні контрастного кольору. Цей принцип називають законом додаткового кольору.

(На екрані картини художників Анрі Матісс " Червоні рибки", Михайло Врубель " Морська царівна", Марина Ніаїрашвілі "Золота рибка" та ін.

Завдання. Розгляньте репродукції картин:

- Що зображено на картині?
- Які кольори переважають?
- Назвіть контрастні (нюансні) кольори. Для чого їх використав автор?

- Які почуття викликає цей твір мистецтва?

- Як називають художників, які зображують тварин? (Анімалісти)

Практична діяльність учнів(діти створюють творчу композицію "Золота рибка").

Підготовчі вправи. Оберіть кольоровий картон для основи композиції. Зверніть увагу на роль загального фону у виконанні завдання.

Запам'ятай!

Відтінок = колір + колір.

Тон = колір + біла чи чорна фарби.

Пояснення до творчого завдання

Пропоную вам створити образ Морської Царівни - Золотої рибки за власним задумом та на основі переглянутих зразків. Згадайте, як О.С. Пушкін в своїй казці створив образ Володарки морів. Пригадайте, які почуття викликають у вас спостереження за рибками. Створіть середовище, в якому мешкає Морська Царівна і розфарбуйте природу різними кольорами.

Важливо, щоб у вашому малюнку був настрій!

Послідовність виконання роботи:

1. Виконайте ескіз олівцем.
2. Визначте рибку, як центр композиції. Виділіть її розміром.
3. Пригадайте будову рибки! Спочатку намітьте загальні обриси Морської Царівни, потім промалюйте деталі. Далі працюємо фарбами в кольорі
4. Зобразіть воду, хвилі плавними лініями.
5. Домалюйте навколишнє середовище: водорості, мушлі, морські зірки, медузи, тощо. Виконайте завдання в контрастному або в нюансному колориті!

Індивідуальна робота за творчим завданням

Якщо ми хочемо намалювати рибку, непомітною ми використовуємо наближений, нюансний колорит. Досягти його можна створенням відтінків кольору: додаванням до основного інших кольорів.

Наближений колір можна утворити розбілюванням - додати у гуашеву фарбу білої фарби або акварель (прозорість) розбавити водою. Для того, щоб затемнити колір - додати чорну фарбу, утворений відтінок кольору буде менш насиченим.

А коли ми хочемо виділити, підкреслити в малюнку головне, використовуємо контраст - поєднання протилежних кольорів, які посилюють яскравість один одного.

Так, на холодному тлі ми намалюємо рибку в теплих тонах. Підкреслимо контраст в поєднанні темного і світлого.

Метод "Мозковий штурм"

- Що ви знаєте про риб ?
- Які особливості будови, забарвлення риб?
- Де вони мешкають?
- Які почуття, емоції у вас з'являються, коли ви спостерігаєте за рибками в акваріумі ?

Аналіз форми та будови рибки вчителем.

Створення колективного малюнка на дошці.

ТІЛО рибки - видовжене, оптичне.

ХВІСТ роздвоєний , пластичний.

ПЛАВНИКИ і зверху й знизу.

Відокремимо голову рибки ЖАБРАМИ.

Промалюємо дрібні деталі - ОЧІ, РОТ.

Декоруємо візерунком ЛУСКИ.

Рибка є центром композиції. Заповнимо аркуш, створюючи середовище.

- Якими лініями промаємо ХВИЛІ? Хвилястими, плавними, горизонтальними.

- Щоб ви домалювали ще на своєму малюнку? (Мушлі, водорості, бульбашки повітря, медузу чи декілька маленьких рибок, морського коника або морську зірку. Це ваш власний творчий задум. Тож кожен може створити свій казковий неповторний підводний світ).

5. Узагальнення вивченого.

- Назвіть групи контрастних кольорів. Для чого художники використовують ці кольори?

- Назвіть нюансні кольори. Яким буде зображення, якщо використати нюансні кольори?

Картини яких художників допомогли нам побачити різнобарв'я природи?

6. Підсумок уроку.

Покажемо наші знання.

Виставка, колективний аналіз дитячих робіт. Оцінювання.

Молодці! Які казкові ви створили малюнки!!! Сьогодні Золота рибка допоможе кожному отримати гарну оцінку!

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти. [Інтернет -ресурс]. ? Режим доступу: <http://www.mon.gov.ua/index.php/ua/diyalnist-/osvita/doshkilna-ta-zagalna-serednya/zagalna-serednyaosvita/149diyalnist/osvita/-doshkilna-ta-zagalna-serednya/zagalna-serednya-osvita/6091>.

2. Навчальна програма "Мистецтво" / [Л. Масол, О. Коваленко, Г. Соцька, Г. Кузьменко, Ж. Марчук, О. Константинова, Л. Паньків, І. Гринчук, Н. Новікова, Н. Овіннікова] - [Інтернет-ресурс]. ? Режим доступу: <http://www.mon.gov.ua> та видрукувана у фаховому науково-методичному журналі "Мистецтво та освіта" (№№ 1-2 за 2013 рік).

3. Масол Л. М. Методика навчання мистецтва в основній школі: підруч. для 5 кл. загальноосвіт навч. закл. / Л. М. Масол. - К. : Видавництво "Світоч", 2013. - 240 с. : іл.

В.О.Ігнатенко,

учитель трудового навчання Золотоніської спеціальної загальноосвітньої школи - інтернату Черкаської обласної ради

ТЕХНОЛОГІЯ ВИГОТОВЛЕННЯ ПУСТОТІЛИХ НАБІРНИХ ВИРОБІВ ВИТОЧУВАННЯМ НА ТОКАРНОМУ ВЕРСТАТІ З ОБРОБКИ ДЕРЕВИНИ

З древніх часів до нас дійшли зразки точених виробів. Найчастіше в розкопках зустрічаються такі найрізноманітніші предмети домашнього вжитку, як братини, чаші, кубки, плошки, тарілки, сільнички. Усі ці речі використовувалися для солодощів, м'ясних блюд та напоїв. Вже в ті, незапам'ятні часи, древні майстри працювали на примітивних токарних станках з клинопасовою передачею, принцип роботи яких використовується в багатьох сучасних токарних станках.

Знайдений під час археологічних розкопок посуд відрізнявся незвичайною міцністю. Весь секрет такої міцності полягає в тому, що древні майстри виточували посуд не за напрямком волокон, а уперек них. Це дозволяло не тільки довго зберігати виріб, а й максимально показати

увесь текстурний малюнок, прикрасити виріб без допомоги різьблення та мозаїки. Древнє мистецтво не забуто й по цей день.

Удосконалені токарні верстати дозволяють виготовляти вироби набагато швидше й якісніше.

Роботу з виготовлення пустотілих набірних виробів з деревини на токарному верстаті (вази, кубки, чаші та ін.) слід розпочинати з ескізу майбутнього виробу.

Для цього на аркуші паперу потрібно провести вертикальну лінію та нанести приблизний ескіз майбутнього виробу. Після його коригування додаємо розміри та елементи декору (можливі вставки з елементами різьблення, або вставки з інших порід деревини). Потім на готовому ескізі проводимо ряд горизонтальних прямих ліній для того, щоб

зорієнтуватись у розмірах та необхідній кількості заготовок для виготовлення виробу. Потім визначаємось з основними габаритними розмірами виробу, а саме: максимальна висота та діаметр.

Після того, як остаточно визначились у формі та розмірах майбутнього виробу, можна приступати до добору заготовок, необхідних інструментів та пристосувань.

Для виконання цієї роботи використовуємо токарний верстат з обробки деревини; із пристосувань до нього - планшайба з набором саморізів для закріплення заготовки, струбцини та пристосування для склеювання. З розмічальних та вимірювальних інструментів використовується лінійка, олівець, рулетка, циркуль, штангенциркуль, кронциркуль.

Матеріалом для виготовлення набірного пустотілого виробу (вази) може бути деревина з м'яких та твердих порід. Зазвичай, це дошки товщиною 30-50мм. достатньої ширини. Обов'язковою умовою є те, що одна зі сторін дошки перед розпилюванням на заготовки повинна бути простругана і профугована. Також можна використовувати відрізки дощок, які вже можна використовувати в столярному виробництві.

Найкращим матеріалом для виготовлення подібних виробів є дошки твердих порід деревини (бук, ясен, горіх). Можна використовувати дошки і більш м'яких порід деревини (береза, липа, вільха, осика та ін.). Вони мають досить привабливу структуру у готовому виробі і значно легші в обробці. Але в умовах шкільної майстерні можливе використання матеріалів на заготовки з хвойних порід деревини (сосна, ялина). Звичайно якість виробу з таких порід деревини значно поступається виробам з твердих порід, але теж має право на існування.

Після того, як підібрано необхідний для роботи матеріал, на заготовках за допомогою циркуля наносимо кола відповідного до ескізу діаметра. Потім за допомогою електролобзика обпилюємо контури заготовок. У результаті отримуємо циліндри відповідних діаметрів та висотою рівній товщині дошки.

У заготовках невеликого діаметру (до 100 мм) немає необхідності прорізати ще й внутрішню частину заготовки. Коли використовуємо заготовки діаметром більшим за 100 мм необхідно в середині заготовки прорізати електролобзиком отвір необхідного діаметру, щоб зменшити вагу заготовки, яка буде приклеюватись у процесі виготовлення виробу. Необхідно обов'язково слідкувати, щоб кола, які наносимо при розмічанні, були концентричними, а випилювання слід проводити досить обережно і максимально точно до розмітки. Слід уникати використання деревини з вадами та вроєними сучками (під час виконання точіння такі заготовки можуть ламатися). Слід враховувати те, що кріплення виробу на планшайбі здійснюється з допомогою кількох саморізів, та значну довжину виробу, що утворюється під час

його виготовлення. Тому обробку виробу потрібно проводити досить обережно, знімаючи тонкий шар деревини.

Спочатку на планшайбу кріплять за допомогою саморізів заготовку, яка відповідає діаметру основи виробу (звичайно з припуском на обробку), і розпочинають роботу. Попередню (чорнову) обробку точінням виконуємо рейєром до надання заготовці необхідної форми. Підручник токарного верстата при виконанні цієї операції розміщений уздовж заготовки (паралельно станині).

Після того, як заготовці надано необхідної форми, виконують торцювання дна мейселем. Потім рейєром робимо вибірку деревини у центральній частині дна виробу (для отримання у майбутньої стійкої рівноваги виробу). Підручник верстата при цьому розміщений перпендикулярно станині.

Після проведення та завершення токарних робіт проводимо шліфування елемента виробу (особливо нижньої відторцьованої частини), бо після цього вона буде знята із верстата разом з планшайбою. Потім викручуємо саморізи, що тримають нижню частину виробу, і в місцях їх загвинчування необхідно зробити два, а краще чотири наскрізні отвори свердлом меншого діаметру. Виконання цієї операції є необхідним для того, щоб перевернути деталь в інший, протилежний бік та приєднати за допомогою саморізів до планшайби, проточеною, відторцьованою та відшліфованою стороною. Просвердлені наскрізні отвори забезпечать належне центрування виробу. Після виконання даної операції нижня частина (дно) уже не буде відгвинчуватися від планшайби до завершення виготовлення виробу.

Тепер встановлюємо планшайбу із закріпленням на ній елементом виробу на шпindel токарного верстату та проводимо її торцювання. У разі виявлення хоча б невеликого "биття" деталі, необхідно провести додаткову чистову обробку для його усунення.

Далі виконуємо підрізання, торцювання деталі та розточування дна до необхідних розмірів.

Потім знову знімаємо планшайбу з деталлю із верстата та проводимо приклеювання до неї наступної у відповідності за розмірами та положенням заготовки. У даному випадку це циліндр з дошки відповідного діаметру з прорізаним усередині отвором, або без нього.

Приклеювання наступної частини виробу здійснюється з допомогою водостійкого клею для деревини "Puiduliim" В-3. Під час виконання склеювання поверхні повинні бути сухими, чистими і максимально рівними. Вологість матеріалу, що склеюється, повинна бути 8-12%. Клей слід наносити тонким шаром при температурі 15-20°C на одну з поверхонь, що склеюється, з допомогою щітки, пензля чи шпателя. Зазвичай, можна використовувати клей ПВА, але міцність склеювання при цьому буде набагато менша. Використання клею В-3 дає

можливість протягом 2-3 хвилин коригувати місце склеювання дерев'яних деталей. Після чого з'єднані деталі разом з планшайбою фіксують у струбціні або навантажують іншим способом.

Після витримування поверхонь, що склеюються під навантаженням протягом 10-20 хв., заготовку знову можна ставити на верстат та проводити її подальшу обробку. Вироби з твердих порід деревини або з нерівностями необхідно витримувати під навантаженням більш тривалий час (50-60 хв).

Спочатку проводимо обробку зовнішньої поверхні частини виробу, використовуючи рейер для чорнової обробки та мейселі - для чистової. Підручник при цьому розташовуємо паралельно станині верстата. Потім підручник розміщуємо перпендикулярно до станини верстата та проводимо розточування внутрішньої поверхні виробу за допомогою рейера і чистову - мейселем. Потім потрібно повернути підручник вздовж заготовки та провести торцювання деталі для більш щільного прилягання. Слід відмітити, що товщину стінок виробу слід витримувати в межах 8-10 мм. Більша товщина стінок виробу надає йому зайвої ваги та громіздкості, втрачає витонченість та легкість. Товщина стінок виробу контролюється в процесі виготовлення виробу штангенциркулем.

Ще на одну особливість у роботі необхідно звернути увагу. При приклеюванні наступної деталі, її слід розміщувати перпендикулярно у напрямку волокон попередньої. Це дасть можливість зменшити можливу деформацію готового виробу під час його використання у приміщеннях з підвищеною вологістю повітря, оскільки покрити внутрішню поверхню лаком не завжди вдається.

Послідовно повторюючи описані вище операції, виконуємо виточування виробу до надання йому необхідних розмірів та заданої форми.

Після остаточного виточування виробу проводимо ретельне шліфування зовнішньої поверхні, використовуючи шліфувальний папір з різною величиною абразивного матеріалу. Індикатором добре відшліфованої поверхні є блиск та чітка видимість текстури деревини (навіть, якщо текстура виражена не яскраво, наприклад осика, бук). Завершивши шліфування, відгвинчуємо виріб від планшайби. Отвори від саморізів зашпакльовуємо.

Пристаємо до наступного етапу виготовлення виробу - виготовлення ручок, якщо це передбачено ескізом. Існує два способи розмічання заготовок: використання шаблонів, викреслювання вручну. Використання шаблону забезпечує постійність при повторенні. При розмічанні вручну можуть бути відхилення від заданого, тобто два окремі креслення однієї деталі будуть різними, особливо коли деталь містить безліч криволінійних контурів. Тому найдоцільніше виготовити шаблон і використовувати його у подальшому виготовленні виробу.

На картоні чи технічному папері (пресшпан) викреслюємо ручку необхідної форми в натуральну величину. Досягнувши бажаного результату, вирізаємо ручку та переносимо контур на заготовку. Хочу звернути увагу на те, що перш ніж вирізати шаблон, слід ретельно перевірити відповідність розмірів шаблону до розмірів виробу. Тільки переконавшись, що розміри шаблону і виробу сумісні (ручки не будуть надто малими, або надто великими), слід приступати до виготовлення ручок із деревини. Роль заготовки виконує дошка листяних порід деревини (осика, липа, вільха, береза) товщиною 12-15 мм.

Обвівши шаблон на поверхні заготовки, випилюємо контур за допомогою електролобзика. Необхідно слідкувати, щоб вони були абсолютно ідентичними за розмірами та формою. Для того, щоб надати ручкам форми необхідно використовувати столярні різці, терпуги та напилки. Завершальну обробку ручок проводимо шліфуванням, надавши їм блиску. Хочу звернути увагу на те, що місця кріплення ручок до вази слід дещо заовалити, оскільки поверхня вази не плоска, а має певну кривизну. Це забезпечить більш щільне прилягання ручок до корпусу і зміцнить місце склеювання.

Після того, як ручки приклеїмо до вази, можна приступати до оздоблення. Якщо в заготовках використовувались пласти колоди, отримані поперечним розпилком, то під час оздоблення можна використати геометричне різьблення, або художній розпис (за умови не чітко вираженої текстури).

Найбільш популярним видом оздоблення є фарбування та лакування. Спочатку виробу надають якогось певного забарвлення (кольору) з допомогою найрізноманітніших барвників та фарб, а потім лакують. Хочу нагадати, що колір деревини, зберігши при цьому текстуру, можна змінити з допомогою розчину марганцівки, морилки, а з недавніх пір з допомогою тонального лаку, який імітує колір різних порід деревини. Доцільно використовувати алкідні лаки.

У процесі лакування на виріб наносять декілька (не менше 3-х) шарів лаку. Лак наносять щіткою на вже затонований чи пофарбований виріб. Нанісши перший шар лаку, слід дати йому добре висохнути (не менше доби). Потім слід відшліфувати наждачним папером з абразивним матеріалом дрібної фракції (не менше 150). У процесі шліфування усуваються всі нерівності поверхні, які виникли в процесі лакування та сушки. Потім послідовно нанести наступні шари лаку. Нагадую, наступний шар лаку наноситься лише після повного висихання попереднього шару.

І на завершення, хочеться порадити тим, у кого після прочитаного з'явиться бажання самостійно виготовити подібний виріб, сприймати описані дії не як догму, а як керівництво до дії. Експериментуйте, спробуйте різні варіанти, адже творчість не має меж. Дивуйте світ своїми виробами та отримуйте задоволення від власної роботи.

А.Я.Дудник

учитель української мови та літератури Смілянського навчально - виховного комплексу "Дошкільний навчальний заклад - загальноосвітня школа I - III ступенів №15" Смілянської міської ради

СЛОВО ПРО ВАСИЛЯ СИМОНЕНКА

РОЗРОБКА ЛІТЕРАТУРНОГО ВЕЧОРА ДЛЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ

Мета: поглибити знання учнів про життєвий і творчий шлях поета; розвивати вміння виразно читати поетичні твори, осмислено сприймати їх зміст, одержувати естетичну насолоду від читання та слухання ліричних віршів; виховувати повагу до поетичного слова В.Симоненка, патріотичні та громадянські почуття.

Обладнання. Шкільний зал прикрашений квітами, рушниками. На сцені - портрет Василя Симоненка, під ним дати життя (1935 - 1963); запис теми заходу. Виставка збірок поезій письменника та критичної літератури про Василя Симоненка.

За окремими столиками сидять ведучі, декламатори, актори, учень "Василь Симоненко".

Перебіг заходу

Ведучий 1.

*Не шукаю до тебе
Ні стежки, ні броду -
Ти у грудях моїх,
У чолі і в руках,
Упаду я зорею,
Мій вічний народе,
на трагічний і довгий
Чумацький твій шлях.*

Ведучий 2.

*Земле рідна! Мозок мій світліє,
І душа ніжнішою стає
Як твої забаванки і мрії
У життя вливаються моє.*

Ведучий 3.

*Кораблі, шикуйтеся до походу!
Мрійництво! Жаго моя! Живи!
В океані рідного народу
відкривай духовні острови.*

Учитель. Так писав Василь Симоненко - великий син України, її геніальний поет. Його світлій пам'яті і ніжному та палкому слову присвячується наша зустріч. Ми з великою любов'ю та пошануванням перегорнемо сторінку життя Василя Симоненка, згадаємо його родичів, друзів, краян, які для поета були народом.

У ці дні йому виповнилося б 80, але доля розпорядилася інакше.

Життя його можна порівняти із спалахом блискавки. Таке воно було яскраве і коротке, бо прожив він всього 28 років. Між датами 8 січня 1935 року і 14 грудня 1963 року було життя - стрімке і насичене, багатогранне і щире, пряме і мужнє.

Творчість В. Симоненка увійшла в золоту скарбничку української літератури. Його ім'я добре відоме як в Україні, так і за її межами (в Нью-Йорку є видавництво "Смолоскип" імені Василя Симоненка).

Доторкнімося ж і ми серцем до слова і долі Василя Андрійовича Симоненка, пройдімося крутими стежками і прямими дорогами Василевої долі.

Ведучий 1. Василь Андрійович Симоненко народився 8 січня 1935 року на Полтавщині у невеличкому селі Біївці. Дитинство його припало на воєнні й повоєнні роки. Хлопець жив без батька, який, пішовши на війну і залишивши дружину і 6-річного сина вдома, повернувся вже до іншої сім'ї. Мати день і ніч працювала, заробляючи шматок хліба, а Василя доглядали дідусь і бабуся, яких він дуже любив. З дідом ранками ходив косити траву, довгими

вечорами слухав казки, яких той знав безліч. Та дід Федір не лише розповідав онукові фантастичні історії, які завжди мали щасливий кінець, а й знайомив Василя з трагічними сторінками минувшини та сучасності України, бо сам був грамотною людиною, багато читав, чим вплинув на формування світогляду ще малого Симоненка.

Інсценування 1.

(На ослоні сидить дідусь, біля нього поруч сідає онук Василь - уже підліток)

Учень - "Василь Симоненко".

Дідусю, дідусю, розкажіть мені казку, давню якусь.

Учень-"дідусь".

Еге, уже великий казками бавитись.

Послухай краще моє напучення.

Читає вірш "Ти знаєш, що ти - людина?"

Учень-"Василь Симоненко"

Читає вірш "В мене була лиш мати"

Ведучий 2. Та все ж таки Василеві дуже хотілося мати батька, він усе своє дитинство його виглядав. Як згадка про цю найзаповітнішу мрію з'явився вірш.

Інсценування 2.

Декламатор 1

Читає вірш "У Івася немає тата..."

Учень-"сусід" (у старій фуфайці, чоботях, у старій шапці говорить протяжно з підленькою посмішкою)

Ти пустуєш тут,

А тебе батько дома жде.

Івась (занімів на одну мить, стрепенувся і радий помчав додому. В глибині сцени порядкує мама. Хлопчик зупинився розгублено)

Учень-"Івась".

Дядько кажуть, приїхав тато,

Тільки ж чому його немає??

(Мати хоче пригорнути Івася, але він виривається)

Декламатор 1

*Мов уперше вступив у гидь,
З оченят, від плачу промокших,
рукавом витирає блакить.*

*А вночі шугнув через ґрядку,
Де сусідів паркан стирчає,
Вибив шибку одну з рогатки
І додому спати помчав...*

*Бо ж нема тим іншої кари,
Хто дотепи свої в іржі*

*Заганяє бездумно в рани,
У болючі рани чужі.*

Ведучий 3.

З турботою і пошаною ставився В. Симоненко до матері і говорив про це відверто. Лише завдяки неньці Василь здобув середню, а далі й вищу освіту, маючи підтримку матері, Симоненко працює на журналістській ниві (за призначенням потрапляє на посаду літературного працівника відділу культури обласної газети "Черкаська правда"). Мати вивела сина в люди, поставила на ноги, і тому письменник свято беріг почуття любові і ніжності до неньки.

Інсценування 3.

Учениця-"мати В. Симоненка". Чим більше я старію, тим більше Вася бачиться мені малим хлопчиком - у коротеньких штаничках на дві підтяжки, що я йому пошила до якогось празника. Іще змалку він був

охочим на всякі вигадки, завжди щось таке удавав собі та вигадував.

... А інколи я зі страху прокидаюся глухої ночі, бо мені сниться, що Вася тоне в Удаї. Це насправжнє було після сьомого класу, коли він, пов'язавши весло до спини, намагався перепливати на тамтешній берег Удаю, де його чекали хлопці з човном... А ще мені сниться наша старенька сільська хата, де тепер музей...

Учень-"Василь Симоненко" (наближається до матері, обіймає її; потім читає вірш "В хаті сонячний промінь косо...")

Учениця-"мати В. Симоненка". Спасибі тобі, соколику мій. Тільки ж бачу, ой як непросто прийдеться тобі на світі з такою душею.

Ведучий 1. Багато прикостей випало на долю Василя. У школу йому довелося ходити за 9 кілометрів (с. Тарандинці), зодягнений він був найгірше у класі, але не зважав на це: багато читав, учився краще за всіх у класі. Як згадує вчителька, Василь виділявся серед учнів не лише бідним одягом, а й гострим розумом. Вчителі не читали стільки книжок, скільки їх читав Симоненко. Почав писати ще зі шкільної парти. Свої перші поетичні спроби він вміщує у шкільній газеті.

Ведучий 2. Так непомітно, так блискавично промайнуло дитинство, і ось уже Василь студент Київського університету... А з серця просяться на папір, до людей щирі й привітні вірші. І увіковічуються в них до щему рідні люди - друзі, родичі, односельці.

У Симоненкових рідних Біївцях жила маленька, майже непомітна бабуса. Звали її Онисею. Жила сама-самотою. Трьох синів, як орлів, викохала вона - і всі троє полягли на фронті.

Їй присвячує поет щирі рядки.

Декламатор 2

Читає вірш "У баби Онисі було три сини..."

Ведучий 3. Київський університет був осередком активного громадського життя, він став важливим чинником формування В. Симоненка як особистості. Василь знайомиться із письменниками-однотумцями, очолює студентську літературну студію. Як згадує його товариш М. Сом, Симон (так його звали друзі) сам пише вірші, але друкувати їх почав лише на 3-4 курсах навчання, бо дуже обережно ставився до своїх витворів.

Ведучий 1. Стрункий, веселий, гострий на язик Симоненко вавив до себе своєю щирістю, прямоотою. Був призначений у 1957 році на посаду літературного працівника відділу культури. Хоча "новобранець" і сподобався багатьом газетярям, та все ж Василь відчув самотність, навіть вірша склав:

Я тут один, мов у чужому краї.

Ніхто мене, як друг, не привіта.

Постійна туга щире серце крас

І самота постійна огорта.

Василь проходить тут переддипломну практику, розпочинає активне вивчення героїчної і трагічної історії Черкаського краю, що вплинуло на формування національної самосвідомості письменника, його душа проймалася любов'ю до знедоленого українського народу, до неньки - України. На шпальтах періодики виходять публікації про історичне минуле Черкащини, екологію, роботу культурно-освітніх закладів, соціальний розвиток сіл. Перейшовши у 1960 р. до редакції новоствореної обласної газети "Молодь Черкащини" на посаду завідуючого відділом пропаганди, Симоненко стає більш впевненим і сміливішим у своїх думках: журналіст дає виклик владі критичними виступами з економічних, соціальних, духовних проблем. На підтвердження власних міркувань В. Симоненко готував достовірний та глибоко проаналізований матеріал, але, як зазначає сам автор, "Заїдає ота газетна текучка, яка легко робить людину автоматом". Симоненку був потрібний ковток чистого повітря...

Ведучий 2. Діяльність В. Симоненка як журналіста, зокрема у місті Черкаси, відіграла в його житті чи не найважливішу роль. "Якось, ідучи довгим коридором редакції, Василь раптом зупинився, вражений блискавицями синіх очей невеликої на зріст юнки. Вона гордо пройшла повз нього, несучи ще свіжі відтиски завтрашнього номера "Черкаської правди". Вийшовши з кабінету заступника редактора, дівчина попрямувала до редакційної бібліотеки. Блискавки тих синіх очей раптом порушили душевний спокій поета. Та синь бентежила, стояла перед карими у чорну крапинку очима майже до ранку".

Ведучий 3. Так відбулася перша зустріч письменника з його майбутньою дружиною Людмилою, до якої він проніс кохання через усю своє життя.

Учень-"Василь Симоненко"

Читає вірш "Вітер пісню співа стоголоса".

Ведучий 3. І ось уже сонячного дня 27 квітня 1957 р. усміхнено-врочистий В. Симоненко та схвильована майбутньою процедурою Людмила переступили поріг загсу.

Декламатор 3

Читає вірш "Ображайся на мене, як хочеш".

Ведучий 1. Перебуваючи далеко від сім'ї, що було спричинене військовою службою, навчанням в університеті Василя та лікуванням Люсі у санаторіях (важка хвороба дитинства), Василь написав безліч листів своїй любій дружині, у яких ніжно називає кохану: "Люльок", "Крихітна Манюся", "Мій маленький міністр", "Чарівна дружинонько" та ін.

Учень-"Василь Симоненко" (пише листа). "Моя маленька дівчинко!

Якби ти знала, як я чекав від тебе хоч якої-небудь вісточки. Чесне слово, ходив, як помішаний. Було обідно і боляче, що ти відносиш до всього з таким олімпійським спокоєм. Мовчиш, мов води у рот набрала. Через тебе ледве не завалив екзаменів...

Читає вірш "Люсі" ("Нехай слова ці скучні і бездарні...")

Ведучий 2. 22 лютого 1958 року народився Лесик, який був найбільшою любов'ю останніх років життя Симоненка. З його народженням з'являються у поета найлагідніші, жартівливі, мудрі казки. Дружина і син стали натхненням для поета, якби не любов, то не було б збірки "Тиша і грім", поеми "Кирпатий барометр" та багатьох оповідань і новел.

Учитель. Василю Симоненку випало жити в той час, коли над українською землею пролетів дух вільного слова, коли діти не до кінця винищених етноцидом та геноцидом батьків, усвідомлюючи себе українцями, почали виступати проти міфу про "загірну комуну" та "єдино існуючу російську націю", написаного радянською владою для пригніченої, затурканої маси, яка не мала права й подумати, яких прадідів вона нащадок.

Ведучий 3. На початку 60-х років у Києві виникає Клуб творчої молоді - "перше від кінця 1920-х років легальне громадське об'єднання, не зініційоване і не кероване партією, об'єднання, що ставило собі за мету духовне відродження України". До цього об'єднання входила велика кількість відомих діячів культури, таких як: І. Дзюба, М. Коцюбинська, І. Світличний, Є. Сверстюк, Л. Танюк, В. Стус, М. Вінграновський, І. Драч, В. Чорновіл та багато інших. І серед них яскравим променем засвітився В. Симоненко, голос якого став рупором духовного відродження України 60-х років.

Декламатор 1

Читає вірш "Де зараз ви, кати мого народу?"

Ведучий 1. Велика популярність В. Симоненка серед читачів не давала змоги вдаватися до відкритих каральних заходів щодо письменника, керівництво діяло, як завжди, підступно, жорстоко, знищуючи моральний і духовний світ людини. Кульмінацією

переслідувань, цькувань став літературний вечір, що відбувся в Черкаському педагогічному інституті у лютому 1963 р., де мала місце провокація проти В.Симоненка. Під час виступу поет отримав записку із залу: "Яку це "самостійну Україну" ви маєте на увазі, коли пишете:

*"Хай мовчать Америки й Росії...
Маю я святе синівське право
З матір'ю побуть на самоті"?*

Симоненко дав відповідь гідного сина рідної землі: "У мене Україна одна. Якщо автор запитання знає другу, хай скаже. Будемо вибирати".

Ведучий 2. Цим Симоненко виніс собі вирок: влада не прощала вільнодумство та правду. Для поета, як і для інших "шістдесятників", настав другий 1937 рік.

Свої сокровенні думки В.Симоненко може довірити лише щоденнику.

Учень-"Василь Симоненко" (пише в щоденнику).
Друзі мої принишкли, про них не чути й слова.
Друковані органи стали ще бездарнішими й зухвалішими. Журнал "Україна" знущається над віршами...

До цього можна ще додати, що в квітні були зняті мої вірші у журналі "Зміна", зарізані у журналі "Жовтень", потім надійшли з журналу "Дніпро", "Вітчизна".

Ай, ай, ай весело! Всі ми під пресом!

Так воно треба задля прогресу! 3 вересня 1963 року.

Ведучий 3. Та тоталітарний режим не зупинився: крім духовного, морального нищення, Симоненко зазнав і суто фізичного посягання на власне життя, що й, можливо, призвело до раптової смерті ще молодого поета.

Із спогадів друга. "Якось Василь проводив знайомого на вокзалі у Черкасах. Хотів купити у буфеті сигарет (курив безбожно). Але буфетниця відмовилась продавати, мовляв, обідня перерва, хоча до неї залишилося ще хвилин з 20. Ба більше - несподівано зчинила ґвалт. Як із води, з'явилися два міліціонери. Наказали пред'явити документи. Коли переконалися з посвідчення, хто перед ними, скрутили поетові руки, кинули у "воронок" і повезли у відділок аж на станцію ім. Т.Шевченка..."

Ведучий 1. ...У вересні 1963 р. Симоненка поклали до лікарні, де біля нього постійно чергувала люба дружина. Вечорами, коли не впускали вже відвідувачів, у четвертій палаті відбувалися своєрідні тихі концерти. Василь читав вірші, а Людмила на його прохання співала "А Василь сіно косить" та інші народні пісні.

Та життя поета згасало...

Ведучий 2. У листі до товариша Симоненко писав: "Здоров, Олексю! Знову пишу тобі лежачи - кепські в мене справи, брате. Коли б не Люсьен та мама, й ноги відкидав би. Більше місяця минуло після операції, а я й досі не встаю, і ніхто не скаже, коли я вже перейду оцю калюжу анемії? А жити, Льошо, хочеться страшно, бо ще мозок у мене світлий, і дещо Симон зробив би ще, аби тільки хоч трохи сил вернулося. Ну, нічого, будемо виглядати новин з хорошого краю..."

Учень-"Василь Симоненко" (пише в щоденнику).

Мабуть, почалося моє згасання. Фізично я майже безпорадний, хоч морально ще не зовсім виснажився. Думаючи про смерть, не почуваю ніякого страху. Можливо, це тому, що вона ще далеко? Дивна річ: я не хочу смерті, але й особливої жадібності до життя не маю. Десять років для мене - більше, ніж достатньо. 22 липня 1963 року.

Ведучий 3. Так думав у той день поет, на таке сподівався. Але доля розпорядилася інакше. Пошкодувала навіть тих десяти літ - менш як через 5 місяців, об 11 годині вечора 13 грудня 1963 року, на лікарняному ліжку в Черкасах навіки зупинилося Симоненкове серце.

Декламатор 2

*Читає вірш "Минуле не вернуть".
Учениця-"мати В. Симоненка" (запалює свічку)
Уже чверть віку, як немає сина,
Тепер про нього всі говорять,
І безліч друзів об'явилося.
А як йому було під небом синім
У ті глухі холодні роки?.. -
Нікому серце не відкрилося.
Й ніхто із вас, ніхто не відав,
Як тяжко жити довелося...
Як рвався син крізь розпачі і біди,
Йому так рано сивіло волосся!..
Нікому знати не довелося.
Тепер возносите в печалі
І хвалите його на всі лади.
Чому ж тоді ви всі мовчали,
Немов набрали в рот води?
Чому не віддали хоч по краплині
Ще за життя - цих слів, уваги?
Коли по смерті сина вкрили
Підозри, осуд і зневага...
Коли брехні розверзлась прірва -
Чому не встали мужність і відвага,
Любов і совість друзів вірних?..
Я не виную вас, не докоряю.
Мені лиш смуток душу ятрить.
За сина заступитись маю праву -
Святеє право матері.
Отож не треба слів, не треба.
Он грім у небі зависа .
Мій син... Василько мій про себе
Скаже сам.*

Ведучий 1. На 28 літі згасла Симоненкова зоря, та навіки залишилися з нами його любов і мука, його радість і гнів, його вогненна Поезія.

Учень-"Василь Симоненко"

Читає вірш "Україно! Ти для мене - диво!"

Учитель. Саме тому, що він жив, любив і ненавидів, страждав, творив і згорів за рідну землю, за людей, - Батьківщина повік не забуде його. Симоненко сьгодні - символ незнищенності українського духу, символ правди і сумління. Йому присвячують найурочистіші вірші, пісні, перед його пам'яттю схиляються мільйони.

Декламатор 3

Читає вірш М. Дашківського "Пам'яті Василя Симоненка" ("Минають дні, роки, десятиліття...")

Учитель. Ми перегорнули останню сторінку життя В. А. Симоненка. Його немає. Але він живе серед нас своїми творами, своєю безприкладною стійкістю, бо не померкла з літами поетична зоря. Горить високим, чистим світлом у небі українського письменства. По цій високості й чистоті, по алмазному блиску впізнаємо її серед інших. Його творчість живе, їй відкритий шлях до юнацьких сердець, до народу, до України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Дашківський М. Дерево пам'яті (Спогади про В. Симоненка) / М. Дашківський // Молодь Черкащини. - 1988. - 22 березня. - С. 6-7.
2. Драч І. Лист до калини. Поезії. / І. Драч. - К.: Веселка, 1994. - 280 с.
3. Пахаренко В. Як він ішов... Духовний профіль Василя Симоненка на тлі його доби / В. Пахаренко. - Черкаси: Брама-Україна, 2004. - 52 с.
4. Рачук М. Симоненкові уроки / М. Рачук // Сучасність. - 2003. - № 3. - С. 88-103.
5. Сверстюк І. Симоненко прилетів на білому коні / І. Сверстюк // Сучасність. - 1995. - № 1. - С. 149-15.
6. Симоненко В. Твори: У 2 т. - Т. 1: Поезії. Казки. Байки. 3 неопублікованого. Проза. Літературні статті. Сторінки щоденника. Листи / [Упоряд. Г. П. Білоус, О. К. Лишених]. - Черкаси: Брама-Україна, 2004. - № 24 - С. 7.
7. Стус В. Серед грому і тиші: Творчість В. Симоненка / В. Стус // Сучасність. - 1995. - № 1. - С. 138-148
8. Шевченко А. Вчора і сьгодні / А. Шевченко // Дивослово. - 1999. - № 12. - С. 42-47.

Н.І.Соколова,

вихователь Черкаського обласного дитячого багатопрофільного санаторію "Сосновий Бір"

З УКРАЇНОЮ В СЕРЦІ

РОЗРОБКА ВИХОВНОГО ЗАХОДУ ДЛЯ СЕРЕДНЬОГО І СТАРШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Підготовка:

1. Забезпечення учасників костюмами.
2. Підготовка грамот юним козачатам.
3. Заготовка реквізиту: свічки, металеві ланцюги, квіти.
4. Танець, пісні.
5. Запис відеоряду до сценарію.

Оформлення:

1. На сцені - плакат "З Україною в серці", декорований жовто-блакитним полотнищем, віночками, колоссям, маками.
2. Під сценою - плакат "Ми, браття, козацького роду", портрет козака.
3. Зліва від сцени - "Куточок пам'яті Небесної Сотні", вкритий жовто-блакитним полотнищем.

Мета:

1. Долучити дітей до джерел національної історії, культури.
2. Сприяти осмисленню себе, своєї особистості як частини українського народу.
3. Пробуджувати національну свідомість.
4. Загартувувати дітей морально.
5. Формувати життєві компетенції "Патріот", "Громадянин", "Гуманіст", "Духовно розвинена, освічена особистість"

Прелюдія

Музичний супровід

Яке життя крихке...Збагнуть не можна:

ми, люди, серед тисячі світів...

Але йому душа важлива кожна,

якщо, щоб всі ми жили, захотів.

Щоб ми збагнули, хто ми і куди ми,

щоб через кров, борню і через злам

прийшли ми всі, покаючись, до Нього.

І Він усе пробачив нам.

І блок.

Світло вимикається. Демонструється відеоряд "Всесвіт-Галактика-Сонячна система-Земля-Європа-Україна" у супроводі словесного ряду.

Голос. Всесвіт. Неосяжний. Незбагнений. Незвідані Галактики у крижаному мороці і тиші. Сонячна система. Планети - герої фантастичних творів. Неймовірне досягнення людства - космічний корабель, в ілюмінаторах якого видно її - пульсуючу життям зелену теплу кулю. Земля. Материк в обрамленні величних океанів. Європа. І в самому її серці - наша Батьківщина.

Світло вмикається. На сцену виходять ведучі і читець.

- 1 **читець.** *Україно! Ти для мене - диво!
І нехай пливе за роком рік,
Буду, мамо горда і вродлива,
З тебе дивуватися повік!*

Ведуча. Рідна Вкраїно, прекрасна країно, скільки чудес ти нам даруєш!

Ведучий. Про славні 7 чудес світу відомо, мабуть, кожному.

Ведуча. Але й Україна має багату і славу історію. Визначні місця України захоплюють і розбурхують уяву.

На екрані демонструється відеоряд із зображеннями семи чудес України, ведучі коментують.

Ведучий. Дендрологічний парк "Софіївка" - одне з найгарніших місць нашої країни, розташоване в місті Умані Черкаської області, на берегах річки Кам'янки. Польський граф Потоцький подарував цей парк як символ вічного кохання Софії Вітт, гречанці.

Ведуча. Софійський собор будувався князем Володимиром упродовж 10 років. Це одна із небагатьох споруд, що збереглися з часів Київської Русі, найстаріша споруда Києва.

Ведучий. Найбільший острів на Дніпрі - Хортиця - розташований у межах міста Запоріжжя. Колись давно острів був серцем козащини.

Ведуча. Хотинська фортеця - одна з найкраще збережених фортець Європи 16 ст. Вона розташована в місті Хотин Чернівецької області і стоїть на березі річки Дністер. Саме тут, під цими стінами, була зупинена армія турецького султана.

Ведучий. Києво-Печерська Свято-Успенська лавра знаходиться на високих пагорбах правого берега Дніпра у місті Києві. З давніх давен на цих землях у печерах селилися монахи, які згодом побудували церкви і монастирі.

Ведуча. Кам'янець - Подільський - одне з найдавніших міст - фортець України. Розташований він у Хмельницькій області. Кажуть, пробачивши 1621 року укріплення Кам'янця, турецький султан хан Осман спитав: "Хто збудував таке могутнє місто?" - "Сам Бог", - була відповідь. "То нехай Бог і здобуває його!" - промовив хан і повернув своє військо від стін Кам'янця.

Виходить ведучий.

Ведучий. Друзі! Ви приємно вразили своїми знаннями.

Ведучий. Так, ми можемо і маємо пишатися своєю країною.

Ведуча. Україна...Скажеш одне слово і в уяві вимальовуються її чудові мальовничі краєвиди.

Виходять читці.

1-й **читець.** Довгокоса струнка верба і прозора - блакитна вода, і червона, огниста калина - це моя, це моя Україна.

2-й **читець.** Навесні щебетання пташок, дивне сяйво далеких зірок і квітуча, зелена долина - це моя, це моя Україна.

3-й читець. Люди добрі, сердечні і щирі, діти - квіточки, такі милі! На горбку тиха, сонна хатина - це моя, це моя Україна!

4-й читець. Цей садок біля рідної хати, моя любляча лагідна мати, ніжна пісня ота солов'їна - це моя, це моя Україна!

Пісня. Танок.

II блок.

Ведучий. Історія країни - наче людська доля. І, як у житті будь-якої людини, є в ній часи щастя і часи смутку. Не минула ця чаша і нашу державу. Згадаймо ж історію нашої багатостраждальної Вітчизни, корені якої губляться у сивій давнині.

[Вимикається світло. На екрані - відеоряд, який супроводжується словесним рядом у запису.]

1. У 12-13 століттях Київська Русь заволоділа величезними територіями і стала найбільшою державою середньовічної Європи.

2. Але українські князі не могли дійти згоди, виробити чітку систему державного управління. Міжусобиці розділяли, розривали українські землі і кралялося серце Матері - землі.

3. Поступово відокремилися й почали воювати між собою найсильніші. Виникли й піднялися Галицько-Волинське, Володимиро-Суздальське князівство. І набагато пізніше виникло князівство Московське.

4. Українські князі йшли на Північний Схід, колонізували дикі землі і саме таким чином породили найлютішого ворога України - Русі.

5. Русичі (так звали прадавніх українців) змішувалися з місцевими племенами, поступово втрачали єдність з Батьківщиною, ставали їй чужими і духовно, і фізично. Культура і дух українства розчинилися в глибинах Азії.

6. Після монголо-татарської навали, під час Золотої Орди, на північно-східних землях сформувалася чисто азійська держава, перейнята впертою ненавистю до Європи, до Київської Русі. Це була Московщина, пізніше - Російська імперія.

7. Майже 80 років Київ послідовно руйнували. Найчорніша сторінка української історії, монголо-татарська навала, визначила подальшу долю українців: рабство і покора. Тема молодій українській державі була вирубана під корінь.

8. Вперше на українській землі з'явилася категорія людей, які зреклися національних традицій заради "тихого життя". Вони запоганили нашу історію плазунством і лакейством - під литовцями, поляками, татарами, московітами.

9. "Малоросами" українців стали називати за часів цариці Катерини II. Вони втратили дух лицарства, почуття національної гідності, почали соромитися своєї мови! З століття жаху і неволі!

10. Силою, яка змогла протидіяти духовному рабству, стало козацтво.

III блок.

Вмикається світло. На сцену виходить ведуча вікторини "Кмітливі козачата" у віночку. Під сцену виходять діти, які співають українську народну пісню "Ой, на горі..." Демонструється відеокліп.

По залу проходять і піднімаються на сцену хлопці 9-11 класів вдягнені, як козаки - 5 осіб.

Ой на горі та женці жнуть,

Ой на горі та женці жнуть,

А попід горою,

Яром-долиною

Козаки йдуть.

Гей, долиною,

Гей, широкою,

Козаки йдуть.

Попереду Дорошенко

Попереду Дорошенко

Веде своє військо,

Військо запорізьке,

Хорошенько.

Гей, долиною,

Гей, широкою,

Хорошенько.

Ведуча. У літописі українських земель є славний період козаччини, який тривав майже 300 років (з 1550 по 1828р). Козацтво стало організованою військовою силою, яка боронила наші землі від нападів турків і татар, а також від польських та литовських колонізаторів. Козаки були сміливими, дисциплінованими, витривалими, гордими і вільними людьми. А що знаємо ми, нащадки славних козаків про козацтво?

Наперед виходить хлопець вдягнений, як отаман.

Кошовий. Одержавши на раді згоду, дітей козацького народу на наше коло викликаю, їх перевірити жадаю!

Під сценою сідають діти до 5 класу, які прибігли з залу, по двоє від кожного корпусу - 10 осіб.

Кошовий. *Поведу таку я річ:*

що ви знаєте про Січ

і про нашу Україну,

славную таку країну?

1-й козак. Та не бійтеся казати!

2-й козак. Будемо допомагати вірну відповідь знайти,

3-й козак. Іспит з честю вам пройти!

Кошовий. (до ведучої) А питання задавати вас уклінно попрошу. (Кланяється)

Ведуча ставить питання. Якщо діти не знають вірної відповіді, козаки допомагають.

Ведуча. Якщо на екрані з'являється слайд, це - свідчення вірної відповіді. Тож почнемо.

1. Що означає саме слово "козак"?

(Із тюркськ. Людина- мандрівник, самотній).

2. Що було духовним, культурно-політичним центром козацтва? (Запорізька Січ. Острів Хортиця)

3. Чому Січ ще називали "Низом", а козаків "низовими козаками"?

(Січ знаходилася у нижній частині Дніпра).

4. Що означають наступні звання:

- кошовий - керівник кошу, табору, невеликого загону;

- осавула - старший козак, який доглядає за порядком у коші;

- хорунжий - охоронець прапора;

- гетьман - керівник всього війська запорізького.

5. Що було обов'язковим при побудові коша? (Дерев'яна п'ятикупольна церква).

6. Що підтримувало бойовий дух козаків й усіх українців у ті важкі часи?(Віра у Бога).

Ведуча. Давайте оплесками подякуємо нашим козачатам за гарні відповіді.

А тепер запитасмо у наших козаків:

1. Які риси виховувала Січ у козаків?(Свободолюбність, людську гідність, лицарську честь, патріотизм).

2. Що найбільше цінували козаки?(військову майстерність, братство, згуртованість, взаємодопомогу, взаємовиручку).

Під супровід наступних слів ведучої хлопцями - козаками на сцені розігрується пантомімічна сценка "Незламна Україна".

Ведуча. Важко було українцям за доби козацтва. Їхню віру хотіли підпорядкувати римокатолицька церква Польщі, православна церква Москви, грецькі, вірменські релігійні общини.

Українці за доби козацтва жили розділеними між Польщею, Литвою, Австрією, Молдовою, Угорщиною, Московією. Всі вони тиснули на Україну, намагаючись поглинути її віру, культуру, мову, традиції.

В чому героїзм українців, які жили у ті важкі часи? Вони зберегли державу, єдність мови, культури, традиції.

Чим зумовлений цей феномен? Що допомагало українцям зберігати українські якості? Тільки відданість християнській вірі.

Пантоміма.

Зміст пантоміми: Хлопці - козаки в центрі сцени щільно оточують отамана. Шестеро хлопців в чорному по черзі підкрадаються до них і з'єднуються з ними за руки металевими ланцюгами. Руки козаків підняті вгору, руки "чорних" - донизу. Ланцюги натягнуті. В кінці козаки звільняються від ланцюгів, знову щільно оточують отамана, кидають ланцюги, разом стають на коліна, опустивши голови. Отаман в центрі підіймає вгору запалену свічку.

Козаки виходять наперед. Декламується вірш "За Україну". Троє дітей виходять на сцену з плакатами, стають позад козаків і по черзі під час виконання вірша піднімають плакати.

1-й козак. З веління Христа і з пращурів волі
Ми - українці і дякуємо долі, що ми - українці,
що ми - козаки!

2-й козак. Щасливі і вільні тепер на віки!
Піднімається перший плакат "Моя"

3-й козак.

Нас любить Христос і назавжди зберіг
Український гордий, могутній наш рід.

4-й козак.

Він дав головне нам - любов до країни
І нам наказав жити для України.

Піднімається другий плакат "Люба".

Отаман. Ми-діти своєї землі, не чужинці,
І з гордістю кажемо: Ми-Українці!

Всі разом. Слава Україні! Героям слава!

На цьому стоїть наша Вічна Держава!

Піднімається третій плакат "Україна".

Діти з плакатами виходять.

Ведуча. (Звертаючись спочатку до козачат, потім - до залу.) Кожен із вас може продовжити славні традиції козацтва. Зараз відбудеться символічна посвята вас у козачата, підходьте ближче до сцени. Учасники нашого свята у залі, які бажають долучитися до посвяти, мають лише піднятися на своїх місцях.

Клянємось, Україну ми будемо любити! Задля її процвітання ми будемо жити!

Козаки піднімають вгору руки з пальцями, стиснутими у кулак.

Діти. Клянємось!

Кошовий дає козакам грамоти, які вони несуть в зал до дітей, що піднялися. Сам кошовий вручає грамоти під сценою.

Кошовий. Кожен козак повинен знати і виконувати заповіді козаків. А ну-мо, читаймо по черзі і слухаймо уважно.

Діти по черзі читають.

Перша заповідь. Честь і добре ім'я для козака дорожчі за життя.

Друга заповідь. По тобі судять про весь народ твій.

Третя заповідь. Козаки всі рівні у правах. Пам'ятай: "Немає ні князя, ні раба, але всі ми - раби Божії".

Четверта заповідь. Будь працьовитий, не ледарюй.

П'ята заповідь. Служи вірно своєму народу, а не керманічам.

Шоста заповідь. Дотримуйся слова. Слово козака багато важить.

Сьома заповідь. Поважай старших, шануй старість.

Восьма заповідь. Тримайся віри предків, традицій свого народу.

Дев'ята заповідь. Загинь, а товариша виручай.

Десята заповідь. Бережи свою сім'ю. Служи їй прикладом.

Кошовий. Виконувати заповіді козаків...

Діти. Клянємось, клянємось, клянємось!

Козаки покидають сцену.

IV блок.

Ведучий. Наша країна зазнала багато поневірянь, її частини входили до складу різних держав. Але настала година прозріння. На початку 90-х років українці нарешті знову стали незалежними після розпаду Радянського Союзу.

Гордо замайорів прапор України над нашою державою, закликаючи продовжити традиції козацької слави.

Діти декламують вірш "Під рідним прапором".

Перший учень.

*Стань під прапор синьо-жовтий -
стяг відважних прабатьків,
стань під прапором Вітчизни
серед гордих юнаків.*

Другий учень.

*І засяє над тобою найдорожче із клейнод,
шануватимеш з любов'ю рідну армію і флот,
Третій учень.*

*Будь же гордим за чесноти героїчних прабатьків!
Стань під прапор синьо-жовтий запорізьких козаків.*

Ведучий. Прапор, герб - символи нашої України, але не менш популярним є на часі

український віночок, який нині можна побачити на українках, які гордяться своїм народом, на іноземках; китиці вогняної калини і жовті яскраві соняхи на українських вишиванках.

Ведуча. Україна розвивалася, працелюбний народ творив нові дива на ланах та у цехах заводів. І не було коли думати: чи справді ми вільні? Але багато хто не відчував себе насправді щасливим, потрібним, важливим для країни. Процвітали корупція та несправедливість, умови життя людей погіршувалися, багато хто поїхав в далекі світи шукати роботи і щастя. А тим, хто лишився, нарешті урвався терпець. Восени 2013 року найкращі сини та дочки Вітчизни виступили проти злочинної влади, вийшли на Майдан, вимагаючи справедливості, кращої долі.

Влада намагалася з жорстокою люттю змусити Майдан розійтись. А там же стояли юні дівчата та хлопці, які мирно демонстрували своє бажання жити у європейській країні, мати кращу долю!

Виходять дівчина і хлопець.

Дівчина.

*Кажуть, ще не стала дорослою,
кажуть, чогось не розумію.*

*А я не хочу стояти осторонь,
не хочу бачити, як топчуть мрію!*

*Я не хочу такого місива,
щоб у храмах ховались люди.*

*Тут не досить вже неба чистого
і не досить дощу вже буде.*

*Може, я не була дорослою,
може, я не збагну ще суті.*

*Та я не хочу стояти осторонь,
Хочу - жити! І хочу - бути!*

Хлопець.

Небо - наче в білому савані.

Чорна тиша. Шоломи. Щити.

*Більш ніхто не мучивсь на Майдані
так, як в ніч страждали ту вони.*

Дівчина.

*Чорно...як мурахи. Не дай Бог
приснитьсяся.*

*То уже не птахи "беркути", дивіться!
Хай штурмує військо, хай вже повно болю,
вешті-решт це - свинство: зупиняти волю!*

*Нам не треба влади із брехні й чужинців.
Вперше - всі за правду. Так, як українці.*

Хлопець.

*І полум'я було, і перемети,
і хруст кісток, Меланки та гопак...*

*У Водохреща били з водометів:
країно, збожеволіла, чи як?*

Дівчина.

*І в час, коли тремкий церковний ладан
повинен був торкнутися всіх добром, -*

*ламали молодь. Били барикади,
жінок, дітей, - все вкупі, всіх разом!*

*Повільно наростали перемети, -
це ж Водохреща час снігам іти...*

*І весь народ хрестили з водометів,
і кров'ю розпливалися ті хрести...*

[Хлопець обіймає дівчину. Вони повільно йдуть.]

Синхронно зі словами ведучої два хлопця під сценою знімають жовто-блакитне полотнище. Під ним - фотографії загиблих на Майдані. Виконується вірш "Небесна сотня".

Ведуча. Понад сто найвідданіших синів України, найпалкіших героїв Майдану загинули. Їх називають Небесною Сотнею.

Читець.

А що про них ще можна написати?

Були всі різні. І усі - живі.

У когось залишилась хвора мати,

у когось - жінка й диточки малі.

У когось з них не витримало серце.

У когось - куля. В більшості, мабуть.

І відчинилися небесні дверці

для тих, хто поряд з правдою ідуть.

Вмирати було страшно. Й неприродно.

Життя ж іще! Живи собі й живи!

Такі вони. Прості. Небесна Сотня.

Сміливі білосніжні голуби.

Вимикається світло. На сцені і по залу до "Куточка пам'яті" - хода з свічками у супроводі пісні "Пливе кача". Після закінчення пісні свічки гасять, декілька секунд темряви, - вмикається світло.

У блок.

Ведуча. Народ дорогою ціною заплатив на Майдані за перемогу. Але на українців чекала нова біда: на Сході заворушився наш брат і ворог водночас. Ніколи навіть у страшному сні не могло привидітися, що війна прийде на нашу землю, що синів України будуть шматувати російські снаряди.

Ведучий. Із сутінок кривавого минулого виринула хижка постать загарбника, який знову посягає на нашу незалежність, хоче знищити нашу мову, нашу духовність, нашу культуру.

Виходять читці.

1-й читець.

*Кров патріотів була вже пролита,
та це не змінило нічого, на жаль...*

*Вкраїна моя вогнем оповита,
топче землю вкраїнську москаль.*

Дівчина в чорному платку. Димом запахло на Сході. Серце болить від горя.

Свічка тихенько горить, а хлопець стоїть на Сході. Ховаємо кращих із кращих - патріотів своєї землі. Так цвіли у них в серці надії...А тепер усе зникло в пітьмі. Вони ж молоді ще хлопці! Їм сонцю радіти й весні!А вони гинуть на Сході за майбутнє своєї землі...

2-й читець. (Виходить)

Росія нам зовсім не мати!

Народ російський нам не брат,

бо звідти лунають гармати,

бо звідти летить снаряд.

Під звуки вибухів забирає дівчину, свічку, вибігають. Сценка "Недитяче життя". Виходять діти - забруднені, у порваному одязі. Вони спілкуються один з одним. Згодом до них приєднується ще одна дівчинка.

1-а дитина.

Невеселе літо в Криму. І Луганськ. І Донецьк в диму. Невеселий і в мене настрій: перше вересня - в гільзі айстри.

2-а дитина. Сьогодні й мені, як ніколи, щось невесело йти до школи:

На землі нашій вража сила...Чим, скажіть, ми таке заслужили?

3-я дитина. Воює десь татків брат. Маріуполь...В руках автомат.

Захищає він сонячне місто, чиюсь школу, чиясь дитинство...

4-а дитина. Я не хочу жити в війні, щоби спати було страшно мені.

Терористи розбили хату, кругом горя і сліз багато.

1-а дитина. Я не хочу війни, бо я хочу навчатися в школі!

2-а дитина. Я не хочу війни, бо я хочу співати пісні!

3-я дитина. Я не хочу війни, бо я хочу гуляти надворі!

4-а дитина. Я не хочу війни, бо я хочу радіти весні!

Дівчинка. Виходить з-за куліс.

Я не хочу, щоб діти зростали в підвалі, і не хочу не спати ночами, затуляючи вуха руками і чекаючи тиші в п'ятьмі.

Я не хочу, щоб мама страждала, і щоб батько сивів на очах, я не хочу, щоб брата не стало і бабуся жила при свічках.

Виходить наперед.

Зупиніться, дорослі, благаю! Я не хочу війни, я - за мир!

Все, що можна, зробіть, вас прохаю!

Нам не треба війни. Ми - за мир!

Діти виходять.

На випадок неможливості вивчення дітьми текстів віршів - другий варіант сценки:

Ведуча. Давайте послухаємо віршовані сповіді дітей-біженців зі Сходу.

Діти зачитують вірші.

VI блок.

На сцені ведучі.

Ведуча.

Ой, Росіє, сестро рідна, що ти робиш, аріх сказати!

Губиш сестру рідну й не боїшся пропадати!

Бог розкриє тобі очі, будеш плакати і ридати, та вже пізно, сестро, буде...

Батьки й брати вже лежать.

Душу свою ти загубиш, честь і слава пропаде.

Україно! Переможемо! Бо на світі Бог ще є!

Ведучий. Двоглавий орел! Ти - одвічний хижак!

Несеш всюди напасть, несеш всюди згубу!

Та я не боюсь твого дзьоба-ножа,

його я стешу своїм гострим тризубом!

Хлопець. [Під музичний супровід читає реп.]

"Група крові на рукаві" - говорить пісня.

Свій порядковий номер тримай при собі,

поки не пізно!

Чи "шестірки" чи "дев'ятки" ти сам обираєш,

а що далі тебе чекає, ти і не знаєш.

А на лобі таєро у тебе "Продам я душу",

і серця вогонь братерський злоба тушить.

Пляма крові на рукаві нехай не сохне,

коли не чуєш: земля моя від тебе стогне!

Не погань душу, опусти свою зброю додолу,

залиш Україну! Вертай до свого дому!

Україна єдина і не можна її розлучити.

Південь і Північ, Схід і Захід -

треба в мирі і злагоді жити!

Ведучий. Путін - не перший невіглас, який вдерся на нашу землю. У нас в крові вікова пам'ять про боротьбу і перемогу.

Ведуча. Він кидає проти нас військову еліту: муштрований, навчений, озброєний до зубів спецназ. А проти них в донецькому аеропорту - прості українці: хлібороби, фермери, менеджери, вчителі, водії, студенти, слюсарі, художники. Багато хто з них взагалі не має військового досвіду. А вони стоять. І ворог називає їх кіборгами. І не може втямити, у чому секрет незламності українців.

Ведучий. Той, хто чужо за гроші проливає кров, - зрікається душі. І той вже не людина.

А той, кого в борні веде любов, -

ім'я здобуде вірного Вітчизни сина.

Вихователь. Вшануймо ж пам'ять загиблих на Майдані та Сході хвилиною мовчання

VII блок.

Звучить Гімн України. На сцені розгортається жовто-блакитне полотнище.

Ведучий. Моя Вітчизно! Будь сама собою!

Все перебудеш, крізь усе пройдеши!

Ведуча. Крізь постріли, і підкупи, й отруту, - все перебудеш. Знову хрест здіймеш

і будеш. Бо ти має вічно бути! Велична, Незалежна і - Єдина, святая наша мати - Україна!

Ведучий. А зараз наші козачата візьмуть участь у флешмобі та відтворять карту нашої Вітчизни, що ще раз засвідчить - Україна - єдина!

Учасники флешмобу, з жовтими та блакитними стрічками на руках створюють з підготовлених деталей карту України.

Створивши карту, діти вигукують: "Україна-єдина!"

Зал приєднується і разом повторює: "Україна-єдина!" ще два рази.

Ведучий. Слава Україні!

Діти. Героям слава!

Ведучий. Понад усе -

Діти (скандують) У-кра-ї-на! У-кра-ї-на! У-кра-ї-на!

Звучить приспів пісні "Моя Україна".

Вихователь. Шануймося! І все буде добре!

Під звуки пісні С.Вакарчука "Все буде добре" вечір закінчується.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Борисенко В. Й. Курс української історії: з найдавніших часів до ХХ століття: навчальний посібник. /В.Й.Борисенко. - К., 1996. -465с.

2. Коцур А. Українська державність: історія та сучасність. /А.Коцур. - Чернівці, 2000. -123с.

3. Україна. Повна енциклопедія [Скляренко В.М. Іовлева Т.В., Мірошнікова В.В., Башкова М.О.] - Х.: Фоліо, 2007. - 564с.

4. Спиридонова Ж. С. Сім чудес України / Ж.С.Спиридонова // Вивчаємо українську мову та літературу. - 2011.-№2(258) - С.5

5. Яхневич О. Борцям за волю України / О.Яхневич //Літературна Україна.-1993.-4 березня.

6. Чугунко М.В. Моя Україна. Ілюстрована енциклопедія для дітей. /М.В.Чугунко. - Х.: Веста; Ранок, 2006. - 123с.

7. Що? Як? Чому? Світ моєї України: Популярна дитяча енциклопедія. - Х.: Сінтекс, 2003. - 323с.

Н.В.Романенко,

учитель української мови та літератури Моринського НВК "Дошкільний навчальний заклад - загальноосвітня школа I-III ступенів" ім. Т. Шевченка Звенигородської районної ради

ТИ СЕБЕ УКРАЇНКОЮ ЗВАЛА

ЛІТЕРАТУРНО-МУЗИЧНА КОМПОЗИЦІЯ ДЛЯ УЧНІВ 5-11 КЛАСІВ

Мета: ознайомити з життєвим і творчим шляхом Лесі Українки; розвинути навички виразного читання, сценічного мистецтва; виховати любов до художнього слова.

Обладнання:

1. Портрет Лесі Українки, прикрашений вишитим рушником.

2. Плакати: *"Ні! Я жива! Я буду вічно жити! Я в серці маю те, що не вмирає!"*

Леся Українка

*"Як я умру, на світі запалає
Покинтий вогонь моїх пісень.
І стримуваний племін засіяє,
Вночі запалений, горітиме удень"*

Леся Українка

3. Виставка творів Лесі Українки, ілюстрації до її творів.

4. Стіл, застелений білою скатертиною, стільці.

5. Вазони, квіти на краю сцени.

6. Мультимедійна презентація.

ХІД ЗАХОДУ

Учитель. Дорогі діти! Ми, українці, маємо у своєму культурному спадку великі духовні багатства. Леся Українка та її творчість є надбанням мистецького простору України та Європи. У Лесиному слові яскраво палахкотить негасимий вогонь подвижницького Прометеевого духу. Сьогодні, у день народження цієї відомої на весь світ письменниці, Лесі Українки, ми зібралися, щоб ще раз освідчитись Лесі в любові, згадати її племінке життя, причаститись її життєдайним словом, подивитись їй в очі. 25 лютого минає 144 роки з дня її народження. 144 роки... але вона завжди молода, бо не старіють ніколи серця, що віддані народові, Україні, трудящим людям віддала вона всю свою душу.

Кажуть: ти й не вмирала ніколи,

Кажуть: ти, наче пісня, живеш,

Ніби юність ясна, смаглочала

По країні в майбутнє ідеш.

Слайд 1.

Ведучий 1. "Понад сто років тому народилась вона в сім'ї Косачів, щоб стати для світу Лесею Українкою", - писав Олесь Гончар.

Ведучий 2. "Від часу Шевченкового "Поховайте та вставляйте, кайдани порвіте, Україна не чула такого сильного, гарячого та поетичного слова, як з уст цієї слабосилої, хворої дівчини. У неї є свій пафос, своє власне слово... Її поетичне слово допіло і сиплеться, мов золота пшениця" (Іван Франко).

Ведучий 1. "Кожним словом, кожним променем думки, кожним болем своїм живе в

душі нашого народу людина, що ім'я їй - Леся Українка. З не такої вже й далекої минувшини, проте вже мовби крізь серпанок легендарності, проступає до нас образ поетеси, образ ніжний і чистий. Майже ніколи - веселий, частіше - в задумі чи смутку." (Олесь Гончар).

Ведучий 2. "Інтереси Лесі Українки були дуже широкі: поезія, драматургія, проза, літературна критика, публіцистика, історія, етнографія й фольклор, музикознавство. В усіх цих різноманітних ділянках духовного життя українського народу вона стояла на рівні передових ідей свого часу. (Олександр Білецький).

Ведучий 1. Божа іскра запала в душу маленької дівчинки, яку матуся Олена Пчілка назвала ніжним і ласкавим ім'ям Леся Українка.

Ведучий 2. Леся Українка (Лариса Петрівна Косач, в одруженні Квітка) народилася 25 лютого 1871 року в Новограді-Волинському, зростала в інтелігентній родині, яка мала давні волелюбні традиції. Лесин дід по матері - Яків Драгоманов - був декабристом, а дядько - Михайло Драгоманов - відомим публіцистом, істориком, громадським діячем.

Слайд 2.

Ведучий 1. Батько, Петро Антонович Косач, людина глибоко порядна, освічена, певна у переконаннях, добра і справедлива до людей. Юнаком брав участь у студентському русі, за що й був виключений з петербурзького університету.

Слайд 3

Ведучий 2. Мати Лесі, Ольга Петрівна Косач, була не тільки чуйною і дбайливою матір'ю шести дітей (чотирьох донечок і двох синів), але й сильною вольовою особистістю. Невтомною громадсько-культурною діячкою, талановитою українською письменницею, що друкувалась під псевдонімом Олена Пчілка.

Слайд 4

Ведучий 1. В такій інтелігентній родині в пошані були книга, музика, малярство, народне прикладне мистецтво і особливо - пісня. Родина Косачів приятелювала з Миколою Лисенком, Михайлом Старицьким, Павлом Житецьким. Таке оточення вплинуло на формування цільної, допитливої, вольової натури Лесі, сприяло духовному збагаченню, становленню світогляду.

Ведучий 2. Росла Леся тихою, спокійною дівчинкою, не по літах серйозною і задумливою. З дитинства кохалася в народних піснях, казках, переказах. У чотири роки вона прочитала самостійно свою першу книжку, з п'яти грала на фортепіано і пробувала писати власну музику, на початку шостого навчилася писати, щоб листуватися з родичами, насамперед з бабусею в Гадячі, де було родинне гніздо всіх

Драгоманових. А в шість навчилася шити і вишивати, у вісім вона сама вимережила батькові сорочку.

Ведучий 1. Перші спроби віршувати були в Лесі не забаганкою, примхою, а емоційною відповіддю на те, що її схвилювало.

Так, перший вірш "Надія" написаний у 1880 році, коли Лесі було 9 років, під враженням трагічної події, яка сталася в сім'ї Косачів - Лесину тітку, з боку батька, Олену Антонівну Косач було заарештовано у Петербурзі і за "крайню політичну неблагонадійність" засуджено до п'яти років заслання в Сибір.

(На фоні музики Вівальді "Пори року", зокрема "Осінь")

Учениця. (Читає вірш "Надія")

Слайд 5.

Ведучий 2. З 1882 року Косачі оселяються у селі Колодяжному, яке стало для них постійною домівкою. А Волинь стала для Лесі найріднішим, найзаповітнішим куточком і першою поетичною школою, бо наповнила дитячу душу казками, переказами і, головне, піснями. Любов до Волинського Поділля Леся пронесла через усе життя, а образ рідної землі, її чарівної природи стає для поетеси найвизначнішим.

(На фоні ніжної класичної мелодії)

Учениця. (Читає вірш "Красо України, Подолля!")

Ведучий 1. У родині всі любили звичай і традиції свого народу, Леся особливо захоплювалась Водохрещем. Під час цього свята у 1881 році Леся тяжко застудилася на річці Стир. З того часу почалася її "тридцятилітня війна" з тяжкою і невилковною на той час хворобою - туберкульозом.

Довелось перетерпіти операцію лівої руки. Через хворобу не вчилася в жодній школі. Але вона так наполегливо здобувала знання самостійно, що стала однією з найдосвідченіших жінок у Європі.

Після операції Леся вже не могла грати на фортепіано. З болем і жалем вона мусила сказати: "Прощавай, музико!"

(На фоні "Місячної сонати" Бетховена учениця читає вірш)

Учениця. (Читає вірш "До мого фортепіано").

Ведучий 2. Леся Українка дуже багато читає. Згодом до її рук потрапляє "Кобзар" Тараса Шевченка, виданий у Празі. Тарас Шевченко був чи не найбільшим її учителем.

Мужньою Була Леся протягом усієї своєї діяльності. Цієї мужності вчилася вона у Тараса Шевченка.

(Учень читає вірш "На роковини Тараса Шевченка")

Ведучий 1. До вашої уваги уривок з повісті М. Олійника "Дочка Прометея". Починається літературний вечір, на який прийшли М. Старицький і молодь - друзі та однодумці молодих Косачів.

(Біля столу сидять кілька дівчат і хлопців. Починається літературний вечір.)

Михайло. Сьогодні у нас вечір читань. Кому надамо перше слово?

М. Старицький. Гадаю, дівчатам.

Шура Судовщикова. Почнемо з поезії. Виступай, Лесю!

Леся Українка. Дякую. (Встає, підходить ближче)

Читає вірш "На шлях я вийшла ранньою росою")

Ведучий 2. І тут нема ні пози, ні хвастоців, усе правда. А що це не випадковий настрій, що він перейшов у переконання, свідчить цикл поезій, під назвою "Сім струн".

З кожної струни нотного строю від До до Сі видобула Леся окремого вірша, де панує цілковита певність перемоги.

(Виходять сім струн - дівчата і хлопець)

(Звучать ноти: до-ре-мі-фа-соль-ля-сі)

До (дівч.)

*До тебе, Україно, наша бездоляная мати,
Струна моя перша озветься.*

*І буде струна урочисто і тихо лунати,
І пісня від серця поллеться.*

Ре (дівч.)

*Реве-гуде негодонька,
Негодоньки не боюся,
Хоч на мене пригодонька,
Та я не журюся.*

Мі (Співають "Колискову")

Фа (дівч.)

*Фантазіє! Ти - сило чарівна,
Що збудувала світ у порожньому просторі,
Фантазіє! Порадь, як жити нещасливим!*

Соl (хлоп.)

*Вільні співи, гучні, голосні,
В ріднім краю я чути бажаю, -
Чую скрізь голосіння сумні!
Ох, невже в тобі, рідний мій краю,
Тільки й чуються вільні пісні -
У сні?*

Ла (дівч.)

Лагідні весняні ночі зористі!

Куди ви од нас полинули?

Пісні соловейкові дзвінко сріблясті!

Невже ви замовкли, минули?

Леся Українка.

Сім струн я торкаю струна по струні,

Нехай мої струни лунають,

Нехай мої співи літають

По рідній коханій моїй стороні.

Ведучий 2. Здійснилося геніальне пророкування Лесі Українки:

Як я умру, не світі запалає

Покинутий вогонь моїх пісень,

І стримуваний промінь засіяє,

Вночі запалений, горітиме удень.

Ведучий 1. На одному з літературних вечорів у сім'ї Косачів Леся Українка довела, що вона може віршувати і російською мовою. Російський письменник Григорій Мачтет тоді сказав: "Я стверджую, що всі, хто тільки складав вірші українською мовою, не зможуть придумати жодного віршованого рядка по-російськи". Це був виклик.

Погляди всіх були звернені на Лесю. Та вагалась недовго. Вона подивилась в очі письменника, ніби намагаючись прочитати в них ще щось, і вийшла. Всі з нетерпінням чекали дуелі.

Коли з'явилась у кімнаті Леся зі списаними листочками паперу в руках, по кімнаті пронеслось зітхання полегшення. Хтось подав їй стільця, але Леся не сіла, стояла за ним, опершись рукою об спинку. По-російськи, так по-російськи.

Тож слухайте цей єдиний вірш російською мовою в творчості Лесі Українки.

Леся Українка: (під мелодію Шопена "Вальс №7")

*Когда цветёт никотиана,
И точно светит из тумана,
Как будто падающая звезда,
Вся бедная от тайной страсти,
Всё в круг становится тогда
Покорно непонятной власти.*

*И если вы тогда вдвоём,
И если возле вас сияют очи,
Горя таинственным огнём,
Как отраженье звездной ночи,
И голос милый вам звучит,*

*Как будто в тишине журчит.
Струя волшебного тюльпана,
Бегите прочь от этих чар
Они зажгут в душе пожар,
Когда цветет никотиана...*

Ведучий 2. Сьогодні не можна не згадати іртимної лірики Лесі Українки, яку можна зрівняти із збіркою Івана Франка "Зів'яле листя". Так, першому коханню грузину Нестору Галебарашвілі, вона присвятила поезію: "Так прожила я цілу довгу зиму", "Як я умру", "Не дорікати я дала".

Слайд 6

У Лесі Був товариш Сергій Мержинський, якого вона кохала. Він довго хворів у Мінську і на руках Лесі помер.

Слайд 7

Лірика, присвячена Сергію, сторінка за сторінкою, рядок за рядком розкриває перед нами глибоку душевну драму Лесі Українки, яка закінчилась трагічно. І наче крик душі, наче жахливий болісний стогін звучить її поезія в прозі "Твої листи завжди пахнуть зів'ялими трояндами".

(На фоні мелодії Шопена "Вальс №1" або "Прелюдія №20")

Учениця. (Читає поезію в прозі "Твої листи завжди пахнуть зів'ялими трояндами".)

Учениця. (На фоні мелодії Шопена читає "Все, все покинуть").

Ведучий 2. Так, вони вдвох, Леся і Сергій, любили слухати Шопена...

(Мелодія Шопена продовжує звучати)

(Виходить Леся Українка)

Леся Українка: Країно, Красо моя! Туго моя нерозрадна, де ти? Обізвися рідна! Я вчую твій голос. Пізнаю його в шепоті вітру, в пахощах чебрецю й материнки. Чуєш-бо, нене? Це я, дочка твоя, Леся, що нареклася ім'ям твоїм священним. Пам'ятаєш мене? Пригадуєш завітчане волинське дівчатко, що вночі самотньою бігало в ліс, аби завидіти мавку, що завмирало при піснях твоїх і легендах, - пригадуєш? Я не забула тебе. І не забуду. Ніколи!

Не суди мене, рідна. Знаю: я мало зробила в ім'я твого майбутнього. Але ніколи задля нього не шкодувала і не шкодую сил, навіть життя.

А хочеш - пісню зложу в твою честь, ясну, голосну та барвисту. Вкладу в неї все, чим багаті мої серце і думка, поєднаю в ній найчистіші поривання людини. І назву - знаєш як? - Лісовою ... пісню мирих наших поліських гаїв. Я так скучаю за ними!

(Виходить)

(Входять Лукаш і Мавка)

Інсценівка з "Лісової пісні".

Лукаш: (Хоче надрізати ножом березу, щоб сточити сік).

Мавка: (Кидається і хапає його за руку). Не руш! Не руш! Не ріж! Не убивай!

Лукаш: Та що ти, дівчино? Чи я розбійник? Я тільки хотів вточити собі соку з берези.

Мавка: Не точи, се кров її. Не пий же крові з сестроньки моєї.

Лукаш: Березу ти сестрою називаєш? Хто ж ти така?

Мавка: Я - Мавка лісова.

Лукаш: (не так здивовано, як уважно придивляється до неї)

А, от ти хто! Я від старих людей про мавок чув не раз, але ще зроду не бачив сам.

А бачити хотів?

Лукаш: Чому ж би й ні?... Що ж, - ти зовсім така, як дівчина... ба ні, хутчій як панна, бо й руки білі, і сама тоненька, і якимось так убрана не по-наськи... А чом же в тебе очі не зелені?

(Придивляється до Мавки)

Та ні, тепер зелені, а були як небо сині ... о! тепер вже сиві, як тая хмара ... ні, здається чорні, чи може карі... Ти таки дивна!

Мавка: (усміхаючись) Чи гарна ж я тобі?

Лукаш: (соромлячись) Хіба я знаю?

Мавка: (сміючись) А хто ж те знає?

Лукаш: (зовсім засоромлений) Ет! Таке питаєш!..

Мавка: (широ дивуючись) Чому ж сього не можна запитати? Он бачиш, там питає дика рожа: "Чи я хороша?". А ясен їй киває в верховітті: "Найкраща в світі!".

Лукаш: А я й не знав, що в них така розмова. Я думав - дерево німе та й годі.

Мавка: Німого в лісі в нас нема нічого!

Лукаш: Чи то ти все отак сидиш у лісі?

Мавка: Я зроду не виходила ще з нього.

Лукаш: А ти давно живеш на світі?

Мавка: Справді, ніколи я не думала про те ... (задумується)

Мені здається, що жила я завжди...

Лукаш: І все була я от тепер?

Мавка: Здається, все така...

Лукаш: А хто ж твій рід? Чи ти його зовсім не маєш?

Мавка: Маю. Є Лісовик, я зув його "дідусю", а він мене "дитино" або "доно".

Лукаш: То хто ж він - дід чи батько?

Мавка: Я не знаю. Хіба не все одно?

Лукаш: (сміється) Ну та й чудні ви отут у лісі! Хто ж тоді тут мати, чи баба, чи вже як у вас зовуть?

Мавка: Мені здається часом, що верба, ота стара, сухенька - то матуся. Вона мене на зиму прийняла і порохном м'якеньким устелила для мене ложе.

Лукаш: Там ти й зимувала? А що ж ти там робила цілу зиму?

Мавка: Нічого. Спала. Хто ж зимою робить? Спить озеро, спить ліс і очерет. Верба рипіла все: "Засни, засни ...". І снилися мені все білі сні: на срібні сяяли ясні самоцвіти, стелилися незнані трави, квіти, блискучі, білі, ... Тихі, ніжні зорі спадали з неба - білі, непрозорі. І клалися в намети... Біло, чисто попід наметами. Ясне намисто з кришталю грає і ряхтить усюди ... Я спала. Дихали так вільно груди. По білих снах рожеві гадки легенькі гапували мережки, і мрії ткалися золото-блакитні, спокійні, тихі, не такі, як літні...

Лукаш. (замислившись) Як ти говориш!

Мавка. Чи тобі так добре?

Лукаш. (потакує головою) Твоя сопілка має кращу мову. Заграй мені, а я поколишуся.
(Лукаш грає на сопілці)

Мавка. Як солодко грає,
Як глибоко крає,
Розтинає білі груди, серденько виймає!

(Виходять)

Ведучий 1. "Лісова пісня", написана Лесею Українкою 1911 року на доброзичливій до неї грузинській землі, стала її "лебединою піснею", вершиною всіх її мистецьких шукань. Це "пісня пісень" не лише Лесі Українки, але й усієї української драматургії, твір, який варто б назвати Лесиним словом - дивоцвіт.

Ведучий 2. "Лісова пісня" утверджує в наших душах невгасиму віру в торжество високої мрії і перемогу справжнього гармонійного, сповненого чистих поривань і щирих почуттів життя над примітивним бездуховним животінням.

Ведучий 1. Мавка гине. Але любов її ніжна, пристрасна і жертвна, живе! Вона не може померти, бо незнищима, за Лесею, краса й добро, тепло серця й шляхетність думок, почуттів і вчинків. Любов вічна! І, поки світ стоятиме і сонце щоранку освятиме його, лунатиме голос пронизливої Лукашевої сопілки! І звучатиме незнищенна Пісня Любові! Гімн високому, вірному, і чистому Коханню!

(Проходить Мавка сценою і говорить слова:)

Мавка. Ні! Я жива! Я буду вічно жити!
Я в серці маю те, що не вмирає!

Ведучий 1. Це не тільки про Мавку. Але - й про Лесю. Про її безсмертну душу. І про її незгасне полум'яне Слово - про Поезію.

Слово Лесине, так щедро віддароване рідному народові, жило. А тіло її тендітне, як і тіло її сумноокої Мавки, вже догоряло...

Ведучий 2. Рано обірвалась її пісня, її щиросердний спів. Безжально коротка відстань лягла від першого ранку, що зарожевів крайнебо маленькій Лесі посеред мальовничої природи Українського Полісся, і до того останнього сонця, що відпалало їй сухим вогнем у далекій гірській Сурамі.

Ведучий 1. Та за своє коротке життя Леся Українка встигла написати 20 драматичних творів, 8 поем, поетичні збірки, публіцистику, записала багато українських народних пісень. У світовій історії літератури важко знайти жіноче ім'я, яке дорівнювало б їй талантом, мудрістю, проникливістю, значущістю.

Леся Українка: (виходить і читає)

Коли часами в сутінні щоденній
Яскрава квітка щастя процвіте,
Її приймаю не як нагороду,
Як дар, як диво, як нежданний рай,
Відкритий на хвилину з ласки неба,
Як легендарний з папороті цвіт.

(Виходять всі учасники свята. Читають вірші (по черзі, по одній строфі) Д. Павличка "Кожному (і собі) читачеві Лесі Українки" та М. Рильського "Леся Українка")

Читець. Збагни її безмежжя духу,
Її життя із трьох проклять -
Неволю, гіркоту, недугу,
І хай тебе думки болять.

Читець. Хай багатьом їх сполосує
Жада великої мети,
Її не клич до себе всує,
А сам до Лесі долети.

Читець. І з нею стань на трудогорі,
Свого сяючого дня,
І мозком ти врости у зорі,
Як у горіх воста зерня.

Читець. І з серця вирви сумнів потай,
Неначе заржавілий цвях.
І сто разів спіткнись - поштопайсь
Не в славі, а в її словах.

Читець. Розбий свої тендітні стопи
У скелях дум її - розбий,
Не гнись в поклонах до Європи,
Бо ти не єсть жебрак сліпий!

Читець. І з нею ти - всесвітній геній -
Доглянь заобрійні вітри,
Як радіє у п'ятні рентгенній,
Усе, що сховане, уздри.

Читець. Ти син її - не пасербина,
І знай - тебе ми проклянем,
Якщо твоя зігнеться спина
Під гранітовим тягарем,
Що підіймала жінка кволу.

Читець. Неси його в чужі світи -
Похилені у прощі чола
Вогнем досвітнім освіти.

Читець. Ти не шукай плиткового броду,
Над плесом не чекай зими ...
Собі ім'я свого народу
На віки, як вона, візьми.

Читець. І бережи його, як Лесю,
Для всіх народів і світів.
І сміливо ступай на лезвю
Гадючих підлих язиків.

Читець. Йти на зустріч бурям і зливам,
Буть одній - як велика рать,
Жити в нещасті життям щасливим,
Муку творчості перемагати, -
Хвора дівчина, бідна Лесю!

Читець. Де ще хворі такі були,
Щоб літали в піднебесся,
Що його не сягнуть і орли!

Читець. Вся ти - трепет, вогонь, ідея,
Вся ти - вірна, єдина струна,
І хто знає співця Антея -
Той тебе у ньому пізна!

Читець. Ти себе Українкою звала,
І чи краще знайти ім'я
Тій, що радістю в муках сіяла,
Як вітчизна велика твоя!

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Українка Леся Життя і творчість у документах, фотографіях, ілюстраціях: альбом. - К.: Радянська школа, 1986. - 234с.

2. Міщенко Л.І. Леся Українка: посібник для учителів. / Л.І. Міщенко. - К.: Рад. шк., 1986. - 303 с.

3. Слоновьовська О. В. Дочка Прометея (літературна конференція за творчістю Лесі Українки) / О.В. Слоновьовська // Українська мова і література в школі. - 1986. - №2. - С. 35-40.

4. Українка. Леся Твори: В 2 т. - К.: Наук. думка, 1987. - (Б-ка укр. літ. Дожовтнева укр. літ).

Т.1 : Поезія.

Т.2 : Драматургія.

ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ СТАТЕЙ

Стаття повинна відповідати тематиці журналу і сучасному стану освіти на Україні, бути літературно опрацьованою.

Автор статті відповідає за правильність і достовірність викладеного матеріалу, за належність останнього йому особисто. Обсяг статті - електронний варіант до 10 сторінок (шрифт №12). **Структура статті:** ініціали й прізвище автора, назва статті, текст статті, бібліографія відповідно до вимог ВАКУ. До статті бажано давати ілюстрований матеріал, який виконується чітко і якісно. Посилання на ілюстрації у статті - обов'язкове. Разом із друкованою статтею надається дискета, на якій записана стаття. Схеми, таблиці, малюнки та фотографії записуються на дискеті окремими файлами. Для всіх файлів потрібно вказати назви програм (на звороті останньої сторінки статті, у яких вони створені наприклад, Word 2000, Word XP, Lexicon).

ПРИКЛАДИ ОФОРМЛЕННЯ БІБЛІОГРАФІЧНОГО ОПИСУ ДЖЕРЕЛ

Книги:

Один автор

1. Великий Василій. Гомілії / Василій Великий ; [пер. з давньогрец. Л. Звонська]. - Львів : Свічачо, 2006. - 307 с. - (Джерела християнського Сходу. Золотий вік патристики IV-V ст. ; № 14).
2. Коренівський Д. Г. Дестабілізуючий ефект параметричного білого шуму в неперервних та дискретних динамічних системах / Д.Г.Коренівський - К. : Ін-т математики, 2006. - 111 с. - (Математика та її застосування) (Праці / Ін-т математики НАН України ; т. 59).
3. Матюх Н. Д. Що дорожче срібла-золота / Наталія Дмитрівна Матюх. - К. : Асамблея діл. кіл : Ін-т соц. іміджмейкінгу, 2006. - 311 с. - (Ювеліри України ; т. 1).
4. Шкляр В. Елементал : [роман] / Василь Шкляр. - Львів : Кальварія, 2005. - 196, [1] с. - (Першотвір).

Два автори

1. Ромовська З. В. Сімейне законодавство України / З. В. Ромовська, Ю. В. Черняк. - К. : Прецедент, 2006. - 93 с. - (Юридична бібліотека. Бібліотека адвоката) (Матеріали до складання кваліфікаційних іспитів для отримання Свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю ; вип. 11).
2. Суберляк О. В. Технологія переробки полімерних та композиційних матеріалів : підруч. [для студ. вищ. навч. закл.] / О. В. Суберляк, П. І. Баштанник. - Львів : Растр-7, 2007. - 375 с.

Три автори

1. Акофф Р. Л. Идеализированное проектирование: как предотвратить завтрашний кризис сегодня. Создание будущего организации / Акофф Р. Л., Магидсон Д., Эддисон Г. Д. ; пер. с англ. Ф. П. Тарасенко. - Днепропетровск Баланс Бизнес Букс, 2007. - XLIII, 265 с.

Без автора

1. Історія Свято-Михайлівського Золотоверхого монастиря / [авт. тексту В. Клос]. - К. : Грані-Т, 2007. - 119 с. - (Грані світу).
2. Воскресіння мертвих : українська барокова драма : антологія / [упорядкув., ст., пер. і прим. В. О. Шевчук]. - К. : Грамота, 2007. - 638, [1] с.
3. Тіло чи особистість? Жіноча тілесність у вибраній малій українській прозі та графіці кінця XIX - початку XX століття : антологія / упоряд.: Л. Таран, О. Лагутенко]. - К. : Грані-Т, 2007. - 190, [1] с.
4. Проблеми типологічної та квантитативної лексикології : [зб. наук. праць / наук. ред. Каліущенко В. та ін.]. - Чернівці : Рута, 2007. - 310 с.

Частина книги, періодичного, продовжуваного видання (журналу)

1. Козіна Ж. Л. Теоретичні основи і результати практичного застосування системного аналізу в наукових дослідженнях в області спортивних ігор / Ж. Л. Козіна // Теорія та методика фізичного виховання. - 2007. - № 6. - С. 15-18, 35-38.
2. Гранчак Т. Інформаційно-аналітичні структури бібліотек в умовах демократичних перетворень / Тетяна Гранчак, Валерій Горювий // Бібліотечний вісник. - 2006. - № 6. - С. 14-17.
3. Валькман Ю. Р. Моделирование НЕ-факторов - основа интеллектуализации компьютерных технологий / Ю. Р. Валькман, В. С. Быков, А. Ю. Рыхальский // Системні дослідження та інформаційні технології. - 2007. - № 1. - С. 39-61.
4. Ма Шуїн. Проблеми психологічної підготовки в системі фізкультурної освіти / Ма Шуїн // Теорія та методика фізичного виховання. - 2007. - № 5. - С. 12-14.
5. Регіональні особливості смертності населення України / Л. А. Чепелевська, Р. О. Моїсєєнко, Г. І. Баторшина [та ін.] // Вісник соціальної гігієни та організації охорони здоров'я України. - 2007. - № 1. - С. 25-29.

Електронні ресурси

1. Богомольний Б. Р. Медицина екстремальних ситуацій [Електронний ресурс] : навч. посіб. для студ. мед. вузів III-IV рівнів акредитації / Б. Р. Богомольний, В. В. Кононенко, П. М. Чусв. - 80 Min / 700 MB. - Одеса : Одес. мед. ун-т, 2003. - (Бібліотека студента-медика) - 1 електрон. опт. диск (CD-ROM) ; 12 см. - Систем. вимоги: Pentium ; 32 Mb RAM ; Windows 95, 98, 2000, XP ; MS Word 97-2000. - Назва з контейнера.

Режим доступу до журн. : <http://www.nbuv.gov.ua/articles/2003/03klinko.htm>.

Книжкова палата України імені Івана Федорова.

УШАНУВАННЯ ПАМ'ЯТІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

Ім'ям Тараса Шевченка названо ряд географічних об'єктів (населених пунктів, вулиць), навчальних закладів та інших організацій України. Зокрема, в Києві чотири вулиці Шевченка та бульвар Тараса Шевченка, який разом з проспектом Перемоги становить одну з найголовніших артерій міста.

Ім'я Тараса Шевченка також мають вищі навчальні заклади — Київський та Луганський національні університети, Чернігівський педагогічний університет, Кременецький обласний гуманітарно-педагогічний інститут та головний університет Наддністрянської Республіки; театри — Національна опера, Тернопільський, Волинський та Харківський драматичні театри, Дніпропетровський український музичний драматичний театр, Театр драми й музичної комедії у Кривому Розі, Черкаський та Чернігівський музично-драматичні театри, а також численні кінотеатри, гора Шевченка пік, Форт-Шевченко; з 1964 по 1991 місто Актау мало назву Шевченко.

В Україні та за її межами є багато пам'ятників Шевченку. Одним із найкращих вважається монумент у Харкові, великі пам'ятники Кобзареві встановлені також у Києві, Дніпропетровську, Донецьку, Львові та інших містах. За кордоном пам'ятники Шевченку встановлено у Росії (Москва, Санкт-Петербург), США (Вашингтон), Канаді (Вінніпег, Торонто), Польщі (Білий Бір, Варшава), Чехії (Прага), Білорусі (Берестя, Гомель, Мінськ, Могильов, Слуцьк), Грузії (Тбілісі), Угорщині, Парагваї, Узбекистані, Франції (Париж, Монтаржі) Австралії (Канберра).

Найбільшим меморіальним комплексом, присвяченим Кобзареві, є Шевченківський національний заповідник на місці поховання поета на Тарасовій горі у Каневі. У Києві діє Національний музей Тараса Шевченка, його філіал - це Літературно-меморіальний будинок-музей. У Торонто є музей, присвячений тільки шевченківській тематиці. У галузі літератури щорічно присвоюють Шевченківську премію — одна з найпрестижніших відзнак України. Портрет Тараса Шевченка зображено на банкноті номіналом 100 гривень та на золотій пам'ятній монеті номіналом 200 гривень.

На його честь названо астероїд 2427 Кобзар.

Музей Т.Г. Шевченка у Каневі

Національний музей Тараса Шевченка у Києві

Монумент Т. Шевченку у Вашингтоні